

דרך התחומין

א – ב

ביאור יסודות הלכות תחומין בקצרה

מלווה בדוגמאות מעשיות

עם בירור דיני התחום לערים וישובים בארץ

כולל ביאור דינים רבים בריבוע העיר ומדידות התחום

עשיית עירוב תחומין ודיני עיר שלן בה

ביאור כמה אפשרויות בריבוע העיר

חלק א – בני ברק, פתח תקוה, אלעד, תל אביב, ובתי חולים תל השומר, איכילוב.

חלק ב – מודיעין עילית, מירון והסביבה, חפץ חיים והסביבה, עפולה, אופקים.

הקדמה

נושא התחומין בחלק המעשי אינו ידוע עד כה לרוב הציבור, ואף הבני תורה שיודעים דיני עירובי חצרות ונמנעים מלטלטל בעירובים שונים, מ"מ בנושא היציאה מהתחום ועשיית עירוב תחומין, כיצד מותר ללכת ומתי, ביום או בלילה, האם מותר לחזור ומהו דין עיר שלן בה, כל אלו אינם מוכרים כלל. במקרים רבים אירע לאדם צורך כלשהו ללכת בשבת לעיר אחרת סמוכה, ואף אם מתעורר לשאלת התחום אינו יודע לשית עצות בנפשו היכן לברר ומה צריך לברר.

לשם כך באנו בחיבור זה לתרגם את ההלכות לחלק המעשי, ובעיקר לשלב בכל מקום הסבר מדוע מרחק זה נחשב בתוך התחום או מחוץ לתחום, האם עירוב תחומין [שאדם מניח באופן פרטי] יכול לעזור או לא, מהיכן מותר ללכת ומהיכן אסור.

והנה מכיון שמטרת החיבור הוא שיוכלו להבין בו אף אלו שאינם מונחים בסוגיות אלו, כמו"כ לתת מענה קצר כאשר אדם צריך תשובה מהירה, על כן לא באו בחיבור זה כל החישובים והצדדים ההלכתיים שיש לומר ולדון בכל מקום ובכל דרך, אלא כתבנו את עיקרי הדברים המועילים להבנת הענין.

מכיון שלא נכתבו כל פרטי ההלכות והצדדים, אין לסמוך על הכתוב בלבד, אלא יש לברר כל מקרה לגופו. במקרה שמבואר בחוברת שהמקום המבוקש נמצא מחוץ לאלפיים, יש לברר היטב כיצד מותר ללכת, או שמא אין דרך ללכת. [וראה מש"כ לקמן על מה אנשים סומכים ללכת].

בנושא דיני ההליכה מב"ב לבלינסון ופתח תקוה, ניתן לפנות לכתובת המחבר דלהלן.

מטרה נוספת בהבאת הנידונים המעשיים ופריטתם, מלבד ההוראה למעשה, אפשר ללמוד מכך את הדינים עצמם. בדיני ריבוע העיר ביאר החזו"א אופנים רבים שיש להסתפק כיצד לרבע את הערים. ואחריו נתחברו כמה וכמה חיבורים (ריבוע העיר, זכר צבי, קרית אריאל, נחלת ישראל, ועוד) ובהם נוספו שאלות רבות, ועוד דברים שנחלקו רבני זמנינו. וכדי להבין את הדברים יש צורך לקחת דוגמאות ולדון בהם.

והנה כדרכה של תורה, לולי הראשונים שסללו הדרך לפנינו, לא מצאנו ידנו ורגלינו, בפרט בבירור כל החישובים ופרטי ההלכות של תחומין שהם מורכבים מאוד, גם בעצם המדידה בשטח בין בתי העיר ובין השכונות והערים, וגם בהגדרת ריבוע העיר, מילוי הקשתות, צורת ההבלעות ועוד פרטים רבים. על כן עלי להודות לכל אלו שערכו חיבורים על דיני התחומין שעליהם הסתמכתי, והם ספר קרית אריאל להגר"א בוקוולד שליט"א, מחנה ישראל להגר"ר דזמיטרובסקי שליט"א, דרור יקרא במאמרים של הגר"א בוקוולד, והגר"ר טיקוצינסקי שליט"א. מלבד זה הוספתי וביררתי במדידה עצמית, ובבירור דעות הרבנים בזמנינו.

חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו. אילו פי מלא שירה כים איני יכול להספיק להודות לה' על אחת מיני אלה. אין לי אלא לישא תפילה אשר היא הרינה, עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תשנו ה' אלוקינו לנצח, ונזכה אני ובני ביתי ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תורתך באהבה מתוך בריאות ונחת והרחבה.

מהדורה זו מהדורת הגהה, ופשוט שאסור לסמוך על הדברים למעשה, וכ"א יראה המקורות וישאל לת"ח המנוסים בנושא מסובך זה.

י"ל ע"י

נערך בס"ד ע"י משה אנגלרד, רח' אור החיים 23 טל' 03-6195849

ניתן להשיג את החוברות שיצאו עד כה בכתובת הנ"ל

תוכן הענינים

ביאור יסודות הלכות תחומין בקצרה

מלווה בדוגמאות מעשיות

- א. תחומין דאורייתא או דרבנן
- ב. נפק"מ ביולדתג. יציאה מהתחום אינו דבר רחוק
- ג. יציאה מהתחום אינו דבר רחוק
- ד. חקירה אם האלפיים הם חלק מהמקום או שיעור ביציאה
- ה. דין היוצא בשוגג או במזיד מחוץ לתחום – להישאר באותו מקום או בכל רשות היחיד
- ו. היוצא מהתחום וחזר למקומו
- ז. אלפיים המסתיימות באמצע העיר
- ח. ג' אפשרויות למקום השביתה מלבד האלפיים
- ט. מה נחשב עיר אחת – שכונות מחולקות מהעיר
- י. אזורי תעשייה וביתני השמירה
- יא. עיבור העיר וריבוע העיר
- יב. עיר העשויה כקשת
- יג. דינים מיוחדים ברגל הקשת
- יד. מדידת תחום אלפיים
- טו. צורת המדידה

דיני עירוב תחומין

- טז. מהו עירוב תחומין
- יז. העירוב תחומין מתיר רק 4000 אמה
- יח. פתרון הנחת העירוב בתוך העיר הסמוכה
- יט. ההפסד בהנחת עירוב תחומין – מפסיד את ביתו בעירו
- כ. דין עיר שלן בה
- כא. בזמנינו זקוקים מאוד לדין עיר שלן בה

צורת עשיית עירוב תחומין

- כב. סוג המזון ושיעורו
- כג. זיכוי המזון, והפתרון בהנחת עירוב תחומין ציבורי
- כד. נוסח עשיית העירוב
- כה. מקום הנחתו, תוך אלפיים או בכל העיר
- כו. הנחת עירוב תחומין אינו דבר מסובך

בירור דיני התחום לערי גוש דן ובתי החולים

כולל ביאור דינים רבים בריבוע העיר ומדידות התחום

ועשיית עירוב תחומין

- כז. על מה אנשים סומכים ללכת
- כח. איסור תחומין אינו דבר רחוק, בפרט במקומות נופש
- כט. "כולם הולכים"
- ל. מדוע סומכים על שמועות שאינן מהימנות
- לא. החיזוק
- לב. חיבור העירוב

צורת ריבוע העיר בני ברק

- לג. מה מוגדר כחלק מהעיר
- לד. היקף העירוב
- לה. ריבוע העיר לפי ריבוע העולם
- לו. ריבוע לפי צלע נתיבי איילון – צלע ישרה
- לז. ריבוע לפי הצלע הצפונית
- לח. דין העיר לשיטות שקשורות מחברות
- לט. דין פגישת ריבועים וחלל הקשת
- מ. חיבור רוב ערי גוש דן
- מא. שתי קשתות בריבוע גוש הערים
- מב. ריבוע נוסף לפי חיבור הערים ע"י חומת בר אילן
- מג. מחלוקת בגדר חומת בר אילן
- מד. האפשרויות במתיחת ה"יתר" לפי חיבור בר אילן
- מה. מחלוקת במילוי לרגל הקשת
- מו. סיכום אפשרויות ריבוע גוש הערים של בני ברק

בענין ההליכה מבני ברק לתל אביב

ולבית החולים איכילוב

- מז. העיר כד' אמות – הגדרת העיר
- מח. חיבור ב"ב עם ר"ג ומזרח ת"א
- מט. חילוק ת"א מערב
- נ. תוספת ריבוע הערים
- נא. דין ההליכה מבני ברק לתל אביב
- נב. אין אומרים כל העיר כד' אמות
- נג. דין ההליכה למערב ת"א, מעבר לאלפיים, ואופן עשיית עירוב תחומין
- נד. השהיה בכניסת שבת בביתו והחזרה לביתו
- נה. דין ההליכה מב"ב לאיכילוב
- נו. דין ההליכה לנמצאים בכניסת שבת בתל אביב ובאיכילוב
- נז. הנצרך לעירוב תחומין כיצד יעשה
- נח. אם לא עשה עירוב תחומין

דין התחום לעיר חולון

- נט. חיבור של העיר חולון
- ס. הליכה מבית ים לחולון
- סא. הליכה מחולון לבית ים או לתל אביב
- סב. בית החולים וולפסון
- סג. תקנה ע"י עירוב תחומין במקום המשותף לשתי הערים

דין העיר בת ים

- סד. דין חיבור תל אביב ובת ים
- סה. הליכה מבית ים לתל אביב ולהיפך

בענין ההליכה מבני ברק לביה"ח תל השומר

- סו. דין ההליכה לתל השומר בעבר – ובזמנינו
סז. כיצד גבעת שמואל מחוברת לבני ברק
סח. עירוב חצירות ועירובי תחומין – טלטול בכביש גהה
סט. חיבור ע"י הבית שאחורי המסעדה
ע. חיבור ע"י בית הכנסת אורחים
עא. דרכי ההליכה
עב. דין ההליכה מב"ב לתל השומר
עג. קשת גדולה ויתר פנימי
עד. לסוברים שאינם מחוברים, חישוב ריבועי העיר
עה. דין ההליכה מב"ב לתל השומר לסוברים שקשתות מחברות
עו. דין ריבוע ומילוי לרגל הקשת
עז. חישוב התחום ללא חיבור גבעת שמואל
עח. סיכום החישובים להליכה מבני ברק לתל השומר
עט. מי שהיה בכניסת שבת בתל השומר וחוזר לב"ב
פ. הפתרון – קניית השביטה בבני ברק
פא. מעשה בת"ח שחזר מתל השומר לב"ב

דין תחום העיר פתח תקוה, והמקומות סביבותיה

- צב. כיצד מרבעים עיר
צג. השכונות המובדלות מעיקר העיר
צד. ג' אפשרויות בצורת ריבוע העיר פתח תקוה
צה. אפשרות ג'
צו. חישוב התחום

דיני התחום לעיר ראשון לציון

- צז. דין ראשון לציון מזרח
צח. גבולות התחום
באר יעקב. נס ציונה. ראשון לציון מערב, חולון. בית דגן.
סיכום דיני התחום לראשון לציון מזרח.
דין התחום למי שנמצא בראשון לציון מערב,

דיני התחום לעיר אלעד

- צט. הגדרת שטח העיר והעירוב
ק. ריבוע העיר וגבולות התחום
קא. דין התחום לאדם ששובת בנחשונים

דרך התחומין חלק ב'

דיני התחומין באיזור מודיעין עילית

- חיבור העירוב
הגדרת היקף העירוב מדין חומה או רה"י
ריבוע לפי העירוב או לפי דין עיר
ריבוע לפי ריבוע העולם
ריבוע לפי קו יתר במזרח העיר
ריבוע לפי הכיוון הכללי של העיר או היתר
ריבוע לפי חיבור למתתיהו
חיבור קרית ספר ומתתיהו
הגדרת העיר לפי רצף הבתים
דין חומת העיר בגדר ההפרדה, וגדר הבטיחות
חיבור ברצף בתים לברכפלד
גרין פארק וחפציבה
חיבור ריבועים
סיכום החיבורים
דיני התחום בתוך קרית ספר לפי חיבור בתים
ריבוע השכונות
חישוב התחום לתושבי ברכפלד
דין הבלעה בזווית של עיר, וברגל של קשת
חישוב התחום לתושבי גרין פארק וחפציבה

דיני ההליכה בין קרית ספר – מתתיהו

- חיבור קרית ספר למתתיהו
חיבור ע"י תלמוד תורה, גנים וישיבות ואין עיבור לעיבור
חיבור בגדר בטיחות
חיבור בקשתות וריבועים
דין מתתיהו כעיר אחת או כשתי ערים
ריבוע העיר מתתיהו
דין ההליכה מקרית ספר למתתיהו
ממתתיהו לקרית ספר
דין הבלעת עיר להאריך את התחום

דיני ההליכה בין קרית ספר – חשמונאים

- חישוב המרחק בין הערים, ונפק"מ לעירוב תחומין
ב' ההבדלים בין השובת בקרי"ס לשובת בחשמונאים –
תוספת ריבוע העיר
תוספת הבלעת מתתיהו
סיכום הדינים העולים, בלי הנחת עירוב
מפת תחום חשמונאים
דין המניח עירוב תחומין וחלק מעירו מחוץ לאלפיים
השהיה בכניסת שבת בביתו והחזרה לביתו

שני הבדלים בין העיר שלן בה לעיר שהניח בה עירוב
דיני התחום עם הנחת עירוב תחומין
מחשמונאים לקרית ספר, והניח עירוב בקרית ספר
מקרית ספר לחשמונאים, והניח עירוב בחשמונאים
טבלת דיני התחום בקיצור נמרץ,

דיני התחומין באיזור מירון

הקדמה לדיני התחומין במקומות נופש
שכיחות דיני יציאה מהחץ לתחום במקומות נופש
כל העיר הגדולה כד' אמות משא"כ ביישוב
מדוע אסור ללכת מרחק כה קצר
העירוב שבישובים
דיני התחום בתוך ישוב מירון
ישוב שאין בו רצף בתים
חיבור הישוב ע"י העירוב
עירוב פנימי ועירוב כללי
חישוב התחום מיישוב מירון לציון הרשב"י למי שאינו מסתמך
על העירוב
טלטול בתוך הבנין והחצר

חישוב התחום בין הישובים

דין הליכה ממירון לבר יוחאי
תוספת ריבוע למירון, צורת הריבוע
חישוב התחום ממירון לבר יוחאי
דין ההליכה מבר יוחאי למירון
אופן הנחת עירוב תחומין במירון
דין מי שהלך בשוגג לציון הרשב"י

חישוב התחום לישוב אור הגנוז

הגדרת ישוב אור הגנוז לענין תחומין, לפי רצף הבתים
היקף רשות היחיד, וגדר הביטחון
חישוב התחום ודין ההליכה מאור הגנוז לבר יוחאי ולהיפך
חישוב ההליכה מאור הגנוז למירון
חישוב התחום ממירון לאור הגנוז

חישוב התחום לישוב ספסופה

מספסופה למירון, ולהיפך
מאור הגנוז לספסופה
מבר יוחאי לאור הגנוז, ולהיפך
סיכום הדינים להליכה מהישובים הסמוכים לציון הרשב"י
במירון
טבלת דיני התחום בקיצור נמרץ

דין התחומין לישובים

חפץ חיים, יד בנימין, בית חלקיה, בני ראם

הקדמה
הגדרת הישוב כעיר אחת או כבתים נפרדים
מפעלים ומשקים אינם מצטרפים
היקף העירוב
שיעור מידת התחום לרח"נ ולחזו"א

דיני התחום לישוב חפץ חיים

צורת ריבוע העיר וגבול אלפיים אמה
כמה דינים בהבלעה
סיכום ההלכה של חפץ חיים

דיני התחום לישוב יד בנימין

קביעות גודל העיר וצורת הריבוע
סיכום גבול התחום למעשה

דיני התחום לישוב בית חלקיה

קביעת שטח העיר וצורת הריבוע

גבול התחום וחישוב ההבלעה
סיכום, הדינים לישובים חפץ חיים, בית חלקיה, ויד בנימין

ישוב בני ראם

טבלת דיני התחום בקיצור נמרץ דיני התחום לעיר עפולה

דין שכונות "גבעת המורה", "עפולה עילית"

א. הגדרת שטח העיר והעירוב
ב. ריבוע העיר וגבול אלפיים
ג. הבלעות.
ה. עירוב תחומין.

דין התחום לשכונת רובע יזרעאל

א. הגדרת שטח העיר לשכונה זו
ב. ריבוע העיר וגבול אלפיים כולל הבלעות
סיכום דין התחום לרובע יזרעאל

דין התחום למרכז עפולה

א. הגדרת שטח העיר
ב. ריבוע העיר וגבול אלפיים כולל הבלעות
1. ריבוע עולם, 2. ריבוע עצמי, ג. אפשרות ע"י עירוב תחומין

דין התחום לעיר "אופקים" וסביבותיה

א. הגדרת שטח העיר "אופקים"
ב. ריבוע העיר אופקים וגבול אלפיים עם הבלעות

ביאור יסודות הלכות תחומין בקצרה

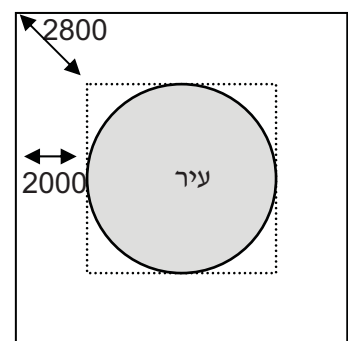
מלווה בדוגמאות מעשיות

א. תחומין דאורייתא או דרבנן

מקור הלכות תחומין, נלמד בגמרא (עירובין דף נא.) מדכתיב "שבו איש תחתיו, אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" (שמות טז, כט), למדו חז"ל מגזירה שוה שהשיעור הוא אלפיים אמה, מדכתיב בערי הלויים "ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפיים באמה" (במדבר לה, ה), שנתנו לערי הלויים מגרשים סביב לעיר בשיעור אלפיים אמה לכל רוח, כמו"כ לענין מקומו של אדם בשבת, כל תוך אלפיים סביב לעירו או למקום שביתתו, מותרים בהליכה, ומעבר לכך אסור.

תחום זה ניתן בטבלה מרובעת, שבכיוון ישר הוא אלפיים אמות, באופן זה יש בפינה באלכסון יותר מאלפיים. [תוספת האלכסון הוא עוד 40%, ובאלכסון של 2000 נוסף עוד 800 אמות]. דין זה נלמד ג"כ מערי הלויים, ועי"ז מרויחים שבפינות העיר אפשר ללכת 2800 אמה. כמו"כ מותר ללכת בתוך טבלה זו סביב העיר אפילו כמה קילומטרים, ואין זה יציאה מהתחום.

הראב"ד (הובא ברשב"א וריטב"א עירובין דף יז:) הוכיח מגמרא זו להלכה שדין תחומין הוא איסור דאורייתא, שהרי סתמא דגמ' למדו את האיסור מפסוקים. אבל ראשונים אחרים חולקים ואומרים שדרשת הגמ' היא אסמכתא, כמ"ש הריטב"א שם וברש"י על התורה שם. ומ"מ יש שיטות ראשונים שעיקר איסור תחומין הוא דאורייתא, אלא שהשיעור מדאורייתא הוא רק כשיוצא י"ב מיל [24,000 אמות], ומדרבנן אסור אפילו 2000 אמה. וכך פוסקים השו"ע והרמ"א (סי' ת"ד ס"א) להחמיר כשיטות שיציאה מחוץ לי"ב מיל אסורה דאורייתא, ואלפיים אמות הם דרבנן. ונפק"מ בספק בי"ב מיל שהוא דאורייתא,

ספיקו לחומרא.

ב. נפק"מ ביולדת

נפק"מ נוספת מעשית בזמנינו, ליולדת הבאה בשבת מאלעד לבני ברק ל"מעניני הישועה". הנה מותרת היא לנסוע לביה"ח מדין פיקוח נפש, אבל מה שאפשר למעט באיסור צריך למעט. ולפ"ז היו ת"ח שחישבו שמב"ב עד אלעד יש י"ב מיל, לעומת זאת עד ביה"ח "בלינסון" שבפתח תקוה אין י"ב מיל [שהוא קרוב יותר בשני מיל], נמצא שעד בלינסון א"צ לדחות איסור תחומין דאורייתא אלא רק דרבנן, ולב"ב צריך לדחות איסור דאורייתא, ולפ"ז הורו בעבר שהיולדת צריכה לעצור בבלינסון ולא להמשיך לב"ב, [באופן שאינה צריכה דוקא את "מעניני הישועה" כדי ליישב דעתה בלידה, אלא רק כדי להיות קרוב לבני המשפחה שיבקרו אותה בימים שאחרי הלידה]. אבל בשנים האחרונות עשו חישוב יותר מדויק ע"י מפה מיוחדת, ומצאו שהמרחק מעט פחות מ"ב מיל [לפחות עכשיו שמגיעים דרך כביש מכבית ולא דרך רח' זבוטינסקי], ולכן מותר

להמשיך ל"מענייני הישועה". [והיינו דוקא כשנוסעים ע"י גוי, אבל ע"י ישראל צריך לעצור במקום הכי קצר, מצד ריבוי באיסורי הבערה שבנסיעה].

ג. יציאה מהתחום אינו דבר רחוק

הלכות תחומין נראה לאנשים דבר רחוק, מתי קורה שאדם יוצא מחוץ לתחום, רק כשנוסע עם יולדת או דבר דומה, או אם ילך כמה שעות מחוץ לעיר. אולם באמת הדבר מצוי מאוד, אלא שלא כולם מודעים לכך.

איסור תחומין מדרבנן הוא אלפיים אמה. מרחק זה הוא כ-960 מטר לשיעור הגר"ח נאה, וכ-1152 מטר לשיעור חזו"א¹. בהליכה בנחת זה פחות מ-20 דקות, ובהליכה מהירה זה יכול להיות פחות מעשר דקות!

לדוגמא, אדם נוסע לשבת לישוב כלשהו, והולך בשבת אחה"צ לטייל סביב למושב, יתכן שבטיול של 20 דקות בלבד כבר יצא מחוץ לתחום. ובפרט אם הולך לישוב הסמוך, שאז הליכה למרחק של רבע שעה זה כמעט כלום, ובקלות אדם יוצא מחוץ לתחום.

כמו כן בזמנינו גם בערים הגדולות יש ישובים קרובים יחסית, במרחק 10 דקות הליכה, שאסור ללכת אליהן בשבת, כי בעשר דקות כבר אדם עובר אלפיים אמה. וראה לקמן שיבואר בס"ד שגם כשהישוב סמוך יותר והוא מתחיל בתוך אלפיים אמה, בכל זאת אסור להיכנס בתוכו יותר מהאלפיים.

יש ערים שהשכונות רחוקות קצת מהעיר, והם נחשבות כעיר בפני עצמה לענין תחומין, וההולך אליהם למרחק 10 דקות הליכה, יוצא מחוץ לתחום. ואפילו באמצע עיר יתכן נחל או כביש רחב שמחלק את העיר לשנים, ויש איסור ללכת מצד אחד לצד השני יותר מאלפיים אמה, כמו שמבואר לקמן לגבי תל אביב וכביש נתיבי איילון.

ד. חקירה אם האלפיים הם חלק מהמקום או שיעור ביציאה

בספר דברי יחזקאל (סי' ז' ענף ד' סט"ו) חוקר בגדר האיסור יציאה מהתחום, האם הוא איסור עקירה ממקומו, דהיינו ששיעור האלפיים [וה"ב מיל] הם חלק ממקומו, וכשיוצא מעבר לכך האיסור הוא שיוצא ממקומו, [וזה כעין איסור הוצאה מרשות לרשות], או שמא מקומו של אדם זה רק מקום השביתה, והאלפיים [וה"ב מיל] הם השיעור המותר ללכת מחוץ למקום, ואסור ללכת יותר מכך מחמת שזו יציאה גדולה ממקומו [וזה דומה לשיעור של איסור העברה ד' אמות ברשות הרבים].

וכתב להוכיח ממחלוקת התוס' והרמב"ן במי שיצא חוץ ל"ב מיל, דמבואר בתוס' שאין יותר הגבלה מדאורייתא ומכאן והלאה אינו עובר שוב באיסור. אבל ברמב"ן מבואר שאם ילך עוד י"ב מיל, יעובר עוד איסור נוסף. ולכאורה דבריהם תולים בחקירה הנ"ל, לד' התוס' התחום הוא מקומו והאיסור הוא יציאה מהתחום ועקירה ממקומו, ולכן אחר שיצא שוב לא שייך איסור בהליכה נוספת, משא"כ הרמב"ן סובר שהאיסור הוא שלא ללכת שיעור גדול [י"ב מיל] מחוץ למקומו, ולכן אף אחר שיצא מ"ב מיל, יש איסור שלא ללכת שוב שיעור כזה.

¹ לשיעור הקטן החדש ע"פ מציאת הדרהם של הרמב"ם, כפי שהאריך להוכיח שיטה זו בספר קרית אריאל (פרק ט') ובעוד ספרים, שיעור האמה הוא כ-45.5 ס"מ, ולפ"ז שיעור תחום אלפיים הוא 908 מטר בלבד.

ה. דין היוצא בשוגג או במזיד מחוץ לתחום – להישאר באותו

מקום או בכל רשות היחיד

אע"פ שמדאורייתא היוצא חוץ לתחום יכול להמשיך [לפחות עוד שיעור תחום], מ"מ מדרבנן לכו"ע הדין שמי שיצא מחוץ לתחום [אלפיים אמה] אסור לזוז מד' אמותיו, בין יצא במזיד ובין יצא בשוגג. בין יצא בכוחות עצמו, ובין אם הוציאוהו אחרים בעל כרחו.

אולם שני הבדלים ישנם בין מי שיצא במזיד, לשאר המקרים. הבדל אחד, שמי שיצא בשוגג ונזכר כשהוא בתוך מקום מוקף, וכן כשהוציאוהו בעל כרחו ונתנוהו במקום מוקף מחיצות [כגון בית, או מתחם כלשהו, או אפילו היקף של העירוב במקום שאפשר לסמוך עליו], הדין הוא שמותר ללכת בכל ההיקף, רק לא לצאת ממנו, משום שכל מקום שהוא רשות היחיד הרי הוא כלפיו כד' אמות². אבל כלפי מי שיצא במזיד אין כל ההיקף כד' אמות, ואסור לו לזוז מד' אמותיו אפילו בתוך הבית.

דין זה מאוד מצוי, מאחר ואנשים לא מודעים כמה קטן הוא שיעור התחום, ולקמן יבואר בעז"ה שאפילו בתוך מקום שנקרא בלשון בני אדם עיר אחת יתכן ויהיה איסור יציאה מחוץ לתחום. ולכן מצוי שפוגשים באדם ומתעניינים בשלומו, היכן נמצא בשבת, ותוך כדי דיבור מתברר שהגיע מחוץ לתחום.

במקרה כזה צריך להורות לו שישאר באותו מקום שנודעה לו הטעות, כדין היוצא חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמותיו. אבל אם נודע לו בשעה שנמצא בתוך בנין או חצר מוקפת, מותר לו ללכת בכל אותה חצר. ואם יש באותו מקום היקף של צורות הפתח של עירוב חצרות כשר שאפשר לסמוך עליו מותר ללכת בכל היקף העירוב.

מעשה שהיה באדם שהגיע מעיר אחרת לבית החולים, בעבור דבר שאם היה מברר היה יודע שאין צורך להגיע לב"ח, וא"כ נמצא שיצא שלא כדין מחוץ לתחום, אבל היה שוגג. [יש לציין שזה דבר מצוי, במקרה של פציעה אנשים מאבדים את שלות הנפש, וסבורים שכל דבר שביום חול הולכים למוקד חירום, מותר לחלל עליו שבת מדין ספק פיקוח נפש. אולם במקרה שהדבר כרוך באיסור יציאה מחוץ לתחום [או חילול שבת בנסיעה באמבולנס או בטיפול], צריך לברר האם זה מוגדר כספק פיקוח נפש. לדוגמא, פציעה המצריכה תפירות, אף אם ישאר סימן אינו מתיר לחלל שבת. ויש רופאים שכדי להמריץ ללכת אומרים שזה ספק פיקוח נפש אולי יהי ח"ו זיהום וכדומה. וצריך לברר בכל מקרה אם החשש נכון].

והנה כיון שהוא הגיע לבית החולים בשוגג, מותר לו ללכת בתוך בית החולים כולו. אבל במתחם בית החולים, ברוב המקומות אין היקף המחיצות מסודר [מחמת הפתחים שרוחבם יותר מ' אמות, וכן יש מקומות שיש גם קרפיפות (שטחים גדולים שאינם ראויים לשימוש) כמו במתחם ביה"ח תל השומר], ולכן במקומות אלו אותו אדם שהגיע מחוץ לתחום אינו יכול להסתובב בחצירות ובחניות שסביב הבנינים. אבל בבית החולים מעיני הישועה שיש סביב בית החולים עירוב טוב [של שכונת רמת אהרן], יכול להסתובב בכל שטח העירוב. ולמהדרים שלא לטלטל גם בעירובים שכונתיים [וכן ראוי

² יש להדגיש שמקרה זה אינו דומה למי שהולך אלפיים אמות ממקומו והם מסתיימים בתוך בית, שאסור לו להמשיך ללכת משום שלא אומרים שכל הבית כד' אמות, אלא לגבי אדם ששובת בתוך הבית או לאדם שיצא מחוץ לתחום לתחום ונותנים לו ד' אמות חדשים במקומו שהם כעין קניית שביטה נוספת. אבל אדם שלא יצא מתחומו, נשאר לו השביטה במקומו ולא דנים את הבית שבסוף האלפיים כד' אמותיו.

לנהוג], ראוי להחמיר גם לענין זה, אבל בשעת הצורך יש להקל [ע"פ צירוף דעת הרמב"ן שער נחשבת כד' אמות [גם בלי מחיצות] גם לגבי היוצא בשוגג].

ו. היוצא מהתחום וחזר למקומו

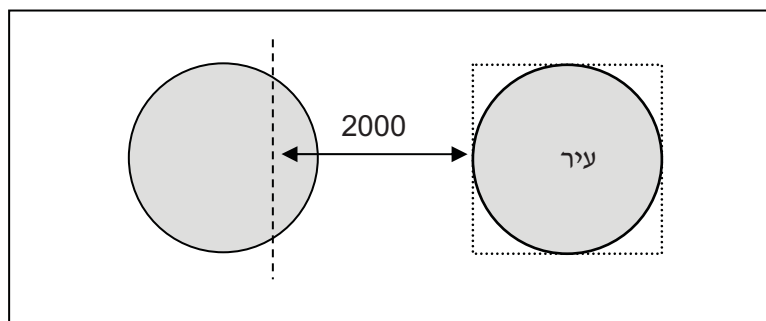
הבדל נוסף בין היוצא מתחומו בשוגג ליוצא במזיד, באופן שחזר לתוך תחומו. מי שיצא במזיד וחזר לתוך התחום, הפסיד את תחומו ואסור לזוז מחוץ לד' אמותיו, [מלבד אם חזר לתוך העיר ששבת בה, מותר ללכת בתוכה בלי לצאת ממנה (סי' ת"ה ס"ח, ע"ש ברמ"א ובה"ל)]. אבל מי שיצא בשוגג וחזר לתוך התחום בעודו עדיין שוגג, נשאר לו דין התחום שהיה לו אלפיים לכל רוח מביתו או מעירו שהיה בהם בכניסת שבת.

דין זה מצוי מאוד שאנשים לא יודעים כמה קטן הוא שיעור התחום, ויוצאים לטייל וחוזרים לביתם, ושם מתברר שלצערינו יצאו מחוץ לתחום. לא נאסר עליהם להסתובב בעיר ובתחומה כפי שהיה מותר להם אילו לא יצאו. אבל אם הדבר נודע להם באמצע הדרך בהיותם מחוץ לתחום, ובכ"ז נכשלו וחזרו לביתם, יש מצב המוגדר כמזיד ואין להם ללכת מד' אמות שהם נמצאים בו באותו רגע. [ומותר רק ללכת לבית הכסא ולצאת ממנו, וכן לשאר דברים שהם כבוד הבריות בדרגה כעין זו].

ז. אלפיים המסתיימות באמצע העיר

היוצא מעירו והולך לעיר סמוכה, שחלק מהעיר בתוך אלפיים, כיון שכלה מדתו באמצע העיר, אינו מהלך אלא חצי העיר (שו"ע סי' ת"ח ס"א). וכן אם כלו האלפיים באמצע בית, אסור להמשיך לחצי הבית השני (בה"ל סי' ת"ג ד"ה כיון). ולפיכך בערים של זמנינו שבדרך כלל גודל העיר יותר מ-2 קילומטר [שהם כ-4000 אמה], א"כ בשום אופן אינו יכול להגיע אפילו למרכז העיר.

בהלכה זו הטעות מצויה, כמו שהעיר בספר דרור יקרא, אנשים רבים סבורים שאם לא הלכו בין הערים אלפיים אמה, אין איסור תחומין. ויש סוברים כך מסיבה אחרת, משום שכאשר נכנסו לעיר הסמוכה [תוך אלפיים] כל העיר כד' אמות, ומחליפים דין זה עם דין השובת בכניסת שבת בתוך העיר שאומרים לו כל העיר נחשבת לו כד' אמות. ושני הדברים אינם נכונים, ברגע שהאדם התנתק מהעיר ששבת בה בכניסת שבת, מונה אלפיים אמות ועוצר, אף אם נמצא בתוך עיר או בתוך בית, ואפילו אם רוב האלפיים הלך בתוך מקום ישוב.

מעשה שהיה באדם מבני ברק שהתארח בשבת בישוב "חזון יחזקאל", לצורך שמחה שהיתה בישוב הסמוך – "קוממיות". אותו אדם בקי ומדקדק בהלכות, אבל הלכות תחומין אף פעם כמעט לא נגעו לו למעשה, אדם מן הישוב שלא מסתובב

בשבת לערים סמוכות, לכן גם כאן לא בא לרעיון שיהיה איסור תחומין. כידוע שני הישובים הנ"ל סמוכים מאוד וכמעט נושקים זה לזה, לא נראה ששייך בכך איסור תחומין. כשהגיע בשבת בבוקר לבית הכנסת, פנה אליו אחד המתפללים והתעניין בשלומו, והיכן נמצא בשבת, אמר לו כי נמצא בחזון יחזקאל. אמר לו אותו מתפלל, כיצד הגעת עד כאן, הרי יצאת מחוץ לתחום. הלך אותו אדם לרב הקהילה הגרמ"מ מנדלסון זצ"ל ושאלו אם אכן כך הוא, ענה לו הרב כן, התחום של חזון יחזקאל מסתיים בככר שבצומת לפני בית הכנסת, וא"כ אתה צריך להישאר בתוך בית הכנסת עד צאת השבת, שהרי אתה נמצא מחוץ לתחום שלך, ורק בית הכנסת עצמו שהוא רשות היחיד, כולו כד' אמות. [ועי' בהערה מדוע לא הורה לסמוך על היקף העירוב המקומי, אע"פ שיצא בשוגג³].

התישב אותו אדם ופתח משנ"ב, אמר אם אירע לו כזו טעות חמורה, לפחות ילמד קצת הלכות תחומין. במוחו מתרוצצים מחשבות כיצד בני המשפחה ידאגו לו, והאם יבואו לחפש אותו. ובתוך כדי לימוד עלה ברעיונו לעשות מחיצה של בני אדם, באופן שלא ידעו שהם משמשים למחיצה. פתרון זה מסופר בגמ' (דף מג:) על רב חנילאי ונפסק בשו"ע (סי' ת"ה ס"ד). הציע את הרעיון לרב הקהילה, ואמר לו הרב שאין להשתמש בפתרון זה אלא בשעת הדחק כמ"ש הרמ"א (סי' שס"ב ס"ז) אולם במצב זה באמת מוגדר כשעת הדחק, וכך עשו. המתין עד אחרי התפילה, ואמרו לאנשים שצריך ללוות את הת"ח הזה, הרב דאג שלא יהיה הפסק בין האנשים, אך הוא עצמו לא שימש כאחד מהם מכיון שהוא ידע את הדין. עד שהגיעו לככר מקום שנמצא בתוך התחום, ומשם היה מותר ללכת לביתו, כיון שיציאתו מהתחום היתה בשוגג, וכניסתו לתחום היתה באופן המותר.

ח. ג' אפשרויות למקום השביתה מלבד האלפיים

חישוב האלפיים [וה"ב מיל] מתחילים מחוץ למקומו של האדם, ומקום השביתה אינו בחשבון. כגון אדם ששבת בעיר, כל העיר נחשבת לו כמקומו [כד' אמותיו], ורק מחוץ לעיר מתחיל למנות אלפיים לכל צד, ויש ג' אפשרויות במקום השביתה.

א. השובת בשטח פתוח, מקום שביתתו ד' על ד' אמות [וי"א ח' על ח' אמות].

ב. השובת במקום המוקף מחיצות ודינו כרשות היחיד, כל המקום המוקף כד' אמות.

ג. השובת בתוך עיר, אף אם אינה מוקפת מחיצות, כל העיר כד' אמות.

מסוף ג' מקומות אלו, מתחיל למנות אלפיים אמה.

לפ"ז אדם השובת בעיר יכול ללכת בכל העיר, אפילו אם העיר גדולה מאוד, פי כמה וכמה מתחום שבת.

ט. מה נחשב עיר אחת – שכונות מחולקות מהעיר

³ הטעם שלא הותר לו ללכת בכל היקף העירוב [אפילו אם נאמר שההיקף כשר], מבואר בביאור הלכה (רס"י ת"ג ד"ה אלא) שאם מקצת מההיקף שנמצא בו עכשיו בתוך האלפיים של תחומו, לא אומרים שכל ההיקף כד' אמות, אע"פ שיצא בשוגג או באונס (וכ"פ החזו"א סי' ק"ט סק"ג). וכיון שחלק מההיקף של קוממיות בתוך אלפיים לחזון יחזקאל, לא אומרים שהיקף זה יהא כד' אמות. ולכן יש לו רק ד' אמות. ואם הוא בתוך בנין שכל הבנין מחוץ לאלפיים, הרי זה כהיקף נפרד שיש לו את כל ההיקף הזה כד' אמות. [שמעתי שהגרד"ל שליט"א הק' שגם בתוך הבנין יהא אסור להסתובב, כי הבנין והיקף העירוב, הכל רשות היחיד אחת, ואין רשות היחיד חלוקה בתוך רשות היחיד. וצ"ל שאע"פ שלגבי רשויות אין חילוק, מ"מ לענין תחום שתלוי בשיעור אלפיים יש חילוק, וצ"ע ואכמ"ל].

מה מוגדר כעיר אחת? בנושא זה יש טעות מאוד מצויה. אם נשאל בני אדם מה נחשב עיר לענין תחום, שמותר ללכת בכולה כד' אמות. יש שיאמרו כל הרשות המקומית, לדוגמא בני ברק כוללת כל מקום שנקרא בני ברק, וירושלים כוללת את כל שכונותיה כגון בית וגן והר נוף, רמות וכו'. יש אנשים שיאמרו תלוי אם רואים את הבתים, או שאין ביניהם אלפיים אמה וכדומה. אבל בגמרא ובכל הפוסקים מבואר שצריך רצף בתים שאין ביניהם 70 אמה [ועוד משהו], שהם בסה"כ 41-32 מטר לשיטות השונות. ואם מדובר בשני גושי בתים או שתי שכונות סמוכות, הן מצטרפות להחשב עיר אחת עד רווח של 70 לכל אחד, וביחד הם 141.3 אמה, שהם 81-64 מטר בלבד! פחות מדקה הליכה בין שכונה לשכונה. אמנם מותר להמשיך ללכת לאחר הפסק כזה, כיון שעדיין לא הלך אלפיים אמה [שזה בסביבות 1 קילומטר], מ"מ כבר מתחילים לחשב אלפיים אמה, ואין את הדין שכל העיר כד' אמות ובעוד קילומטר צריך לעצור אף אם יסתיימו האלפיים באמצע העיר.

נושא זה יש בו קולא וחומרא. מצד אחד מצוי בימינו ערים הסמוכות זו לזו, לדוגמא בני ברק סמוכה ברצף בתי מגורים לרמת גן, ורמת גן לגבעתיים ולחלק מתל אביב [כמסומן במפה], ולפי הדין הנ"ל יוצא שכל אלו הם עיר אחת. השובת בבני ברק יכול ללכת עד תחילת תל אביב [עד נתיבי איילון] בלי לחשב אלפיים, ורק משם להתחיל למנות אלפיים אמה.

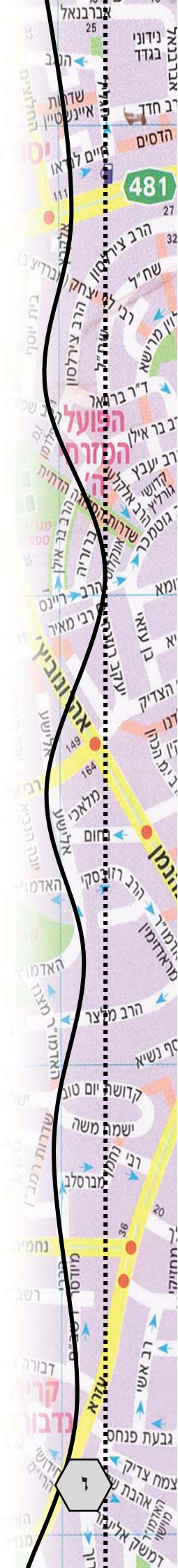
לעומת זאת תל אביב עצמה מחולקת לשנים ושלושה חלקים, מפני שבשעה שהרחיבו את כביש נתיבי איילון הרסו בתים, וכעת המצב שבמקום הכי צר יש לפחות 90 מטר בין בית שבצד אחד לבית שבצד השני, ולכן הורו הפוסקים [עי' ספר דרור יקרא בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל] שההפסק סביב כביש זה מחלק את העיר לשנים, וההולך מצד אחד לצד השני אינו מותר ללכת אלא אלפיים אמה.

כביש ראשי כגון כביש גהה בין ב"ב לגבעת שמואל, אע"פ שהוא רשות הרבים והוא מקלקל את העירוב חצרות שעושים על גביו, מ"מ לענין רצף העיר לגבי תחום ההליכה [בלי לטלטל שום חפץ], אינו נחשב הפסק, כיון שבין הבתים שבשני הצדדים אין הפסק של קמ"א אמה [במקום אחד], והרי זה כעיר אחת גדולה שרשות הרבים עוברת בתוכה. משא"כ בנתיבי איילון יש הפסק של קמ"א אמה, לכן נחשב הפסק גם לענין תחומין, לגבי סיום העיר.

כמו"כ בירושלים יש הרבה שכונות המרוחקות מהעיר יותר מ-81 מטר, כגון שכונת גבעת שאול והר נוף, בית וגן, קרית יובל, רמת שלמה, והן נחשבות [כל גוש] כעיר בפני עצמה לענין תחומין, וההולך ממרכז העיר אליהן אסור להתרחק מקצה הגוש המרכזי יותר מאלפיים אמה. וכן ההולך מאותן שכונות למרכז העיר אינו יכול להגיע למרכז, אלא רק למקום שבתוך אלפיים לקצה השכונה שבו היה בכניסת שבת.

וכן יתכן ישוב שכולו לא נעשה עיר כלל. יש ישובים שהבתים מפוזרים ויש סביב כל בית שטח ריק, באופן שבין בית לבית יש 40 מטר, ועכ"פ אין ששה בתים רצופים בצפיפות בשיעור זה. במקרה כזה כל הישוב אינו עיר אלא כבתים נפרדים, וכל אחד מונה אלפיים אמות מפתח ביתו. וכמדומה כך המציאות ב"כפר אזור" הסמוך לבני ברק [ליד רמת אפעל]. אמנם אם המקום מוקף במחיצות או בעירוב כשר כהלכה, נעשה הכל כד' אמות, אך לא מדין עיר אלא מדין רשות היחיד.

י. אזורי תעשייה וביתני השמירה

בנושא זה יש להבהיר דבר נוסף שהאריכו בספרי זמנינו לגבי בתי חרושת ומפעלים ואזורי תעשיה, והעלו להלכה שאינם מצטרפים עם העיר, כמבואר בחזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה נראה), כיון שרק דירות מגורים מצטרפות עם העיר. ואע"פ שהפועלים אוכלים שם בקביעות, אין זה קביעות דירה, אלא מחמת הכרח העבודה.

כמו"כ לגבי דירת השומר האריכו בספרים, ובמשנה (דף נג.) מבואר לגבי גשרים ונפשות שיש בהם בית דירה לשומר, מצטרפים עם העיר, מ"מ בזמנינו זה לא מועיל כי אף אם בתי השומרים נחשבים דירה, אך כיון שהמפעלים כיום פרוסים על שטחים נרחבים, כמעט תמיד יש מרחק 70 אמה [41 מטר] בין חדר השומר במפעל אחד לחדר שבמפעל השני. [כדי לקרב את המציאות מרחק 40 מטר הוא פחות משטח של שני בניני מגורים]. כמו"כ יש אומרים שבשומרים המדוברים במשנה היו שומרים יום ולילה, לכן זו היא דירתן, אבל היום שכל שומר יש לו משמרת של מספר שעות בלבד, א"כ כל אחד מהשומרים עיקר דירתו בביתו, ואין המקום משמש דירה למישהו מסוים.

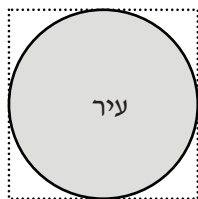
לכך הסכימו רוב הפוסקים שאין אזורי תעשיה מצטרפים להרחיב את שטח העיר, וכמו שרואים במפה – פתח תקוה מסתיימת ליד ביה"ח בלינסון, וכל השטח משם עד קרית מטלון הוא אזור תעשיה שאינו מצטרף עם העיר.

יא. עיבור העיר וריבוע העיר

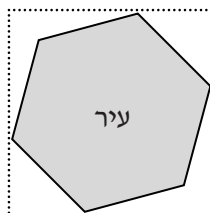
לאחר שהגדרנו שהעיר נמדדת לפי גושי בתים המגורים, נמצא שגוש דן מחולק בערך כפי המפה המצורפת בסוף החוברת. וצריך להתחיל למנות אלפיים אמה מקצה כל גוש וגוש. וכאן הוסיפו חכמים דין עיבור העיר וריבוע העיר, הגורם להרחיב את העיר.

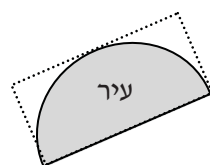
א. עיבור העיר, כאשר העיר לא מסתיימת בקו ישר, מיישרים קו לפי הבתים האחרונים שבעיר, וכל השקעים נוספים על העיר, הם חלק מהעיר [כאשה מעוברת, שהעיבור חלק ממנה (עירובין דף נב:)]. כמו"כ אם יש בית בולט, מאריכים את העיר כנגד הבית הבולט בקו ישר.

ב. לאחר מילוי השקעים מרבעים את העיר, כלומר מחשיבים אותה כמרובעת לקולא, שמוסיפים עליה עד שתהיה מרובעת. לדוגמא עיר עגולה, מחשיבים אותה כמרובעת, ורק מסוף הריבוע מתחילים למנות אלפיים אמה, שלפ"ז מי שהולך בצידי העיר מרויח עוד הרבה מעבר לאלפיים אמה (עירובין דף נב:).

כיוון הריבוע אינו לפי מה שהאדם בוחר [כהכרעת המשנ"ב סי' שצ"ח סק"ז והחזו"א סי' ק"י ס"ק כ"ג], אלא יש בזה כמה כללים. הכלל הראשון הוא לרבע לפי ריבוע העולם, דהיינו קו ישר מקביל למזרח העולם וכן למערב, צפון ודרום. את הקוים עושים סמוך לעיר, עד שנוצר ריבוע סביב לעיר שכולו נידון כעיר עצמה. ולדוגמא עיר בצורת משושה, ואין הצלעות מכוונות לרוחות העולם, נמצא שמרויחים הרבה יותר מהצורה העגולה, והריבוע מתרחב לפי השפיצים של העיר.

הכלל השני עיר מרובעת או אפילו בצורת מלבן, לא מוסיפים לרבע אותה לריבוע העולם, אלא משאירים אותה כמות שהיא.

על פי כלל זה נחלקו הראשונים ואחריהם הפוסקים האחרונים. כאשר יש לעיר צלע אחת ישרה לאורך כל העיר, האם מרבעים את העיר לפי כיוון אותו צלע [כן דעת החזו"א(סי' ק"י ס"ק כ"ג), וי"א כן בדעת המשנ"ב, ודלא כחיי אדם והגר"ז]. וכל שכן כשיש שתי צלעות בזוית של 90 מעלות, מרבעים לפיהן, שהרי יש כאן תחילת ריבוע.

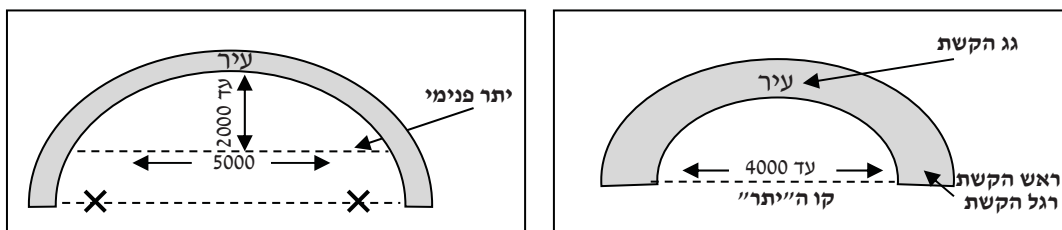
ע"פ שני כללים אלו נולדו הרבה ספיקות בריבוע העיר, כאשר יש שתי צלעות ארוכות, בזוית לא שווה [שהצלעות אינן מקבילות], מתי מרבעים לפי ריבוע העולם, ומתי לפי הצלע, ולפי איזו צלע. ורבה המבוכה בהכרעות אלו. ועליהם נוסף הדין הבא.

יב. עיר העשויה כקשת

בזמנינו שהערים גדולות מאוד, ומוסיפים סביב לעיר שכונות היוצרות זרועות ארוכות לעיר, כמ"כ הערים מתרחבות ונסמכות לערים הסמוכות, על כן נוצר בהרבה מקומות עיר בצורת קשת.

אמרו בגמ' (דף נה:): עיר העשויה כקשת, דנים את החלל כאילו מלא, עד מרחק של 4000 אמה בין רגל לרגל. והגדר בשיעור זה⁴, משום שעד 4000 יש אפשרות להגיע לכל נקודה בחלל בלי לעבור 2000 אמה. שכן אדם הנמצא בצד אחד [בקצה רגל הקשת] יכול לצאת עד אלפיים, ואח"כ לחזור לעיר וללכת בכולה עד קצה הרגל השני [שהרי כל העיר כד' אמות] ולצאת אלפיים אמה להגיע לכל המקום שלא היה יכול להגיע מקודם. אבל אם המרחק יותר מ- 4000, לא ממלאים את החלל, והיוצא מהעיר מודד אלפיים ממקום יציאתו [ואין שום דין ריבוע בצד הפנימי, אבל יש ריבוע לצד החיצוני]. וכתבו הראשונים שמ"מ בעומק החלל במקום שכבר אין מרחק 4000, ממלאים את החלל וזה נקרא "יתר פנימי".

עוד הוסיפו הראשונים שאם המרחק בין רגלי הקשת יותר מ- 4000 אבל אינו רחוק מגג חלל הקשת 2000 אמה, שבאופן זה ניתן להגיע לכל מקום ע"י יציאה מגג הקשת, ממלאים את כל החלל ונעשה כחלק מהעיר. אבל באופן שהמרחק יותר מ- 2000 נחלקו הפוסקים האם עושים "יתר פנימי" בסוף ה- 2000 כאשר הרחב באותו מקום יותר מ- 4000 (ראה ציור). לדעת המשנ"ב (בה"ל סי' שצ"ח ס"ד) לא ממלאים, ולדעת החזו"א (סי' פ' לדף נה:) ממלאים. וזה נפק"מ מאוד גדולה בזמנינו שהערים גדולות ויש קשתות שטוחות וארוכות. לדוגמא, אם בני ברק מחוברת לקרית אונו [ראה במפה שבסוף החוברת] והיא מגיעה עד כפר מעש [אחרי קרית אונו וגני תקוה], נוצרה קשת גדולה מאד, ולפי החזו"א ניתן למלאות את רובה ע"י יתר פנימי שאינו רחוק אלפיים מקצה הערים.

⁴ הסברא במילוי החלל, כתב הרשב"א שמסתמא נבנה על דעת למלאות את החלל בבתיים. משא"כ אם החלל גדול, לא שייך לומר שנבנה על דעת למלאות כ"כ הרבה, והרי זה כצורת עיר נפרדת ע"ש. והגדר בשיעור 4000 דוקא, הוא כמבואר למעלה.

יג. דינים מיוחדים ברגל הקשת

בקשת גדולה שכאמור נותנים לה יתר פנימי, נותר החלק של רגל הקשת שלא נכנס בריבוע העיר, והוא מתחיל מגבול קו היתר הפנימי. ויש ברגל זו יש דין מיוחד המגביל את תחום הרגל.

מי שיוצא מהעיר בחלק שבתוך היתר הפנימי [חלק זה של העיר נקרא גג הקשת], יכול להסתובב בכל החלל שבתוך היתר הפנימי וכולו כד' אמות [מדן ריבוע העיר], וכן יכול להסתובב בכל האלפיים הסמוכים לקו היתר הפנימי מבחוץ, שהם תחום העיר [כטבלה של תחום]. אבל כלפי היוצא מרגל הקשת אין את ריבוע תחום זה ואינו יכול ללכת בכל האלפיים הסמוכים ליתר, אלא רק באלפיים שקרובים לרגל⁵, ויתכן שאף אם יכנס אח"כ לתוך קו היתר, נשאר עליו דין יוצא מרגל הקשת, ואינו יכול ללכת אלא עד אלפיים אמה ממקום יציאתו. ונמצא שהיוצא אמה לפניו מקו היתר, יכול ללכת לכל אורך הקו, ובכל האלפיים הסמוכים לקו מבחוץ, והיוצא אמה מחוץ לקו היתר, אינו יכול ללכת אלא אלפיים אמות בלבד. ויש אומרים שאף אם יכנס אח"כ לתוך קו היתר, נשאר עליו דין יוצא מרגל הקשת, ואינו יכול ללכת אלא עד אלפיים מנקודת יציאתו.

דין נוסף שנחלקו בו רבני זמנינו [ויסודו בדברי הראשונים] האם יש דין ריבוע ומילוי השקעים לרגל הקשת, יש אומרים ע"פ המבואר ברשב"א שהקשת מחולקת לשלשה ערים, א"כ רגל הקשת היא עיר בפני עצמה, ומרבעים אותה, וכן עושים לה טבלת תחום, נפק"מ שממלאים את השקעים שבקצה הבתים, וגם שבתוך האלפיים שסביב לרגל מותר ללכת אורך ורוחב אף יותר מאלפיים אמה [כציור המופיע בתחילת החוברת בעיר עגולה]. אבל יש אומרים (קרית אריאל עמ' ע"ר הערה י"ז) שרגל הקשת אינה עיר, ואין לה שום דין ריבוע ודין טבלת תחום, אלא כל מי שיוצא מונה אלפיים ממקום יציאתו. ולפ"ז אין גם דין הבלעה [שאם עיר מובלעת בתוך אלפיים כולה נחשבת רק כד' אמות], אלא רק למי שהולך דרך העיר עצמה.

יד. מדידת תחום אלפיים

לאחר שידוע צורת העיר, וצורת ריבוע העיר, מתחילים למדוד ממנה את התחום, שהוא אלפיים אמה לכל רוח. התחום ניתן בצורה מרובעת, כדוגמת טבלה מרובעת שצלעותיה מרוחקות אלפיים אמה מהריבוע הדמיוני של העיר ששבת בה [או כששבת מחוץ לעיר, מודדים מסוף הבית והמתחם ששבת בו, או הד' אמות ששבת בהם].

מותר ללכת בכל שטח התחום שבטבלה, אף שההולך באלכסון מהלך יותר מאלפיים אמות, וכן להסתובב סביב העיר בלי לצאת מהטבלה של התחום, אע"פ שהולך פי כמה מאלפיים אמות. ולכן צריך למדוד את התחום לפי מי שהולך מהעיר בקו ישר, למרות שכל הדרכים ששייך ללכת סביב אותה עיר, כולן מפותלות וארוכות.

חישוב האלפיים אמות אינו לפי מרחק אווירי, אלא מרחק הליכה, ולכן צריך למדוד אותו לפי פני הקרקע שהיא מקום הילוך האדם. ונמצא שכאשר יש שיפוע עולה או יורד, התחום מתקצר [כי האלכסון ארוך יותר מקו ישר]. אבל הקילו חז"ל בכמה אופנים למדוד לפי הקו האווירי, ע"י כמה צורות מדידה, והם: הבלעה, עקיפה – צופה

⁵ הסברא בדין זה, כי רגל הקשת כביכול עיר נפרדת, וא"כ היוצא ממנה אין ראוי שיקבל את התחום של אנשי גג הקשת. אמנם יכול הוא ללכת לגג הקשת דרך בתי העיר, או להיכנס אליהם דרך חלל הקשת באופן שאינו מתרחק אלפיים אמה ממקום יציאתו ברגל, ושוב יקבל את דין הגג, כי בסה"כ זו עיר אחת ששבת בתוכה וכולה לפניו כד' אמות.

ומביט, קידור, אומד, דילוג. חישובים אלו מבוארים בשו"ע סי' שצ"ט, אולם כיום שיש אמצעי מדידה אורית, לא שכיח שימדדו באמצעים אלו, אלא מודדים במפה או בתצלומי לוין.

אמנם גם לאחר הקולות הנ"ל אין החישוב שוה ממש לחישוב האורית, כי בכל זאת בשיפוע שאינו תלול [בשיעור שעולה (או יורד) פחות מ' טפחים מתוך ה' אמות, כלומר פחות מגובה 1 מטר מתוך 3 מטר, ובמעלות עד 17.5 מעלות], מחשבים את אורך פני הקרקע. כמו"כ בקידור יש אופנים שהשיפוע משתנה והמדידה היא אלכסונית. לכן כאשר אנו מחשבים היום במדידה אורית, צריכים לקזז את ההפרש הזה. ועי' בספר קרית אריאל (עמ' ר') שחישוב שההפרש המקסימלי שיכול להיות הוא 6%, ולכן כשמודדים במפה יש לנכות 6% ממידת התחום.⁷

טו. צורת המדידה

חז"ל לומדים מפסוקים שצורת המדידה היא דוקא בחבל של פשתן שארכו חמישים אמה, לא פחות ולא יותר. וכדי למדוד אלפיים אמה, יש למתוח את החבל ארבעים פעמים. ואמרו בגמ' (עירובין דף נח.). אין לך יפה למדידה כשלשלאות של ברגל, ומ"מ חז"ל קיבלו למדוד בחבל של פשתן [אע"פ שהמדידה פחות מדויקת], וכן פוסק השו"ע (סי' שצ"ט ס"א).⁸

לפי זה קשה כיצד היום מודדים את התחום ע"י מפות ומדידות אוריות, ולא מקיימים דין מדידה בחבלים.

התשובה לכך היא ע"פ המבואר בביאור הלכה (סי' שצ"ט ס"א) שאם לא מודד את התחום במדויק, אלא עד היכן מגיע קצת פחות מאלפיים, אינו צריך למדוד עם כל דיני המדידה, אלא כל בירור שהוא מועיל, [משום שאינו בא לקיים את מדידת התחום של חז"ל, אלא מברר שעד מקום פלוני אין שאלה של תחומין], ולכן אפשר למדוד במפה, כל שאינו מודד בשיעור מצומצם. וכיון שבלאו הכי אי אפשר כ"כ למדוד במפה שיעור מדויק, [כי במילימטר אחד במפה יש 12.5 מטר בשטח, וא"כ חייבים למעט קצת מחשש לטעות], לכן ניתן כיום למדוד במפה באופן שאינו מצמצם את המידה.

⁶ יתכן מצב נדיר שיהיה הפרש יותר משיעור זה, באופן שהשיפוע יותר מ-45 מעלות, או שעומק הגיא מתחילת הריבוע עד סופו [כלומר בתוך שיעור התחום] יותר מ-522 אמה. עיין בקרית אריאל שם שביאר כל החשבונות.

⁷ יש מקילים באזור המרכז לחשב את התחום די בצמצום, מפני שאין באזורים אלו הרים וגבעות כ"כ תלולים, וצ"ע למעשה.

⁸ יש מדייקים בלשון הרמב"ם שהמדידה בחבל פשתן היא לכתחילה ולא לעיכובא, וכן דעת המאירי. אבל בלשון הטור והשו"ע שכתבו אין מודדים אלא בחבל של פשתן, מבואר שזה לעיכובא.

דיני עירוב תחומין

טז. מהו עירוב תחומין

הנה כבר כתבנו פעמים רבות שהתחום המותר לאדם ללכת בשבת, הוא אלפיים אמות לכל צד של המקום ששבת בו בכניסת שבת. לפ"ז אמרו חכמים שאדם שצריך ללכת לדבר מצוה⁹ הרחוק ממנו יותר מאלפיים אמה [עד ארבעת אלפים אמה], יש לו פתרון, לעשות עירוב תחומין שע"ז יקבע את שבידתו באמצע הדרך, וכיון שמותר לו ללכת לכל צד של מקום השביתה 2000 אמות, נמצא מהלך 4000 אמות. 2000 מביתו עד מקום השביתה – מקום הנחת העירוב תחומין, ו-2000 מאותו מקום והלאה.

יז. העירוב תחומין מתיר רק 4000 אמה

לפי ההסבר הנ"ל, פשוט וברור שגם מי שעשה עירוב אינו מותר ללכת אלא 4000 אמות, ולא יותר. ושיעור זה אינו גדול כלל, והוא בסה"כ כ-2 קילומטר, [1920 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 2304 מטר לשיעור חזו"א]. בזמנינו שהערים גדולות, וכל ישוב קטן מתפרס על יותר מקילומטר, נמצא שהמניח עירוב בדרך בין הישובים, אינו יכול להגיע לסוף הישוב הסמוך אלא עד אלפיים ממקום הנחת העירוב תחומין. ובפרט בעיר ממש שבדרך כלל גודל העיר יותר מ-2 קילומטר, א"כ אי אפשר להגיע אפילו למרכז העיר. וכאמור לעיל מי שכלה מידת אלפיים שלו באמצע עיר אינו יכול ללכת אלא עד אמצע העיר, ואפילו כלו באמצע בית, אינו יכול ללכת אלא עד חצי הבית.

יח. פתרון הנחת העירוב בתוך העיר הסמוכה

כדי למצוא פתרון ללכת לעיר הסמוכה, אע"פ שהיא גדולה, ניתן להניח את העירוב בתוך העיר, ובאופן זה נידון כאילו שבת בתוך העיר דהיינו במקום העירוב תחומין, וא"כ כל העיר לגביו כד' אמות. ואינו דומה למי שהניח עירוב תחומין בדרך תוך אלפיים לעיר, מפני שאותו אדם שהניח בדרך, מקום שבידתו הוא רק ד' אמות, לכן משם והלאה מודד אלפיים בלבד גם אם הולך בתוך העיר, משא"כ במקרה שהניח בתוך העיר, א"כ שבידתו היא בעיר, והשובת בעיר שבידתו בכולה ולכן כולה כד' אמות.

לפ"ז יכול ללכת בכל העיר שהניח בה את העירוב, ועוד אלפיים אמות לכל רוח. אמנם פתרון זה יכול להיות רק במצב שהעיר אינה רחוקה 2000 אמה מביתו או מקצה עירו.

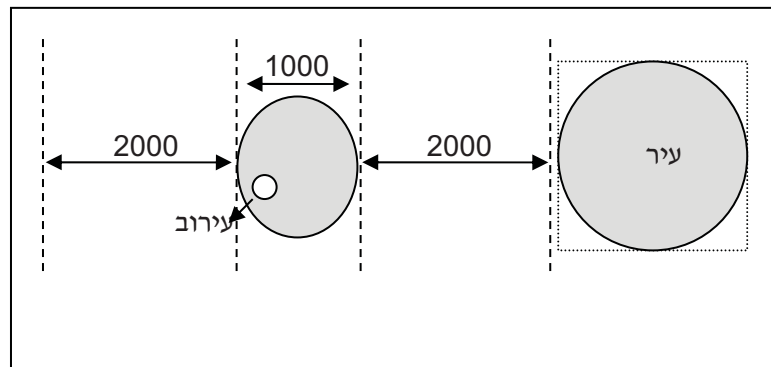
לדוגמא, אם אדם מבני ברק הניח עירוב תחומין בתוך בית בפתח תקוה¹⁰, יכול ללכת בכל פתח תקוה, וכולה כד' אמותיו¹¹, ובנוסף יכול ללכת מחוץ לעיר עוד אלפיים

⁹ אין מערבים אלא לדבר מצוה (גמ' ושר"ע סי' תט"ו), ומ"מ כתב הרמ"א שגם טיול לשם עונג שבת נקרא דבר מצוה לענין זה, וכל שכן לבקר חולים או לכיבוד הורים, ומותר לעשות עירוב תחומין, אם המרחק לא יותר מ-4000 אמה כדלקמן.

¹⁰ שהמרחק בין קצה בתי המגורים של פתח תקוה, לבין קצה בתי המגורים של גבעת שמואל המחוברת לבני ברק, הוא פחות מאלפיים אמה. [ואם הולך דרך רח' ז'בוטינסקי שהמרחק הוא יותר מאלפיים אמה, יש לדון לאסור מחמת שיוצא מהמקום המותר ואכמ"ל].

¹¹ מטעם זה יכול להניח את העירוב תחומין בכל העיר פתח תקוה, אף אם כעת הוא רחוק מאותו בית יותר מאלפיים, כיון שלאחר שיקנה שבידתו תהיה כל העיר כד' אמות ויתחיל חישוב האלפיים מקצה העיר, לכן מספיק שהוא תוך אלפיים לקצה העיר [פתח תקוה].

אמה לכל צד, ויכול ללכת לקצה גני תקוה, ורוב משכונת גני הדר. וכן לכיוון בני ברק יכול ללכת עד אלפיים אמה.

יט. ההפסד בהנחת עירוב תחומין – מפסיד את ביתו בעירו

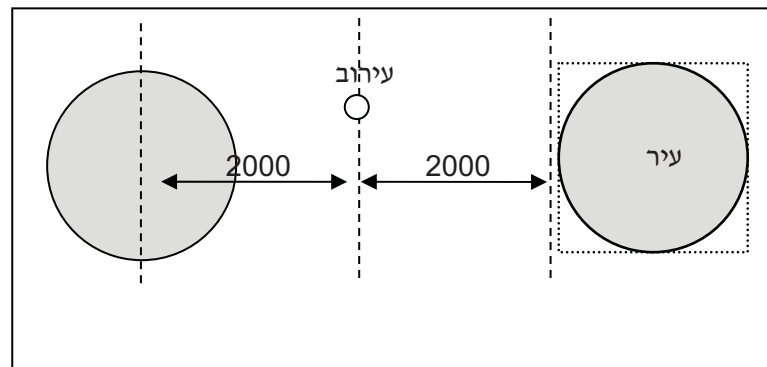
לפי המבואר בדין הקודם, נמצא שמי שמניח עירוב תחומין מחוץ לעיר, אינו יכול לחזור לעיר שלו אלא עד אלפיים ממקום הנחת העירוב. לדוגמא, אדם שהניח עירוב מחוץ לבני ברק בדרך לפתח תקוה, [או בפתח תקוה עצמה], אינו יכול להכנס בתוך בני ברק אלא עד אלפיים ממקום העירוב [או מקצה פתח תקוה]. כי כל מה שאדם יכול ללכת את כל העיר שלו [בני ברק] זהו משום ששבת בתוכה, לכן כל העיר נחשבת כד' אמות, אבל ברגע שהניח עירוב מחוץ לעיר האומר שנחשב ששבת במקום העירוב [כמבואר לעיל], נמצא שאינו שובת בעירו [בני ברק] אפילו שבמציאות הוא עומד בתוכה בכניסת שבת, וא"כ אין כל העיר [בני ברק] נחשבת לו כד' אמות, ואינו יכול ללכת אלא עד המקום שבתוך אלפיים למקום הנחת העירוב. וזה חסרון גדול מאוד בעשיית עירוב תחומין.

והנה בבעיה זו יש שני חלקים, א. כיצד יחזור לביתו שבמרכז העיר שיוצא ממנה [בעיר בני ברק בדוגמא הנ"ל]. ב. כיצד יניח את העירוב במרחק אלפיים אמה מקצה העיר, הרי ברגע שיקנה שביתה בחוץ והוא במרכז העיר, נמצא שהוא רחוק ממקום שביתתו יותר מאלפיים, ויהיה דינו כמי שנמצא מחוץ לתחומו שאין לו לזוז מד' אמותיו. או לחילופין כיון שאינו בתוך אלפיים לעירוב, לא חל העירוב כלל, כיון שאין לו אפשרות להגיע למאכל של העירוב בדרך היתר [וכן פוסק השו"ע סי' ת"ח ס"ד].

והרי מבואר בגמ' ובשו"ע (סי' ת"ח ס"א) שאפשר להניח עירוב תחומין במרחק אלפיים אמות מקצה העיר, ובהכרח לא מדובר רק במי שגר בבית האחרון שבעיר, א"כ בהכרח שהדבר מותר. ומדוע?

בתשובה לשאלות אלו נחלקו הראשונים והפוסקים. המגן אברהם (הובא במשנ"ב סי' ת"ח סק"ג) ביאר דעת השו"ע לתרץ את השאלה הב', שאע"פ שבכניסת שבת היה במרכז העיר רחוק ממקום הנחת העירוב יותר מאלפיים, מ"מ מועיל העירוב, ונחשב שיכול להגיע למקום העירוב, כיון שאילו לא היה קונה שביתה היתה לו כל העיר כד' אמות, נמצא שכאשר באים לקנות שביתה יש לו היתר ללכת למקום העירוב, וממילא גם בשבת מותר לו ללכת לכיון העירוב.

אך לפ"ז עדיין אסור לחזור לעיר ולביתו, אחר שהלך לכיוון העירוב¹². וכן הדין למעשה לנוהגים כדעת השו"ע. ולדוגמא מעשית, מי שגר בב"ב ברח' חזון איש והולך בשבת לבלינסון על סמך העירוב של עזר מציון, ושבייתתו היא באמצע הדרך [ברחוב הסיבים בסמוך לפתח תקוה] אינו יכול ללכת לשיבת פונוביז' שהיא בכיוון הנגדי ממקום שבייתתו. וכמו כן אחרי שהלך לבלינסון וחוזר לבני ברק יכול לחזור רק עד רחוב השומר [בערך], לשכונות שיכון ה', אור החיים ורמת אהרן [וספק על רמת אלחנן], אבל לא לביתו ברח' חזון איש או לשאר העיר. אבל הרמ"א כתב קולא נוספת כדלקמן.

ב. דין עיר שלן בה

הרמ"א (סי' ת"ח ס"א) הביא חידוש שחידשו הראשונים (רש"י ועוד) שאם ישן בלילה בביתו בעירו, אע"פ ששבייתתו היא במקום הנחת העירוב, יש לו ג"כ קצת שבייתתו בביתו, ונעשית לו כל אותה העיר כד' אמות. וביאר החיי אדם (כלל ע"ז ס"ג טעמו של דבר, כי אין זה דרכי נועם שעל ידי תקנת חכמים יצטרך ללון חוץ לביתו, וכיון שלן בעיר הקילו עוד יותר שיהיה נחשב לו כל העיר כד' אמות.

לפ"ז לדוגמא, אדם שגר בבני ברק והניח עירוב תחומין בפתח תקוה, וישן בלילה בבני ברק, יכול בבוקר ללכת לפתח תקוה [מצד שזו העיר ששבת בתוכה ע"י העירוב], וכל פתח תקוה [שהיא פי ארבע מתחום שבת] כד' אמות של מקום שבייתתו, ויכול ללכת לשכונות שמסביבה עד מרחק אלפיים אמות מקצה גוש הבתים המרכזי של העיר. ומלבד זה יכול לחזור ג"כ לבני ברק ולהסתובב בתוכה, למרות שהוא מתרחק אלפיים ממקום הנחת העירוב תחומין, [שמפני שישן בה כל העיר נחשבת כד' אמות], ויכול ללכת בכל רמת גן וגבעתיים עד כביש נתיבי איילון, שכל זה עיר אחת לענין תחומין.

אבל לתל אביב שמעבר נתיבי איילון אינו יכול ללכת, למרות שהשובת בבני ברק יכול ללכת. משום שההיתר לצאת מעבר לנתיבי איילון הוא מחמת שמותר עד אלפיים אמות מסביב לעיר ששובת בה, אבל מי שהעיר ב"ב מותרת לו רק מחמת דין עיר שלן בה, זו קולא כלפי העיר עצמה, אבל אין לו עוד אלפיים מסביבה.

¹² נחלקו המחברים, האם כאשר עדיין לא התקרב תוך אלפיים לעירוב, מותר להסתובב במרכז העיר הלוך ושוב, או שמא גם באופן זה מותר לו ללכת רק לכיוון העירוב ולא לכיוון הנגדי. ואם בית הכנסת נמצא בכיוון הנגדי, אינו יכול ללכת וצ"ע.

להלכה כתב הביאור הלכה (שם ד"ה רחוק) שהרבה ראשונים חולקים על קולא זו, ולכן אפשר לסמוך עליה לענין השהייה בכניסת שבת בכל העיר ובביתו [והנושא המוזכר בקטע הקודם] שלגבי זה ניתן לצרף דעת המג"א הנ"ל, אבל לענין לחזור אחרי שהלך משמע שאין להקל¹³. אמנם החזו"א נקט לעיקר כדעת הרמ"א, ולכן מורים מורי ההוראה שבשעת הצורך אפשר להקל לסמוך על דין זה, וכשאין צורך ראוי להחמיר [שלא לחזור לעיר מעבר לאלפיים מהעירוב].

כא. בזמנינו זקוקים מאוד לדין עיר שלן בה

בזמנינו אין כמעט תועלת בעירוב תחומין בלי הקולא של עיר שלן בה, מאחר והיום הערים גדולות מאוד, ואפילו בני ברק שבתיה צפופים והיא על שטח קטן, אורכה פי שנים משיעור התחום, ולכן מי שהניח עירוב תחומין מחוץ לעיר לא יכול לחזור ולהיכנס לביתו לרוב תושבי העיר, מאחר ורוב העיר מחוץ לאלפיים של שביתתו, שהוא המקום שהניח עירוב תחומין.

ולכן לנוהגים כדעת השו"ע שלא סובר דין עיר שלן בה, כמעט אי אפשר לעשות עירוב תחומין ולחזור לביתו בעיר, הדבר אפשרי רק למי שגר בקצה העיר ולא לרוב תושבי העיר. רק אם הולך ואינו חוזר, י"ל שיש להקל כדעת המג"א הנ"ל בדעת השו"ע, שיכול ללכת לכיוון העירוב, [אבל לא ללכת לכיוון הנגדי, ראה לעיל בהערה].

ולנוהגים כדעת הרמ"א ניתן להרויח הרבה בעשית עירוב תחומין, בתנאי שישן בלילה בביתו. ולפ"ז גם לרמ"א האופן המועיל שיוכל אח"כ לחזור לביתו הוא דוקא כשהולך ביום, אבל אם בלילה נמצא מחוץ לעיר של ביתו, אין לו דין עיר שלן בה ולא יכול לחזור לביתו.

לדוגמא מי שהולך לבלינסון על סמך העירוב של עזר מציון המונח באמצע הדרך, לשו"ע יכול לחזור רק לשכונות הסמוכות לקצה העיר [שיכון ה', אור החיים רמת אהרן], ולרמ"א באופן שישן בב"ב בליל שבת ואח"כ הלך לבלינסון, יכול לחזור לכל העיר בני ברק. אבל אם הלך בלילה והיה כל הלילה בבלינסון, אינו יכול לחזור לב"ב אלא לשכונות הנ"ל, אפילו לפי דעת הרמ"א. [והסתפק החזו"א אם יכול ללכת בלילה ולחזור בלילה, על סמך שאח"כ ישן בב"ב].

¹³ וכן בשער הציון שם (ס"ק).

אופן עשיית עירוב תחומין

עשיית עירוב תחומין אינו דבר מסובך כלל, אולם צריך לדעת כמה פרטים חשובים.

כב. סוג המזון ושיעורו

לצורך העירוב מניחים מזון בשיעור שאדם אוכל בשתי סעודות, ואין צריך דוקא פת, אלא הוא הדין דברים המלפתים את הפת, בשיעור שאדם אוכל מהן בשתי סעודות שאוכל בהן פת, ולכן השיעור שלהם יותר קטן משיעור המניח פת. לדוגמא, יש מניחים צנצנת דבש (בקרית ספר), או צנצנת ריבה (בתל אביב), או שמן (בדרך לבלינסון), שהשיעור שלהם לכאורה הוא כמות שאדם מורח על הלחם שאוכל בשתי סעודות¹⁴, וכך צנצנת אחת יכולה להספיק להרבה אנשים.

השיעור במידות של זמנינו. בפת, לכתחילה 800-900 סמ"ק [נפח קרוב לשקית חלב, שהיא 1000 סמ"ק]. ביין השיעור 300 סמ"ק (שתי רביעיות), בשמן 150 סמ"ק (רביעית אחת).

שיעור זה צריך שיהיה עבור כל אחד ואחד מההולכים, ואפילו אב ובנו צריכים שני שיעורים, משפחה עם שמונה ילדים צריכים עשרה שיעורים. לכן עדיף להשתמש ביין ושמן שהשיעור שלהם מועט יחסית. וכן בעירוב תחומין של אגודת עזר מציון [מב"ב לבלינסון] מניחים שמן [המשמש אח"כ למדורת ל"ג בעומר].

כג. זיכוי המזון, והפתרון בהנחת עירוב תחומין ציבורי

צריך לזכות את המזון לאותו אדם שעבורו מניחים את העירוב, וצריך לזכות ע"י אדם אחר שאינו סמוך על שולחנו¹⁵.

צריך שיהיה השיעור הנצרך [שיעור שתי סעודות] עבור כל אחד ואחד מההולכים, אפילו אב ובנו צריכים שני שיעורים, [ואינו כמו עירוב חצרות, שמספיק מזון שתי סעודות עבור כל בני העיר]. לכן בהנחת עירוב ציבורי אי אפשר לזכות לכל ההולכים כי יתכן שילכו אנשים רבים ולא יהיה שיעור מספיק לכולם [וממילא לא יועיל לאף אחד, ע"י ביאור הלכה סי' תי"ג ד"ה וצריך], אלא מזכים לכל מי שיתקשר ויודיע לועד העירוב, או מזכים לכל מי שילך למקום פלוני [כגון בעזר מציון מזכים רק להולכים לבלינסון ולא לפתח תקוה], ומשערים ההולכים רק למקום זה בשבת אחת בלבד אינם יותר מהשיעור עירוב שהונח.

ומכל מקום עדיין יש בעיה בהנחת עירוב ע"י אגודה כלשהי, המניחים כמות מסוימת עבור כל שבתות השנה, באופן שהכמות מספיקה עבור האנשים ההולכים בכל שבת בפני עצמה. א"כ מאחר וזיכו את המזון להולכים בשבת הראשונה, המזון נשאר שלהם גם בשבתות הבאות, וכיצד אפשר שאותו מזון יעבור אח"כ לבעלות אנשים אחרים ההולכים בשבת השנייה והשלישית. כאשר המזון מונח בבית של אדם כלשהו,

¹⁴ יש לציין שבכל זאת השיעור אינו קטן כמו שחושבים, שהרי כתב המשנ"ב (סי' שס"ו ס"ק ל') ששיעור תבלין (כגון פלפל שחור) הוא חצי רביעית, אע"פ שאף אדם לא משתמש אפילו בעשירית רביעית, נראה שמ"מ צריך שיעור חשוב, וכן מוכח בשעה"צ (שם ס"ק כ"ט) ששיעור שמן י"א ברביעית, אע"פ שכתב שם שלתוס' שהשיעור כפי שאדם טובל בסעודה זה הרבה פחות, וא"כ לכאורה גם בדבש וריבה צריך שיעור חשוב, לא פחות מתבלין ששיעורו חצי רביעית, ואולי יותר.

¹⁵ בדיעבד מועיל גם ע"י גדול הסמוך על שולחנו, וגם ע"י קטן שאינו סמוך על שולחנו, אבל לא ע"י קטן הסמוך על שולחני (ע"י שר"ע סי' שס"ו ס"י).

יכול לבקש כל ערב שבת משכינו שיעשה קנין חדש בעירוב, יזכה מאותם שהלכו בשבת ראשונה, ויקנה עבור ההולכים בשבת הבאה¹⁶ אמנם זו טירחה, אבל זה אפשרי. אבל בעירוב המונח באמצע הדרך, כגון העירוב שמניחים עזר מציון בדרך לבלינסון [ברחוב הסיבים באזור התעשייה פתח תקוה], כיצד יהיה שם אדם שיגביה את המזון, מי ילך למקום מרוחק זה כל יום שישי.

לשם כך המציאו הת"ח בבני ברק שאפשר להקנות את המזון עם תנאי של "אחריו" לפלוני, דהיינו שמה שישאר מהמזון ביום חמישי, יעבור לבעלותו של ת"ח פלוני¹⁷. עכשיו אותו ת"ח הוא בעלים גמור ויכול להקנותו בקנין אגב וחצר ושטר וכו', ועשו לכך שטר עם כל הקנינים האפשריים, והמזכה מוסר אותו כל יום שישי לאיזה אדם שעושה עמו את הקנין, [ויש להאריך הרבה בנושא זה ואכמ"ל].

כד. נוסח עשיית העירוב

לאחר הנחת מזון העירוב במקומו, יש לומר את הנוסח דלהלן: **"בזה העירוב יהא מותר לי [וכשמניח עבור אדם אחר יאמר: לפלוני], ללכת ממקום זה אלפיים אמות לכל רוח"**¹⁸.

מברכים על העירוב, אבל בזמנינו, בדרך כלל אין לברך על העירוב, כי הערים צפופות ובהרבה מקרים יש שיטות מסוימות שאין צורך בעירוב תחומין, [כגון כאשר נפגשים הריבועים, או בחיבור עירובים].

כה. מקום הנחתו, תוך אלפיים או בכל העיר

יש להניח את העירוב תחומין תוך אלפים למקום שביתתו, ואם שבת בעיר, יכול להניח עד אלפיים אמה מקצה העיר, [ועי' לעיל אם יכול לשהות גם באמצע העיר שנמצא במרחק יותר מאלפיים מהעירוב].

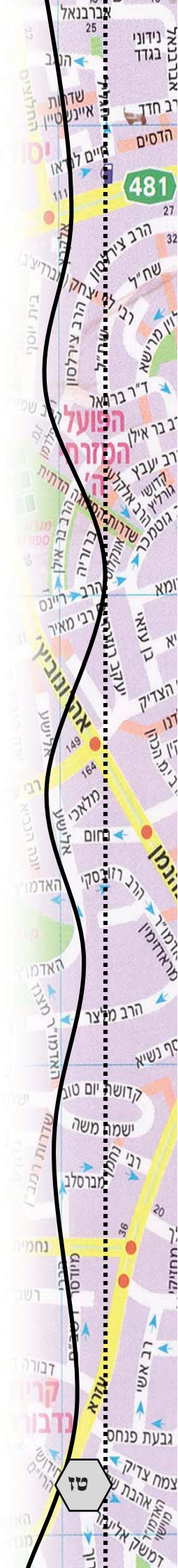
באופן שמניח את העירוב תחומין בתוך עיר מספיק שקצה אותה עיר נמצא תוך אלפיים למקומו בכניסת שבת, אפילו שהפת נמצאת במרחק באמצע העיר רחוק ממנו יותר מארבעת אלפים אמה. כיון שלאחר שחל העירוב נעשית כל העיר כד' אמות, ונמצא שהוא עומד תוך אלפיים לד' אמות של מקום שביתתו¹⁹, לדוגמא, אדם שנמצא בבני ברק ומניח עירוב תחומין בפתח תקוה, שמקצה גבעת שמואל [המחוברת לב"ב]

¹⁶ באמת צריך עיון מי התיר לו לקחת את המזון השייך להם, ובשלמא בעירובי חצרות מותר לאכול את פת העירוב, כי זה יסוד העירוב שמותר לכל אחד מהשותפים לאוכל ממנו, אבל בעירובי תחומין אינו כן, אלא לכל אדם יש מנה מיוחדת ושיעור נפרד, ומי אמר שהוא מסכים לתת אותו אחר שזכה בו. ויש לומר כיון שזיכו לו בחינם על דעת כן, וגם הוא חפץ שהענין יעבוד בצורה כזו, כדי שיוכל להתקיים גם בשבתות הבאות, מוחל על חלקו. והחידוש שאפילו שאינו יודע שצריך לתת רשות לקנות ממנו זה מועיל, ולא אומרים יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש.

¹⁷ כמ"כ עשו תנאי בקנין שיהיה מתנה על מנת שאם ישאר יצטרך להחזיר. והנה אי אפשר לעשות סתם מתנה על מנת להחזיר, משום שא"כ נמצא שאין לאדם אפשרות לאכול את המזון, שאם יאכל לא יחזיר ונמצא הקנין בטל מעיקרו, אלא מקנים בתנאי שמה שישאר אחרי שבת יוחזק לנותן.

¹⁸ נוסח זה ע"פ ההוראות שכתב החזו"א להולכים מב"ב לתל אביב, הובא בקרית אריאל (עמ' קנ"א).

¹⁹ כן כתבו בהוראות החזו"א לעשיית עירוב תחומין לתל אביב (הובא בקרית אריאל עמ', קנ"א). ודין זה הוא חידוש, שמתחילים למצב שיהיה אחרי קניית השביתה, היפך ממש"כ המג"א והמשנ"ב (הובא לעיל אות י"ט) שהמניח עירוב יכול לשהות באמצע עירו, כי מתחילים כפי שהיה לפני קניית השביתה שכל עירו היתה כד' אמות. וצ"ע אם אין החזו"א לשיטתו שחולק על המג"א שם.

עד תחילת פתח תקוה אין אלפיים אמה, ממילא יכול להניח את העירוב בכל מקום בפתח תקוה, כמו שכתב בספר קרית אריאל. [ובלבד שיהיה מונח בגוש המרכזי, ולא בשכונות הצדדיות הנפרדות מהעיר מבחינה הלכתית].

ולפ"ז אפשר להתקשר לידיד הגר באותה עיר בכל מקום שהוא, ויאמר לו שיזכה לו ע"י שכנו בקבוק יין או שמן, ויניחנה עבורו לשם עירוב.

כו. הנחת עירוב תחומין אינו דבר מסובך

הנחת עירוב תחומין אינו דבר מסובך, רק מכיון שלא רגילים בו קשה לדעת מה צריך לעשות וכיצד, ולשם כך יש לשאול בכל מקרה לגופו, או לעיין במאמרים [מוסמכים] המותאמים לחישוב התחום של אותו מקום, ולעשות על פיהם.

לדוגמא מוהל ותיק, נודע בזמן האחרון לשאלת התחומין שבהליכה לבריתות בערים הסמוכות לבני ברק, ולמרות שאנשים מורגלים ללכת, אין זה אומר שאכן הדבר מותר, לפחות לא לכתחילה. ועל כן בא בשאלה כיצד יוכל לעשות עירוב תחומין בצורה הפשוטה ביותר. תוך כדי משא ומתן וחיפוש אחר האפשרויות השונות, העלה פתרון פשוט, לצרף לתיק המוהלים [שאותו הוא מניח בכל מקום מערב שבת], שני בקבוקי יין קטנים הנמכרים בחנויות, שבשני בקבוקים יחד יש יותר מ-300 סמ"ק, וכך יהיה לו תמיד עירוב תחומין בכל מקום שצריך. וכאשר יש ספק אם עדיף לעשות עירוב [כי יש מקרים שלפי צירוף השיטות העירוב יכול לגרע], עושה תנאי ואומר, אם עדיף שאעשה עירוב, יהא זה לעירוב, ובזה העירוב יהא מותר וכו'.

בירור דיני התחום לערי גוש דן ובתי החולים

כולל ביאור דינים רבים בריבוע העיר ומדידות התחום
ועשיית עירוב תחומין

הקדמה

כז. על מה אנשים סומכים ללכת

הנה מידי שבת נזקקים אנשים רבים ללכת לערים סמוכות הנמצאות במרחק כלשהו, נקח לדוגמא מבני ברק לפתח תקוה, מרחק גדול הוא שיש בו כפול מתחום אלפים אמה, ועם כל זאת אנשים הולכים ולא מעלים על דעתם לשאול האם מותר ללכת, ואם מותר האם יש דרכים עדיפות מבחינה הלכתית. והנה לרוב המקרים ניתן למצוא איזו דעה מקילה שמתירה ללכת ע"י חיבור הערים והארכת התחום בדרך כלשהי, אלא שכמובן לא כל צד שהוא, ראוי לסמוך עליו לכתחילה או בדיעבד. ויש קולות שאינם אלא לימוד זכות על האנשים שאינם בקיאים ועושים בשוגג.

במקרה דנן לא צריך להביא דוגמאות רחוקות, אלא ניתן ללמוד מנושא זה עצמו. עד לפני כמה שנים לא היה שום חיבור בין העירוב העירוני של פתח תקוה לבין העירוב העירוני של בני ברק, אך לצערנו היו אנשים שלא ידעו מכך, והיו עוברים מבני ברק לפתח תקוה עם חפצים ועגלות. זאת אומרת שאנשים לא רק הולכים ברגלם שזו שאלה של תחומין, אלא גם מטלטלים במקום שאין בו שום עירוב, ואין שום צד או שיטה רחוקה שמותר לטלטל בקטע שבין ב"ב לפ"ת, כמובן מחוסר ידיעה.

מאחר וזו היתה מציאות כאובה, נטל על שכמו הרב מזכה הרבים האחראי על העירוב של פ"ת להתקין עירוב בקטע מסוים לחבר בין הערים, והשקיע בכך סכום גדול מאוד כ-30,000 ש"ח. והנה מבחינה הלכתית, גם אם מתקינים צורות הפתח במקומות כאלו, אינו מועיל לפי רוב שיטות הפוסקים, כיון שכביש גהה הוא כביש בין עירוני ומשמש לשישים ריבוא, וכן רח' ז'בוטינסקי מצד עצמו, מסתבר שהוא בגדר זה, ודינו כרשות הרבים כמעט לכל הדעות, והרי פסק השו"ע (סי' שס"ד) וכן פסקו כל הפוסקים שאי אפשר לערב את רשות הרבים אלא אם עושים דלתות [דהיינו שערים] ונועלים אותם כל לילה, ולכן אין לנו אפשרות להתיר את כביש גהה וז'בוטינסקי. וא"כ אע"פ שעשו צורות הפתח אין זה מועיל להתיר לטלטל.

נשאלת השאלה א"כ מדוע השקיעו כ"כ הרבה לעשות עירוב? מכיון שיש שיטה אחת הכתובה בשו"ע (סי' שמ"ה ס"ז בשם יש אומרים) שרק במקום שעוברים שישים ריבוא "בכל יום" נחשב רשות הרבים, ואמנם המשנ"ב שם כותב שלא מצא שיטה הסוברת כך [כי הראשונים שכתבו דבר זה, הם אלו שאינם סוברים כן, ורק הקשו מכח זה, וליישוב קושיתם י"ל שבאמת רש"י וסיעתו לא אמרו שדוקא כשעוברים בו "בכל יום"], מ"מ כיון שבלשון השו"ע כתוב כן, א"כ יש שיטה אחת שאין הכביש נחשב רשות הרבים וניתן לעשות בו עירוב, וא"כ שוה להשקיע כ"כ הרבה כדי שאותם אנשים יהיה

להם לפחות צד רחוק להינצל מדינה של גיהנום, אבל ח"ו לסמוך ע"ז אפילו לא בשעת הדחק, שכן מדובר באיסור דאורייתא!²⁰

ועתה כשיבוא אדם וישאל האם אפשר לטלטל מב"ב לפ"ת, תלוי את מי הוא ישאל, יש רבנים שיאמרו שיש עירוב בלי להיכנס לפרטים ההלכתיים, ויש רבנים שיאמרו שזה יותר חמור מספק דאורייתא, שכן רוב השיטות שכביש גהה וז'בוטניסקי הם רשות הרבים דאורייתא, ולפ"ז לא מועיל העירוב כלל. כל שכן אם יברר אצל אנשים סתם, יש אנשים שלא יודעים מאיסור טלטול אף במקומות שלא נעשה עירוב כלל, יש אנשים שיודעים לומר שיש עירוב, ויש אנשים שיודעים את הצדדים ההלכתיים בנושא, שגם מקום שעשו עירוב, יתכן והוא רק על מנת להציל את אותם מטלטלים שאינם יודעים ואי אפשר להסביר להם, אבל לאדם מן השורה, וכל שכן לאברך בן תורה, אין צד ללכת לטלטל שם.

למדים אנו מזאת שיש דברים בנושא עירובין שאפשר לשמוע מרבנים מסויימים שמותר ללכת ומותר לטלטל, למרות שההיתר מסתמך על צדדים ושיטות מסויימות שלא נפסקה הלכה כמותם. והנה מטרתנו במאמר זה להעמיד את הדברים בצורה הנכונה, על מנת שנדע כיצד נוכל להימנע מהדברים שאין ראוי לסמוך עליהם, הן לכתחילה והן בדיעבד. מהי שורת הדין, ובמה ראוי להדר. והנה היה מן הראוי שלא להביא כאן את דעות המקילים בקולות שאין ראוי לסמוך עליהם לכתחילה, אלא שכדי שלא יאמרו שיש דבר כלשהו עלום הגורם היתר מרווח ומותר ללכת או לטלטל, על כן נביא כאן את כל הצדדים הידועים, ואנו תקוה שהקורא יבין מעצמו שיש דברים שאין ראוי להקל בהם.

כת. איסור תחומין אינו דבר רחוק, בפרט במקומות נופש

טעות נוספת, נפוצה מאוד אצל אנשים רבים, הסבורים שיציאה מהתחום היא דבר רחוק. שיעור התחום הוא אלפיים אמה, ובמידות של זמנינו, לשיעור הגר"ח נאה 960 מטר, לשיעור חזו"א 1152 מטר, [לשיעור החדש ע"פ הרמב"ם 908 מטר], בסה"כ כקילומטר אחד בלבד.

וכבר עמד על כך השערי תשובה בתחילת הלכות תחומין (סי' שצ"ז סק"א) בשם ספר חוט השני שהיתה בזמנו טעות דומה, שהיו מניחים עירוב תחומין והולכים עי"ז למרחק שעה של הליכה, וכתב עליהם תיפח רוחם, כי לפי חשבון מהלך אדם בינוני אינו אלא מרחק 18 דקות הליכה רגילה. בזמנינו אנשים ממהרים יותר, ובהליכה מהירה אדם הולך שיעור תחום בפחות מ10 דקות!

בדרך כלל אדם נמצא בעירו ואינו נזקק לצאת ממנה. בתוך העיר מותר ללכת מקצה אל קצה, ולכן אדם מורגל שאין איסור תחומין דבר מצוי. אבל ברגע שאדם נוסע לנופש, הרי הוא מחפש להסתובב במקומות קרובים מחוץ לעיר, ובפרט כשנוסע

²⁰ יש לציין ששמעתי מאחד מאלו שהיו מעורבים בעשיית העירוב של הקטע המחבר הזה, שכאשר עשו אותו דיברו שלא יפרסמו אותו כדי שלא יבוא משהו לחשוב שאפשר לסמוך עליו, מטרותם היתה רק להציל את המטלטלים בלאו הכי. אמנם אחרי שעשו, התפרסם הדבר בחוברת המועצה הדתית. מלבד זה יש להדגיש התיקון נעשה רק בשטח קטן, ובכל היציאות מב"ב לכביש גהה אין אפילו את התיקון הזה.

למושב, שבתוך המושב אין כמעט מרחק הליכה, בסיבוב קצר של חצי שעה או פחות, יתכן שכבר הספיק לצאת מהתחום ואף לחזור. וצריך זהירות יתירה במקומות אלו²¹.

יש לציין שאף כאשר יש ישוב סמוך לישוב, ואין ביניהם מרחק אלפיים אמה, מ"מ יש איסור תחומין בהליכה בתוך המושב. משום שהדין שמותר ללכת בכל העיר ללא הגבלה, הוא דוקא בעיר שהיה בה בכניסת שבת, אבל כשעובר לישוב אחר, נשאר הדין שאסור ללכת למרחק אלפיים מהישוב שהיה בו, כלומר במרחק של 10-15 דקות מהישוב שיצא ממנו נגמר התחום, ואסור להמשיך אפילו מסתיים התחום באמצע בית.

כט. "כולם הולכים"

בספר דרור יקרא (עמ' תקכ"א) כתב מעשה שהיה בזמן החזו"א, קבוצה של ת"ח הלכו בשבת מבני ברק לתל אביב כדי לשמוע שיחה מוסרית מאת המגיד ממינסק זצ"ל, בחזרתם לבני ברק במוצאי שבת, נכנס אחד מהם מהתלמידים החביבים של החזו"א זצוק"ל לבקש מרבו הגדול יין להבדלה. כששאלו החזו"א היכן היה, סיפר על הליכתו לתל אביב. שאלו החזון איש: "מי התיר ללכת מבני ברק לתל אביב?" השיב התלמיד "כולם הלכו". הוכיחו החזון איש, "כיון שפעם לא היו כאן בתים, אי אפשר להניח שקיימים בתים המחברים את הערים, בלי לברר היטב, חוששני ממגעך ביין". שוב הרגיעו החזו"א, ומזג לו כוס יין להבדלה. והוסיף שם, שאכן בצילומי אוויר מאותה תקופה רואים שלא היה מקום אפילו להוה אמינא של היתר הליכה מבני ברק לאמצע תל אביב, ובכל זאת זה לא מנע את מה ש"כולם הלכו".

למעשה אנו רואים בזמנינו, גם כאשר אדם מברר אם יש עירוב לגבי טלטול חפצים, או אם מותר ללכת מצד הלכות תחומין, מספיק שמישהו יאמר לו שיש עירוב, בלי לברר אם זה בהשגחת הבד"ץ או בהשגחת הרבנות או המועצה הדתית, מי אחראי. הרב רב הישוב [דתי] בודאי דואג שיהיה כשר. נניח שבאמת הרב דואג לכך, אבל מאכלים בכשרות שלו אף אדם לא יאכל. מלבד זה כמעט בשום מקום אין הרב אחראי לעירוב, ולא שואלים אותו בנושא, אלא האחראי מטעם המועצה הדתית מקבל משכורת על מנת שישתדל משהו, בכל שבוע יבדוק שעה שעתיים, כדי שהמועצה הדתית תצא ידי חובה. בהרבה מקומות האחראי בעצמו אומר שהיה רוצה לתקן דברים נוספים, אלא שאינו מחויב לעשות מעבר למה שמשלמים לו. ודאי שאינו משאיר חוטים קרועים, אבל בהרבה הלכות נוספות מסתפק במה שיש מישהו שאמר לו פעם שמותר. ועל עבודה זו הוא מוכרח לומר שמותר לטלטל, שאל"כ עבור מה מקבל משכורת. כך הם פני הדברים, כידוע לכל המתעסקים בעירובים.

גם בענין התחומין, אנשים הולכים דרכים ארוכות, שכל מי שקצת מבין יודע שלא יתכן ללכת מרחק של חצי שעה מחוץ למושב, אפילו אם יעשה עירוב תחומין²². ובכל

²¹ בהרבה ישובים יש רווחים יפים בין הבתים, ומצוי מאוד שהישוב מחולק מבחינה הלכתית, עד כדי שיש מקומות שלאחר בירור יסודי גילו שכדי ללכת מהבתים בקצה הישוב עד בית הכנסת, צריך לעשות עירוב תחומין! והדברים ידועים. בערים רגילות הבניה צפופה, ואע"פ שיש מקומות שיש רווחים, מ"מ יש התחברות ע"י הבתים שברחוב המקביל, והם סמוכים בצד האחורי לבתים המרווחים. או שהבתים הצפופים מקיפים את המקום המרווח. אבל ביישובים, מצוי שיש רחוב אחד ארוך ללא רחוב מקביל סמוך לו, ולכן ברגע שיש רווח של 64-81 מטר הרי נפסק כל החיבור. ויותר מכך, אפילו אם יש בנין אלא שאינו בנין מגורים, כגון בית כנסת, בית ספר, חנות וכדומה, ובצידי רווח של עוד בנין אחד, כבר יש רווח של קמ"א אמה [81 מטר], וכן בצד שמעבר לכביש ג"כ יש רפת וכדומה, נעשה הפסק ביישוב. והרי זה כשני ערים, שכל גוש צריך לחשב אלפיים אמות מסוף הגוש.

זאת מסתפקים בשמועה שמותר ללכת, או שכולם הולכים, ואפילו אנשים חשובים מסתפקים בכך.

ל. מדוע סומכים על שמועות שאינן מהימנות

הסיבות שהנושא כ"כ מוזנח, נראה כי הוא משתי סיבות. א. אנשים סבורים שלא מצוי שאדם יצא מחוץ לתחום. איסור זה אולי למי שהולך שעתיים, לא ברבע שעה. או יש סבורים שהאיסור שייך רק כשהולכים בכביש הבין עירוני, לא כשהולכים לישוב סמוך שרואים את קצהו מהבית. אולם כאמור, אפשר לעבור את התחום אפילו בעשר דקות! והאיסור הוא גם בישוב הנמצא במרחק 82 מטר בלבד. מאחר והישוב מנותק מחבירו, ממילא כאשר נכנס בתוכו קילומטר אחד, עובר באיסור תחומין²³.

ב. איסור הטלטול ואיסור יציאה מחוץ לתחום, באמת מגבילים את האדם, וזו המטרה, כדי שאדם ינוח בשבת במקומו בלי להתעסק יותר מדי, ואפילו טיול ממושך בלי לטלטל שום חפץ, מוציא את האדם משלותו. אדם שיודע שאין לו מה להסתובב אלא בסביבה הקרובה ממש, מטייל חצי שעה עד שעה סביב ביתו ושכונתו [בלי להתרחק למרחק 10 דקות מסוף הבתים], ממילא בשאר הזמן הוא נח, לומד, ומעיין בדברי תורה והשקפה.

אולם כיון שאנו לא מורגלים לחיות במצב כזה, ומחפשים לטייל ולקחת את הילדים לפה ולשם, קשה להישאר בבית, וקשה לא ללכת למרחק, להנות לראות את הישובים הסמוכים נראה כי שבת זה הזמן הכי טוב לכך שיש שעות רבות פנויות [מעסקי המלאכות האסורות²⁴] בפרט בקיץ, ובמיוחד בנופש, שאין את כל העיסוקים והמשחקים שיש בבית. מכיון שזו ההרגשה אדם מחפש להקל איכשהו על המצב, והולך וסומך על שמועות שבכל חלקי התורה לא היה סומך עליהן.

לא. החיזוק

בסיעתא דשמיא דורנו מתחזק גם בנושא זה, וע"י לימוד מסכת עירובין ולימוד ההלכות אנשים נודעים יותר ויותר לשכיחות הדינים, ושכיחות השאלות ההלכתיות, בעירובי העיר ובין דיני התחומין, עד כדי שגם כאשר יש עירוב שנבדק כל שבוע, אינו בטוח שאפשר לטלטל על סמך זה. יתכן שהבודק עושה כפי המוטל עליו, אבל הצורך הוא לעשות יותר מכך, ועוד סיבות שאי אפשר לפורטן. כמו כן יתכן ש"כולם הולכים", ועם כל זאת אינם עושים מתוך ידיעה, והנושא נתון בשאלה הלכתית קשה שראוי להחמיר בה.

בחוברת זו הבאנו נידונים הלכתיים רבים ומעשיים, מהערים שאנו גרים בהם ומכירים את המקומות מקרוב, כך שההלכות והמושגים ייקלטו יותר. שמנו דגש מיוחד על הסברת הדינים, יותר מאשר על הדיוק בחישובים ובמדידות הרבים, כדי להקל על

²² כיון שעירוב תחומין מתיר עוד אלפיים רק פעם אחת, ע"י שקובע את מרכז השביתה באמצע הדרך, וא"כ אפשר ללכת רק 4000 אמה בלבד, ואדם רגיל הולך מרחק כזה 20-30 דקות.

²³ אף בתוך עיר אחת שייך שיהיה ניתוק הגורם לכך שאסור ללכת משכונה לשכונה. כגון בירושלים, שכונות רמת שלמה, רמות, גבעת שאול, בית וגן ועוד, מנותקות מהעיר. ועין בספר דרור יקרא (עמ' תקמ"ב) שביאר כי ירושלים מחולקת ליותר מעשרה ערים, מבחינה הלכתית.

²⁴ גם רצון התורה בכך שאסרה להתעסק במלאכות האסורות, הוא מטעם זה, כנאמר למען ינוח וגו'. אכן אנו מרגישים את הפנאי והמנוחה, אלא שאנו מחפשים להפיגם בתעסוקות שונות, כי איננו יודעים מה עושים עם השלוח והמנוחה.

המעין בהבנת הדברים. ויהי רצון שנזכה ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים, את כל דברי תלמוד תורתך באהבה.

לב. חיבור העירוב

בענין חיבור העירוב, כבר בארנו בהקדמה, שהעירוב העירוני אינו יכול להועיל לפי רוב רובם של הפוסקים, למרות שמשקיעים הרבה בפיקוח עליו, מפני שהוא כולל כבישים מרכזיים ובין עירוניים שלדעת הפוסקים הם רשות הרבים, ואין אפשרות לערב אותם. העירוב נעשה בכדי להציל את המטלטלים, בכך שיש להם שיטה אחת להצילם מדינה של גיהנום, והוא טוב ללימוד זכות על ההולכים, ולא בשביל שיהיה מותר לסמוך עליו. וכל זה מלבד הקושי הגדול לתקנו מידי שבוע [בפרט בערים גדולות שמדובר בעמודים וחוטמים המשתרעים באורך של יותר מ-10 ק"מ!].

יש אומרים שיש דברים שאף אם העירוב אינו מתוקן כהלכתו בנושאים מסוימים ואסור לטלטל בו, ניתן לפעמים לסמוך עליו לגבי החיבור להלכות תחומין ללכת בתוכו, ויש לחלק בין סוגי הבעיות השונות.²⁵

²⁵ הנה יש ארבע בעיות כלליות בעירובים עירוניים, שהם קיימים אף אם אין שום תקלה בפיקוח על העירוב. א. נושא השכירות מגוון ומורכב, שלפי החוק בזמנינו אין לממשלה סמכות להיכנס לבתים, ולכן מבחינה הלכתית אין בכוחה להשכיר את הבתים, אלא צריך לשכור מכל אחד באופן פרטי. דבר זה אינו יכול להיעשות בעירוב עירוני מחמת התושבים הרבים שבתוכו. אבל נושא זה רק אוסר בטלטול, ולא מהווה חסרון לגבי תחומין.

ב. רשות הרבים לא ניתן לעשות עליה עירוב [אלא ע"י דלתות ושערים הננעלים], ובמקום שיש רשות הרבים מתבטלת צורת הפתח העוברת שם [מדין אתו רבים ומבטלי מחיצתא], ונעשה בזה פירצה וקלקול לכל היקף העירוב, כמו"כ שטח העיר פרוץ למקום שהוא רשות הרבים וכל העיר נאסרת בטלטול. יש נוקטים שהיקף העירוב נחשב כחומה לעיר, ולפי"ז אין הפירצה בשיעור זה מהווה חסרון לענין תחומין אלא לענין טלטול (עי' במכתב הגר"ש אויערבאך שליט"א בתחילת ספר קרית אריאל שנקט כן, אלא שכתב שלא לסמוך ע"ז למעשה) אבל הקהילות יעקב כתב שאין היקף העירוב נחשב כחומה, וכן דעת הגר"נ קרליץ והגר"ח קניבסקי שליט"א, שאין העירוב עושה את העיר כעיר אחת אלא רק נותן דין רשות היחיד, ולכן כיון שיש פירצה במקום שההיקף עובר על רשות הרבים, מתבטל דין רשות היחיד, וא"א ללכת אלא אלפים אמה ממקום שמסתיימים הבתים, וכיון שהרבה עירובים עירוניים כוללים רחובות שיש בהם רוב שיטות שהם רשות הרבים, לא ניתן לסמוך עליהם גם לענין תחומין.

ג. בענין הקרפיפות הכלולות בהיקף העיר [על סמך שיטת הדבר שמואל שכתב הבה"ל שכשאי אפשר לתקן הדבר אפשר להקל, והחזר"א סובר שאף בשעת הדחק אין להקל]. הנה בספר קרית אריאל צידד שאין זה מגרע לענין תחומין, כיון שהאסור של העיר כולה היא רק מחמת שהיא פרוצה למקום האסור, אבל מצד עצמה היא רשות היחיד, והוי כולה כד' אמות, אבל אחרים חולקים דמשמעות הפוסקים שהצריכו מקום מוקף לדירה, היינו מקום שבפועל יש לו היתר של רשות היחיד.

ד. מצד החשש שיש פסול במחיצות או בצורות הפתח, הרי זה מהווה פסול גם לענין תחומין, כיון שכאשר יש פירצה אין דין המקום כרשות היחיד. [ולדעת האומרים שנחשב כחומת העיר, מספיק שהרוב טוב לענין תחום, וצ"ע].

צורת ריבוע העיר בני ברק

הנה לאחר הוצאת המהדורה הראשונה מחוברת זו בס"ד, ראיתי מתוך השאלות של המעיינים, שהשאלה המרכזית העומדת בפני מי שמברר את ההלכה המעשית, היכן נעלם ריבוע העיר של בני ברק. מדוע מחשבים את האלפיים מקצה הבתים בצומת ז'בוטינסקי, או ממילוי קשת מגבעת שמואל וכו', ולא מוסיפים ריבוע לפי ריבוע העולם, אשר בודאי יוסיף לעירנו עוד טווח ארוך בתחום. לשם כך הוספתי מאמר זה, בו יבוארו בס"ד הצורות השונות בריבוע העיר, שבודאי לא נעלם דין זה מהעוסקים בתחום. אלא מכיון שיש בזה כמה צדדים, לכן לענין מעשה צריך לקחת את כולם בחשבון.

לג. מה מוגדר כחלק מהעיר

הנה כשבאים למדוד מידת התחום של העיר, יש לדון לפני כן מהו שטח העיר. דין עיר לענין תחומין אינו תלוי בשטח שיפוט הרשות המקומית [מועצה אזורית], ולא בשם העיר בלשון בני אדם, אלא ברצף הבתים בלבד, כמבואר בשו"ע (סי' שצ"ח ס"ה ו'). רצף הבתים צריך להיות בסמיכות של שבעים אמה ושיריים [40.6 מטר לשיעור חזו"א, 34 מטר לשיעור הגר"ח נאה] ובין שני גושי בתים אפשר עד כפול משיעור זה [קמ"א אמה, 81 מטר לשיעור חזו"א, 64 מטר לשיעור הגר"א נאה]. ובסה"כ זה שיעור מאוד קטן, ובמקום שיש כביש רחב ואין הבתים בצדדים סמוכים ממש לכביש, בדרך כלל שיש מרחק זה והוא מפסיק את הרצף.

לפ"ז יש מקרים שחלק משכונות העיר מובדלות מהעיר במרחק קטן יחסית [81 מטר הן כשטח של 3-4 בנינים בלבד], וכבר הן נחשבות כעיר בפני עצמן, ומותר לצאת מהן רק עד גבול אלפיים אמה, עד כדי שיש אופנים שאפילו למרכז העיר אי אפשר ללכת בשבת. כגון שכונת גבעת שאול בירושלים מנותקת מהעיר, וכדי ללכת ממנה למרכז העיר, יש אומרים שצריך עירוב תחומין. לעומת זאת יש ערים גדולות שאינן קשורות זו לזו, ומ"מ לענין תחומין נחשבות עיר אחת. וזה מה שקורה כאן בעיר בני ברק. הבתים של בני ברק סמוכים לרמת גן בפחות משבעים אמה, וכן רמת גן לגבעתיים, ולכמה שכונות בתל אביב. אבל נתיבי איילון רחב יותר מקמ"א אמה [פעמיים שבעים אמה ושיריים], והוא מחלק את תל אביב לשתי ערים נפרדות.

לכן יש להקדים ש"בני ברק" אינה עיר מבודדת, אלא היא מחוברת עם "רמת גן" "גבעתיים" ומקצת מ"תל אביב" עד נתיבי איילון כמסומן במפה שבסוף החוברת, ולכן בכל מקרה שנדון על ריבוע העיר בני ברק, הכוונה לכל גוש הערים הנ"ל יחד.

לד. היקף העירוב

אמנם כאשר יש עירוב חצרות מהודר המקיף את השכונות הסמוכות יחד עם העיר, יש להחשיב את כולן כמקום אחד [כד' אמות], וזה לא מדין עיר אלא מדין רשות היחיד, כלומר, כלפי מי ששבת בכניסת שבת במקום מוקף מחיצות שדינו כרשות היחיד, נחשב לו כל ההיקף כמקום שביתתו ומותר להסתובב בכולו [ועוד אלפיים אמות סביבו].

אך לצורך זה צריך שמחיצות העירוב יהיו כהלכה, ומכיון שבכל היקף עירוני יש צורך להסתמך על הרבה קולות, ואף כאשר משתדלים ככל האפשר בתחזוקת העירוב,

ואולי היה ניתן לומר בערים מסוימות שמתקנים כל שבוע את כל הנזקים שנעשו²⁶, עדיין אין אפשרות שיהיה כשר לכתחילה, [מכיון שכוללים בעירוב רחובות שהם רשות הרבים לדעת הרבה פוסקים, כגון רח' ז'בוטינסקי המשמש לשישים ריבוא, וכן יש ערים שכוללים שטחים זרועים שהם קרפיפות ודינם ככרמלית, וכן אזורי תעשייה ובהם מחסנים שדינם כקרפיפות ויש בהם פירצות האוסרות (עי' בה"ל סי' שנ"ח ס"ט)], ואע"פ שבכל דבר אפשר למצוא איזו שיטה המתירה, מ"מ לבני תורה אסור לסמוך ע"ז כלל, ולכן כאשר דנים מהו תחום העירוב, אין אפשרות להסתמך על העירוב העירוני, ושוב צריך לדון לפי שטח הבתים התלוי רק ברצף בתים.

לה. ריבוע העיר לפי ריבוע העולם

אפשרות א' הפשוטה לכאורה, לרבע את גוש הערים לריבוע העולם, כיון שגוש הערים של בני ברק אינו בצורת ריבוע או מלבן, יש לרבע לפי כיוון ריבוע העולם.

ריבוע זה יש להרחיב לפי בליטת גבעת שמואל, כדין פגום [בית בולט] היוצא מן העיר, כיון שנוקטים שגבעת שמואל מחוברת ברצף בתים לבני ברק [עיי' מה שהתבאר בזה לקמן בדין ההליכה לתל השומר].

לפ"ז יוצא ריבוע מאוד רחב, כדוגמת קו מס' 1 המסומן במפה דלקמן. ולפ"ז ריבוע העיר כולל את רמת אפעל וחלק מתל השומר [והשאר תוך אלפיים לריבוע העיר]. וכן כולל את כל קרית מטלון, וחלק מגני יהושע. וכל אלו נחשבים כחלק מהעיר, ומותר עוד אלפים מחות להם. ומ"מ אין בני ברק מתחברת לפתח תקוה, וההולך לפתח תקוה יכול להיכנס לתוכה רק אלפיים אמות מסוף הריבוע של בני ברק [שהן בפשטות לא מגיעות אפילו לבלינסון].

לו. ריבוע לפי צלע נתיבי איילון – צלע ישראל

אפשרות אחרת שריבוע העיר נידון בכיוון אחר, ע"פ מה שנחלקו הפוסקים בדין עיר שיש לה צלע אחת ישראל ושאר צלעות אינן ישראל, האם מרבעים לפי ריבוע העולם, או לפי הצלע הישרה מפני שהיא תחילת ריבוע, וכמו שריבוע שיש בו פגם ממלאים בצורת הריבוע [וזה נלמד מדין עיר שצלע אחת ארוכה ואחת קצרה, שמאריכים את הקצרה כשיעור הארוכה, ולא לריבוע עולם]. שיטת הרמב"ם [והשו"ע] שמרבעים לריבוע עולם, וכ"ד הגר"ז וחיי אדם, אבל שיטת הרשב"א שמרבעים לפי הצלע הישרה, וכ"מ במשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ה' ו'), וכן הכריע החזו"א (סי' פ' לדף נד; וסי' ק"י ס"ק כ"ו).

והנה בספרי זמנינו (קרית אריאל, מנחת ישראל ועוד ספרים, כ"א לפי דרכו) ביארו שיש שני דינים בריבוע העיר, א' מילוי הפגמים, השקעים שבקצה העיר, דנים אותם כמלאים שהעיר תסתים בשוה [וזה מסברא] ב' ריבוע העיר, לתת תוספת זוויות ופינות לעיר עד שתהיה כמרובע או כמלבן, [ודין זה נלמד מגזירה שוה מערי הלויים]. ונפק"מ בזה שלפני קביעת צורת הריבוע ממלאים את הפגמים, ומילוי זה יכול לשנות את קביעת צורת הריבוע.

²⁶ אמר לי אחד מגדולי האחראים על העירוב באחד הערים באזור זה, שכאשר אחד מרבני העיר מבקש לעבור איתו לראות את מצב העירוב, הוא לא לוקח אותו ביום חמישי ושישי [בזמן הבדיקה השבועית], כי אם יגלה בעיה רצינית הוא לא יספיק לתקן אותה עד שבת, ויצטרך להודיע שלא לטלטל בשבת וכו', ביום שישי יכול רק לקשור חוטים או עוד מעט תיקונים, לכן הבדיקה עם הרב היא רק ביום ראשון או שני שיש זמן לתקן. [כלומר, ביום חמישי ושישי אין אפשרות לתקן את הכל, צריך להעלים עין מחלק מהבעיות...].

בגוש הערים של בני ברק, בסמוך לנתיבי איילון, יש כמה שקעים קטנים מחמת שהמבנים הבנויים בהם אינם בתי מגורים אלא אזורי תעשייה, ואינם מצטרפים לעיר כמ"ש החזו"א, ולכן ממלאים שקעים אלו [מהדין הא' של מילוי השקעים המבואר לעיל] ומותחים קו ישר מקצה הצפוני לקצה הדרומי, ונמצא שיש כאן צלע ישרה וארוכה, וזו סיבה שצריך לרבע את גוש הערים לפי הצלע הזו [לפי הכרעת החזו"א הנ"ל].

יתכן שיש לדון את מתיחת קו זה ומילוי השקעים כדין עיר העשויה כקשת, כי יתכן והשקעים אינם קטנים כ"כ, והם לא סתם בליטות אלא קובעים את צורת העיר. מ"מ גם מדין קשת מותחים קו "יתר" וממלאים את השקע, ואע"פ שהשקע ארוך מ-4000 אמה, מ"מ הוא אינו עמוק 2000 אמה, ולכן ממלאים את החלל כמ"ש הרמ"א (סי' שצ"ח ס"ד). ולפ"ז ג"כ יש לרבע את גוש הערים לפי קו ה"יתר" של מילוי שקע הקשת. ובזה יש יותר שיטות שמרבעים לפי כיוון הקו של מילוי הקשת. לכן נראה לרבע את גוש הערים של בני ברק ורמת גן לפי כיוון הצלע הסמוך לנתיבי איילון.

ריבוע לפי קו זה קרוב מאוד לריבוע העולם, אולם נפק"מ קטנה בריבוע, היא נפק"מ גדולה בהליכה בשבת. ולפ"ז יוצא הריבוע כקו מס' 2 במפה שלפנינו.

לז. ריבוע לפי הצלע הצפונית

אפשרות נוספת לרבע את בני ברק ע"פ הדין הנ"ל שאם יש צלע ישרה, היא קובעת את כיוון הריבוע, לפ"ז יש לדון במקרה שלנו שאמנם מצד מערב סמוך לנתיבי איילון יש צלע ארוכה מאוד [הנזכרת לעיל], אך היא לא כנגד כל העיר [כיוון שאינה מגיעה עד

כנגד קרית הרצוג], לעומת זאת יש את הצלע הצפונית שגם היא קו כמעט ישר, והיא אמנם יותר קצרה אך היא כנגד כל רוחב גוש הערים, מנתיבי איילון ועד סוף קרית הרצוג, וא"כ מסתבר שצריך לקבוע את הריבוע לפי צלע זו, ולא לפי הצלע המערבית.

ולפ"ז ריבוע העיר יקבע בצורה אלכסונית, לפי כיוון הצלע הצפונית, ונרויח הרבה יותר בריבוע העיר. אבל מצד שני לא יכללו המקומות שהיו בריבועים הקודמים [באזור גני יהושע, ובאזור קרית מטלון], אלא מקומות אחרים כמסומן בקו מס' 3 במפה שלפנינו.

והנה יש לדחות גם צורת ריבוע זו, כיון שכאשר יש שתי צלעות ישרות שיש להסתפק בצורת הריבוע אם כצלע זו או כזו, בתחילה כתב החז"א שיש להחמיר כפי שני הריבועים, ואח"כ כתב החז"א ומסתבר לרבע לפי הריבוע שמוסיף הכי פחות, דהיינו שיש לקבוע ריבוע לפי מה שמוסיף הכי פחות, [והסברא לכאן] כי זה הכי קרוב לצורת העיר], ולפ"ז יש להקל באותם מקומות שנוספו ע"י ריבוע של נתיבי איילון [המוסיף פחות], אף אם בריבוע אחר [הגדול יותר] אינם נכנסים [מחמת שהוא מרבע לכיוון אחר]. ושוב כתב (בסי' ק"י ס"ק כ"ו) שכאשר יש ספק בריבוע מרבעים לפי ריבוע העולם [והסברא לכאן] כי אם יש ספק בלתי מוכרע, זה מראה שאין לעיר צורה עצמית של ריבוע מוכרע]. ולפ"ז צ"ע האם הספק כאן הוא שקול, וא"כ נרבע לריבוע העולם, או שמא אין זה ספק, אלא ודאי שיש לרבע לפי הצלע שכנגד כל העיר, ולא כצלע שאינה כנגד כל העיר, אף אם היא יותר ארוכה.

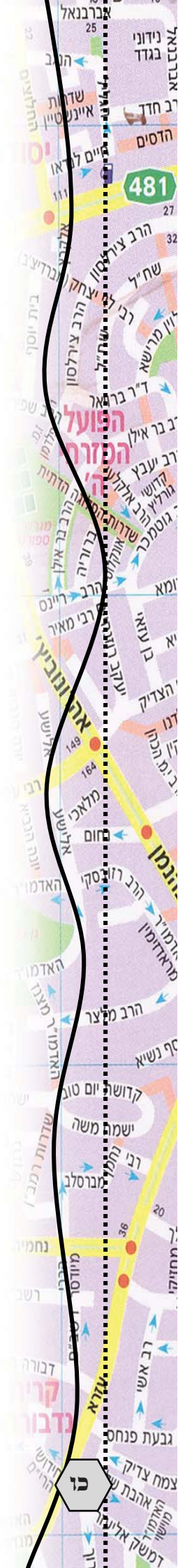
לח. דין העיר לשיטות שקשטות מחברות

הנה עד כה נקטנו שבני ברק מחוברת לגבעת שמואל, ושם היא מסתיימת. אולם יש שני צדדים הלכתיים לומר שהעיר מתחברת וממשיכה גם לקרית אונו ואפילו עד פתח תקוה. הצד הראשון הוא לפי חיבור הערים ע"י חיבור עיר הנכנסת לחלל הקשת.

לט. דין פגישת ריבועים וחלל הקשת

יסוד הנידון הוא מה שהסתפק החז"א בעיר הנכנסת לחלל הקשת, דהנה לכל עיר נותנים ריבוע, ודין הריבוע הוא קביעת צורת העיר ולא רק מדידת התחום, כמש"כ החז"א (סי' פ' לדף נה:): לענין שהשובת במקום הנוסף ע"י הריבוע דינו כשובת בעיר ויש לו כל העיר כד' אמות, והסתפק החז"א אם דין הריבוע מועיל אף לחבר שני ערים שהריבוע של עיר א' נפגש בבתי עיר ב' או בריבוע של עיר ב', אם נעשה כערים נושקות זו לזו ומצטרפות להיות עיר אחת. החז"א סתר משנתו בזה דשם כתב שאינו מחבר, ואח"כ (בסי' ק"י ס"ק ט"ז) נקט שהריבוע מחבר, והוסיף בסוגריים שהדבר צריך הכרע. ובשו"ת מחזה אליהו (סי' ע"ז) נקט שהעיקר בדברי החז"א הוא שפגישת ריבוע מחבר ערים, ואחריו נמשך ספר מחנה ישראל, אולם אח"כ כתב שמרן הגר"ש אלישיב זצ"ל הורה שאין להקל בזה. ובספר קרית אריאל (פרק ה') האריך להוכיח שאין הרבועים מחברים ע"ש.

יותר מזה יש להסתפק בעיר העשויה כקשת, שדין מילוי החלל שלה הוא דין יותר חזק, דמצינו בגמ' שאמרו ע"ז "רואים כאילו מלא בתים וחצרות, והמג"א כתב בשם המהר"ל שספינה שנכנסה ללשונית ים המובלעת בשקע בעיר [בין שני פגומים בולטים] דינה כנמצאת בתוך העיר. וא"כ אפשר שגם יועיל לחיבור ערים, שאם עיר אחרת נכנסת לתוך חלל הקשת, שדנים אותו כאילו מלא בתים [לפי השיעורים המבוארים לעיל] נעשו שתי הערים כעיר אחת. אמנם גם בדין זה נחלקו רבני זמנינו, יש מקילים בכך, אבל למעשה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל הורה להג"ר א. בוקוולד

שליט"א (בעמח"ס קרית אריאל) וכן לבעמח"ס מחנה ישראל²⁷ שאין לסמוך על חיבור כזה. וגם מורי ההוראה במקומינו מורים שאין להסתמך ע"ז לקולא אלא בצירוף היתרים נוספים.

נידון זה של חיבור הערים הוא נפק"מ לשני דברים, א' השוּבָה בעיר אחת יכול ללכת לעיר השניה [לפחות דרך הבתים במקום שמתחברים]. ב' צורת ריבוע העיר צריכה להיקבע ע"פ הצורה שנוצרה משתי הערים יחד.

מ. חיבור רוב ערי גוש דן

ולפ"ז כשנבוא לדון על הערים בגוש דן, כיון שהערים סמוכות כ"כ, ולכל עיר יש שקעים ובליטות, נמצא שכל הערים המרכזיות מתחברות זה עם זה. החשבון לחבר את פתח תקוה לגוש הערים של בני ברק הוא כדלהלן, גבעת שמואל מחוברת כעת לבני ברק ברצף בתים שאין ביניהם יותר משבעים אמה. נוצר קשת מגבעת שמואל, ב"ב ורמת גן, שבתוך הקשת נכנסת שכונת רמת אילן. רמת אילן מחוברת ברצף בתים לקרית אונו, ומשם לכפר מעש. קצה קטן מישוב גת רימון נכנס בתוך קשת שבין כפר מעש לקרית אונו, והקצה השני של הישוב הזה, נכנס בתוך קשת של הצד הדרומי של העיר פתח תקוה. וכן הבית האחרון בכפר מעש, נכנס בקשת של פתח תקוה.

וכן אפשר לחבר ע"ז את תל אביב, מפני שבתל אביב המערבית [מעבר לנתיבי איילון] יש כעין קשת בסמוך לנתיבי איילון, וע"י מתיחת קו ישר מקצה לקצה [שארכו יותר מ-4000 אבל עומק החלל פחות מ-2000], נכנס בתוך קו זה מעט משכונת התקוה הנמצאת בקצה גוש הערים של בני ברק. מכאן והלאה נראה כי יפו מחוברת לתל אביב ברצף בתים [ע"י לקמן בדין העיר בת ים], ויפו מחוברת לבת ים, ובבת ים יש שקע שבו נכנס קטע גדול מחולון.

נמצא לפי הסוברים שקשת מחברת, את עיר הקשת עם העיר הנכנסת לחלל הקשת, שגוש הערים של בני ברק מתחיל בפתח תקוה, ונגמר בחולון.

אמנם כאמור עיקר הנושא אם הקשת מחברת, הוא מחלוקת הפוסקים, ונחלקו רבני זמנינו מהי ההכרעה בשאלה זו, או שאין הכרעה ברורה ויש להחמיר, וכן דעת הרבה מורי ההוראה, וכמ"ש בעמח"ס קרית אריאל בספר דרור יקרא בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכן שמעתי מבעמח"ס נחלת ישראל.

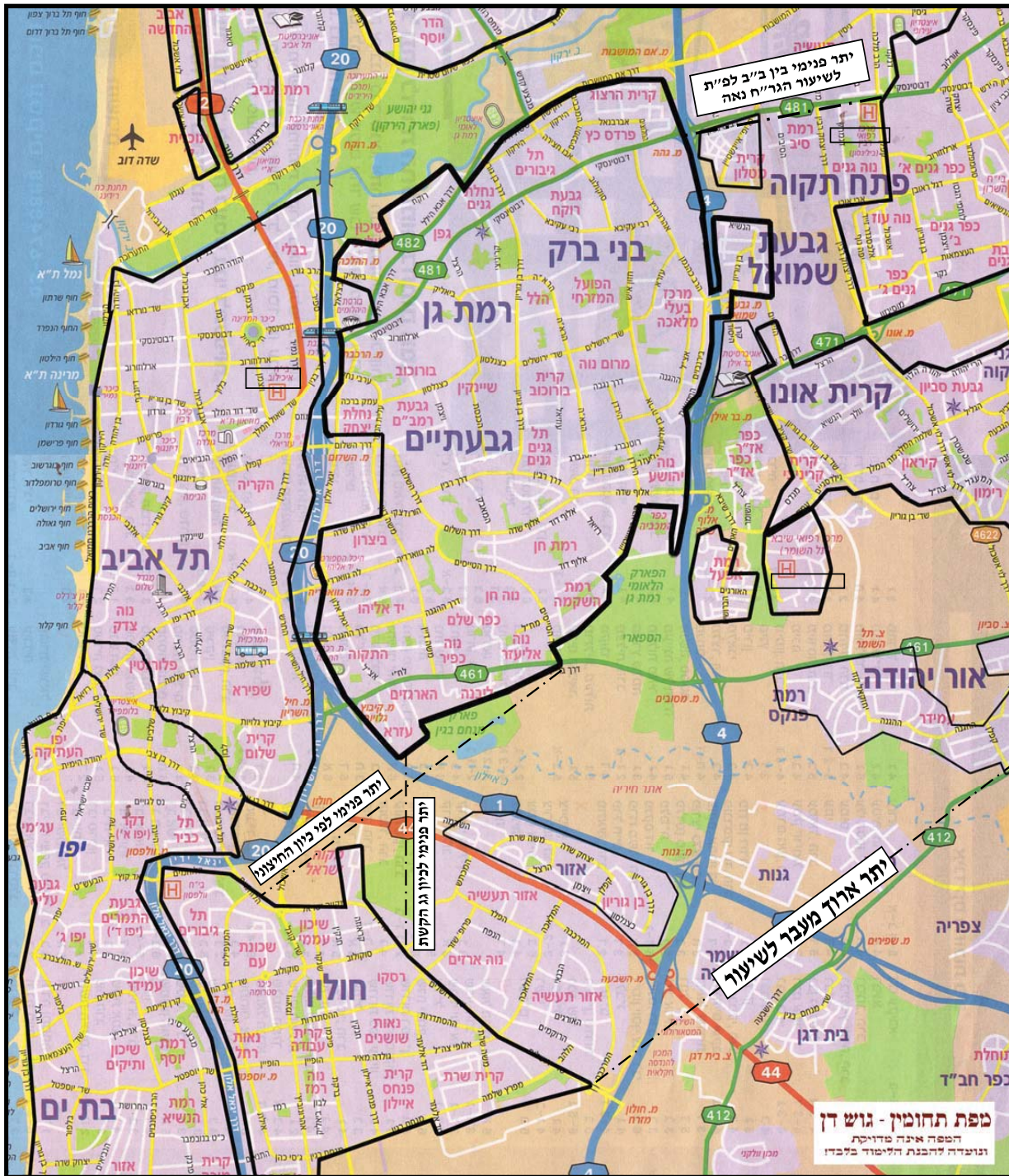
מא. שתי קשתות בריבוע גוש הערים

לשיטות הסוברות שקשתות מחברות וכל הערים הנ"ל מחוברות, נמצאת צורת הערים כקשת גדולה מאוד לשני כיוונים. **קשת אחת**, בין ב"ב לפתח תקוה, [צד צפון] נמצאת קשת שרחבה [בקצה האחרון] יותר מ-4000 לכל הדעות, כיון שהקשת יוצאת מקצה קרית הרצוג עד שכונת סגולה בפתח תקוה. ולגבי יתר פנימי [למלאות חלק מהקשת], אם נחשב אותו בקו ישר, יוצא שלשיעור הגר"ח נאה המקום שאפשר למלאות ולמתוח קו "יתר", [שאין 4000 מצד לצד] הוא כנגד קרית מטלון²⁸, אבל בכביש

²⁷ אע"פ שבספרו (עמ' כ"ב) כתב שהגר"ש"א חילק בין פגישת ריבועי העיר שאינם מחברים, לבין קשתות שכן מחברות, מ"מ אח"כ קיבל הוראתו שגם קשתות ספק אם הן מחברות, ואין לסמוך ע"ז להתיר. וכן כתב אח"כ בקונטרס מחנה ישראל (תשס"ט), וכן שמעתי ממנו.

²⁸ רוחב החלל במקום זה יותר מ-4000, אלא שקרית מטלון מובלעת בתוך אלפיים לצד בני ברק, והיא מועילה להוסיף על הרוחב כמ"ש החזו"א. אבל מיד אחרי קרית מטלון [בכביש ז'בוטינסקי] כבר אין הבלעה, ונמצא שהרוחב בין הערים [שהם רגלי הקשת] יותר מ-4000 ואין אפשרות למתוח יתר. [וצ"ע

ז'בוטינסקי יש כבר יותר מ-4000 מצד לצד ואין זה בכלל ה"יתר" שבחלל הקשת. ולשיעור חז"א, בכביש ז'בוטינסקי ועוד מעט אח"כ החלל פחות מ-4000 ונכנס בקו היתר, בחלל הקשת המותר, ומעבר לכך אסור.

לחשב אם יהיה מספיק הבלעות ע"י המפעלים שהם רשות היחיד, ויהיה יתר גם מעבר לכביש ז'בוטינסקי.

לפ"ז יוצא נפק"מ מאוד מיוחדת, שיש הבדל בין מי שיוצא מבני ברק באזור שיכון ה'²⁹ לבין מי שיוצא מרחוב ז'בוטינסקי. מי שיוצא משיכון ה' דינו כמי שיצא מגג הקשת, דהיינו מהמקום שרואים אותו כאילו מלא בתים וחצרות, ודינו כחלק מהעיר בני ברק, ומותר לו ללכת בכל החלל, ואף בתוך האלפיים הסמוכים למחוז לקו היתר, שכן תחום העיר, שמותר ללכת בתוכו לכל האורך. וכיון שכביש ז'בוטינסקי בתוך אלפיים אמה לקו היתר, א"כ היוצא משיכון ה', יכול ללכת גם ברחוב ז'בוטינסקי לכל ארכו. לעומת זאת מי שיוצא מרחוב ז'בוטינסקי שדינו כיוצא מרגל הקשת במקום שאין ממלאים את החלל, ולפ"ז צריך למנות אלפיים אמות ממקום יציאתו מן העיר, כאמור בגמ' "מודד מפתח ביתו"³⁰, ואם כן אינו יכול ללכת ברחוב ז'בוטינסקי אלא עד אלפיים אמה, שזה יוצא באמצע האזור תעשייה שבין בני ברק לפתח תקוה.

קשת שניה בצד השני של הערים המחוברות מכיוון דרום, הקשת מתחילה ביהוד, טביון, וממשיכה לאורך קרית אונו, רמת גן, תל אביב, בת ים, חולון. בקשת זו צריך עיון גדול היכן למתוח יתר פנימי, אם בסמוך לתל אביב וחולון, שזה המקום הפנימי שבחלל, או בסמוך לרמת גן [שצד זה עומד ביחס שווה לקו סיום הקשת של כל הקשת יחד מחולון ליהוד]. ועפ"ז יש לדון האם נותנים מילוי הקשתות הקטנות, כלומר לשקעים הקטנים במקומות שמעבר לקו היתר, כגון אם ממלאים את השקע שבין בני ברק לקרית אונו, או שמא אין דין ריבוע ומילוי לרגלי הקשת בחלקי העיר שאינם בתוך קו היתר הפנימי. ונחלקו בזה רבני זמנינו.

אפשרות זו היא קולא גדולה, אבל במקרה דנן היא גורמת את החומרא הגדולה ביותר, כי לפ"ז אין ידוע מקום היתר הפנימי, ולרוב הערים בטל דין ריבוע העיר. ונפק"מ אם ההולך לתל השומר דרך כביש גהה נמצא בתוך שטח ריבוע המסתפח לעיר [ע"י שיש בו דין יתר פנימי], או שמא אין ממלאים חלל זה ואסור לאותו אדם ללכת יותר מאלפיים מנקודת יציאתו מהעיר, אפילו שהולך במקביל לעיר, כי זה דין רגל הקשת. וראה מה שכתבנו בזה לקמן בדין ההליכה לתל השומר.

מב. ריבוע נוסף לפי חיבור הערים ע"י חומת בר אילן

אפשרות נוספת שבה יתחברו רק חלק מהערים, אם ננקוט שקשיות לא מחברות [כלומר עיר הנכנסת לתוך חלל הקשת של עיר אחרת, לא נעשית כמחוברת לה, ואינן עיר אחת], שכן הורה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (לבעמח"ס קרית אריאל, ולמח"ס נחלת ישראל) להחמיר ולהחשיב צד זה רק כספק, ולפ"ז תל אביב וחולון לא מחוברים לגוש הערים של בני ברק [המסתיים בנתיבי איילון כהוראת הגריש"א], וכן פתח תקוה לא מחוברת לב"ב, ומ"מ יש לדון שקרית אונו מחוברת לב"ב.

דהנה "גבעת שמואל" מחוברת לבני ברק ברצף בתים [כמבואר לקמן בדין ההליכה לתל השומר ע"ש], בסמוך לה נמצא המתחם של בר אילן שיש בתוכו יותר ממשוה בתי מגורים ודינם כעיר, אך הבית הראשון שלהם רחוק מהבית האחרון בגבעת שמואל יותר מקמ"א אמה, וא"כ אין חיבור ברצף הבתים מגבעת שמואל לבר אילן. אולם סביב לבר אילן יש גדר המיועדת להגן מפני מחבלים כדרך שעושים היום למוסדות, והדין הוא שחומת העיר מרחיבה את שטח העיר, ולפ"ז יש חיבור לגבעת שמואל, משום

²⁹ כיון שיש קיר אקוסטי לכל אורך כביש גהה, היציאה היחידה שיש היא מרחוב גני גד בשיכון ה'.

³⁰ בלשון הגמ' נחלקו הראשונים אם מודד מביתו ממש, או מקצה העיר. ולהלכה כתב השו"ע (סי' שצ"ט ס"ד) שמודד מן הקשת, כלומר מסוף הבתים. ולפ"ז במקרה זה מודד מהצומת [ז'בוטינסקי – גהה] מקצה הבתים של שיכון ה'.

שלפ"ז מספיק שהבית האחרון בגבעת שמואל סמוך לחומה, וכיון שמהבית בגבעת שמואל עד החומה אין קמ"א אמה הרי הם מחוברים.

לפי זה ב"ב מחוברת לגבעת שמואל, וגבעת שמואל מחוברת לבר אילן, ובר אילן מחוברת לקרית אונו. וקרית אונו מחוברת לגני תקוה ולכפר מעש. בכפר מעש מסתיים רצף הבתים של בני ברק, ונמצא שיש כאן עיר העשויה כקשת מכפר מעש וקרית אונו, גבעת שמואל ובני ברק עד קרית הרצוג. קשת זו גדולה הרבה יותר מרוחב 4000 אמה, ויותר מעומק 2000 אמה, ולכן לא מותחים יתר בסוף ראשי הקשת, אלא יתר פנימית, ויש כמה צדדים היכן מותחים את היתר הפנימי במקום זה.

מג. מחלוקת בגדר חומת בר אילן

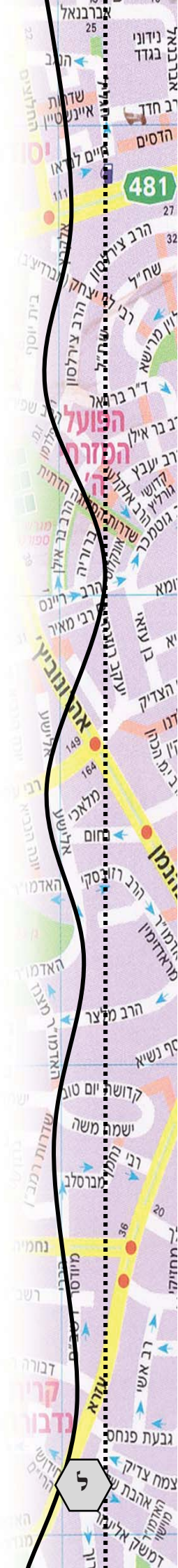
בעיקר החיבור יש מחלוקת הת"ח בעירנו, האם חומת בר אילן דינה כחומת עיר המרחיבה את שטח העיר. יש מי שאומר שאפילו היקף כלשהו המשמש לעיר, נחשב כחומה, (עי' במכתב המובא בתחילת ספר קרית אריאל). אבל זה פלא, ולא נוקטים כן, משום שהענין של חומה שנחשבת המשך של העיר היינו משום שדרך בני העיר להשתמש עד החומה, משא"כ לגבי גבול העירוב הרי אין לו שום משמעות בימי החול, ואף בשבת לצערנו אנשי העיר כמעט שאינם מרגישים בו, חלק גדול מהאנשים לא מטלטלים, וחלק נזהרים לטלטל רק בעירוב סמוך לביתם, ומתוך אלו שמטיילים עם עגלות סמוך לגבולות, רובם אינם מכירים את העירוב. ולכן אין שייך בו הסברא של חומה.

אבל בעניינינו מדובר לגבי חומת בר אילן, שהיא עשויה מגדר רשת בגובה כמטר וחצי, והיא נועדה לתחום את המקום ולהגן על הנמצאים בו, ולכן דעת הקרית אריאל שנחשב כחומה, ועפ"ז מתיר ללכת בשבת מב"ב לסביון ויהוד וגני תקוה וכו', ללא צורך בעשיית עירוב תחומין. אבל דעת הגאון ר' יחזקאל ברטלר שליט"א (הובא בדרור יקרא עמ' תקכ"ח בהערה) שאין לגדר זו דין חומה, כמבואר בחזו"א (סי' ק"י סק"כ ד"ה ואמנם) שרק חומה המגינה על העיר נחשב חומה, אבל מסיפס אינו נחשב כחומה. ובשונה הלכות העתיק דבריו שמחיצה אינה כחומה, ואע"פ שחומה זו נועדה להגן, מ"מ אין לה שום מעלה יותר מגדרות החצרות, ואינה חומה. ובפרט שהשטח הריק המדובר כאן הוא שטח ריק שמשמש לגידול בחממות, וחלקו מלא בקוצים, שיש בהם דין קרפף שאינו מוקף לדירה וממילא לא שייך לומר שבני העיר משתמשים שימוש דירה עד החומה. לכן יש לומר שאינו מועיל להרחיב את העיר. ולפ"ז אין חיבור מגבעת שמואל לבר אילן.

מד. האפשרויות במתיחת ה"יתר" לפי חיבור בר אילן

לפי מי שאומר שחומת בר אילן מחברת [שכן הוא לכאן] השיטה היותר עיקרית, נמצא שיש כאן עיר העשויה כקשת גדולה כאמור לעיל, יש כמה שיטות היכן מותחים את קו היתר הפנימי במקרה כזה.

יש ד' שיעורים בעיר העשויה כקשת, א. כאשר בין קצה ראשי הקשת אין חלל 4000 אמה רואים כאילו כל החלל מלא בתים והוא חלק מהעיר, ומתחילים למדוד אלפיים מהקו [ה"יתר"] המתוח מקצה לקצה (שו"ע סי' שצ"ח ס"ד). ב. כשיש יותר מ-4000 ברוחב, אבל עומק החלל פחות מ-2000, רואים כאילו הכל מלא (רמ"א שם). ג. כשיש גם בעומק יותר מ-2000, ממלאים חלק מהחלל במקום שכבר אין ברוחב 4000. ד. דעת הטור שממלאים גם חלק מהחלל שאינו רחוק 2000 בעומקו, אף במקום שברוחב יש יותר

[illegible]

מה. מחלוקת במילוי לרגל הקשת

בגדר דין רגל הקשת, כתב רש"י (דף נה.) שהיוצא מרגל הקשת מודד מפתח ביתו, ותמחו הרשב"א והריטב"א שהרי ודאי כל בתי הקשת עיר אחת והכל כד' אמות, וכן פסק המשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק ט"ו) שמודד אלפיים מקצה העיר, ולא מביתו באמצע העיר. אמנם עדיין יש לדון כאשר העיר לא נגמרת בקו ישר אלא יש שקעים בקצה העיר, בית נכנס ובית יוצא, האם מחשבים את הרגל הזו בקו ישר וממלאים את השקעים, וכן האם יש דין ריבוע לרגל זו בפני עצמה.

דעת הקרית אריאל (פרק ז' עמ' קס"ו) שאין דין ריבוע לרגל הקשת, ואין מוסיפים מילוי השקעים, אלא מודדים ממקום היציאה³¹, משום שהרגל הנותרת נחשבת כחלקי עיר (ע"ש עמ' קס"ב הערה א') אבל דעת הגר"י ברטלר שליט"א (הובא שם עמ' ע"ר הערה י"ז) שיש ריבוע לרגל בפני עצמה, מפני שהגדר במילוי הקשת שדנים כאילו עיר הקשת מחולקת לג' ערים, והרגל בפני עצמה ג"כ עיר, ויש לה דיני ריבוע.

ולפ"ז אם נקח את הדוגמא הנ"ל בקשת של בני ברק, שלדעת המשנ"ב היתר הפנימי של גג הקשת הוא מאוד קטן, ונשאר מחוץ לו גבעת שמואל, שיכון ה' וקרית הרצוג, יש לדון כאן עוד קשת קטנה, ולדון בה מילוי החלל [כמסומן במפה]. ולפ"ז יש תוספת על העיר והיוצא מרח' ז'בוטינסקי מתחיל למנות אלפיים רק אחרי כמאתים מטר. משא"כ אם לא נותנים ריבוע לרגל הקשת, צריך להתחיל אלפיים מיד בסיום הבתים של בני ברק.

ולפי שיטת החזו"א, שהיתר הפנימי של הקשת הגדולה כולל את גבעת שמואל, ממילא אין מה להוסיף על רגל הקשת במקום זה. ומ"מ יש נפק"מ במחלוקת זו גם לדעת החזו"א, משום שבנידון זה תלוי גם האם יש דין הבלעה של עיר המובלעת בתוך אלפיים, דהנה לגבי מי שהולך דרך העיר המובלעת בתחום ודאי יש הבלעה, ומאריך את תחומו כפי גודל העיר פחות ד' אמות [מפני שכולה כד' אמות], אבל מה שנוקטים [ע"פ החזו"א דלא כנודע ביהודה] שעיר המובלעת מרחיבה את תחום כל אותו צד של העיר, זה אין לרגל הקשת לפי שיטה זו. ולכן אם הולכים [לכיון פתח תקוה] דרך קרית מטלון, התחום מתארך בעוד כמה מאות מטרים. וכן יש לומר אם הולכים ברחוב ז'בוטינסקי במדרכה הדרומית, ג"כ יחשב כהולך דרך קרית מטלון, כמ"ש החזו"א שתוך שבעים אמה לעיר ג"כ הוי כהולך דרך העיר. אבל אם הולך ברח' ז'בוטינסקי בצד הצפוני [הסמוך לקרית הרצוג], אינו נחשב כהולך דרך העיר ואין לו דין הבלעה, אא"כ ננקוט כשיטות שיש טבלת תחום לרגל הקשת.

מו. סיכום אפשרויות ריבוע גוש הערים של בני ברק

א. לפי ריבוע העולם, עם הרחבת הריבוע לכלול את גבעת שמואל [כדין פגום היוצא מן העיר].

ב. ריבוע לפי הצלע הסמוכה לנתיבי איילון, שהיא צלע ישרה [ע"י מתיחת יתר] והיא ארוכה.

³¹ אמנם זה פשוט שאע"פ שתמיד אדם יוצא מבין שני בתים, מ"מ מודד מסוף הבתים, ולא מהבית השקוע כנגדם, ושיעור המרחק בין הבתים להחשיבים כאחד לכאורה הוא עד קמ"א אמה, שעד מרחק זה נחשב כרצף בתים, והמקום המובלע כחלק מהרצף. ורק כאשר השקע יותר ממקמ"א צריך להגיע לדין מילוי השקעים, והיוצא מודד מנקודת יציאתו.

ג. ריבוע לפי הצלע הצפונית של גוש הערים, שגם היא צלע ישרה [לאחר מתיחת יתר], ומעלתה שהיא לאורך כל הערים, למרות שאינה ארוכה כ"כ כבאות ב'.

ד. חיבור כל הערים ע"י עיר הנכנסת לקשת, [אם קשתות מחברות], ונעשו כל הערים כקשת גדולה. לפ"ז מצד צפון יש קשת בין ב"ב לפ"ת, שממלאים אותה עד סמוך לכביש ז'בוטינסקי או מעט אחריו. ומצד דרום יש קשת גדולה מאוד עד חולון, וספק היכן ממלאים, אם ליד בת ים או ליד ר"ג. ולפ"ז יתכן שבין בני ברק לתל השומר אין תוספת של ריבוע העיר כדין רגל קשת רחבה שלא ממלאים אותה.

ה. חיבור קרית אונו וכפר מעש ע"י בר אילן, ולפ"ז יש קשת בצד צפון, שממלאים חלק ממנה. לשיטת הבה"ל עד מקום שאין 4000 אמה רוחב, ולפ"ז הקו הוא מגבעת שמואל לגני תקוה. ולשיטת החזו"א עד מרחק 2000 אמה מהערים, ולפ"ז הקו משכונת אור החיים לסוף גני תקוה. ומי שיוצא מהעיר במקום שהוא מעבר לקו זה, יתכן שאין לו תוספת של ריבוע העיר.

לפ"ז נבוא בס"ד לבאר את הדינים המעשיים, אשר בתוכם יבוארו עוד הרבה הלכות וחישובים. א. בתחילה נבאר את החלק הפשוט בהליכה לתל אביב, התלוי בג' צורות הריבוע. ב. דיני תל השומר התלויים בחיבור בין ב"ב לקרית אונו ובחיבור הקשתות. ג. דיני ההליכה לפתח תקוה התלוי בגדרי מילוי הקשת. ד. תחום העיר פתח תקוה, ודיני ההליכה לגני הדר וכמה ישובים התלויים בדיני עשיית עירוב תחומין.

בענין ההליכה מבני ברק לתל אביב ולבית החולים איכילוב

מז. העיר כד' אמות – הגדרת העיר

הנה קי"ל השובת בעיר, כל העיר כד' אמות, ויכול ללכת בכל העיר אף אם היא גדולה מאוד, ומחוץ לעיר מתחיל למנות אלפיים אמות (מבואר בשו"ע בכל סי' שצ"ח).

דין עיר לענין זה, אינו תלוי בשם העיר בלשון בני אדם, ולא במועצה האזורית לענין מיסים וכדומה, אלא ברצף בתים שאין ביניהם מרחק של שבעים אמה ושיריים (עוד שני שלש אמה), שהם 40.6 – 32 מטר בלבד. ואם יש שני גושים של בתים [שבכל גוש יש ששה בתים], נותנים שבעים אמה שני שליש לכל גוש, ולכן הם יכולים להצטרף ולהתחבר עד מרחק קמ"א אמות ושליש אמה, שהם 64 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 81.2 מטר לשיעור חזו"א³².

מח. חיבור ב"ב עם ר"ג ומזרח ת"א

בהגדרה זו יש קולא וחומרא. מצד אחד, הערים "בני ברק" וחלק מ"רמת גן", "גבעתיים" וחלק מ"תל אביב" [שכונות נחלת יצחק, יד אליהו, התקוה], כולם מחוברים ברצף בתים ונחשבים עיר אחת כמסומן במפה, וכדלעיל (אות ט' ול"ג). ולכן מי ששבת בכניסת שבת בתוך אחד מערים אלו, יכול לטייל בכולם אע"פ שהמרחק בתוכם הוא פי כמה מתחום שבת, ומתחיל למנות אלפיים אמה של התחום, מקצה כל גוש זה.

מט. חילוק ת"א מערב

לעומת זאת העיר תל אביב עצמה מחולקת לשנים ושלושה חלקים, שאין חיבור ביניהם. הנושא העיקרי הוא כביש נתיבי איילון עם הנחל וכו', שהיום לאחר הרחבתו [והריסת הבתים שסביבו] יש בו שיעור המפסיק את הרצף, כי לכל אורך תל אביב יש יותר מ-81 מטר רווח בין הבתים שבצד אחד לבתים שמצד שכנגדם³³. נושא זה נוגע גם לגבי קריאת המגילה ביום ט"ו בבני ברק, וכידוע הגאון רבי שריה דבילצקי שליט"א הוציא חוברת "האגרת הזאת" לבאר שנתבי איילון מחלק את תל אביב לשנים, וממילא בני ברק מחולקת מיפו [שגם היא נמצאת מעבר לנתיבי איילון], והובא שם מכתב המאשר שהמקום הכי צר בנתיבי איילון הוא כ-90 מטר.

לפ"ז גוש הערים הנ"ל [ב"ב ר"ג גבעתיים ומקצת מתל אביב] מסתיים בנתיבי איילון, והמשך מערב תל אביב ויפו זה עיר נפרדת, ואין היא נחשבת כד' אמות לנמצא בגוש הערים ב"ב וכו'. אלא צריך למנות אלפיים אמה מקצה הבתים לפני נתיבי איילון, ואסור להמשיך מעבר לכך בלי עירוב תחומין.

³² המידות המדויקות כדלהלן: לשיעור הגר"ח נאה, מידת טפח – 8 ס"מ, אמה 48 ס"מ 70.6 – 33.88 מטר.

לשיעור חזו"א מידת טפח – 9.8/9.6 ס"מ, אמה 57.6 ס"מ, אמה 70.6 – 40.66 מטר. לשיעור החדש ע"פ מציאת הדרהם של הרמב"ם, מידת טפח – 7.5 ס"מ, אמה 45.5 ס"מ, אמה 70.6 – 32.1 מטר.

³³ אע"פ שלאחר ריבוע העיר [לדון את העיר שמסתיימת בקו ישר לפי הבית האחרון] נוצר כמין שקע בעיר הנידון כחלק מהעיר, ויש בתים מהעבר השני שנכנסים בשקע זה. אין סומכים ע"ז להחשיבם כעיר אחת, כמבואר בחזו"א שהסתפק בזה, והגר"ש אלישיב זצ"ל הורה לגבי שאלה זו בתל אביב, שאין הצדדים מתחברים בכך, כמ"ש בספר דרור יקרא.

ג. תוספת ריבוע הערים

והנה לכל עיר יש תוספת כלשהי ע"י ריבוע העיר, ורק אחרי הריבוע מתחילים למנות אלפיים, א"כ מדוע כאן מחשבים את האלפים מקצה הבתים?

התשובה לכך, כיון שיש כמה אפשרויות לרבע את גוש הערים ב"ב ור"ג כמבואר לעיל, ואין הכרעה ברורה בדבר, יש להחמיר שהצלע של נתיבי איילון היא צלע ישרה [ע"י מילוי השקעים] וצריך לרבע את העיר לפי צלע זו (כמבואר לעיל אות י"א), ולפי זה יוצא שיש צד שבכיוון הזה אין הריבוע מוסיף אפילו משהו, אלא ניתן רק למלאות את השקעים בקו ישר מקצה לקצה, [מקצה שכונת התקוה עד שכונת נחלת יצחק או עד שיכון עילית קו מס' 4 במפה], שזה ודאי תוך הריבוע [או חלל קשת], ומקו זה צריך למנות אלפיים.

כמו"כ אם נרבע לפי ריבוע העולם, יהיה הריבוע דומה מאוד לשיעור זה, ורק בפינה הצפונית מערבית יתרחב התחום מעט.

נא. גבול התחום ודין ההליכה מבני ברק לתל אביב

לאור האמור, מי שנמצא בכניסת שבת בבני ברק, ורוצה בשבת ללכת לתל אביב, יכול ללכת רק עד המקום שמסתיימים אלפיים אמות מבתי גוש הערים בני ברק, שהם בערך כמסומן במפה בקו 5.

אם נזקק ללכת מעבר לקו זה, צריך לעשות עירוב תחומין כדלקמן. ואע"פ שהמרחק מקצה רמת גן עד תחילת תל אביב הרבה פחות מאלפיים, וא"כ העיר תל אביב כביכול נמצאת בתוך התחום. אינו כן, אלא רק חצי מהעיר בתוך התחום, ואסור לצאת אל החצי שאינו בתוך התחום.

נב. אין אומרים כל העיר כד' אמות

בדבר זה יש טעות נפוצה אצל אנשים רבים, הסבורים שמאחר והמרחק בין גוש בני ברק לעיר הסמוכה תל אביב, פחות מאלפיים אמה של תחום שבת, א"כ אין איסור ללכת לכל תל אביב, הרי ידוע שכל העיר כד' אמות.

התשובה לכך שדין כל העיר כד' אמות, נאמר רק לגבי מי ששבת בכניסת שבת בתוך העיר³⁴, אבל מי שבא מחוץ לעיר ורק האלפיים שלו מסתיימות בתוך העיר, אין לו כל העיר כד' אמות, אלא עד היכן שמגיעים האלפיים יכול ללכת ולא אמה אחת מעבר לכך, וכמו שאמרו (גמ' ושו"ע סי' ת"ח ס"א) המודד תחום שכלה מידת אלפיים שלו באמצע העיר, אין לו אלא חצי העיר, ואפילו הסתיימו האלפיים שלו באמצע בית, צריך לעצור, ואסור להמשיך לחצי הבית האחר³⁵.

נג. דין ההליכה למערב ת"א, מעבר לאלפיים, ואופן עשיית עירוב תחומין

אדם הנצרך [לצורך מצוה או עונג שבת] ללכת מגוש העיר בני ברק אל תל אביב מעבר לאלפיים הסמוכים לבני ברק [מעבר לקו מס' 5 המסומן במפה], צריך להניח עירוב תחומין.

אפשר שילך בעצמו ויניח מזון שלו, או להתקשר לקרוב או ידיד שגר בתל אביב, שיזכה לו מזון לעירוב ע"י שכן וכדומה. וכן אפשר כיום להתקשר למוקד העירוב [או לערבבתם] לזכות בעירוב התחומין הציבורי שמונח מידי שבוע עבור כך.

שיעור המזון הוא, בפת 900-800 סמ"ק לחומרא (נפח קרוב לשקית חלב שהיא 1000 סמ"ק), יין בשיעור 300 סמ"ק (שתי רביעיות), שמן בשיעור 150 סמ"ק (רביעית אחת).

לאחר הנחת המזון במקום הרצוי יאמר "בזה העירוב יהא מותר לי [או לפלוני] ללכת אלפיים ממקום זה לכל רוח". אם מניח בשביל אחרים, צריך לזכות להם את המזון ע"י אדם אחר.

מקום הנחת המזון, יכול להיות בכל מקום בעיר, בין בתוך אלפיים לגוש של ב"ב, ובין מחוץ לאלפיים. כי לאחר חלות העירוב, כל אותה עיר כד' אמות. וע"ע פרטי הנחת עירוב תחומין, לעיל אות כ"ב – כ"ה.

³⁴ יש עוד שני אופנים שכל העיר כד' אמות, א. מי שהניח עירוב בעיר אחרת ולן בליל שבת בעירו, כל העיר כד' אמות אע"פ שחלק ממנה מעבר לאלפיים ממקום העירוב. ב. כשיש עיר שלמה [או קרן של העיר] הנמצא כולו בתוך תחום האלפיים של העיר הסמוכה הרי כלפי היוצא מהעיר הסמוכה נחשבת כל העיר כד' אמות, ומשלים את מידת התחום פחות ד' אמות, כמבואר בס' ת"ח ס"א.

³⁵ חז"א, וכן מבואר במשנה (דף סא.) בדין כלתה מדתו בתוך מערה. עוד יש שמדמים דין זה לדין של מי שהוציאוהו גוים מחוץ לתחום ונתנוהו בתוך בית או חצר, מותר ללכת בכל הבית והחצר, אפילו שהוא מחוץ לתחום, ושואלים שא"כ גם באופן זה יהא מותר עכ"פ בכל הבית. התשובה לכך שיש חילוק גדול בין המקרים, כי שם מדובר שהאדם יצא מתחומו והתנתק ממקומו, והדין הוא שיש לו ד' אמות חדשים במקומו שבהם מותר להסתובב [רק לא לצאת מהם], וכיון שבאותה שעה שנותנים לו ד' אמות נמצא בתוך בית או חצר שהיא רשות היחיד כולה כד' אמות, וזו כעין קנין שבייתה חדש. משא"כ בנידון דידן שאדם לא יצא מתחומו, אין סיבה שיקבל ד' אמות חדשים, הד' אמות שלו הם בעירו, ואסור לו להתנתק מהם, ולכן כלפיו אין הבית כד' אמות.

נד. השהיה בכניסת שבת בביתו והחזרה לביתו

בהנחת העירוב יש שאלה גדולה, כיצד האדם ששביתתו במקום העירוב יכול להיות בבני ברק, הלא היא רחוקה יותר מאלפיים ממקום שביתתו, דהיינו מהעיר שהניח בה את העירוב שהיא במקרה דנן העיר תל אביב המערבית. כמו כן יש לשאול אחר שהלך למקום העירוב [לתל אביב המערבית] כיצד יכול לחזור לביתו, הרי אסור לצאת מחוץ לאלפיים ממקום שביתתו, והאלפיים של תל אביב מסתיימות באמצע רמת גן ואיך יוכל לחזור לבני ברק.

על שני שאלות אלו כתבו הפוסקים שתי תשובות [הובא באריכות לעיל אות י"ט, ונחזור עליהם בקצרה]. המג"א תירץ וכך ביאר המשנ"ב (סי' ת"ח סק"ג) את דעת השו"ע, שכלפי ההליכה למקום העירוב רואים אותו כפי שהיה דינו לולי העירוב, כלומר, מאחר ולולי העירוב היתה כל העיר שעומד בה [בציור זה היא עיר בני ברק ורמת גן] כד' אמות, והיה יכול ללכת בכל גוש זה ועוד אלפיים והיה מגיע לעירוב [המונח בתל אביב] בהיתר, אמרינן שגם עכשיו מותר לו ללכת. אולם לפ"ז מותר רק ללכת דרך הלוח לתל אביב המערבית, ואסור לחזור לבני ברק, וכן הלכה לנוהגים כדעת השו"ע.

הרמ"א (שם) פסק כדעת הראשונים שיש דין "עיר שלן בה", שחז"ל הקילו מלבד השביתה במקום העירוב, יש לו ג"כ את מקום לינתו, את ביתו ואת עירו [כאשר מקצת מהם בתוך אלפיים לעירוב] ונחשב לו כל העיר כד' אמות ומותר להלך בכולה. לפ"ז מותר ללכת בכל תל אביב מכח שזו מקום שביתתו, וגם מותר ללכת ולחזור בכל בני ברק ורמת גן מכח עיר שלן בה. אבל לשם כך צריך שיהיה בכניסת שבת ובלילה, בגוש הערים של בני ברק ורמת גן.

נמצא שלנוהגים כדעת השו"ע, המניח עירוב בתל אביב מותר ללכת בין ביום ובין בלילה, אבל אסור לחזור לבני ברק בכל אופן, מפני שהיא מעבר לאלפיים של תל אביב.

ולנוהגים כדעת הרמ"א מותר ללכת ולחזור³⁶, אבל רק ביום ולא בלילה, כלומר, צריך שיהיו בבני ברק בליל שבת [בכניסת שבת ובשינה בלילה (שעה"צ סי' ת"ח ס"ק י"א), והסתפק החזו"א אם מותר ללכת בלילה ולחזור, על סמך שישן אח"כ בבני ברק].

נה. דין ההליכה מב"ב לאיכלוב

אבל לגבי הליכה לבית החולים איכלוב בשבת, מותר ללכת וגם לחזור [אפילו לשו"ע], אך לא מצד שהוא מחובר עם בני ברק בתור עיר אחת, אלא משום שהוא תוך אלפיים אמה לקצה גוש הערים של בני ברק. במקרה זה מותר ללכת ולחזור ללא הגבלה, רק לא להתרחק אחרי בית החולים איכלוב, באופן שייצא מהאלפיים אמה.

נו. דין ההליכה לנמצאים בכניסת שבת בתל אביב ובאיכלוב

אבל הנפק"מ המעשית לפ"ז היא כאשר אדם נמצא באיכלוב בכניסת שבת, ורוצה בשבת לחזור לב"ב. דהנה מכיון שנמצא בעיר נפרדת [ת"א המערבית], אין לו את גוש הערים [ב"ב ר"ג וגבעתיים] כד' אמות, אלא צריך למנות אלפיים מנתיבי איילון [עם תוספת קטנה עד המקום שמסתיים ריבוע העיר של ת"א מערבית], ולפ"ז אינו יכול

³⁶ יש לציין שהמשנ"ב (בשעה"צ שם ס"ק י"א י"ב) פקפק מאוד בהיתר של עיר שלן בה, ובביאור הלכה כתב להקל בזה רק בצירוף דברי המג"א, כלומר שלפ"ז מותר רק דרך הלוח ורק ביום. והחזו"א נקט להקל בעיר שלן בה גם לחזור. לכן לכתחילה הורו הרבנים שאין ראוי לסמוך על עיר שלן בה לחזור לביתו, אלא בשעת הצורך.

להגיע עד ב"ב. ולכן באופן זה צריך לעשות עירוב תחומין בבני ברק [או ברמת גן, באחד המקומות בגוש הערים הזה], כדי שעיקר שביתתו תהיה בגוש הערים של ב"ב וכולו כד' אמות, ומה שנמצא באיכלוב, זה מדין תוך אלפיים לב"ב.

ואם נמצא בתל אביב בחלק המערבי (מעבר לקו מס' 5). יעשה כנ"ל ע"י הנחת עירוב תחומין בגוש הערים של ב"ב, אבל במקרה זה נכנס לשתי השאלות הנ"ל כיצד מותר לשהות מעבר לקו 5 הרי הוא מעבר לאלפיים מעיר ששבת בה ע"י העירוב תחומין, שהיא העיר בני ברק. ולפיכך במצב זה צריך לסמוך על דין עיר שלן בה, ולכן צריך שיהיה בכניסת שבת ובלילה בתל אביב [ויכול להיות אף במקום שבתוך אלפיים לגוש של בני ברק, דהיינו בכל גוש העיר המערבית עד נתיבי איילון] וע"ז נעשית תל אביב כד' אמות מכח עיר שלן בה, ורק ביום יכול ללכת לבני ברק ולכל מקום שבתוך אלפיים לגוש הערים של ב"ב [כולל תל השומר] וכן יכול לחזור לתל אביב [אם יש צורך בכך].

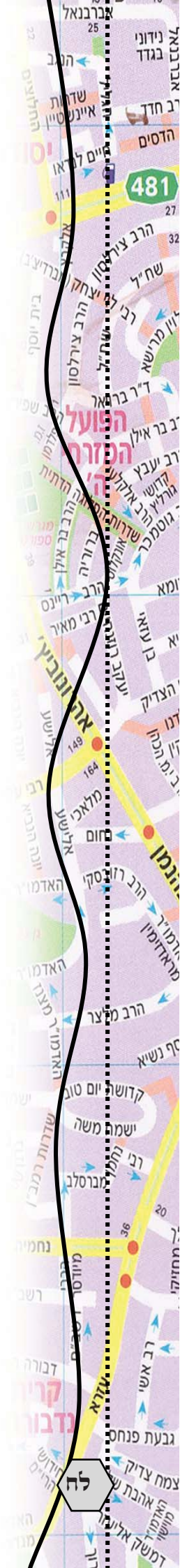
נו. הנצרך לעירוב תחומין כיצד יעשה

מי שנמצא באיכלוב ורוצה לקנות שביתה בבני ברק, כיצד יעשה? אם הוא תושב ב"ב או רמת גן, מספיק שיאמר לפני שבת "שביתתי בביתי", ואינו צריך להניח מאכל לצורך זה. אבל אם אינו גר בב"ב אלא מתארח אצל אדם אחר, צריך להניח עירוב ממש, ע"י מאכל ששייך לו או שמישהו יזכה עבורו, במאכל בשיעור שתי סעודות (כמבואר לעיל). וכן יש עירוב תחומין שמזכה הרב הלפרין שליט"א (מקוזניץ), לאנשים במקרה כזה ההולכים מתל אביב המערבית לב"ב. וצריך לברר אצל הרב הנ"ל אם אפשר לזכות ולסמוך על מה שמניח.

נח. אם לא עשה עירוב תחומין

אם אחר שנכנסה שבת נודעה לו שאלת התחומין, נראה להקל שאם היתה כונתו לחזור בליל שבת לביתו בב"ב, אף אם לא עשה עירוב בב"ב, אמרינן שמסתמא דעתו לקנות שביתה בביתו, כדן מי שבא בדרך ונמצא תוך אלפיים לעיר, שאם דעתו להיכנס לעיר קונה שביתה בעיר לטובתו (שו"ע סי' ת').

אבל אם לא היתה דעתו לחזור אלא לשהות באיכלוב לכל השבת, ואח"כ התחרט, ויתכן שאפילו אם מתחילה כבר חשב שיחזור חשב שיחזור רק באמצע השבת, אבל בלילה וברוב השבת יהיה באיכלוב, קונה שביתתו באיכלוב, ולא יכול ללכת עד בני ברק. אלא צריך לפרש לפני שבת שיקנה שביתה בב"ב, כדי שיהיה מותר לו לחזור עד ב"ב.

דין התחום לעיר חולון

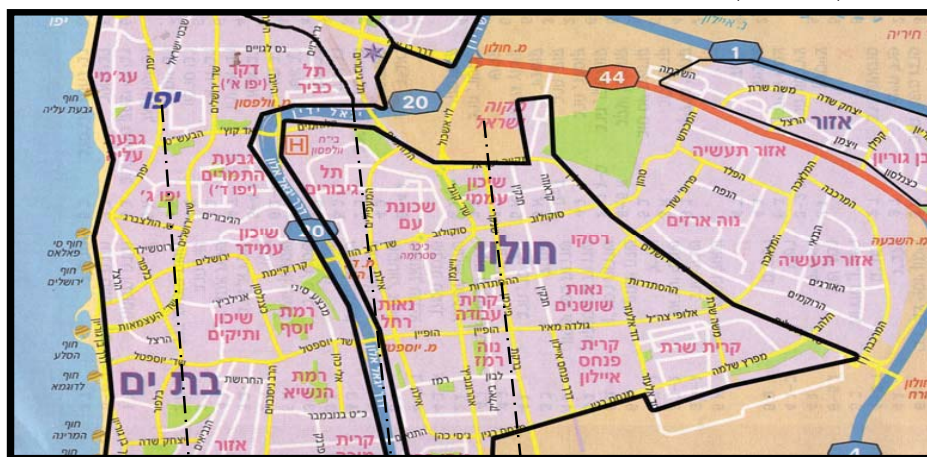
נט. חיבור של העיר חולון

העיר חולון נמצאת ממזרח לכביש איילון, והכביש מפריד בין חולון לבת ים, דבר זה נוגע לגבי עירובי חצרות, שלא ניתן לטלטל חפץ כלשהו מבית ים לחולון, כיון שכביש זה הוא בין עירוני והוא רשות הרבים כמעט לכל שיטות הפוסקים, על כן לא ניתן לעשות עליו עירוב. אבל לגבי הלכות תחומין, דהיינו ללכת ללא טלטול חפצים, אין רשות הרבים מחלקת ערים אלא הרווח בין הבתים גורם את חילוק הערים. ולכן במקום זה יש לדון מהו המרחק בין בתי העיר חולון, לבתי העיר בת ים.

והנה לגבי תל אביב כבר הכריעו בכמה ספרים ע"פ הוראת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שכביש נתיבי איילון מחלק את תל אביב לשתי ערים לענין תחומין (כמבואר לעיל). וא"כ הוא הדין לגבי חולון ובת ים, אולם כאן הכביש פחות רחב, ולכן יתכן שיש חילוק. בבדיקה שנערכה לפני כמה שנים נמצא שיש לפחות מקום אחד שיש חיבור [דהיינו פחות מקמ"א אמה בין קצה הבית בחולון לקצה הבית בבית ים], אך רק לפי שיעור חז"ל שהאמות הן גדולות [אמה 57.6 ס"מ, ולפ"ז קמ"א אמה הן 81.2 מטר], אבל לשיעור הגר"ח נאה לא נמצא חיבור בין הערים. כמו"כ צריך לוודא שבנינים אלו נשארו קיימים, כי במקומות כאלו הורסים הרבה מבנים על מנת להרחיב את הכביש, או לשנות את יעוד המקום למסחר שאינו כבית המאריך את העיר.

ס. הליכה מבית ים לחולון

אם ננקוט שהערים מחוברות, מותר ללכת בכל תל אביב ויפו, ובת ים וחולון, לכל מי שנמצא בשבת באחת מהם, כי כולם כעיר אחת. אבל לנוקטים כשיעור הגר"ח נאה [או לפחות מחמירים גם כשיעור זה], נמצא שהערים מחולקות ולא מחוברות, ולפ"ז ההולך מבית ים לחולון, יכול להגיע רק עד סיום האלפיים אמה. למדידת האלפיים יש להוסיף לפני כן לרבע את העיר, ויש להסתפק אם לרבע לריבוע העולם, או לפי צלע הים [שהיא כמעט ישרה כשנמדוד יחד עם תל אביב], אבל לכל הפחות יש למלאות את השקע שיש בעיר בת ים, ראה במפה קו מס' 1. ואח"כ למדוד אלפיים שהם לשיעור הגר"ח נאה עד קו מס' 2 בערך [המפה אינה מדויקת!]. כדי ללכת יותר מכך, יש להניח עירוב תחומין באיזה מקום בעיר חולון, ועי"ז יכול ללכת בכל חולון [מדין עיר ששבת בה ע"י הנחת העירוב], וכן יכול להסתובב בבית ים בכל המקום שתוך אלפיים לחולון [תחום העיר ששבת בה], וזה עד קו מס' 3. ואם ישן בלילה בבית ים, יכול ללכת גם בכל בת ים [מדין עיר שלן בה].

א. קו מילוי שקע של העיר בת ים.

ב. גבול אלפיים מהעיר בת ים.

ג. גבול אלפיים מהעיר חולון.

ד. קטע מהעיר חולון נמצא מילוי השקע של בת ים (בית החולים וולפסון).

סא. הליכה מחולון לבת ים או לתל אביב

ההולך מחולון לבת ים, לפי שיעור הגר"ח נאה שהערים אינן מחוברות, מותר ללכת רק עד גבול אלפיים אמה, והנה בענין ריבוע של העיר חולון יש כמה צדדים, האם לרבע לפי ריבוע עולם, או לפי אחת הצלעות של העיר, לכן בכל מקרה יש לברר עד היכן גבול האלפיים.

אולם כאן יש חידוש, כיון שיש חלק גדול מהעיר חולון המובלע בשקע שבעיר בת ים [כמסומן במפה בקו מס' 1], חלק זה נחשב ג"כ כחלק מבית ים, כיון שריבוע של העיר נחשב כעיר, וכתב החזו"א (סי' ק"י) שהשובת במקום המובלע נחשב כשובת בעיר בת ים וחולון יחד, ויש לו את שני הערים כד' אמותיו. לפ"ז מי שקונה שביטה במקום זה [ע"י שנמצא שם בכניסת שבת, או ע"י הנחת עירוב תחומין באחד מהבתים בשטח זה, או בביה"ח וולפסון הנמצא בשטח זה], מותר ללכת בכל חולון ובכל בת ים, וכן מחוץ להם עד אלפיים אמה.

לגבי הליכה לשוב אזור, בפשטות מכיון שהאזור תעשייה אינו מתערב עם העיר, יוצא שיש הפסק גדול בין העיר חולון מבחינה הלכתית [שמסתיימת בשדרות ירושלים], לבין אזור. ואע"פ שגם באזור התעשייה יש בתי מגורים, מ"מ יש מרחק ביניהם לשכונות העיר יותר מקמ"א אמה, ולכן אינם נחשבים כחלק מהעיר לענין זה. והנה אם נרבע את חולון לבד לרבע עולם או לפי צלעותיה, יהיה מותר ללכת לכל אזור, כי אז כולה בתוך אלפיים. וגם אם חולון מחוברת לבת ים יוצא ריבוע גדול, ומותר כנ"ל. אבל אם קשתות מחברות ואז חולון מחוברת לרמן גן יוצא שיש קשת גדולה יותר שלא ממלאים מד' אלפים אמה את כל החלל. וגם אין תוספת ריבוע, כמ"ש באריכות לעיל אות מ"א. ולפ"ז אי אפשר ללכת לכל אזור, ואולי אפילו כלל לא, [משום שחולון היא רגל הקשת, למדוד אלפיים מקצה הבתים בשדרות ירושלים, ויש יותר מאלפיים עד אזור. אמנם אם יניח עירוב תחומין יכול להתיר ללכת לאזור.

סב. בית החולים וולפסון

לפ"ז השווה בבית החולים וולפסון בכניסת שבת, מותר ללכת בכל חולון ובכל בת ים, ומחוץ להם עד אלפיים אמה. וכן להיפך, להגיע לבית החולים בשבת, מותר למי שמותר ללכת בכל בת ים או חולון, [דהיינו ששבת בתוך אחת הערים האלו בכניסת שבת, או הניח בהם עירוב תחומין].

סג. תקנה ע"י עירוב תחומין במקום המשותף לשתי הערים

יש תקנה ללכת מבני ברק עד חולון, ע"י עירוב תחומין אחד אע"פ שיש כאן ג' ערים חלוקות, שבמצב כזה גם אם יניח עירוב בשניה אינו יכול ללכת לשלישית אלא עד אלפיים מהשניה, [והרי זה פשוט שאי אפשר להניח פעמיים עירוב תחומין³⁷], מ"מ כאן אפשר ע"י עירוב תחומין אחד להתיר שתי ערים יחד.

ביאור הדבר ע"פ המבואר לעיל שמקום השקע בעיר בת ים שבו נמצא חלק מהעיר חולון ובית החולים וולפסון, הרי זה כמקום השייך לשתי הערים. מצד אחד זה חלק מחולון, מצד שני זה בתוך ריבוע העיר בת ים, ולכן מי שיניח במקום זה עירוב תחומין, נחשב גם כמי ששובת בחולון, [וכל העיר כד' אמות] וגם כמי ששובת בבית ים, [וכל בת ים, ואף תל אביב (לפי צד זה שיש רצף בתיים) הכל כד' אמות].

³⁷ שהרי יסוד עירב תחומין הוא להחשיב את האדם כאילו שבת במקום העירוב, וא"כ לא שייך שיחשב מקומו ושביטתו בשני מקומות ואפילו את ביתו מפסיד.

והנה מי שנמצא בעיר בני ברק והניח עירוב במקום הנ"ל [בביה"ח וולפסון, או בבתיים שבאזור זה], יש לו בעיה שנמצא רחוק מעירובו יותר מאלפיים [כי עירובו נחשב כנמשך עד קצה העיר שמונח בה מחמת שכולה כד' אמות³⁸, וא"כ העירוב כמונח בתל אביב בסמוך לנתיבי איילון, ועדיין המרחק גדול], וא"כ כיצד זה מועיל.

הובא לעיל [אות י"ט] שדעת המג"א שכיון שלפני שחל העירוב היה יכול להגיע למקום העירוב, אינו נחשב כרחוק ממקום עירובו. לפ"ז מותר לו בשבת ללכת לכיוון העירוב, אבל לא לכיוון הנגדי, כלומר אינו יכול ללכת בבני ברק לכיוון מזרח [לכיוון כביש גהה] אפילו שאינו יוצא מהעיר. אבל הרמ"א כתב קולא אחרת, ובני אשכנז סומכים עליה בשעת הצורך³⁹, שאם לן בעירו [דהיינו שישן בליל שבת בעירו], כל העיר נחשבת לו כד' אמות ומותר ללכת בכולה [בין הבתים, בלי לצאת לתחום שסביב העיר], למרות שעיקר שביתתו היא בעיר שבה הניח את עירוב התחומין [ע"ע בזה לעיל שם]. ולפ"ז יש לומר לאדם כזה שנמצא בב"ב בכניסת שבת, ורוצה ללכת בשבת לחולון [או לביה"ח וולפסון], שישאר בלילה בבני ברק, וא"כ מותר ללכת עד נתיבי איילון מדין עיר שלן בה [כי ב"ב ר"ג וגבעתיים הכל עיר אחת לענין תחומין], ואח"כ מותר לעבור את נתיבי איילון משום שזה תוך אלפיים לעיר ששבת בה, והעיר תל אביב ובת ים וחולון כולם נחשבות עיר ששבת בה. [אמנם עי' מה שכ' בדין העיר בת ים, שיש לברר אם יש חיבור בין בת ים לתל אביב, מאחר וביניהם מפסיק לכאן' אזור תעשיה גדול].

אבל ללכת מביה"ח לתל אביב או מתל אביב לביה"ח וולפסון, וכל שכן לבוא מבני ברק וכדומה, הדין הוא כדלקמן בדין העיר בת ים.

דין התחום לעיר יפו, ובת ים

סד. דין חיבור תל אביב ובת ים

בענין החיבור של תל אביב ויפו ובת ים, נראה על פני המפה שיש רצף בתים צפוף המחבר את שני הערים, אולם בבדיקה יסודית שנערכה בשטח נמצא שיש ביניהם שטח גדול המשמש לתעשיה ולא לבתי מגורים, וא"כ אין רצף של בתי מגורים בין הערים. ומ"מ בין בתי התעשיה יש הרבה פועלים זרים המתגוררים בבנינים שונים ובדירות קטנות, ולכן יתכן מאוד שכעת חזר המצב שיש חיבור. דבר זה יכול להשתנות מאוד בקלות, וצריך לברר בכל עת את המצב ואת ההלכה, לכן אין בידינו כעת לקבוע דבר ברור, אלא לציין את השאלה ההלכתית שבנושא, וכאשר הדבר נוגע למעשה יש להתקשר ולברר.

³⁸ קולא זו היא ע"פ הוראת החזו"א, הובא בקרית אריאל עמ' קנ"א.

³⁹ עיין מש"כ לעיל שאין לסמוך סתם על קולא זו, כיון שדעת הביאור הלכה שראה להחמיר מאחר והרבה ראשונים חולקים ע"ז.

בענין ההליכה מבני ברק לביה"ח תל השומר

סו. דין ההליכה לתל השומר בעבר – ובזמנינו

נושא ההליכה מבני ברק לבית החולים תל השומר, היה בעבר שאלה גדולה. בזמן שנקטו שבני ברק מחוברת לתל אביב יפו ולחולון, נמצא שיש קשת גדולה בצורת הערים האלו, ובאמצע חלל גדול יותר מ-4000 אמה, לכן אין מרבעים את הערים האלו אלא בפנים הקשת במקום שאין רוחב החלל 4000 אמה [סמוך ליפו]. ולכן היוצא מבני ברק מונה אלפיים אמה ממקום יציאתו מן העיר, ואף אם ילך במקביל לעיר [לאורך כביש גהה] בלי להתרחק למרחק אלפיים, ג"כ אינו יכול ללכת יותר מאלפיים אמה⁴⁰.

ולפ"ז הורו שכדי להגיע לתל השומר בלי צורך בעירוב תחומין, צריך ללכת ברח' חזון איש עד הסוף ולצאת דרך כביש אלוף שדה הנמצא מול תל השומר, ומשם ניתן למדוד אלפיים [ולהבליע את שכונת רמת אפעל] ולפ"ז יוצא שהבנין המרכזי של תל השומר בתוך אלפיים לגוש הערים ב"ב ורמת גן [ושאר הבנינים מחוץ לתחום]. משא"כ אם יוצאים מצומת קוקה קולה או דרך גבעת שמואל, יוצא שהולכים יותר מאלפיים אמה מחוץ לעיר, ויש בכך חשש איסור יציאה מחוץ לתחום.

כמו"כ נקטו בעבר שגבעת שמואל אינה מחוברת לבני ברק, והעיר מסתיימת בכביש גהה. לפ"ז [אף אם אין ב"ב מחוברת לת"א וחולון] צריך למדוד אלפיים מקצה ב"ב או רמת גן⁴¹, וא"כ האלפיים מסתיימות בתחילת תל השומר בבנין היולדות [אפילו לשיעור חז"א לקולא] וכדי ללכת לשאר הבנינים בתל השומר, צריך לעשות עירוב תחומין [וללון בלילה בב"ב].

אבל כיום השתנו כמה דברים, ואחד השינויים העיקריים הוא שמוסכם כמעט לכולם שיפו וחולון אינם מחוברים לגוש של ב"ב [ברצף בתים], ואם הם נחשבים מחוברים [רק ע"י חיבור קשתות] א"כ גם גבעת שמואל וקרית אונו ותל השומר ג"כ מחוברים עם בני ברק [שגם להם יש חיבור ע"י קשתות]. ולפ"ז יש ממה נפשך, או שתל השומר וב"ב עיר אחת, או שאינם עיר אחת אבל יש ריבוע לב"ב, [כי אינה מחוברת ליפו], ולפי הריבוע יוצא צומת קוקה קולה וחלק גדול מכביש גהה נכנס בתוך ריבוע העיר, ואין מחשבים את האלפיים אלא מאמצע הדרך. כמו"כ השתנו כמה דברים בחישוב החיבור של גבעת שמואל, ובחישוב התחום ע"י הבלעת רמת אפעל. באופן שלפ"ז כל מתחם בית החולים נמצא לפחות בתוך האלפיים אמה לקצה ריבוע העיר בני ברק, אף אם הולכים דרך צומת קוקה קולה וכביש גהה או דרך גבעת שמואל, [חוץ מהדרך שאחורי גבעת שמואל דרך כביש שדרות אהרן קציר, שיתכן שבקצה מסוים נשאר בספק].

במאמר זה נשתדל לבאר בעז"ה את הצדדים והמדידות השונות, אשר לפיהם מותר ללכת לתל השומר, כל חישוב וההיתר שלו.

⁴⁰ משום שסברו שברגלי הקשת [בחלקים שאין ממלאים את החלל], לא נותנים טבלת תחום [שאז היוצא מהעיר יכול ללכת בכל האלפיים הסמוכים לעיר], אלא כל אדם מונה אלפיים ממקום יציאתו. כן דעת בעמח"ס קרית אריאל. ויש חולקים ואומרים שגם לרגלי הקשת נותנים טבלת תחום, והכי נקטינן להקל.

⁴¹ כלומר, לפי צד זה אין הבדל אם יוצאים מצומת קוקה קולה או מצומת אלוף שדה ברמת גן, אלא הנושא שאי אפשר ללכת לכל תל השומר, כי חלק ממנו רחוק מאלפיים [גם מצומת אלוף שדה].

סז. כיצד גבעת שמואל מחוברת לבני ברק

הנה רוב החשבונות בנויים על כך שגבעת שמואל מחוברת לבני ברק ונעשית עיר אחת, שהשובת בב"ב כל העיר כד' אמותיו, כולל גבעת שמואל. וצריך ביאור כיצד גבעת שמואל מחוברת, הרי כביש גהה רחב מאוד ומפסיק בין הערים.

סח. עירוב חצירות ועירובי תחומין – טלטול בכביש גהה

יש חילוק בין "עירובי חצרות" לבין "עירובי תחומין", ואם מדמים אותם הרי זה הוא "עירוב פרשיות". בעירובי חצרות, אם יש באמצע ההיקף רחוב ראשי שהוא רשות הרבים, כגון כביש גהה שהוא גם כביש בין עירוני [סרטיא], והוא גם משמש לשישים ריבוא [שהוא רה"ר כמעט לכל הדעות], הרי הוא מקלקל את היקף העירוב חצירות, וממילא גם כל שאר ההיקף אינו רשות היחיד [אלא כרמלית], ואפילו אם יעשו עליו צורות הפתח עם חוטי העירוב לא יועיל, ואסור לטלטל שום חפץ בכביש גהה. ובפרט שכיום אין שום עירוב אפילו עירוני על כביש גהה. ועיין הערה⁴².

לעומת זאת לגבי תחומין, שמדובר בהליכה בלבד בלי לטלטל שום חפץ, דבר זה מותר בכל העיר אף אם יש בה רשות הרבים. והגדרת העיר היא לפי רצף הבתים [ולא לפי הרשות המקומית] כמבואר לעיל (אותיות ט', מ"ז), א"כ אם יש רצף של בתים מב"ב לגבעת שמואל, נחשב הכל כעיר אחת. רצף הבתים צריך להיות עד מרחק של 70.6 אמות בין בית לבית, וכאשר מדובר בין שני גושי בתים מחשבים שבעים אמה לכל גוש, שביחד זה 141.3 אמות. ובמידות של היום, שיעור 70.6 אמות הם, 34 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 40.61 מטר לשיעור חז"א. ושיעור 141.3 אמות הם, 68 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 81.2 מטר לשיעור חז"א. שיעור זה אינו גדול כלל, ובמושגים פשוטים מרחק קמ"א אמה הוא בסה"כ בגודל שטח של שלשה עד ארבעה בנינים לא גדולים.

לפ"ז נבוא למדוד את החיבור לגבעת שמואל.

סט. חיבור ע"י הבית שאחורי המסעדה

החיבור בין בני ברק לגבעת שמואל מסתמך בעיקרו על בית אחד הסמוך לכביש גהה, ונמצא תוך קמ"א אמה לבתי גבעת שמואל. בית זה נמצא אחרי הדלק מאחורי המסעדה, וגרה בו אשה זקינה. לגבי חיבור בית זה לבני ברק, הוא בצמצום גדול, כי לגבי החיבור לב"ב צריך רצף של שבעים אמה [ולא קמ"א⁴³] שהם 40.6 מטר לשיעור חז"א, 34 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 32 מטר לשיעור הקטן (לפי הדרהם של הרמב"ם כמ"ש בקריית אריאל פ"ט). ומאחר ואזור זה אינו מיושב ומשמש לחנויות ומסחר, אין כ"כ בתים שיתחברו לבני ברק.

⁴² חשוב להדגיש דבר זה, שגם כשאומרים שמותר ללכת לתל השומר בכביש גהה, אין היתר לטלטל שום חפץ, ואין במקום זה שום עירוב, אפילו עירוב עירוני. מעשה שראו אדם חרדי יוצא מבני ברק לכביש גהה בשבת עם שקית לחמניות וסעודת שבת לחולה שאושפז בתל השומר, ואמרו לו הרי אין כאן עירוב, אמר להם אנחנו בב"ב לא מחמירים בעירוב. אדם זה מחוסר מודעות לענין, חשב שכמו שאינו מקפיד בב"ב שלא לטלטל, מותר לטלטל בכל מקום אף במקום שאין עירוב, ובפרט כביש גהה שהוא רשות הרבים כמעט לכל הדעות, והטלטול בו [ד' אמות] אסור מדאורייתא!

⁴³ משום שבית הבולט מן העיר [הנקרא "פגום"] מצטרף ומחבר לעיר רק עד 70.6 אמה. משא"כ שיעור קמ"א הוא כאשר הרווח בין שני גושי בתים שלכל גוש יש דין עיר, נותנים לכל גוש 70.6 אמה, וביחד הם 141.3 אמה.

הבית הנ"ל סמוך לבית מגורים של הבעלים של החנות חומרי בנין⁴⁴, ובית זה קרוב לבית החסידות לינסק ברח' הרב כהנמן. אולם בבנין זה עצמו יש רק שתי דירות מגורים, דירת מגורים אחת, בעבר היא הגיע עד קצה הבנין, אבל כעת חל שינוי והיא בחלק הקידמי של הבנין [הסמוך לב"ב], משא"כ החלק האחורי משמש כמשרד. בבדיקה שנעשתה לאחרונה [ע"י סליל מטר ארוך] נמצא שהמרחק מדירת הבעה"ב של חומרי בנין לחדרים שבשימוש אכילה שינה בדירה זו הוא 41 מטר שזה יותר משבעים אמה אפילו לשיעור חזו"א. אך אם נצרף את המטבח לדירה יהיה פחות משיעור חזו"א, ועדיין יותר משיעור הגר"ח נאה. ואם ננקוט כשיטות שמצרפים חצר לעיר ומודדים ממנה, [וחצר זו כעין מרפסת שעושים בה את הסוכה, אבל בשאר השנה כמעט אינה משמשת], לפ"ז המרחק הוא רק 29.5 מטר שהם פחות משבעים אמה אפילו לשיעור הקטן. כמו"כ אם נחשיב את המשרד כחלק מהדירה, יהיה פחות משבעים אמה לשיעור הגר"ח נאה.

הדירה השניה סמוכה לבנין זה מן הצד, דירה זו מגיעה עד קצה הבנין ומתחברת לשיעור ר"ח נאה [המרחק הוא 32 מטר] בלי לצרף חצרות ומשרדים, ואם נצרף חצרות יהיה חיבור אף לשיעור הרמב"ם. ורק אם נחמיר בדין חצרות בחזו"א שאינן מצטרפות וגם נחמיר כשיעור הקטן של הרמב"ם, תהיה בעיה בחיבור, אבל מקובל שא"צ להחמיר בשני אלו יחד, אלא מספיק שלפי כל צד בפנ"ע יש חיבור⁴⁵.

ע"י חישוב זה מתחברת בני ברק עם הבנין שאחורי המסעדה, ומשם עד גבעת שמואל יש פחות מקמ"א אמה, וגבעת שמואל מתחברת עם בני ברק להיות אחד⁴⁶.

והנה כל החיבור הזה מסתמך על שלשה מבנים שאם יחול שינוי באחד משלושת המבנים הנצרכים לחיבור, יתכן שיתבטל כל החיבור לגבעת שמואל. ולא היה ראוי לסמוך על חיבור כזה, אם לא שאחד מהמומחים בעירובי תחומין עובר במקומות אלו בתדירות גבוהה, ויודע להבחין אם יחול שינוי מהותי⁴⁷.

אפשרות נוספת לחבר את בית הזקינה לב"ב, ע"י בית נוסף הנמצא יותר דרום [אחרי מגרש החניה בתוך המוסך] ובית זה סמוך לשכונת נוה אחיעזר, אך בית זה סמוך רק לפי שיעור חזו"א.

ע. חיבור ע"י בית הכנסת אורחים

חיבור נוסף שניתן לדון בו שיחבר את בני ברק לגבעת שמואל, ע"י בית הכנסת אורחים הנמצא על הכביש הראשי ביציאה מהעיר בסיבוב לכביש גהה (מול מי ברק).

⁴⁴ הדירה בבית זה היא בקומה שניה, ולכן יש מחמירים ע"פ מש"כ החזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ח ד"ה נראה) שבית על עמודים לא נחשב שטח העיר, ולא מרחיב את העיר, וא"כ בית זה לא מועיל לחיבור, ונמצא שבית הזקינה מנותק מהעיר, וממילא אין חיבור בין ב"ב לגבעת שמואל. אמנם כבר הסכימו העוסקים במדידות שיש עוד צירופים שגם לחוששים לחזו"א הנ"ל יש לצדד שיש חיבור, משום שאפשר לחבר בית זה ע"י שנכנס בתוך שקע העיר שבין רמת אלחנן לנוה אחיעזר [שדעת החזו"א נוטה שקשת מצרפת].

⁴⁵ החסרון בחיבור זה משום ששמענו שעומדים לעבור משם.

⁴⁶ יש עוד אפשרות לחבר את הדירה בחומרי הבנין לב"ב, ע"י דירה של אדם בודד הנמצאת אחורי המרפדה ברח' בירנבוים שממנה עד לדירת החומה בנין יש מעט פחות משיעור הגר"ח נאה. [וצ"ע אם המדידה הזו מספיק מדויקת, אך עכ"פ לשיעור חזו"א היא מחוברת]. אמנם לחיבור דירה זו לב"ב ג"כ אינו חיבור ישיר אלא החיבור שוב ע"י בנין החסידות הסמוך אליה מאוד.

⁴⁷ אין חשש למקרה שהבעלים יעבור מהדירה וישאיר אותה עזובה, מפני שכה"ג לא מתבטל מהדירה שם בית דירה, והיא עדיין מועילה להרחבת העיר. ורק אם הדירה תהפך לחנות וכדומה, אז יתבטל דין בית דירה.

מבית זה עד הבתים בגבעת שמואל יש פחות מקמ"א אמה, אבל מבית זה עד בתי המגורים בב"ב יתכן שיש יותר.

והנה כאן יש חידוש, בית זה יכול להתחבר לב"ב עד קמ"א אמה, ולא רק שבעים, משום שלבית זה יש דין עיר בפני עצמו, יש בו שלש כניסות נפרדות, ובכל כניסה יש שתי דירות, הרי הם שלש חצרות וששה בתים כשיעור עיר. ולכן גם לבנין זה נותנים שבעים אמה, ואם השבעים אמה של הבנין נפגשים בשבעים אמה של סביבות העיר בני ברק, הרי הכל כרצף אחד.

ובמידות שנערכו התברר שכיון שבסביבות בית זה אין עוד בתים, אלא הבית הקרוב הוא ברח' אברהם בן דוד, א"כ לפי שיעור הגר"ח נאה יש מרחק יותר מקמ"א. ולשיעור חזו"א אין מרחק קמ"א ויכול להתחבר. אבל לאחרונה השתנה גם יעוד הבנין הפינתי שברח' אברהם בן דוד, והפך מבית מגורים לחנויות מסחר, ונוקטים שבאופן כזה נעקר ממנו שם דירה, א"כ צריך לחשב את המרחק מהבית שאחריו, ומרחק זה לא עלה בידינו לבדוק. אמנם אם נחשיב את הסמינר שבסיבוב (מול רח' אברהם בן דוד) כבית המשמש לדירה, יהיה רצף מבני ברק לבית הכנסת אורחים, ולפ"ז יהיה לנו עוד נקודת חיבור לגבעת שמואל. אבל דין סמינר ובית הספר, אינו דבר מוסכם, ואנו מחמירים כשיטות שבית הספר לא נחשב דירה, ולא מועיל לחבר על ידו [ומ"מ אפשר שזה מצטרף לצד הלכתי].

לאור האמור [בחיבור שע"י בית הזקינה] נוקטים הרבנים שגבעת שמואל מחוברת לבני ברק, והעיר מתרחבת עד קצה גבעת שמואל הישנה. ומכאן יש לדון על חיבור נוסף מגבעת שמואל לרמת אילן ולקרית אונו.

עא. דרכי ההליכה

יש להקדים שיש ג' אפשרויות ללכת לתל השומר. 1. דרך גבעת שמואל, פונים ברח' ז'בוטינסקי, והולכים בשדרות אהרן קציר עד הכניסה הישנה⁴⁸. 2. דרך כביש גהה, עד מחלף אלוף שדה, פונים שמאלה בכביש דרך שיבא עד ביה"ח (בכניסה החדשה). 3. דרך רמת גן, עד צומת אלוף שדה, שם עוברים על הגשר וממשיכים [בכביש דרך שיבא] עד ביה"ח.

בדרך השלישית, יש שתי אפשרויות להגיע לצומת אלוף שדה, כיצד א. [דרך ארוכה וקצרה], ממשיכים ברח' חזון איש עד הסוף [הרחוב מתחלף לרח' בן אליעזר מסתובב קצת ומגיע עד רח' הירדן], פונים שמאלה [כמאתיים מטר] מגיעים לרח' אלוף שדה, ושוב פונים שמאלה [לכיוון כביש גהה], באמצע הכביש עולה על הגשר וממשיכים ישר עם הכביש עד בית החולים. וסימנך, רח' חזו"א ישר עד הסוף, שמאלה, ושמאלה. ב. אפשרות אחרת, שהיא דרך קצרה יותר, וחשובה יותר למי שגר באזור רח' השומר [שלא יצטרך ללכת לרחוב חזו"א] אך דורשת קצת התמצאות. להולכים ברח' חזון איש, פונים שמאלה ברח' הכוכבים, [הכביש מסתובב] ואח"כ פונים שמאלה ברח' הארז, והולכים כל הדרך קרוב לקיר אקוסטי [של כביש גהה] (ימינה) לכיוון תל השומר, הרחובות והשביל הסמוך לקיר מובילים ליציאה בצומת אלוף שדה. להולכים מרח'

⁴⁸ עד לפני כמה שנים היתה דרך יותר קצרה בגבעת שמואל, שהיה אפשרות לעבור ישר לכניסה החדשה הקרובה יותר, אבל בשנים האחרונות נחסם כביש זה וצורך לשטח בר אילן, ולכן אפשר ללכת רק דרך אהרן קציר, וזו דרך ארוכה בהרבה מהדרכים האחרות, ולכן אינה מומלצת מבחינה פרקטית. אמנם יש אנשים שהתמצאותם בדרכים קשה, וחוששים להסתבך בהליכה דרך רמת גן, ובכביש גהה חוששים לסכנה, לכן יכולים להעדיף דרך זו. כמ"כ למי שצריך להגיע לבנין של שיקום המבוגר הנמצא בקצה הרחוק [ליד הכניסה הישנה], הרי דרך זו מגיעה ישר למקום זה.

השומר, ממשיכים בבירונבוים ישר [הרחוב מתחלף לרחוב התפוצות], ושם יש פניה המגיעה לרח' הכבאים הנזכר לעיל, שממנו פונים שמאלה לרח' הארז, והולכים בשביל הסמוך לקיר האקוסטי שהוא מסתיים ויוצא ממש בצומת אלוף שדה. עולים על הגשר וממשיכים ישר עד בית החולים.

הדרך המומלצת מכל הבחינות, היא הדרך השלישית, שהיא גם קצרה, וגם לא במקום סכנה. [מצומת אלוף שדה והלאה יש מדרכה בצד הכביש], ובפרט מבחינה הלכתית היא מותרת לכו"ע⁴⁹.

עב. דין ההליכה מב"ב לתל השומר

לסוברים שהם מחוברים כעיר אחת ע"י חומת בר אילן

לאחר שבארנו את ג' הדרכים האפשריות להגיע מב"ב לתל השומר, נבוא לדון על חישוב התחום ויש קצת נפק"מ בין הדרכים.

הנה הובא לעיל (אות מ"ג) שנחלקו הרבנים בדורנו האם יש חיבור מגבעת שמואל לישובים הסמוכים לה – רמת אילן, קרית אונו, קרניצי, סביון ועוד. יסוד השאלה היא האם יש לדון את הגדר של בר אילן כחומת עיר המרחיבה את גבול העיר, כי מאחר ויש שטח ריק במתחם של בר אילן בסמוך לגבעת שמואל, א"כ אין רצף בתים שיחברו אותם לעיר אחת, אא"כ ננקוט שהגדר של בר אילן נחשבת חומה, והיא מרחיבה את העיר של בר אילן [דכל ששה בתים נחשבים עיר], ואז מודדים את חיבור הבתים מהחומה, ומכיון שבתי גבעת שמואל סמוכים לחומה זו נחשבים חיבור המחבר את גבעת שמואל עם בר אילן, ומכאן והלאה יש רצף בתים לקרית אונו ולכל הישובים הנ"ל. משא"כ אם הגדר הנ"ל אינה כחומה, אין חיבור בין גבעת שמואל לבר אילן, וכאן [בסוף גבעת שמואל] מסתיים גוש הערים של ב"ב ורמת גן, ומכאן צריך למדוד אלפיים.

לפי מי שסובר שחומת בר אילן נחשבת כחומה ומחברת את קרית אונו וכו' לבני ברק, נמצא שתל השומר [שגם הוא מחובר לקרית אונו] נחשב כעיר אחת עם בני ברק, והשובת בבני ברק יכול ללכת לתל השומר ללא עירוב תחומין, ואינו נחשב כלל כיוצא מן העיר. ואף החלל שבין בני ברק ורמת גן לבין תל השומר [כביש גהה, רמת אפעל וכו'] הרי הוא כשקע בעיר או כעיר העשויה כקשת, ורואים את החלל כאילו מלא בתים והרי הוא כחלק מן העיר. רוחב החלל כ-1100 מטר שהוא פחות מ-4000 אמות, ולכן ודאי שממלאים אותו. ולפי חישוב זה מותר ללכת ג"כ עוד אלפיים אמה מעבר לתל השומר, שהוא קצה גוש הערים של ב"ב. ולפ"ז מותר גם לחזור מתל השומר לבני ברק, בין ביום השבת ובין בליל שבת, כי הכל עיר אחת.

כמו כן מי שהיה בכניסת שבת בתל השומר, יכול ללכת בשבת לבני ברק ללא צורך בעירוב תחומין [אבל פרט זה הוא רק לסוברים שיש חיבור, ולא לחולקים כדלקמן].

עג. קשת גדולה ויתר פנימי

והנה לכאורה גם לפי שיטה זו יש לעיין, שמא כל זה כשהולך דרך הבתים, כלומר שהולך דרך העיר ולא יוצא מהעיר, אזי יכול ללכת אפילו מקצה אחד לקצה השני

⁴⁹ גם למי שצריך להגיע לשיקום המבוגר הנמצא בסוף מתחם תל השומר, שההיתר העיקרי של הוא מכח השיטות שתל השומר מחוברת ונחשבת כעיר אחת, מ"מ מה שיוצא לחלל שבין רמת גן לתל השומר [שאולי אין ממלאים אותו כקשת], לא מקלקל בהיתר, כי עכ"פ כשנכנס לתל השומר חוזר לעיר עצמה, ומותר ללכת בכל המתחם שהוא חלק מבתי הקשת. [מלבד אם נחשוש שתל השומר מנותק מקרית אונו, אבל זה לא יתכן, כי לפי הצדדים שקרית אונו מחוברת לבני ברק [ע"י קשתות, או ע"י חומת בר אילן] ודאי שגם תל השומר מחוברת [בין ע"י קשתות ובין ע"י שגדר המתחם סמוך תוך קמ"א].

במרחק כמה קילומטרים. אבל כשיוצא והולך מחוץ לעיר, צריך לחשב מהו תחום העיר. והנה לפי צד זה [שהחומה מחברת] נמצא שיש כאן רצף ערים היוצר קשת גדולה מאוד המתחילה ביהוד, סביון, קרית אונו, גבעת שמואל, בני ברק, רמת גן, וחלק מתל אביב. קשת זו ארוכה מאוד, ואם נמתח קו מקצה לקצה, הוא יהיה ארוך מאוד יותר מ-4000 אמה, ואף רחוק מהעיר יותר מ-2000, ולכן לא ניתן למלאות את כל החלל, ומ"מ יש למלאות חלק ממנו, במקום שאינו רחב 4000 [או לחז"א שאינו רחוק מהעיר 2000]. ובדין זה יש לדון בכמה כיוונים כיצד למתוח את הקו [הנקרא "יתר"], אמנם בכל מקרה כמעט ברור שהשקע הפנימי שבין קרית אונו וקריניצי לרמת גן נמצא בתוך היתר הממלא את העיר, [רוחב השקע כאלפיים אמות].

וא"כ לפ"ז מותר ללכת בכל דרך שהיא בין אם הולך דרך גבעת שמואל וקרית אונו, שאז נמצא כל הזמן בתוך העיר⁵⁰. ובין אם הולך דרך רמת גן ויוצא בצומת אלוף שדה, שאז הולך דרך מילוי הקשת בתוך קו היתר. ובין אם הולך דרך כביש גהה, שאמנם מיציאתו מהעיר מהלך כמה קילומטרים, מ"מ כל זה בתוך מילוי הקשת בתוך קו היתר.

עד. לסוברים שאינם מחוברים, חישוב ריבועי העיר

אבל לפי הוראת הרבנים שחומת בר אילן אינה מחברת, וא"כ יש הפסק אחרי גבעת שמואל, ובני ברק אינה מחוברת עם תל השומר, מ"מ יש לדון להתיר ללכת לפי כל צורות הריבוע שהוזכרו לעיל [בריבוע העיר ב"ב], משום שבכל אופן תל השומר נמצא או בתוך הריבוע או בתוך האלפיים של תחום ב"ב.

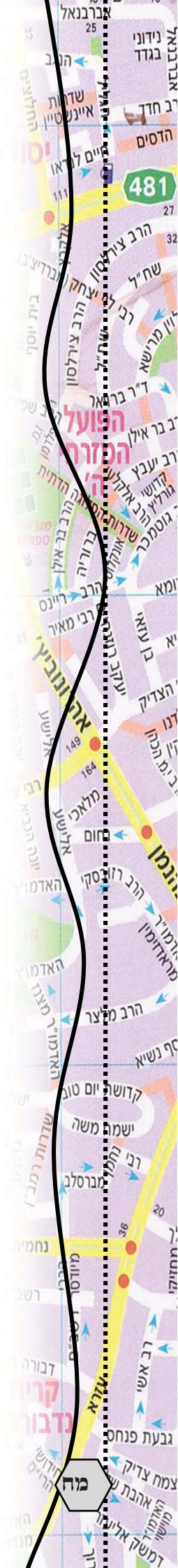
לפי אופן א' שהריבוע לכיווני ריבוע העולם, נמצא שכמעט כל תל השומר בתוך הריבוע, מלבד הכניסה הישנה ושיקום המבוגר. גם מקומות אלו סמוכים מאוד לריבוע, ובודאי שהם בתוך אלפיים אמות. [וראה לקמן נפק"מ הלכתית בין מקום שנמצא בתוך הריבוע, למקום שנמצא מחוץ לריבוע רק בתוך אלפיים].

לפי אופן ב' שהריבוע לפי צלע נתיבי איילון, נמצא כל תל השומר מחוץ לריבוע [ממזרח לריבוע], אבל כולו בתוך אלפיים אמות לריבוע, וכולו בתוך התחום של בני ברק.

לפי אופן ג' שהריבוע לפי הצלע הצפונית, לכאורה נמצא תל השומר מחוץ לריבוע מכיוון אחר [מדרום לריבוע], ומ"מ גם לפי צד זה כל תל השומר בתוך אלפיים לריבוע.

מאחר וכולו בתוך הריבוע או בתוך האלפיים, הדין הוא שאפשר ללכת בתוך האלפיים, וכל שכן בתוך הריבוע לאורך ולרוחב אפילו כמה קילומטרים, רק לא לצאת מהטבלה. לכן לפ"ז גם אם יוצאים מבני ברק מגשר קוקה קולה והולכים חוץ לעיר, לאורך כביש גהה עד בית החולים קרוב ל-4 קילומטר, הרי כל זה בתוך ריבוע העיר, ואינו עולה לחישוב התחום. כמו כן אם הולך דרך גבעת שמואל [בכביש שדרות אהרן קציר, עד הכניסה הישנה לתל השומר] שזו הנקודה הכי מרוחקת שיש, וזה מחוץ לכל הריבועים, מ"מ כל הדרך תוך האלפיים אמות לריבועים, ואין חשש בהליכה בכל ג' האפשרויות שהוזכרו [אבל ראה לקמן אפשרויות נוספות בחישוב הריבוע והתחום].

⁵⁰ מלבד הכניס הדרך אהרן קציר, שאינה בתוך העיר, ואולי גם לא בתוך היתר, מ"מ אינו יוצא אלפיים אמות (מקו היתר הפנימי) אלא מעט מאוד, ומיד נכנס לתל השומר, שחוזר לתוך העיר. ולכן אין חשש כלל.

עה. דין ההליכה מב"ב לתל השומר לסוברים שקשתות מחברות

יש עוד אפשרות שהוזכרה לעיל, לדון את רוב ערי גוש דן כמחברים וזה ע"פ השיטות שקשתות מחברות, כלומר אם מעט מעיר א' נכנס לתוך חלל (שקע) בעיר ב' [וי"א אף לתוך ריבוע העיר] נעשים עיר אחת, אף כאשר נשאר מרחק יותר מקמ"א אמה בין גושי הבתים. עיין לעיל (אות ל"ט) שהבאנו דעות הפוסקים בזה, והוראת הגר"ש אלישיב זצ"ל שלא להתיר לחבר עי"ז אלא הרי זה כספק. ומ"מ לפי צד זה, בני ברק מחוברת לתל אביב ולבת ים וחולון, ועוד.

והנה צד זה הוא בעצם קולא גדולה, אבל בנידון דידן הוא יוצר את החומרא. כיון שלפ"ז נוצר כאן כעין עיר גדולה מאוד העשויה בצורת קשת, המתחילה בחולון ובת ים, ממשיכה בתל אביב ורמת גן, קרית אונו עד סביון, מכיון שהקשת כה גדולה, אין מותרים "יתר" הממלא את כל החלל, אלא רק "יתר פנימי" [וכן נקרא "יתר חלקי"] והיינו במקום שאין החלל רחב 4000 אמה. כעת יש לדון באיזה מקום בשקע נעשה את היתר הפנימי הזה, האם בחלל שליד בת ים, או בחלל הסמוך לרמת גן [שהוא מקביל לקו דמיוני הנמתח מסוף ראשי הקשת]. ועכ"פ בין לפי צד זה ובין לפי צד זה, אין מילוי הקשת מגיע לחלל שבין רמת גן לתל השומר, וא"כ לחלל זה אין מילוי. וא"כ באה השאלה האם אין כאן איסור תחומין.

עו. דין ריבוע ומילוי לרגל הקשת

לפ"ז באנו לדין היוצא מרגל הקשת [כלומר החלק שבקצה העיר הבולט מעבר לקו מילוי הקשת, ראה בציוורים בסוף החוברת]. הדין הוא שמודד אלפיים ממקום יציאתו מהעיר. יש אומרים שהכוונה שמפסיד רק את התחום של היוצא מהגג, שהיוצא מהגג יכול ללכת בכל היתר הפנימי ועוד אלפיים סמוך ליתר, לכל רוחב החלל, לעומת זאת היוצא מהרגל מותר רק באלפיים ואינו מגיע לכל החלל הסמוך ליתר. ומ"מ בסמוך לרגל עד מרחק אלפיים, יכול ללכת הלך ושוב לכל אורך הרגל, אף יותר מאלפיים.

ויש אומרים שאפילו אם הולך במקביל לרגל הקשת אינו יכול ללכת אלא אלפיים אמה, כי כל נקודה ברגל הקשת נחשבת בפנ"ע, ואין חיבור להגדיר הכל כעיר אחת [אא"כ הולך דרך בתי העיר עצמם], וכן כתב בקרית אריאל פרק ז'. לפ"ז מי שיוצא מבני ברק לתל השומר דרך קוקה קולה, והולך לאורך כביש גהה, הרי הוא הולך יותר מאלפיים אמות מחוץ לעיר. ואע"פ שכל הזמן הוא סמוך לעיר, מ"מ זה נחשב יציאה מחוץ לתחום, לפי שיטה זו שמודדים ממקום יציאתו מהעיר.

ולפ"ז יש בעיה גם אם ילך בתוך העיר עד רמת גן, ויצא בצומת אלף שדה, שהרי דינו למנות אלפיים מנקודת יציאתו, ולפי החישוב יוצא שאלפיים אמות לשיעור הקטן [לשיעור הרמב"ם ולשיעור הגר"ח נאה] מסתיימים לפני תל השומר, ואי אפשר להגיע עד תל השומר. אבל לפי שיעור חזו"א האלפיים מגיעות עד הבנין הראשון של מחלקת יולדות, וא"כ אפשר להגיע עד תל השומר. ואחרי שהגיע לתל השומר בהיתר, מותר גם להמשיך ולהיכנס עד סוף תל השומר, מאחר ובעצם תל השומר נחשב עיר אחת עם בני ברק, וכל הבעיה רק כשהולך מחוץ לעיר [בחלל שבין הבליטות שברגל הקשת] יותר מאלפיים, אבל באופן זה שבחלל שמחוץ לעיר הולך רק פחות מאלפיים, ואח"כ כש מגיע לתל השומר נידון כמי שנכנס חזרה לעיר, שוב מותר ללכת בכל העיר.

החישוב הזה הוא מקור החומרא שהיתה ידועה, שכדי ללכת לתל השומר יש צורך לצאת דוקא מצומת אלוף שדה, וגם ליוצא מצומת זה מגיעים האלפיים רק עד הבנין של יולדות רק לשיעור חזו"א. אבל לפ"ז לא מצאנו היתר לפי שיעור הגר"ח נאה.

[ומה שסברו שאסור להמשיך אחרי בנין היולדות, היינו בתקופות שלא היה חיבור לגבעת שמואל].

אבל כל זה רק לשיטות הסוברות שאין שום טבלת תחום לרגל הקשת, אבל לשיטות שיש טבלת תחום לרגל הקשת, דהיינו שכל הרגל נחשבת כעיר בפני עצמה [וכאילו הקשת היא ג' ערים, רגל, גג, ורגל], יש דין טבלת תחום לרגל. ולפ"ז יש לחשב כאן דין הבלעה, כלומר עיר המובלעת כולה בתוך האלפיים, כולה כד' אמות ומשלימים אחריה את הנותר. ולפ"ז רמת אפעל השוכנת בסמוך, ויש לה לשון רחבה העוברת כנגד בתי רמת גן, וכולה בתוך האלפיים של רמת גן, והדין הוא שעיר המובלעת בתוך אלפיים, [והוסיף החזו"א שגם אם רק לשון של עיר מובלעת, אע"פ שאין כל העיר מובלעת] כל המובלעת נחשבת כד' אמות, והתחום מתארך בעוד מידת רוחב הישוב [פחות ד' אמות] (ראה ציור 6 בסוף החוברת). לפ"ז התחום של בני ברק מגיע עד קרוב לסוף מתחם תל השומר, אמנם יתכן ששיקום המבוגר, והכניסה הישנה הנמצאים בקצה המתחם הם מחוץ לתחום [לפי חישוב זה].

מאחר וצד זה [שקשתות מחברות] הוא צד חשוב, ואע"פ שהוראת הגר"ש אלישיב זצ"ל שאין לסמוך עליו להתיר אלא בצירוף טעמים נוספים, מ"מ הרי ודאי שזה בגדר ספק, ולכן לכאורה יש מקום להחמיר לצאת דוקא דרך צומת אלוף שדה, ולא דרך צומת קוקה קולה בהליכה על כביש גהה או אחורי גבעת שמואל מחשש לשיטה שאין ריבוע תחום לרגל. אולם רבים מהרבנים מצדדים כשיטה שיש ריבוע לרגל הקשת, וא"כ גם אם קשתות מחברות עדיין י"ל שכל החלל שבין תל השומר לב"ב ורמת גן נידון כאילו מלא בתים וחצרות, כחלק מהעיר. ולכן א"צ להחמיר ללכת דוקא בדרך זו.

עז. חישוב התחום ללא חיבור גבעת שמואל

אם נחשוש שגבעת שמואל לא מתחברת לבני ברק⁵¹, א"כ גוש הערים בני ברק ורמת גן מסתיים בכביש גהה, ולפ"ז יש לחשב את התחום מהכביש. לפ"ז אין הבדל אם יוצאים מצומת אלוף שדה, או מצומת קוקה קולה, כי ודאי שלפ"ז יש טבלת תחום לעיר, ומותר ללכת באלפיים שכנגד העיר לכל אורך העיר.

אלא השאלה היא שלפ"ז אין תל השומר נחשב כד' אמות שהרי אינו חלק מהעיר [ולא דומה למש"כ לעיל לשיטות שיש חיבור בתים לתל השומר], וא"כ צריך למדוד אלפים מקצה העיר – מכביש גהה, ולפ"ז נמצא שהאלפיים אמות לא מגיעים לכולו. לפי שיעור החזו"א האלפיים מגיעים עד הבנין של יולדות, ולשיעור הגר"ח נאה האלפיים לא מגיעות אפילו לתחילת תל השומר.

אמנם ע"י הבלעה של חלק מרמת אפעל [החלק הנמצא בקטע שבין רמת גן לתל השומר, כנזכר לעיל] מתארך התחום בעוד כ-1000 אמות, ולפ"ז לשיעור חזו"א כל בית החולים בתוך התחום, ולשיעור הגר"ח נאה רוב ביה"ח בתוך התחום, רק אינו כולל את שיקום המבוגר והכניסה הישנה.

⁵¹ חשש זה הוא רק אם נחמיר בכמה מחלוקות. א. שיעור הגר"ח נאה או הרמב"ם, כי לשיעור החזו"א יש חיבור גמור. ב. בלי לצרף חצרות. ג. קשתות לא מחברות. או אפשרות נוספת. א. בית על עמודים לא נחשב בית, שלפ"ז אין מחשבים את הבית של חומרי הבנין. ב. שיעור הגר"ח נאה או הרמב"ם. ג. קשתות לא מחברות.

עת. סיכום החישובים להליכה מבני ברק לתל השומר

א. לפי ריבועי העיר, דהיינו אם אין שום קשת, ובני ברק מחוברת לגבעת שמואל אך לא לבר אילן, לקרית אונו ותל השומר. מ"מ לפי שלושת צורות הריבוע נמצא בית החולים בסמוך לריבוע העיר, בתוך אלפיים. [ולפי חישוב ריבוע עולם, רוב תל השומר בתוך הריבוע עצמו⁵²]. וא"כ מותר ללכת לתל השומר בכל הדרכים, שרובם בתוך ריבוע העיר, ומעט מהדרך מחוץ לריבוע אבל תוך אלפיים.

אמנם לפ"ז מי שנמצא בכניסת שבת בתל השומר, צריך לקבוע שביתתו בב"ב כדלקמן, משום שתל השומר לא מחובר לב"ב, רק הוא בתוך התחום.

ב. לפי חיבור חומת בר אילן, דהיינו שבני ברק מחוברת לבר אילן ולקרית אונו, סביון וכו', ותל השומר. א"כ יש בצד של תל השומר קשת ארוכה, אבל נותנים יתר פנימי שבודאי כולל את השקע שבין ב"ב לתל השומר, וממילא מותר ללכת בכל הדרכים, שהכל בתוך מילוי הקשת [שדינה כעיר] ותל השומר הוי עיר אחת עם ב"ב.

ג. לפי חיבור הקשתות, דהיינו שרוב ערי גוש דן מחוברים כי בכל מקום יש איזה קצה הנכנס לשקע של העיר הסמוכה כמבואר לעיל [וי"א שמתחברות להיות עיר אחת], אע"פ שבעיקרון צד זה הוא קולא גדולה, כאן י"א שהוא יוצר חומרא שאין בצדדים האחרים, כי לפי צד זה נעשית קשת גדולה שיתכן מאוד שהיתר הפנימי שלה נמצא באזור רמת גן – חולון, ואינו מגיע לשקע שבין רמת גן לתל השומר, ומקום זה נחשב רגל הקשת.

וא"כ לסוברים שאין מילוי השקעים ברגל הקשת (כמ"ש בקרית אריאל פרק ז'), ונאמר ג"כ שאין דין טבלת תחום ודין הבלעה ברגל הקשת (כמ"ש שם), א"כ נצטרך למדוד אלפיים מנקודת היציאה מהעיר. ולפ"ז תלוי מהיכן הולך, א. אם יוצא מצומת קוקה קולה והולך בכביש גהה, הרי הוא הולך יותר משיעור תחום מחוץ לעיר. ב. ואם יוצא מצומת אלוף שדה, עדיין לשיעור הגר"ח נאה יש יותר מאלפיים [אם לא עושים הבלעה], ורק לשיעור חז"א יש פחות מאלפיים עד תחילת תל השומר, וכשמגיע לתל השומר כבר חזר לתוך בתי העיר ומותר ללכת בכל תל השומר, [כי לפי צד זה כל הערים מחוברות, והבעיה רק כשהולך מחוץ לבתי העיר]. ג. ואם הולך דרך גבעת שמואל, ודאי מותר ללכת לכל תל השומר, שהרי כל הדרך הולך דרך בתי עיר הקשת, וגם אם בקצה מסוים [סוף שדרות אהרן קציר, בכניסה הישנה לתל השומר] יוצא מבתי העיר, ודאי שאינו יוצא אלפיים אמות, ואין בדרך זו שום חשש לפי צד זה.

⁵² יש הבדל ההלכתי בין אם תל השומר בתוך ריבוע העיר של ב"ב, או מחוץ לריבוע ובתוך אלפיים, דנפק"מ האם נחשב כשובת בבני ברק. וביאור הדבר ע"פ מש"כ בחז"א שהשובת בבית שנמצא בתוך ריבוע העיר, הרי הוא כשובת בעיר וכל העיר נחשבת לו כמקום שביתתו כד' אמות. ואפילו אם הבית מחובר לעיר אחרת, כגון במקרה זה שבית החולים לכאורה מתחבר לקרית אונו, מ"מ כיון שהוא בתוך הריבוע של ב"ב, א"כ מי שנמצא בו בכניסת שבת קונה שביתה בשתי ערים יחד, גם בקרית אונו המחוברת לו ברצף בתיים, וגם בבני ברק מצד שהוא נמצא בתוך ריבוע העיר, [חידוש זה כתב החז"א, ומ"מ צידד שאע"פ שיש שטח משותף זה לא עושה שהערים מחוברות, ואכמ"ל]. לעומת זאת אם תל השומר אינו בתוך ריבוע העיר, רק בתוך אלפיים, א"כ הנמצא בכניסת שבת בתל השומר וקונה שם שביתתו, אין העיר ב"ב כמקום שביתתו, ואינה כד' אמות אלא מונה אלפיים ממקום שביתתו. ולפ"ז אם תל השומר מחובר לקרית אונו, מונה אלפיים מקצה קרית אונו [ובר אילן] הסמוך לבני ברק, ולפ"ז יכול להיכנס מעט לתחילת בני ברק. אבל אם גם לקרית אונו אין תל השומר מחובר [כי חיבור זה ג"כ מסתמך על השיטות שגדר ההגנה משמש כחומה ומרחיב את העיר תל השומר עד תוך קמ"א לבתים של קרית קרניצי המחוברת לקרית אונו], א"כ תל השומר היא עיר בפני עצמה, וצריך למנות אלפיים מקצה הבתים של תל השומר, ולפ"ז אין אפשרות כלל להגיע לבני ברק, כי האלפיים מסתיימים באמצע רמת גן, אלא צריך להניח בבני ברק עירוב תחומין מערב שבת.

עט. מי שהיה בכניסת שבת בתל השומר וחוזר לב"ב

יש חילוק חשוב מאוד בין החישובים השונים שהוזכרו, אם בית החולים מחובר לעיר ונחשב כעיר אחת, או שבית החולים אינו מחובר לעיר אלא רק בתוך תחום אלפיים לעיר. כי אם אינו כעיר אחת, א"כ רק מי שהיה בכניסת שבת בבני ברק מותר ללכת ולחזור, כי כלפיו בכל צורה אינו יוצא מהתחום, משא"כ מי שהיה בכניסת שבת בבית החולים תל השומר [וקנה שם שביתתו לשבת זו, ראה לקמן מתי קונה שביתתו שם] אינו יכול להגיע לבני ברק, כי בני ברק אינה בתוך תחום אלפיים של תל השומר.

וביאור הדברים הוא, אם נקח לדוגמא עיר קטנה הסמוכה לעיר גדולה, העיר הקטנה כולה בתוך אלפיים של העיר הגדולה, נמצא שבני העיר הגדולה יכולים ללכת בכל העיר הקטנה בלי לחשב, [כי העיר ששוכנת בה היא כד' אמות] ואח"כ מתחילים למנות אלפיים מקצה העיר שזה כולל את כל העיר הקטנה. לעומת זאת בני העיר הקטנה, שהאלפיים שמתחילים מקצה העיר שלהם הקטנה, מסתיימים באמצע העיר הגדולה, אסור להם ללכת בכל העיר הגדולה, אלא רק עד כלות האלפיים מקצה העיר הקטנה ששבתו בה. כמו"כ בנידון דידן, תל השומר היא העיר הקטנה שמובלעת בתחום אלפיים של בני ברק [שהיא עיר גדולה ע"י שמחוברת עם רמת גן המגיעה קרוב לתל השומר], משא"כ למי שהיה בתל השומר מתחילים למנות אלפיים ממקומו, מגיעים רק לרמת גן ולא לבני ברק.

פ. הפתרון – קניית השביתה בבני ברק

הפתרון לכך הוא שמי שנמצא בתל השומר יקנה שביתתו בבני ברק ע"י עירוב תחומין. והנה אם ביתו בבני ברק, יכול לומר **"תהא שביתתי בביתי"**, ואינו צריך להניח עירוב מיוחד. אבל מי שאינו גר בבני ברק, רק מתארח בעיר וכדומה, צריך להניח עירוב תחומין באיזה מקום בעיר, ואז מותר ללכת בכל דרך כדין מי שהיה בכניסת שבת בבני ברק [שהוא תושב העיר הגדולה].

אם לא גר בב"ב ולא הניח עירוב תחומין, עדיין יש מקום לדון שאם התכוון מערב שבת לבוא לבני ברק בליל שבת [ואולי י"ל אף כשהתכוון לבוא רק ביום השבת], שנחשיב אותו כמי שהתכוון לשבות בבני ברק, [ע"פ השו"ע סי' ת], וצ"ע למעשה.

אבל אם לא התכוון מערב שבת לבוא לבני ברק, אלא אחר כניסת השבת התחדשה לו סיבה ללכת לב"ב, אסור ללכת מפני שב"ב מחוץ לתחום האלפיים שלו. ובשעת הצורך יעשה שאלת חכם אם יכול לסמוך על הסוברים שתל השומר מחוברת לבני ברק [ע"י חומת בר אילן, כפי הצד שהוזכר לעיל⁵³].

פא. מעשה בת"ח שחזר מתל השומר לב"ב

מעשה שהיה לפני כמה עשרות שנים באחד מגדולי תלמידי החזו"א, שהוצרך לקבל טיפול בתל השומר ושוחרר באמצע שבת. לאחר שיחרורו חזר לבני ברק והגיע לבית הכנסת לדרמן לתפילת מנחה. בביהכנ"ס שאל אותו הגר"י בויאר שליט"א היכן היה ומהיכן הגיע, וסיפר לו שהיה בכניסת שבת בביה"ח תל השומר וב"ה שוחרר מביה"ח ובא. אמר לו הגר"ב א"כ הרי יצאת מהתחום ואתה כעת מחוץ לתחום שלך, והנמצא מחוץ לתחום אסור לצאת מד' אמותיו. אמנם כל רשות היחיד שנמצא בה כד' אמות, א"כ אתה יכול להסתובב בבית הכנסת, אבל אינך יכול ללכת לביתך.

⁵³ הובא לעיל שדעת בעמח"ס קרית אריאל, שחומת בר אילן מחברת, אבל דעת הגאון רבי יחזקאל ברטלר שליט"א שאינה כחומה ואינה מחברת [וד' הגרמ"מ לובין שליט"א שיש להחמיר].

שוב חזר ואמר לו שבמקום הצורך מבואר בשו"ע שאפשר לעשות מחיצה של בני אדם במעגל, ועי"ז ביניהם נהיה רשות היחיד, ומותר ללכת בתוכם, עד שהמעגל יגיע לביתו. אך זה דוקא כשהאנשים לא יודעים שהם משמשים למחיצה, (עיין בשו"ע פרטי הדינים). ולכן פנה אחרי מנחה לילדים ואמר להם שצריך לעשות לו מעגל לכבוד חזרתו מבית החולים, [ולא גילה להם שהם משמשים כמחיצה], וכך ליוו אותו במעגל עד ביתו, ונשאר בו עד צאת שבת.

בענין הליכה מבני ברק לפתח תקוה

פב. מקום של הפסק בין בני ברק לפתח תקוה

הנה בני ברק ופתח תקוה ידועות כשתי ערים נפרדות לכל דבר, ומ"מ יש אנשים שחושבים שלענין התחום הם עיר אחת, ובאמת יש צד כזה בהלכה [מסיבה אחרת], אבל ההכרעה למעשה שהן שתי ערים, אשר לכן אין ללכת מעיר לעיר יותר מאלפיים אמה.

והטעם הוא כפי שהקדמנו לעיל, שהדבר הקובע את מקום העיר לענין תחום שבת, הוא רצף הבתים בתוך ע' אמה עד קמ"א אמה, ובין בני ברק לפתח תקוה יש רווח יותר משיעור זה שאין בו בתי מגורים.⁵⁴ * מקובץ השלמה_

פג. חיבור העירוב

יש מסתמכים ללכת מבני ברק לפתח תקוה על סמך העירוב העירוני של פתח תקוה המגיע עד הגשר, וממנו נעשה תוספת על צומת ז'בוטינסקי – גהה, שהיא מתחברת לעירוב הקיים על רחוב ז'בוטינסקי.⁵⁴

ועי"ז העירוב של פתח תקוה מחובר לעירוב העיר ב"ב, ויכול ללכת בכל ב"ב וכל פ"ת, שהרי הדין הוא שהשובת בשטח המוקף במחיצות או בצורות הפתח שדינו כרשות היחיד, יכול ללכת בכל ההיקף אף אם הוא גדול כמו העיר נינוה [שהיתה מהלך שלושה ימים] [שו"ע סי' ת"ח ס"ב].

אולם כאמור בהקדמה, עירוב זה אינו יכול להועיל לפי רוב רובם של הפוסקים, למרות שמשיקעים בפיקוח עליו, מפני שלדעת הפוסקים מקום זה [ז'בוטינסקי – גהה] הוא רשות הרבים, ואין אפשרות לערב אותו. העירוב נעשה בכדי להציל את המטלטלים, בכך שיש להם שיטה אחת להצילם מדינה של גיהנום, והוא טוב ללימוד זכות על ההולכים, אבל לא להתיר עי"ז ליודעים.

פד. חיבור הערים ע"י קשתות

יש הסוברים שהעיר פתח תקוה מחוברת לבני ברק לגבי הלכות תחומין, למרות שיש ביניהם שטח גדול ללא מגורים. החיבור נעשה בכמה שלבים, ע"פ ההלכה שכל עיר שאינה מסתיימת בקו שוה, מרבעים אותה. ואם יש בה שקעים גדולים ונמצא שהעיר עשויה כעין קשת, ממלאים את השקע ודנים אותו כאילו הוא מלא בתים וחצרות [עד שטח של 4000 אמה]. בנושא זה הסתפקו האחרונים האם חלל הקשת נידון ממש כעיר עצמה עד כדי שעיר אחרת שנכנס מקצתה לחלל הקשת, תהא כמחוברת עם עיר הקשת עצמה, וכולה תחשב כד' אמות לשובת בתוכה.

לפי הסוברים שקשת מחברת את עיר הקשת עם העיר הנכנסת לחלל הקשת, אפשר לדון את פתח תקוה מחוברת לבני ברק [החשבון הוא כדלהלן, גבעת שמואל מחוברת כעת לבני ברק ברצף בתים שאין ביניהם יותר משבעים אמה. נוצר קשת מגבעת שמואל, ב"ב ורמת גן, שבתוך הקשת נכנסת שכונת רמת אילן. רמת אילן

⁵⁴ יש לציין שעירוב רח' ז'בוטינסקי נפרד מעירוב העיר בני ברק, ע"פ הוראת רבני העיר שליט"א, כדי שעירוב העיר לא יפסל לפי השיטות הרבות שאי אפשר לעשות עירוב על ז'בוטינסקי.

[illegible][illegible]

תקוה רק דרך גבעת שמואל, שבדרך זו אין אלפיים אמות מקצה גבעת שמואל [המחבורת לב"ב], עד תחילת העיר פתח תקוה [המתחילה בשכונת נוה עוז, ברח' דרך רבין]. משא"כ דרך רח' ז'בוטינסקי יש יותר מאלפיים מקצה פתח תקוה עד בני ברק.

אמנם לפי חישובי ריבוע העיר של פתח תקוה [שע"י הנחת העירוב בפתח תקוה, דינו כשובת בתוכה שיש לו גם את ריבועי העיר], ולאחר הוספת הבלעות⁵⁶, יש אפשרות ללכת גם דרך רח' ז'בוטינסקי ולתחילה ילך בצד הדרומי של הכביש במדרכה הסמוכה לקרית מטלון⁵⁷.

ולכן לשאר אנשי העיר בני ברק, כל ההיתר הוא רק כשהולך ביום אחר שלן בלילה בבני ברק, שאז בני ברק נחשבת עיר שלן בה. [כמבואר לעיל במאמרים הקודמים], ומותר לו ללכת בכל גוש בני ברק, אע"פ שלא כולה בתוך התחום של מקום העירוב תחומין. ואח"כ כשיוצא מגוש בני ברק, צריך לצאת רק במקום שהוא בתוך התחום של פתח תקוה, ולפי משנ"ת הדין הוא, שאם יוצא דרך גבעת שמואל, ודאי שהוא בתוך התחום⁵⁸. ואם יוצא דרך ז'בוטינסקי, יש להקל שהוא בתוך התחום. אך ילד בצד הדרומי הסמוך לקרית מטלון⁵⁹.

פז. מקום הנחת העירוב ושיעורו

א. הנחת העירוב יכולה להיעשות באופן זה בכל פתח תקוה גם במקום שרחוק מב"ב יותר מארבעת אלפים אמות, כי לאחר קניית השביתה במקום העירוב כל העיר כד' אמות⁶⁰. [ובלבד שיהיה מונח בגוש המרכזי, ולא בשכונות הצדדיות הנפרדות]. ולכן אפשר להתקשר מערב שבת לקרוב משפחה או ידיד הגר בפתח תקוה שיזכה לי ולבני משפחתי שירצו ללכת בשבת יין בשיעור שתי רביעיות [300 סמ"ק] לכל אחד מההולכים, או שמן בשיעור רביעית אחת [150 סמ"ק] לכל אחד מההולכים, או פת בשיעור שמונה כביצים [לכתחילה 800 או 900 סמ"ק] לכל אחד מההולכים. [ולא כעירוב

⁵⁶ ההבלעות הן בשתי אפשרויות. א. מקרית מטלון הנמצאת בסמוך לכביש ז'בוטינסקי, שהיא כ-300 מטר. ב. ע"י גבעת שמואל החדה, והתוספת עיבור של שבעים אמה מכאן ומכאן, שביחד הם כ-200 מטר. וע"ז אפשר בדוחק להבליע שוב באותו קו את גבעת שמואל הישנה (המרכזית) בקצה הדרומי שיש שם פינה שנכללת כולה בתוך התחום [מרחוב בגין עד אמצע ז'בוטינסקי], ושוב להבליע לשונית נוספת [ממבצע קדש עד כביש גהה], ויוצא שנוסף לתחום כ-950 מטר. שהם מגיעים לתחילת בני ברק.

⁵⁷ דין זה הוא מפני שיש צד שפ"ת מחוברת לב"ב ע"י חבירו "קשת" [ע"י משנ"ת לעיל], ואז החלל שבין הערים הוא חלל הקשת שממלאים אותו רק עד רוח ב4000 אמה, שרוחב חלל הקשת בכביש ז'בוטינסקי, הוא יותר מ-4000 לשיעור רח"נ, ורק כנגד קרית מטלון יש הבלעה שממעטת את רוחב החלל עד שהוא פחות מ-4000 אמה, וכולו כחלק מהעיר. ולכן אם תוך 70 אמה לקרית מטלון, זה בתוך החלל המלא, משא"כ אם הולך בצד השני של הכביש, נמצא במקום שאינו חלל המלא של גג הקשת. ואמנם אם יוצא מרמת אלחנן או משיכון ה' (רח' גני גד), יש לו דין של יוצא מהגג, ומותר ללכת גם בכל האלפיים הסמוכות למילוי החלל [אלפיים מקו היתר הפנימי], ויכול ללכת גם בצד השני של כבישו ז'בוטינסקי. [לדעת בעמח"ס קרית אריאל, יש ללכת רק דרך גבעת שמואל].

⁵⁸ משום שגבעת שמואל נחשבת חלק מהעיר ב"ב ברצף בתים, וא"כ יציאתו מהעיר היא בסוף גבעת שמואל, שזה ודאי בתוך תחום פתח תקוה.

⁵⁹ באזור זה היציאה מהעיר בני ברק, היא מיד בצומת גהה, שהוא רחבו מפ"ת יותר משיעור התחום, אבל ע"י ההבלעות שהתבארו לעיל הרי זה בתוך התחום. ומ"מ יש קצת חשש בזה, מפני שלשיטות שהערים מתחברות ע"י חבור הקשת, והחלל באזור זה יותר מ-4000, לא ממלאים את כולו אלא רק כנגד קרית מטלון שזה פחות מ-4000 ע"י הבלעה, והצד הדרומי של ז'בוטינסקי הוא בתוך ל' אמה הסמוך לקרית מטלון.

⁶⁰ וזה דוקא בצירוף המדובר שמניח את העירוב במקום המוגדר כעיר, שע"י העירוב נעשה כמי ששובת בעיר שיש לו את כל העיר כד' אמות, וגם המקום הרחוק שזה בדין זה לקצה העיר הסמוך בתוך אלפיים מקצה גבעת שמואל. אבל אם מניחו מחוץ לעיר (כמו שעשו עזר מציון בלית ברירה).

חצרות שמספיק שיעור זה לכל העיר]. וצריך לזכות ע"י אדם אחר שאינו סמוך על שולחנו.

כמו כן אפשר להתקשר למוקד העירוב או למוקד ערבתם, שיזכו שיעור עירוב ויניחוהו [ע"י שליח המיועד לכך].

פח. שכונות בפ"ת שלא מועיל להם העירוב

ב. ע"י העירוב ניתן ללכת לכל הגוש המרכזי של פתח תקוה, אבל יש שכונות השייכות למועצה האזורית פתח תקוה, ובעיני בני אדם נחשבות כחלק בלתי נפרד מהעיר, אולי גם יש רצף של מבנים המטעה לחשוב שהן חלק מן העיר, אולם למרות זאת ע"פ גדר ההלכה אינן נחשבות חלק מהעיר. נושא זה תלוי ברצף בתי מגורים דוקא ולא מפעלים או אזורי תעשייה. וכן צריך רצף צפוף יחסית, שלא יהיה בין בית מגורים אחד לחבירו שבעים אמה, שהם 34-40 מטר בלבד. [ולפעמים ניתן לחשב עד 68-81 מטר, כאשר המרחק הוא בין שני גושי בתים שיש להם דין עיר, ולא בין בתים בודדים ואכמ"ל]. ולכן מצוי שיש מרחק בין השכונות הגורם להם להחשיב כעיר נפרדת לענין תחומין.

פרטי דינים אלו יבוארו להלן בדיני פתח תקוה, שכל שכונה שאינה בתוך התחום של "גוש מרכז פתח תקוה", אין אפשרות להתיר ללכת אליה באופן זה, שמניח את עירוב התחומין בתוך גוש מרכז פתח תקוה.

פט. העירוב מתיר ללכת ביום ולא בלילה

השטח המותר להליכה בתוך בני ברק למי שהניח עירוב תחומין בפתח תקוה, הוא מוגבל מאוד, כיון שאין לו ללכת אלא עד אלפיים אמה מגבול העיר פתח תקוה שהיא מקום שביתתו אף אם היה בכניסת שבת בבני ברק. סיום האלפיים אמה עובר באמצע שיכון ה', וכולל את שכונת אור החיים וחלק משכונת רמת אהרון [בערך עד רח' סורוצקין], וזה ע"י הבלעה של קרית מטלון, ואם נבליע גם את גבעת שמואל, נוכל להרויח עוד מעט.

צ. להיות רק בקצה העיר

הנה מי שעושה עירוב תחומין ומניחו בפתח תקוה, נמצא ששביתתו מחוץ לעיר בני ברק, והוא מסתבך עם שתי שאלות הלכתיות, הא' היכן צריך לשהות בכניסת שבת בזמן שהעירוב חל, כיון שאם יש בינו לבין העירוב יותר מאלפיים אמה, אינו יכול לקנות עירוב, והרי מביתו במרכז העיר [או ברוב מקומות העיר] יש יותר מאלפיים עד תחילת פתח תקוה.

אמנם לגבי זה מבואר בשו"ע (סי' ת"ח ס"א) שאפשר להיות בכל העיר [כיון שאילו היה קונה שביתה בעיר, היו לו אלפיים מקצה העיר והיה יכול להגיע לעירוב (משנ"ב שם סק"ג ובה"ל ד"ה רחוק)], ואע"פ שכמה אחרונים חולקים ע"ז, כתב המשנ"ב שזו דעת השו"ע, ומ"מ בביאור הלכה צידד להקל בזה רק באופן שיהיה בלילה בעיר [בני ברק בדוגמא זו], ולא מחוץ לעיר. אבל החזו"א (סי' ק"ט ס"ק ט"ז) אוסר וכתב שלא חל העירוב אלא אם שהה בכניסת שבת בקצה העיר [בתוך אלפיים אמה למקום העירוב], ואסור להיכנס בעיר פנימה כל השבת, אלא אם ישן בלילה בעיר. ולסיכום, אינו נכון לסמוך על העירוב כשהאדם במרכז העיר, אא"כ יהיה בלילה בעיר [ב"ב] ולא ילך אלא ביום. ומי שצריך מאוד ללכת בלילה יעשה שאלת חכם.

צא. דין חזרה לב"ב למי שעשה עירוב בפתח תקוה

השאלה הב' גם לדעת המתירים לשהות בכניסת שבת בבית שבעיר [אע"פ שהוא מרוחק מהעירוב יותר מאלפיים אמה], מ"מ אחרי שהולך לכיון העירוב אסור לחזור אל ביתו שנמצא בתוך העיר, כיון שנמצא מתרחק יותר מאלפים מהעירוב⁶¹, אלא יכול להגיע רק לקצה העיר שבתוך אלפיים.

לדעת הרמ"א אם ישן בלילה בביתו או בעירו, מותר ללכת ולחזור לכל העיר. הביאור הלכה מצדד שיש מקום להחמיר כדעת השו"ע שאסור, והחזו"א נוקט להקל כרמ"א.

ולכן העושה עירוב ללכת לפתח תקוה בשבת, לדעת השו"ע [לפי המג"א] יכול בכניסת שבת להיות בכל מקום בעיר, אבל בשום אופן אסור לחזור לתוך העיר למקום שהוא מעבר לאלפיים אמה מהעירוב [ראה קו 4 במפה שבסוף החוברת]. ולדעת הרמ"א ע"פ המשנ"ב, אם הולך בלילה ולא לן בעיר בלילה, יש להחמיר לשהות רק סמוך לקצה העיר במקום שבתוך האלפיים [ובשעת הדחק יעשה שאלת חכם אם יכול לסמוך ע"ד הנ"ל] והלאה לא ישהה מעבר לקו האלפיים מהעירוב⁶². ואם לן בעיר בלילה, יכול ללכת ולחזור לביתו ולהלך בכל העיר ללא הגבלה, רק לא לצאת מבתי העיר⁶³.

⁶¹ כיון שהניח עירוב בפתח תקוה דינו כשובת בעיר פתח תקוה, והאלפים מתחילת בקצה פ"ת, ובמקום שמסתיימות בתחילת ב"ב צריך לעצור אפילו אם זה באמצע עיר או באמצע בית, כמבואר בשו"ע (סי').

⁶² ולדעת החזו"א אם לא עשה כן והיה בבין השמשות באמצע העיר, לא חל העירוב לדעת החזו"א ואסור לו ללכת לפתח תקוה, ודינו כבני העיר שיש להם אלפים אמה לכל צד.

⁶³ בזה נגרע חלקו מאנשי העיר שמותרים לצאת עד אלפיים לכל כיווני העיר, אלא הוא יכול להסתובב רק בין הבתים בלי לצאת, מפני שבעצם עיר זו אינה בתחומו, אלא שלא הפסידוהו את העיר עצמה [כמ"ש הנשמ"א], אבל תחום העיר אין סיבה שיהיה לו.

דין תחום העיר פתח תקוה, והמקומות שסביבותיה

צב. הפסק בחיבור הערים בין בני ברק לפתח תקוה

הנה בני ברק ופתח תקוה ידועות כשתי ערים נפרדות לכל דבר, ומ"מ יש אנשים שחושבים שלענין התחום הם עיר אחת, ובאמת יש צד כזה בהלכה [מסיבה אחרת], אבל ההכרעה למעשה שהן שתי ערים, אשר לכן אין ללכת מעיר לעיר יותר מאלפיים אמה.

וביאור הדברים הוא כי לענין התחומין אמנם לא מתחשבים בשם המקום שמשתייך לעיר זו או אחרת, או ברשות המוניציפלית, אלא רק לפי רצף בתים, אבל צריך רצף של בתי מגורים דוקא, ורצף צפוף יחסית, דהיינו עד 70.6 אמה, ובין שתי ערים עד 141.2 אמה, שהם בסה"כ 68 – 81 מטר בלבד. ובין בני ברק לפתח תקוה, אין רצף של בתי מגורים. באזור גבעת שמואל יש שטח שאינו בנוי יותר מקמ"א אמה (81 מטר לשיעור הגדול). ואף לאחר שיבנו אותו, יש רווח נוסף בפארק רמון שנמצא בין גבעת שמואל החדשה לגבעת שמואל הישנה. באזור קרית מטלון (שנמצא בין גבע"ש לכביש ז'בוטניסקי) יש מבנים של בתי מסחר, שאינם בתי מגורים. ובאזור שכנגד פרדס כץ יש גם רווח לאורך כביש גהה. לכן אין רצף בתים בין בני ברק לפתח תקוה, ויש לדונם כשתי ערים, שלכל עיר יש תחום אלפיים אמה בלבד.

צג. הגדרת העיר פתח תקוה

כפי שהקדמנו לעיל, הדבר הקובע את מקום העיר לענין תחום שבת, הוא רצף בתי מגורים, ולא לפי השטח המוניציפלי, ואם יש רווח של קמ"א אמה אפילו בתוך העיר [לאורך כל העיר], היא נחלקת לשתי ערים לענין תחומין (כמבואר בשו"ע סי' שצ"ח ס"ז), לכן יש שכוונות בפתח תקוה שאינן מתחברות ברצף בתים למרכז העיר, ולכן אינן נחשבות עיר אחת עם מרכז העיר, והן נמדדות לעצמן. ועל כן חלוקת העיר היא כדלהלן.

א. צד מזרח. שכונת גני הדר, עמישב, בילינסון הסמוכה לכפר סירקין, הן שכונות שנחשבות גוש אחד ברצף הבתים, אבל הן מנותקות מגוש מרכז העיר, משום שלכל האורך של כביש 40 יש יותר מקמ"א אמה שאין בו בתי מגורים. לכן מתחילים למדוד להן אלפיים אמה מכביש 40. וכמו"כ התחום של מרכז העיר, מתחילים למדוד מכביש 40. [אבל שכונת יוספטל מחוברת למרכז העיר, למרות שכביש 40 עובר ביניהם, כי יש מקום מסויים שהיא סמוכה לעיר בתוך קמ"א אמה].

ב. צד צפון. אזורי התעשייה קרית אריה וצומת סגולה, אינם נחשבים חלק מהעיר, כיון שאינם בתי מגורים, [כמו"כ הם מחוץ לגבולות העירוב הכללי של העיר⁶⁴]. ולכן הגדרת העיר מסתיימת לאורך הרחובות ז'בוטניסקי, גיסין, צומת סגולה. ומשום והלאה צריך למדוד גבול אלפיים אמה.

⁶⁴ חשוב לציין פרט זה, שגם המקילים לטלטל על סמך העירוב העירוני, צריכים לדעת שבאזור התעשייה אסור לטלטל לכל הדעות, כי הוא מחוץ לעירוב. ומצוי שאנשים מטיילים שם בשבת, ויש בזה מכשול גדול רח"ל. וברוב המקומות גבול העירוב מסתיים לאורך רחוב ז'בוטניסקי.

שכונת הדר המושבות, כיון שהיא מאחורי אזור תעשייה, ויש בין שכונה זו למרכז העיר, יותר מקמ"א אמה שאינם בתי מגורים אלא מפעלים ומשרדים, לכן היא נחשבת עיר לעצמה, ואינה נחשבת עיר אחת עם מרכז העיר, ויש למדוד לה תחום בפני עצמה, וממילא בהליכה ממנה אל מרכז העיר, יש מקומות שאסור ללכת בלי עירוב תחומין.

ג. צד דרום. הישובים הסמוכים, כגון נחלים, כפר מעש, גת רימון, ישמח משה, גני תקוה, קרית אונו, כל אלו מנותקים מפתח תקוה הרבה יותר מקמ"א אמה [לאורך כביש מכביית 471], ואין ללכת אליהם אלא עד שיעור של אלפיים אמה מקצה הבתים של פתח תקוה⁶⁵.

ד. צד מערב. גבעת שמואל, קרית מטלון, אינן מחוברות לעיר פתח תקוה. העיר מסתיימת ברחוב רבין (סוף שכונת כפר גנים) ובביה"ח בילינסון. משם והלאה אין בתי מגורים יותר מקמ"א אמה (כנזכר לעיל). ויש למדוד אלפיים אמה מגבול זה.

צד. ריבוע העיר לשכונות מרכז פתח תקוה

לאחר שהגדרנו את גבול העיר מבחינה הלכתית, יש לדון על צורת ריבוע העיר, שהיא קודמת לחישוב אלפיים אמה, מפני שע"ז מרויחים כל מיני פינות שמצטרפות להחשב כשטח העיר.

והנה כשמתבוננים בצורה שיוצאת לעיר פתח תקוה, יוצא שיש לה צלעות ישרות יחסית. בצד מזרח יש קו ישר לאורך כביש 40 עם שכונות יוספטל ובצד דרום יש קו ישר לאורך כביש מכביית. ואמנם יש קצת שקע שהעיר נכנסת כלפי פנים כעין קשת, מ"מ הרי מבואר בשו"ע (סי' שצ"ח ס"ד) שמותחים קו וממלאים את הקשת, וע"ז נחשב כאילו השקע הוא חלק מן העיר, ויוצא שיש קו ישר לאורך צד דרום. כמ"כ שאר הצדדים שאינם ישרים, מ"מ נותנים לעיר צורה קרובה לריבוע [עם פינה אחת חסרה בצד צפון מזרח ליד בלינסון, שאינם בתי מגורים]. אלא שיש קצת הבדל בין הזווית שיוצאת לפי צלע מזרח (כביש 40), לבין הזווית שיוצאת לפי צלע דרום (כביש מכביית).

לפיכך נראה שיש שלש אפשרויות בריבוע העיר פ"ת, ושלושתן קרובות זו לזו. א. לפי ריבוע העולם (ראה ריבוע מס' 1). ב. לפי צלע דרומית שלאורך כביש מכביית (ראה ריבוע מס' 7). ג. לפי צלע מזרחית בצד של כביש 40 (לא מסומן במפה, כי הוא דומה לריבוע הדרומי הנ"ל). יש אומרים שכיון שיש הבדל וספק בין הצלעות, י"א שחוזרים לריבוע לפי רוחות העולם, ולפ"ז יוצא ריבוע כמסומן באות א'.

לפ"ז יש לבאר את תחום העיר פ"ת, לגבי הליכה לשכונות ולערים שמסביבה, בדברים דלהלן ננקוט את הגבולות שבודאי בתוך התחום, לפי שלושת הריבועים הנ"ל, ולמעשה נתחשב בעיקר בריבוע מס' 7, שהוא לפי צלע דרומית (כביש מכביית), והוא כולל את השטח המותר לכל האפשרויות. למרות שיש מקום לדון על תוספת לפי ריבוע מסוים, אך כיון שההפרש קטן, לא ניכנס לפרטים אלו, ונתיר את הספק ע"י עירוב תחומין. מי שבכל זאת יש לו שאלה שקרובה לגבול המסומן, וקשה לו לעשות עירוב תחומין, יכול להתקשר למוקד העירוב, ולברר אם ניתן להקל בו בלי עירוב תחומין.

⁶⁵ אמנם יש שיטה לחבר אותם לפתח תקוה, לשיטה שעיר הנכנסת לחלל הקשת של עיר סמוכה, מתחברות להיות עיר אחת, לפ"ז כל רשימה זו מתחברת לפתח תקוה, ע"י שהבית האחרון בכפר מעש נכנס לקשת של העיר פתח תקוה (ראה במפה קו מס' 7), וגני תקוה וקרית אונו, מחוברים לכפר מעש ברצף בתים כמסומן במפה. אבל הוראת גדולי ההוראה שלא להסתמך על חיבור קשת להקל, ולכן צריך לחשב את התחום ללא חיבור זה.

-

צה. מדידת תחום אלפיים אמה לנמצאים במרכז פתח תקוה

א. לצד מזרח, מותר ללכת לכל שכונת גני הדר ועמישב, בלי צורך בעירוב תחומין, משום שכל השכונה בתוך אלפיים אמה. וכן מותר ללכת לשכונת בילינסון הסמוכה, אבל חלק מכפר סירקין כבר אינו בתוך התחום.⁶⁶

ביאור החישוב הוא, למרות שבמידדת אלפיים אמה, הן מסתיימות באמצע גני הדר ועמישב [לפי שיעור הגר"נ יוצא מעט אחרי רחוב עזרא ונחמיה]. אבל ע"י הבלעה מהחלק האמצעי שכולו מובלע בתוך האלפיים, אפשר להאריך את התחום בעוד כ-800 מטר⁶⁷, ולכן התחום כולל את כל שכונת גני הדר. ואע"פ שהחלק האמצעי מתרחב ע"י מילוי השקע בין גני הדר לכפר סירקין, ו"א שחלל כזה נחשב כמו עיר ממש, וא"כ אין הכל מובלע בתוך התחום, [והוי כמו שכלתה מידתו באמצע העיר]. מ"מ כיון שבין עמישב לבילינסון וסירקין יש יותר משבעים אמה בחיבור בצומת של רחוב ארבע ארצות, אמרינן אין עיבור לחומרא (כמבואר בחז"א סי' ק"י ס"ק ט"ו ד"ה הא), ולגבי הבלעה אפשר להתחשב כאילו עמישב אינה מחוברת לבילינסון וסירקין, ואין כאן מילוי החלל, וממילא כלתה מדת האלפיים בסוף חלק משכונת עמישב, ולכן למעשה זה מועיל להאריך את התחום.

גבעת השלושה, רחוקה מקצה הבתים של פתח תקוה יותר מאלפיים אמה, אבל לאחר ההבלעה הנ"ל באזור עמישב, יוצא שהתחום מתארך לכל הצד המזרחי, ואז התחום יכול את כל גבעת השלושה, לפי כל צורות הריבועים. [לריבוע עולם לפי שיעור רח"נ, הגבול מצומצם לסוף גבעת השלושה, אבל לשיעור חז"א, או לריבוע עצמי התחום מרווח לכל גבעת השלושה].

ב. לצד צפון. אזור התעשייה קרית אריה, ושכונת הדר המושבות, כל הרחובות והמפעלים עד כביש אם המושבות, נמצא בתוך אלפיים אמה לגוש מרכז העיר, [לאחר הבלעה של מפעלים מהקצה המערבי]⁶⁸, ולכן אין חשש של תחום ללכת בכל השטח המיושב, אך יש להיזהר שלא לטלטל בהם, ובפרט שבהרבה מרחובות האלו אין בהם אפילו עירוב עירוני.

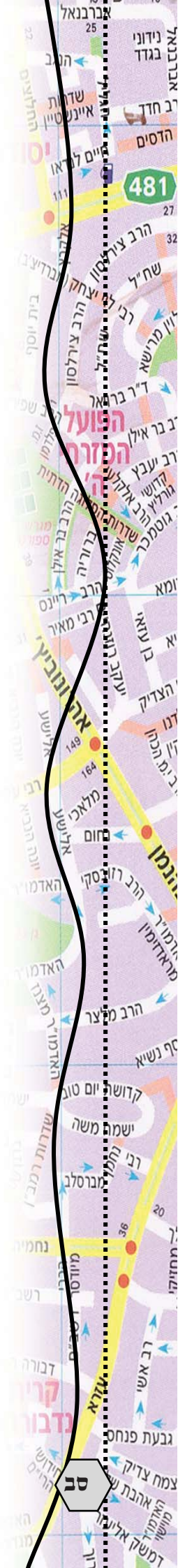
ג. לצד דרום. הישובים כפר מעש, וגת רימון, נמצאים בתוך אלפיים אמות.

גני תקוה, וקרית אונו, מתחילים בתוך אלפיים אמות ומסתיימים מחוץ לאלפיים, אבל ע"י הבלעה משוב כפר מעש שכולו מובלע בתחום אפשר להרחיב את התחום בעוד כ-670 מטרים. בחישוב זה יש נפק"מ בצורת ריבוע העיר, כמה מהכפר נמצא בתוך האלפיים וכמה ממנו ניתן להבליע, וההבדל אינו גדול כ"כ. ולמעשה לחומרא יש לנקוט את החישוב לפי הריבוע העצמי (לפי צלע הדרומי), ואז התחום מגיע בגני תקוה עד

⁶⁶ לפי הצד שחיבור ריבוע העיר עושה לעיר אחת, ולפי הצד שריבוע פ"ת הוא לריבוע עולם, יוצא שגני הדר ומרכז פ"ת נחשבים כעיר אחת, וש עוד אלפיים אמה אחריהם. אך לא סומכים על חיבור זה.

⁶⁷ וגם לפי העירוב העירוני שמקיף חלק ממנו ואין הבלעה, מ"מ לפ"ז יש היתר אחר, שכולו כד' אמות ומודדים מקצה העירוב.

⁶⁸ וגם לפי העירוב העירוני שמקיף חלק ממנו ואין הבלעה, מ"מ לפ"ז יש היתר אחר, שכולו כד' אמות ומודדים מקצה העירוב.

רחוב הרי יהודה (ישמח משה) ולשיעור חזו"א עוד מעט אח"כ, וע"י ההבלעה התחום כולל את כל גני תקוה גם לשיעור רח"נ. וכך כולל את רחוב _ בסביון⁶⁹.

נחלים, לכאורה חלק גדול ממנו נמצא בתוך תחום אלפיים אמה של גוש מרכז פתח תקוה, כי מרבעים את התחום, וישוב נחלים נמצא בפינה של ריבוע התחום. ואע"פ שהישוב מרוחק לצד מזרח [כנגד שכונת גני הדר, המנותקת ממרכז פתח תקוה], מ"מ לאחר שהתבאר באות א' שמרחיבים את התחום לצד מזרח ע"י הבלעה של חלק משכונת עמישב, הרי יוצא שהריבוע כולל את כל מה שכנגד שכונת גני הדר, וגם לצד דרום נוסף את ההבלעה הנ"ל מכפר מעש, ולכן התחום כולל את רוב נחלים.

אבל מבואר לעיל שלשיטות שקשת מחברת ערים, יוצא שפתח תקוה וכפר מעש מחוברים, וע"ז גם מתחברים לסביון ויהוד, ויוצא שנוצר חלל קשת רחבה לצד מזרח בין צומת שעריה (קצה פתח תקוה) לבין יהוד, ולא ממלאים את כל החלל. וא"כ האיזור הזה מכביש 40 ולמזרח, אין לו דין מילוי ואין לו דין ריבוע, אלא צריך למדוד אלפיים אמה מקצה העיר [שהיא רגל הקשת]. ולכן למעשה יוצא שיש להחמיר שרוב ישוב נחלים אינו בתוך התחום של פתח תקוה.

ד. לכיוון מערב, בהליכה לכיוון **בני ברק**, יש להאריך הרבה, כי יש כמה שיטות שפתח תקוה מתחברת עם ערים אחרות. ועל כן צריך לבאר את החישוב לכל צד בפנ"ע, ואח"כ להגיע להלכה למעשה.

א) לפי החישוב שנקטנו עד כה, שפתח תקוה היא עיר לעצמה, ואינה מתחברת לערים שסביבותיה, והתבאר שיש שתי צורות לרבע את העיר, א. לריבוע עולם. ב. לפי הצלע הדרומית (כביש מכביש), יוצא שמודדים אלפיים אמה מקצה גוש הבתים המסתתים ברחוב רבין, האלפיים מגיעות עד אמצע גבעת שמואל, ואמצע קרית מטלון, ועדיין התחום אינו מגיע לבני ברק כלל. אבל ע"י דין הבלעה משכונת גבעת שמואל החדשה [שהיא מנותקת בקמ"א אמה משאר גבעת שמואל, ולכן היא נחשב לעצמה, וכולה מובלעת בתוך התחום], ועוד יש אפשרות להוסיף לה עיבור [לשיטת הרמ"א (סי' ת"ח ס"ח) שנותנים עיבור 70 אמה גם לעיר בפנ"ע, ולא רק לחיבור בין שתי ערים], ואח"כ ניתן ע"ז להבליע עוד קטע מגבעת שמואל הישנה (המרכזית), בקטע דרומי שהוא צר, ואח"כ להבליע עוד קטע אחר של בתים שנמצא באותו קו ישר⁷⁰. יוצא שהתחום מתארך ומגיע עד בני ברק, אמנם הוא כולל רק מספר רחובות בודדים. [ולאחר שהבלענו במקום שכנגד גבעת שמואל, מיישרים קו לאורך כל התחום, ולכן גם בצד של ז'בוטינסקי, מתארך התחום של פתח תקוה ומגיע לקצה בני ברק [כחצי משיכון ה']].

ב) יש שיטות שבני ברק מחוברת גם לעיר פתח תקוה, ע"י חיבור של "קשת" [עיר א' הנכנסת לשקע וחלל הקשת של עיר ב'], וע"י לעיל שביארנו לעיל את שיטתם, ואת הספק ההלכתי בדין חיבור זה, והבאנו את הכרעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שלא

⁶⁹ לפי השיטות שקשת מחברת ערים, יוצא שפתח תקוה מחוברת ע"י כפר מעש לגני תקוה, סביון ויהוד, והכל כעיר אחת ואין איסור תחומין ביניהם, ומ"מ הוראת גדולי ההוראה שלא לסמוך על חיבור זה, ולנהוג כדין התחום הנ"ל, ואע"פ שאז יוצא שאזור זה נחשב כקשת גדולה מצומת שעריה עד יהוד, ולא ממלאים את כל החלל, ויש לחוש לזה עכ"פ להחמיר. מ"מ אין בזה נפק"מ למי שהולך מפתח תקוה לקרית אונו ולסביון דרך כפר מעש, כי בדרכים אלו נחשב שהולך דרך בתי העיר, או בחלל קטן שהוא פחות מד' אלפים והוא בודאי כאילו מלא. והנפק"מ היא רק למי שהולך בכביש 40.

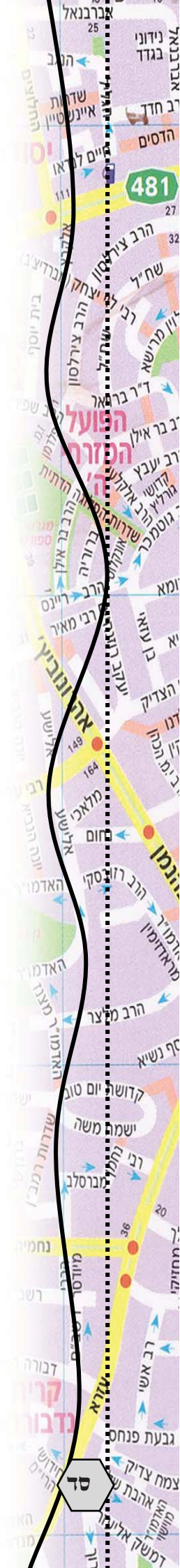
⁷⁰ ראה בספר תחום העיר עמ' ק"י וא"כ בסימן ח', שהאריך בפרטי החשבונות, ואכמ"ל.

להקל לסמוך ע"ז וצריך לעשות עירוב תחומין, ומ"מ לחומרא צריך לחשוש ולחשב גם את השיטה הזו.

לפי שיטה זו שבני ברק מתחברת לפתח תקוה ונחשבות כעיר אחת, יוצא שמי ששבת בבני ברק מותר ללכת גם לכל פתח תקוה, כי כל הערים יחד הם כד' אמותיו של השו"ת באחת מהם, וגם מותר באלפיים אמה מסביב לכל הערים האלו המחוברות, ומ"מ דוקא לפי הצד הזה שמיקל מאוד, יש מקום לאסור את ההליכה דרך ז'בוטינסקי משום שע"ז יוצא שיש בין בני ברק לפתח תקוה חלל גדול כעין קשת המתחילה בקרית הרצוג, יורדת לגבעת שמואל וקרית אונו, ומשם עולה לפתח תקוה, עד ב"ח בלינסון, ואח"כ עד קרוב לצומת סגולה. והמרחק בין שני הקצוות של הקשת, בין קרית הרצוג לצומת סגולה, הוא יותר מ-4000, ויותר מעומק 2000, וממלאים רק עד רוחב 4000, [במקרה זה גם לחזו"א הנ"ל הגבול תלוי ברוחב 4000, כי בלא"ה עומק הקשת יותר מ-2000], ולפ"ז יוצא שממלאים רק חלק מהחלל, ולפי שיעור האמה הקטן של הגר"ח נאה, ממלאים רק עד קו מס' שהוא גדול יתר פנימי של גג הקשת ואינו כולל את כביש ז'בוטינסקי. ולפי השיעור הגדול של החזו"א ממלאים קצת יותר.

לפ"ז יוצא שאם הולך מפתח תקוה לבני ברק דרך גבעת שמואל, מותר להגיע לכל בני ברק, כיון שהולך דרך הבתים של העיר, והרווח הקטן שביניהם הוא בודאי חלל קטן שממלאים ונחשב כחלק מהעיר. אבל אם הולך דרך ז'בוטינסקי הרי לפי שיעור רח"נ זה מחוץ לקו היתר הפנימי, ונחשב שיוצא מרגל הקשת, ואין לו אלא אלפיים אמה מהבתים.

לאחר שביארנו את ב' השיטות והחשובים העיקריים בנושא זה, יש לסכם את ההלכה, שאין ללכת בשבת וי"ט מפתח תקוה לבני ברק, אלא עד גבול האלפיים אמה לפי הריבוע של פתח תקוה, [כיון שלא מקילים לסמוך על חיבור הקשתות], ובכל זאת אם יוצא מרחוב ז'בוטינסקי, יש מקום לחשוש שהוא הולך יותר מהתחום המותר, משום שלשיטות שיש חיבור קשתות הרי זה מחוץ לגג הקשת לפי שיעור רח"נ בלבד, ויש מקום להקל בשעת הצורך שנחשב גג הקשת כפי החישוב לשיעור חזו"א.

תחום שכונות גני הדר ועמישב

צו. הגדרת גוש הבתים לשכונת גני הדר

הנה בארנו לעיל ששכונות גני הדר ועמישב מנותקות ממרכז העיר פתח תקוה, מחמת שלאורך כביש 40 יש הפסק ברצף הבתים יותר מקמ"א אמה. לכן אזור זה נחשב כעיר קטנה בפני עצמה, שצריכה למדוד את התחום לפי השטח שלה והריבוע שלה.

הגדרת גוש השכונות. שכונות גני הדר ועמישב, מחוברות לשכונת **בילינסון** הסמוכה בתוך קמ"א אמה גם לשיעור הקטן, בצומת רחוב ארבע ארצות (לשכונה זו אין קשר לב"ח בלינסון, והם בשני צדדים שונים).

כפר סירקין צמוד לשכונה הנ"ל, אך בתוך הכפר יש רווחים גדולים שמעוררים בעיה האם לחשב את הישוב כמו עיר אחת, או בכמה חלקים נפרדים. וצ"ע למעשה, אך אין לנו כ"כ נפק"מ במקום הזה.

צו. חישוב התחום לשכונות אלו

בענין צורת הריבוע לשכונות אלו, הוא די פשוט, כיון שיש שתי צלעות [בצד מערב לכיון כביש 40, ובצד דרום לכיוון כביש מכביית 471], והן ישרות לאורך רוב גוש השכונות, והצורה שלהן תואמת לצורה של ריבוע. לכן לכאורה ברור שאם מרבעים לפי צלע עצמי, מרבעים אותם לריבוע צלעות אלו.

אלא שהצורה הזו שונה מעט מצורת ריבוע העולם, מפני שהיא קצת אלכסונית, וכיון שהעיר אינה מרובעת מכל צד י"א שהריבוע שלה לריבוע עולם, ויש להתחשב לחומרא גם באפשרות זו של ריבוע עולם.

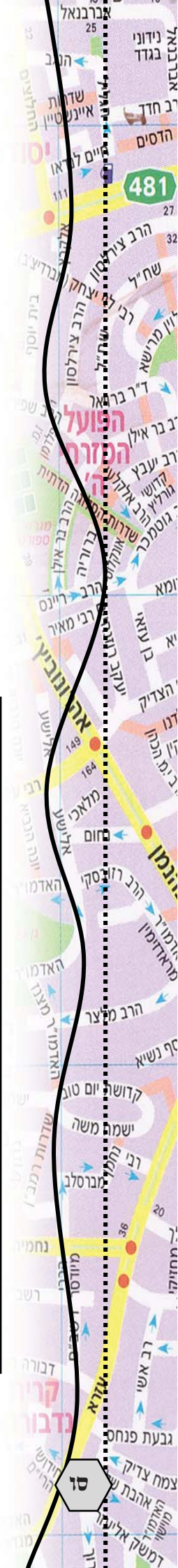
במדידת התחום לכיוון מרכז העיר פתח תקוה, אין אפשרות להבליע כלל, והתחום מסתיים בסוף אלפיים אמה, שהם לשיעור רח"נ כוללים את רחוב קיש, ומסתיימים באמצע "בית רבקה", ובאמצע רחוב קלישר. [לפי ריבוע עולם נוסף מעט בצד הדרומי שע"ז כולל את כל בית רבקה, ועוד מעט בלבד]. ולפי שיעור חז"א כולל את רוב רחוב שפרינצקי מלבד שני הקצוות שלו שנוטים יותר למערב, ויוצאים מחוץ לאלפיים.

הפתרון להתיר את ההליכה למרכז פתח תקוה, הוא ע"י הנחת עירוב תחומין בגוש מרכז העיר פתח תקוה, ע"ז כל מרכז העיר פתח תקוה כד' אמותיו, ושכונות גני הדר ועמישב הן בתוך האלפיים לעיר שהניח עירובו, ומותר ללכת ולחזור בין ביום ובין בלילה [וא"צ לדין עיר שלן בה].

במדידת התחום לכיוון צפון, התחום כולל את רוב שכונת יוספטל עד רחוב_ לשיעור רח"נ. ועוד מעט לשיעור חז"א. לפ"ז מותר ללכת גם לשכונת כפר אברהם שמעבר לכביש 40, כיון שהיא בתוך הפינה של הריבוע לשכונות אלו. אלא שצריך להתחשב בשני הצורות הנ"ל, לריבוע עולם ולריבוע עצמי לפי הצלעות, וההבדל ביניהם אינו גדול כ"כ.

גבעת השלשה, נמצאת מחוץ לתחום של שכונות אלו, לפי שיעור רח"נ התחום מסתיים לפני בית המגורים הראשון, ולפי שיעור חז"א יש מספר בתים בודדים בתוך התחום, ועכ"פ הדרך להגיע דרך הכביש הוא מחוץ לתחום. [ויש לדון ששייך להבליע

-

דיני התחום לעיר ראשון לציון

העיר ראשון לציון היא עיר גדולה, שיושבת משני צידי כביש 4 (גהה), ובין שני הצדדים יש רווח של יותר מקמ"א אמות, ולכן מבחינה הלכתית שני הצדדים מתחלקים לשתי ערים לענין התחום [ראשון לציון מזרח, ראשון לציון מערב], וכל צד צריך לחשב את התחום מהקצה שלו⁷¹.

צז. דין הריבוע לראשון לציון מזרח

החלק המזרחי של ראשון לציון, כמעט כולו בתי מגורים צפופים, [מלבד קטעים קטנים של אזורי תעשייה שרובם מובלעים בעיר], ואין הפסק בתוכו ברצף הבתים, ולכן כל הצד הזה נחשב כעיר אחת, שכל מי שנמצא ושובת באחד מהבתים, נחשב לו כל הגוש הזה כד' אמות, ומתחיל למדוד אלפיים אמה מקצה הגוש – "ראשון לציון מזרח".

בענין הריבוע ל"ראשון לציון מזרח", יש שתי אפשרויות א. לריבוע עולם, לפי השיטות שתמיד מרבעים לריבוע עולם, ואז יוצא ריבוע כפי קו מס' 1. ותחום אלפיים אמה (לשיעור רח"נ) הוא בגבול המסומן במפה בקו מס' 2. ולשיעור חזו"א עוד כמאתים מטר בלבד.

ב. אבל לפי השיטות שמרבעים לפי הצלע העצמי (רשב"א, חזו"א וי"א גם משנ"ב), יש לצדד שהריבוע לעיר זו הוא באלכסון. ואע"פ שאין צלע אחת ישרה לאורך כל העיר (גוש מזרח), מ"מ שתי הצלעות מערב ודרום יש בהם קטע ישר לאורך כחצי העיר, ושתייהן יחד תואמות לזוית של 90 מעלות שהן שתי צלעות של ריבוע אלכסוני. וגם הצורה הכללית של העיר משתלבת בריבוע הזה. לכן יש צד גדול לומר שצורת הריבוע יהיה כמסומן במפה קו מס' 4. ותחום אלפיים אמה (לשיעור רח"נ) הוא בגבול המסומן במפה בקו מס' 5.

צח. גבולות התחום

המקומות הנמצאים בתוך התחום, שמותר ללכת אליהן בשבת. לפי החישובים הנ"ל, יש רק מעט מקומות שנמצאים ממש בתוך התחום של ראשון לציון מזרח.

באר יעקב. חלק גדול מהעיר נמצא בתוך התחום, והגבול של התחום תלוי מאוד בצורת הריבועים, ולכתחילה יש להחמיר כשניהם, ומותר ללכת רק לשטח שבתוך שני הריבועים (מס' 5 2), שבזה ודאי שהוא נמצא בתוך התחום. [הישיבות נמצאות מאחורי הרכבת, והם בשטח שיש עליו ספק אם הוא בתחום של ראשון לציון].

ואם צריך ללכת לשטח המסופק, וכל שכן אם צריך ללכת לשטח שמחוץ לריבועים הנ"ל, יעשה עירוב תחומין, ויניחנו בתוך באר יעקב, ואז יהיה מותר ללכת לכל באר יעקב. אלא שבמצב כזה נהיה דינו כתחום של באר יעקב, ויפסיד חלק גדול מראשון לציון מזרח, ואם הוא גר במרכז העיר, לא יוכל להיות בביתו. ובהכרח צריך להשתמש בדין "עיר שלן בה", ולכן צריך שיהיה בליל שבת ויר"ט בראשון לציון מזרח, ורק ביום יוכל ללכת לבאר יעקב ע"י עירוב התחומין שהניח בבאר יעקב.

⁷¹ כמבואר בש"ע (סי' שצ"ח ס"ז). במקרה זה אין אפילו חיבור של "קשתות" [עיר הנכנסת לשקע בעיר האחרת], כיון שכביש 4 חותך ביניהם בקו ישר. אמנם יתכן שיש חיבור של פגישת ריבועים [אם הריבוע יהיה לפי ריבוע עולם, ולא לפי ריבוע עצמי], אבל הוראת גדולי ההוראה שלא לסמוך על חיבור קשתות וכל שכן על חיבור ריבועים. ובענין חיבור העירוב, כיון שמדובר בעירוב ברמה העירונית, מחמת ההכרח יש בו הרבה קולות ופקפוקים, לכן אין להורות לסמוך עליו אף לענין התחום.

נס ציונה. המרחק בין הבית שבקצה ראשון לציון, לבית הראשון בנס ציונה הוא יותר משיעור תחום לרח"נ, ומעט פחות משיעור חז"א. וגם אחרי תוספת הריבועים, ישנם רק מעט בתים בתחילת נס ציונה שנכנסים בתחום, [ולפי ריבוע עצמי ושיעור רח"נ, אין כלל בתים בתחום]. לכן אי אפשר ללכת לנס ציונה בשבת ויר"ט, אמנם יש אפשרות להניח עירוב תחומין בתוך נס ציונה, ואז יהיה לו דין התחום של נס ציונה [שגם בזה יש לדון בצורת הריבועים], וזה יתיר ללכת אם נמצא בכניסת שבת וליל שבת בראשון לציון מזרח, ורק ביום הולך לנס ציונה. [ויתכן שההיתר הזה הוא רק לשיעור חז"א ולא לשיעור רח"נ, או שילך דרך כביש 423, שדרך זו מועילה גם לשיעור רח"נ באופן שמניח עירוב כנ"ל].

לגבי אדם שנמצא בכניסת השבת בנס ציונה, ראה בדיני התחום של נס ציונה.

בענין ההליכה אל **ראשון לציון מערב**, לפי מה שהתבאר, הרי מבחינה הלכתית הרי זו כמו עיר נפרדת, ומי שנמצא בחלק המזרחי, מותר ללכת רק עד סוף אלפיים אמה מקצה הבתים של הגוש המזרחי. גבול התחום במקום זה תלוי בצורת הריבועים, ויש בזה נפק"מ גדולה. לפי השיטות שמרבעים לריבוע עולם יוצא, שרוב השכונות שבצד מערב, הן בתוך התחום של גוש מזרח עד קו מס' 72², אבל לפי הריבוע העצמי, יוצא שרק שליש מהשכונות בתוך התחום כמסומן בקו מס' 5, [וגם אין הרבה אפשרות להבליע], ולכן נראה שעד רחוב _ מותר ללכת לפי כל החישובים, יתכן שגם עד רחוב _ ומעבר לכך יש לחשוש שאינו בתוך התחום.

אם רוצה ללכת לשכונות שנמצאות מעבר לקו הנ"ל, יש אפשרות להניח עירוב תחומין בצד המערבי, וללכת רק ביום ולא בלילה. וגם בהנחת העירוב יש הרבה חילוקים לאיזה מקום הוא צריך להגיע, כיון שהגוש המערבי אינו גוש מחובר, אלא הוא עצמו מחולק לכמה שכונות נפרדות זו מזו, ע"י הפסק של יותר מקמ"א אמה ללא בתים, ולכן במקרה כזה יתקשר לברר מה הדין של המקום המסוים שאליו הוא צריך להגיע.

חולון. העיר חולון נמצאת במרחק יותר מאלפיים אמה מראשון לציון מזרח, ואין אפילו חלק מחולון בתוך התחום [רק לפי ריבוע עולם, ולפי השיעור הגדול, נכנסים כמה בתים בודדים של הקצה הדרומי של חולון]. ולכן אסור ללכת מראשון לציון לחולון בשבת. ולגבי עשיית עירוב תחומין, הנה אם יניח את העירוב בחולון, ויהיה לו דין כתושבי חולון, שוב תהיה לו בעיה שהתחום של חולון אינו מגיע לקצה גוש הבתים של ראשון לציון מזרח. וגם ע"י הבלעות עם השיעור הגדול שהתחום מגיע לקצה ראשון לציון, [ובצירוף דין עיר שלן בה בראשון לציון], עדין יש בעיה שהכניסה לראשון לציון דרך הכביש, היא מחוץ לתחום של חולון. לכן אין אפשרות להניח עירוב תחומין בחולון [אא"כ ימצא דרך לצאת מהפינה הצפונית של גוש ראשון לציון מזרח].

בית דגן. ישוב בית דגן נמצא על גבול התחום של ראשון לציון, ולפי ריבוע עולם חלק ממנו בתוך התחום, ולפי ריבוע עצמי כולו מחוץ לתחום. אמנם יש בצד הזה אפשרות לעשות הבלעה (אזור המסומן באות ג'), אבל קשה לאמוד כמה מידת ההבלעה, כיון שלא מדובר בשכונת מגורים, אלא בניני תעשייה וכדומה, וצריך למדוד גודלו של כל בנין בפני עצמו, [ושאין בו יותר מבית סאתיים, שלא יהיה קרפף].

⁷² ולא ניתן להאריך את התחום ע"י הבלעה, למרות שהשכונות האלו מנותקות זו מזו וחלק מהן מובלעות כולן בתחום, מ"מ יש לחוש לחומרא לעירוב שמחבר אותן לרשות היחיד אחת.

◆ ◆ ◆

-

דיני התחום לעיר אלעד

צט. הגדרת שטח העיר והעירוב

הנה בחישוב התחום לעיר אלעד, יש צורך להגדיר קודם את שטח העיר והעירוב. בעיר זו הדברים ברורים ביחסי לערים אחרות. כל העיר רצופה בבתי מגורים, והיא כגוש אחד, כי אין בה שטחים גדולים של אזורי תעשייה וגינות, אלא הכל מוקף בבתים צפופים, [מלבד מעט מקומות בקצוות, כחמישים מטר בלבד]. לכן הגדרת העיר היא ברורה.

כמו כן בענין העירוב, יש עירוב מהודר שהוא צמוד לשטח הבתים, ויש את ההיקף של הגדר מסביב לעיר. והנה גם אם ההיקף הכללי נחשב רשות היחיד, וגם אם נאמר שהגדר נחשבת חומה לעיר, הדבר אינו משמעותי לענין התחום, כיון שהוא מוסיף בסה"כ כחמישים מטרים מקצה הבתים, וכן הגדר אינה יוצרת צורת ריבוע מסוים, שיהיה בו נפק"מ לחישוב צורת הריבוע. לכן הגדרת העיר והעירוב ברורים, ואנו נתחשב להלן בגוש הבתים שהוא נכון לכל הדעות, גם למי שאינו סומך על היקף העירוב. ונציין כאן שגם היקף העירוב אינו משנה כ"כ את הגבולות דלהלן אלא בכחמישים מטרים, ורק בצדדים מסוימים.

ק. ריבוע העיר וגבולות התחום

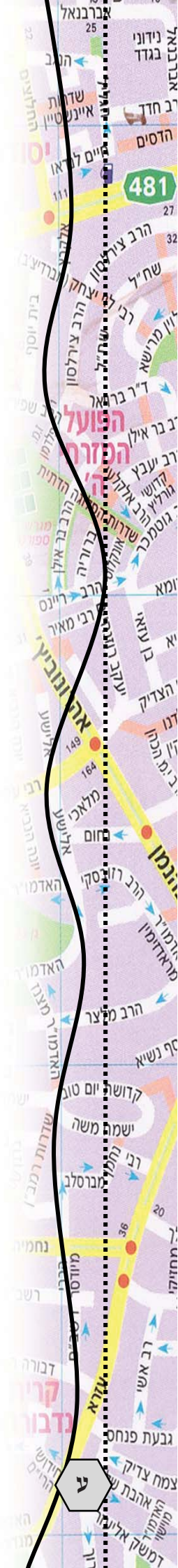
בעיר אלעד יש עוד דבר מיוחד, שבפשטות אין בה ספק בצורת הריבוע, כלומר אין בה צלע ישרה שיש לדון שקובעת את צורת הריבוע בזוית שונה מריבוע עולם. אלא כל הצלעות מעוגלות. וגם הצורה הכללית של העיר תואמת לריבוע עולם. ולכן צורת הריבוע שלה נקבע לפי צורת ריבוע עולם. לפ"ז ריבוע העיר הוא כפי המסומן בקו מס' 1. וגבול התחום הוא כפי הריבוע בקו מס' 2.

לפ"ז יש שלשה צדדים (מזרח, דרום ומערב), שאין ישוב כלשהו בתוך התחום, בצד מזרח ודרום אין כלל משהו קרוב. ובצד מערב יש ישוב "מזור", שמתחיל מיד אחרי אלפיים אמה לשיעור רח"נ. ואם נחשב את התחום לפי שיעור חז"א, יהיו שני רחובות ממנו בתוך התחום, אבל יהיה אסור להמשיך יותר מכך, כדין מי שכלתה מדתו באמצע העיר. בשלשה צדדים אלו, אין גם מקומות להבליע ולהאריך את התחום, ולכן הגבול נשאר כמסומן בקו מס' 2. [ולשיעור חז"א עוד כמאתיים מטר מעבר לקו זה].

אבל בצד צפון, יש ישוב אחד "נחשונים", שכולו בתוך התחום, ואין ספק בדבר זה [אפילו בלי חישוב ריבועים]. ולכן הוא משמש גם להבלעה להאריך את התחום, ע"י שכולו נחשב לענין זה כד' אמות, ולפ"ז התחום מגיע בצד הזה עד קו מס' 3. אך אין רווח בהבלעה הזו, כי אין עוד ישוב קרוב שיכנס בתוך התחום.

קא. דין התחום לאדם ששובת בנחשונים

יש לציין שהדין הנ"ל הוא רק לגבי אדם ששובת בעיר אלעד, שיש לו את התחום של כל עיר אלעד, אבל אם אדם ששובת בישוב נחשונים רוצה ללכת לאלעד, אינו יכול ללכת לכל אלעד, כי התחום שלו הוא לפי התחום של נחשונים, שאינו מודד אלפיים מקצה ישוב נחשונים, וכיון שאלעד היא גדולה יחסית, חלק גדול ממנה נמצא מחוץ לתחום של נחשונים.

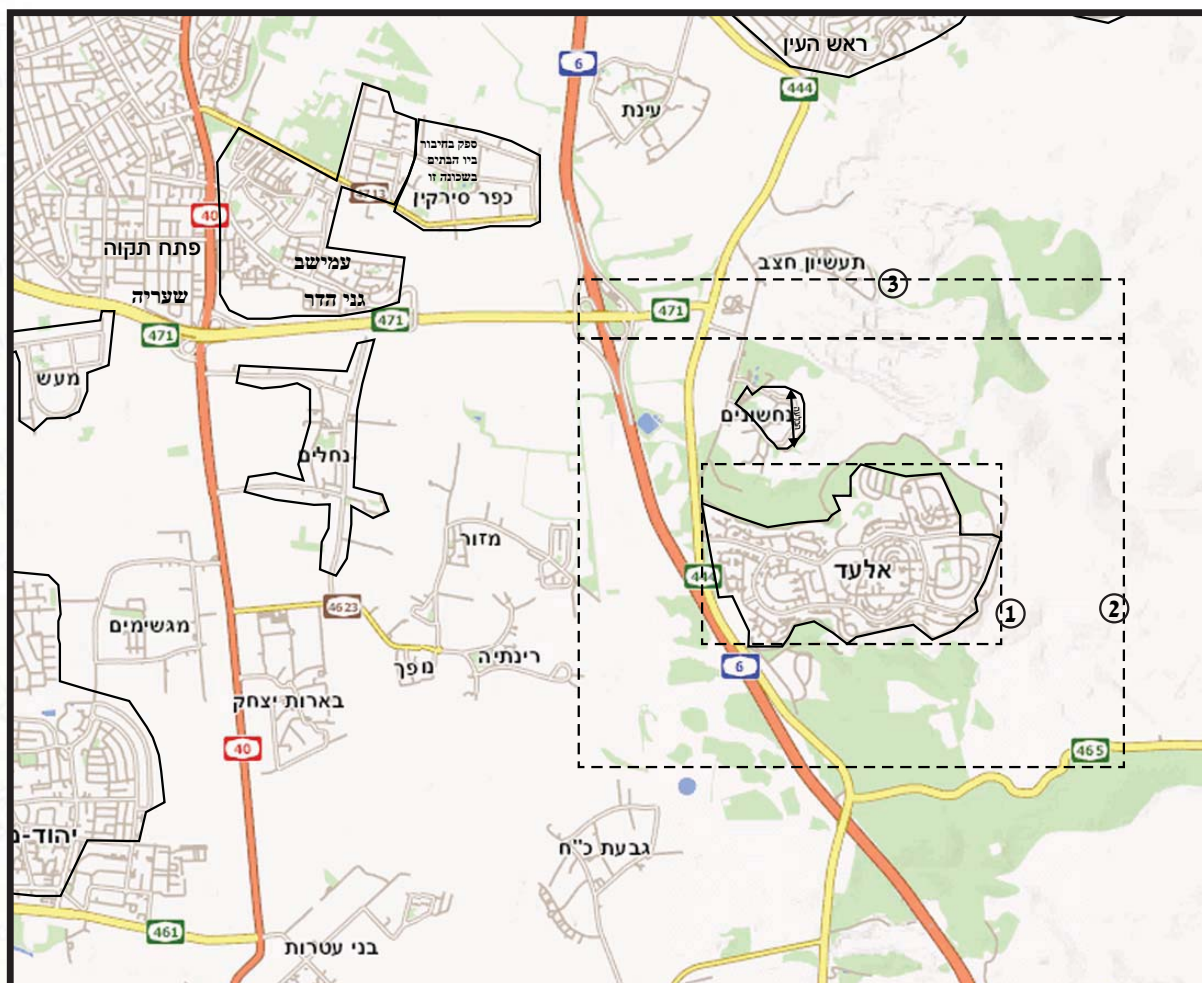

אבל הוא יכול להניח עירוב תחומין באלעד, ואז כל אלעד כד' אמותיו, ומותר גם ללכת לכל נחשונים ולחזור, כיון שכעת מחשבים לו את התחום לפי אלעד, ונחשונים בתוך האלפיים של אלעד.

מפת תחום אלעד

1. צורת הריבוע לפי ריבוע עולם. 2. גבול התחום לריבוע עולם, לשיעור רח"נ. 3. גבול התחום לאחר הבלעה משוב נחשונים.

דרך התחומין

ב

ביאור הלכות תחומין בקצרה
לאזור מודיעין עילית
ישובים ומקומות נופש

כולל ביאור דינים רבים בריבוע העיר ומדידות התחום
ביאור הנושאים העיקריים המצויים כיום בחישוב התחום בישובים
ופירוט גבולות התחום לקרית ספר, אזור מירון
איזור בית חלקיה, עפולה, אופקים
ודיני עשיית עירוב פרטי בבנין

– מהדורת ביקורת –

שבט תשע"ח

הקדמה

נושא התחומין בחלק המעשי אינו ידוע עד כה לרוב הציבור, ואף הבני תורה שיודעים דיני עירובי חצרות ונמנעים מלטלטל בעירובים שונים, מ"מ בנושא היציאה מהתחום ועשיית עירוב תחומין, כיצד מותר ללכת ומתי, ביום או בלילה, האם מותר לחזור ומהו דין עיר שלן בה, כל אלו אינם מוכרים כלל. במקרים רבים אירע לאדם צורך כלשהו ללכת בשבת לעיר אחרת סמוכה, ואף אם מתעורר לשאלת התחום אינו יודע לשית עצות בנפשו היכן לברר ומה צריך לברר.

לשם כך באנו בחיבור זה לתרגם את ההלכות לחלק המעשי, ובעיקר לשלב בכל מקום הסבר מדוע מרחק זה נחשב בתוך התחום או מחוץ לתחום, האם עירוב תחומין [שאדם מניח באופן פרטי] יכול לעזור או לא, מהיכן מותר ללכת ומהיכן אסור.

והנה מכיון שמטרת החיבור הוא שיוכלו להבין בו אף אלו שאינם מונחים בסוגיות אלו, כמו"כ לתת מענה קצר כאשר אדם צריך תשובה מהירה, על כן לא באו בחיבור זה כל החישובים והצדדים ההלכתיים שיש לומר ולדון בכל מקום ובכל דרך, אלא כתבנו את עיקרי הדברים המועילים להבנת הענין.

מכיון שלא נכתבו כל פרטי ההלכות והצדדים, אין לסמוך על הכתוב בלבד, אלא יש לברר כל מקרה לגופו.

מטרה נוספת בהבאת הנידונים המעשיים ופרטיהם, מלבד ההוראה למעשה, אפשר ללמוד מכך את הדינים עצמם. בדיני ריבוע העיר ביאר החזו"א אופנים רבים שיש להסתפק כיצד לרבע את הערים. ואחריו נתחברו כמה וכמה חיבורים (ריבוע העיר, זכר צבי, קרית אריאל, נחלת ישראל, ועוד) ובהם נוספו שאלות רבות, ועוד דברים שנחלקו רבני זמנינו. וכדי להבין את הדברים יש צורך לקחת דוגמאות ולדון בהם.

והנה כדרכה של תורה, לולי הראשונים שסללו הדרך לפנינו, לא מצאנו ידינו ורגלנו, בפרט בבירור כל החישובים ופרטי ההלכות של תחומין שהם מורכבים מאוד, גם בעצם המדידה בשטח בין בתי העיר ובין השכונות והערים, וגם בהגדרת ריבוע העיר, מילוי הקשתות, צורת ההבלעות ועוד פרטים רבים. על כן עלי להודות לכל אלו שערכו חיבורים על דיני התחומין שעליהם הסתמכתי, והם ספר קרית אריאל להגר"א בוקוולד שליט"א, מחנה ישראל להגר"ר ד"מיטרובסקי שליט"א, דרור יקרא במאמרים של הגר"א בוקוולד, והגר"ר טיקוצינסקי שליט"א. מלבד זה הוספתי ובייררתי במדידה עצמית, ובבירור דעות הרבנים בזמנינו.

תודה מיוחדת לרבנים הגאונים שטרחו וסיעו בידי בחישובי המדידות, ובפרט להגר"מ לובין שליט"א והגרש"ק שליט"א.

חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמי. אילו פי מלא שירה כים איני יכול להספיק להודות לה' על אחת מיני אלף. אין לי אלא לישא תפילה אשר היא הרינה, עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תמשנו ה' אלוקינו לנצח, ונוכה אני ובני ביתי ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תורתך באהבה מתוך בריאות ונחת והרחבה.

מהדורה זו מהדורת הגהה, ופשוט שאסור לסמוך על הדברים למעשה, וכ"א יראה המקורות וישאל לת"ח המנוסים בנושא מסובך זה.

יו"ל ע"י

נערך בס"ד ע"י משה אנגלרד, רח' אור החיים 23 טל' 03-6195849

ניתן להשיג את החוברות שיצאו עד כה בכתובת הנ"ל

תחומין באיזור מודיעין עילית

הנה לפני שקובעים דין התחום לקרית ספר, יש לציין שבעיר זו הדינים יכולים להשתנות תוך זמן קצר. יש ערים שגבולותיהן קבועים, אבל בקרית ספר בונים ומרחיבים סביב העיר כל הזמן, ולכן יתכן שינוי הלכתי תוך זמן קצר. הגאון רבי אפרים רוטשילד שליט"א, הרב של נושא העירובים בעיר זו, הוציא חוברת "זכרון שמואל" על נושא התחומין לפני כחמש עשרה שנים, בזמן שקרית ספר הסתיימה ברחוב חפץ חיים, והיו רק כמה בתים בבניה בתחילת רח' מסילות יוסף ונתיבות המשפט. מאז קרית ספר הוכפלה וגם נוספו עליה "ברכפלד" "חפציבה" ועוד בתים מכל הכיוונים, כמו"כ הישובים הסמוכים "מתתיהו" ו"חשמונאים" התרחבו. ולכן יש לדון עליה מחדש, א. בצורת ריבוע העיר, ב. בחישוב התחום.

והנה מטרתנו במאמרים אלו לבאר את דיני התחומין לקרבם אל המציאות, ולא דוקא לקבוע את המעשה אשר יעשון, לכן שמנו דגש על הסבר דיני החישובים ומקורותיהם, יותר מאשר על קביעת התחום המדויק. הקביעה המדויקת מסורה לרבני העיר העוסקים בדבר.

חיבור העירוב

ראשית כל יש לדון על העיר עצמה, האם כולה גוש אחד, או שמא כבערים אחרות יש שכונות המנותקות מהעיר בקמ"א אמה, וגורם לעיר להיות כשניים או שלשה ערים מבחינה הלכתית.

בנושא זה יש דבר מיוחד בקרית ספר שאין בערים אחרות, והוא חיבור העירוב. בכל הערים העירוב מיוסד על שיטות מסוימות מקילות, לדוגמא בנושא רשות הרבים, אשר גם אילו היו מתקנים כל שבוע את העירוב כהלכה, עדיין אינו מועיל לדעה הראשונה בשו"ע (סי' שמ"ה ס"ז), וכן נושא הקרפיפות הכלולים בעירוב שההיתר שלהם דחוק מאוד כמ"ש הביאור הלכה (סי' שנ"ח ס"ט), וכ"ז מלבד הבעיה שבהרבה ישובים לא יכולים לעמוד בכמות התיקונים הנדרשים, מחוסר תקציב או ידיעות הלכתיות.

כל זה אינו שייך בקרית ספר, האחראים על העירוב הם ת"ח הבקיאים בהלכות, ומשקיעים שעות רבות כל שבוע לתקן כל הנדרש, בליווי הצוות והתקציב העומד לרשותם, וכן הצליחו להקיף במחיצות מג' רוחות, ולהציב בכניסה שער הסגור כל השבת ולא נפתח אף לצורך רכבי הצלה [אלא הם עוברים בכביש קטן עוקף], וכן הידורים נוספים שעשו ועושים כל הזמן. לכן היקף העירוב הוא המהודר ביותר ששייך לעשות בהיקף של עיר כה גדולה, וממילא אף אם יש הפסק ברצף הבתים, כל ההיקף נחשב כד' אמות [למי ששובת בתוכו בכניסת שבת או ע"י עירוב תחומין], ולא מדין שהכל עיר אחת אלא משום שהכל רשות היחיד אחת.

ואמנם הרוצה להדר ולהחמיר שלא לטלטל על סמך העירוב, קדוש יאמר לו, ויש מקום לחומר זה, וכפי שאמר לי הג"ר ישראל ז"ק שליט"א "אני אומר תמיד לאנשים,

לא עשיתי עירוב בשביל שמי שלא מטלטל יטלטל, אלא בשביל שמי שמטלטל יהיה לו עירוב כשר ומהודר לסמוך עליו". עכ"פ שורת הדין שמותר לסמוך על העירוב בעיר זו.

הגדרת היקף העירוב מדין חומה או רה"י

לפ"ז נבוא לדון על ריבוע העיר לפי חיבור העירוב. הנה נחלקו רבני הדורות האחרונים בהגדרת החיבור שע"י העירוב, יש אומרים שההיקף נחשב כחומת העיר, ולפ"ז כל מה שתוך ההיקף נחשב עיר אחת, מפני שהעיר מתרחבת עד החומה, (כ"כ הגר"ש אויערבאך שליט"א במכתב הנדפס בתחילת ספר קרית אריאל, והוסיף שאין לסמוך ע"ז למעשה). אבל דעת רוב הפוסקים שאינו נידון כחומה, ע"פ מה שכתב החזו"א שאין נחשב חומה אלא כאשר היא מגינה על העיר, והיקף העירוב אינו מגן מבחינה גשמית. וכן צידד בקריינא דאיגרתא, וכן נוקטים הקרית אריאל ועוד ספרים. ולפ"ז חיבור העירוב אינו עושה את השכונות כעיר אחת, ומ"מ הוא עושה את כל ההיקף כרשות היחיד אחת, וגם לפ"ז השובת בתוך ההיקף נעשה כל ההיקף כולו כד' אמות של שביתתו, ויכול ללכת מחוץ להיקף אלפיים אמה לכל רוח.

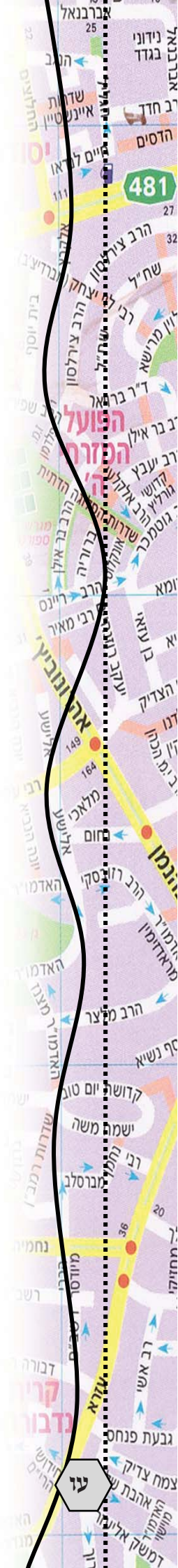
ריבוע לפי העירוב או לפי דין עיר

בחוברת "זכרון שמואל" שחיבר הגר"א רוטשילד שליט"א בענין תחומי קרית ספר, הביא דעות בפוסקים לגבי ריבוע העיר, האם מחשבים את הריבוע לפי ההיקף, או רק לפי העיר עצמה, כלומר לפי גושי הבתים הרצופים, משום שדין ריבוע נאמר דוקא לעיר. וע"פ זה עשה בכל מקום שני חישובים לריבוע, אחד לפי העירוב, והשני לפי רצף הבתים.

אמנם נראה שהריבוע צריך להיות לפי העירוב [עד כמה שסומכים על העירוב] דהנה דין ריבוע נאמר גם ברשות היחיד, ואפילו בד' אמות של אדם ששובת במקום פתוח כתב המשנ"ב (סי' שצ"ו בשעה"צ סק"ז) שנותנים אותן בריבוע ומרויח את הפינות, משום שכל שיעורי שבת מרובעים עם הזויות שלהם. וכן מבואר להדיא בחזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"א), וכ"כ בספר זכר צבי (הערה 45), וכן שמעתי מבעל הקרית אריאל. שו"ר בספר תיקון עירובין (ח"ב עמ' קכ"ח) שהביא נידון זה, והביא שהגאון יעקב רצה לדייק לשון המשנה "כיצד מעברין את הערים", שדוקא בעיר יש ריבוע, וכ"כ בספר כנף רננה, אבל כתב שם להקשות עליהם דגם לד' אמות יש ריבוע כנ"ל, והאריך והכריע שיש ריבוע גם לרשות היחיד וגם להיקף העירוב [כאשר הוא כשר].

אבל הסתפק החזו"א (סי' ק"י ס"ק כ"ג סוד"ה ומיהו) כאשר יש עיר בתוך רשות היחיד, האם הריבוע נקבע לפי העיר או לפי צורת רשות היחיד, האם נותנים את שני הריבועים לקולא [כיון שיש לו שביתה גם מכח העיר וגם מכח רה"י, והרה"י לא משנה את דין העיר], או שצריך לקבוע ריבוע אחד מהם, וסיים דמסתבר שמוודין ריבוע לפי חומתה [דהיינו מחיצותיה], וכן העתיק השו"ת הלכות (סי' שצ"ח סס"ו), וכ"כ בספר זכר צבי, ובתיקון עירובין (שם). וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' מ"ו). וא"כ יש לרבע את קרית ספר לפי צירוף כל השטחים שבעירוב, ולפי הכיוון שייראה לפי צורת העירוב. ומ"מ נעשה לקמן שני חישובים, הא' לפי חיבור העירוב, והב' לפי חיבור רצף הבתים, שחישוב זה נכון אף למי שמחמיר בנושא העירוב¹.

¹ נראה פשוט שאם מרבעים לפי בתי העיר, הביאור הוא כי באמת יש לאדם השובת במקום זה שתי כוחות נפרדים לקנות שביתה, א' מכח דין עיר שהיא לפי רצף הבתים, ב' מכח דין רשות היחיד שהיא לפי

ראשון נבאר את הריבוע לפי חיבור העירוב. לפ"ז יש שלש אפשרות, א. לפי ריבוע העולם. ב. לפי מילוי הקשת מברכפלד לחפיצה ג. לפי מילוי הקשת מברכפלד למתניהו.

ריבוע לפי ריבוע העולם

הנה לפי חיבור העירוב, כל השכונות מחוברות כולל ברכפלד, גרין פארק וחפיצה. וא"כ הריבוע הפשוט לפי ריבוע העולם צריך לכלול את כל אלו, ולפ"ז יוצא ריבוע גדול מאוד כזה (קו מס' 1 במפה).

אמנם ברוב הצדדים אין נפק"מ בהוספת הריבוע, כי מצד דרום ומזרח בלא"ה כל מה שתוך גדר ההפרדה הוא בתוך אלפיים לבתים. כמו"כ מצד דרום אין כ"כ ענין ללכת לישובים אשר שם [מלבד בזמן האחרון שהתחדשו כמה בעלי תשובה משוב לפיד, אשר להם יש נפק"מ בריבוע זה]. עיקר הנפק"מ היא לצד מערב לכיון חשמונאים. ולפ"ז הריבוע מוסיף עוד כ-300 מטר לקרית ספר.

ריבוע לפי קו יתר במזרח העיר

אמנם לפי צד זה שכל השכונות בקרית ספר מחוברות זו לזו [ע"י העירוב], יוצא בשני צידי העיר [מזרח ומערב] שקע גדול בקו סיום העיר. מצד מזרח, בולטת שכונת חפיצה בפינה הדרומית, וממנה יש למתוח קו עד קצה ברכפלד, להשוות את העיר (קו מס' 2 במפה)². וכן מצד מערב בולטת שכונת ברכפלד בפינה הצפונית, וממנה יש למתוח קו עד רחוב חזון דוד בפינה הדרומית, ולהשוות את העיר בקו ישר (קו מס' 3 במפה).

לאחר מילוי השקעים יש לדון על צורת הריבוע לפי קו היתר, מאחר ונעשית עי"ז צלע ישרה לאורך כל העיר, ודעת החז"א [והמשנ"ב] ע"פ כמה ראשונים והטור, שכאשר יש צלע ישרה מרבעים לפי הצלע הישרה, וביותר, גם לדעת החולקים יש

ההיקף, והשאלה האם נותנים לו כל אחד לעצמו, ויש לו קולא של שניהם, או שנותנים לו רק את רשות היחיד שהיא יותר חזקה מבחינה מסוימת.

אבל זה ודאי שאם קובעים את הריבוע לפי הבתים, ובין הבתים יש הפסק, אין הריבוע כולל את השכונות אפי' שמחוברות ע"י העירוב, לדוגמא בעיר זו הבתים של קרית ספר מופסקים מברכפלד, אין לומר שמרבעים לפי צורת גוש הבתים של קרית ספר ובכל זאת נרחיב את הריבוע עד ברכפלד מחמת שהיא מחוברת ע"י העירוב, [שלפ"ז יתכן שנאמר שבגלל צורת הבתים מרבעים לפי ריבוע עולם, ואח"כ מרחיבים אותו לכל השכונות ויוצא ריבוע גדול (קו 1 במפה), אע"פ שמצד העירוב היינו מרבעים באלכסון לכיוון מילוי הקשת (קו 2 במפה)]. זה אינו, כי השביתה מכח עיר לא מתרחבת ע"י העירוב, אלא רק השביתה מכח רה"י, וא"כ אין צד שנרבע לפי כיוון הבתים ולפי הגודל של ההיקף של רה"י של העירוב, אלא אם מרבעים לפי הבתים, הריבוע לשובת בקרית ספר הוא רק לפי גוש הבתים של קרית ספר בלי ברכפלד, ואמנם מותר לו ללכת בכל ברכפלד מצד שהיא תוך רשות היחיד, דע"פ זה ג"כ מקום השביתה שלו, אבל כלפי הריבוע לשובת בקר"ס לא יכלול בריבוע את ברכפלד, לפי הצד הזה שמרבעים לפי הבתים.

אמנם כבר כתבנו הכרעת החז"א שמרבעים לפי המחיצות של רה"י, וכן נקטו בשאר הספרים, וא"כ אם נסמך על כשרות העירוב, צריך לרבע את כל השכונות יחד ורק לפי צורת מחיצות העירוב.

² קו היתר בצד מזרח ארוך [כ-2260 מטר] יותר מ-4000 אמה לפי שיעור הגר"ח נאה, והרי בשיעור זה כתב השר"ע (סי' שצ"ח ס"ד) שאין מותרין יתר כזה ארוך ולא ממלאים את החלל. מ"מ הרמ"א והפוסקים פסקו כדעת התוס' שאם אין עומק החלל יותר מ-2000 אמה, ממלאים את החלל, [שאע"פ שהיוצא מהקצוות של רגלי הקשת לא היה יכול להגיע לכל האמצע בלי לצאת מתחום אלפיים, מ"מ אם יצא מגג הקשת יוכל להגיע לכל האמצע של החלל, ולכן כל החלל השקוע נספח לעיר], וכיון שאין כאן עומק 2000 מקו היתר עד בתי העיר, וכל שכן [עד גבול העירוב], לכן ממלאים את החלל ומותרים יתר ארוך. [ויש להסתפק אם השר"ע חולק על דין זה שכתב הרמ"א].

מתוכם שמודים שכאשר העיר עשויה כקשת מרבעים אותה לפי כיוון מילוי הקשת [הנקרא קו ה"יתר"], וא"כ גם כאן יש לרבע לפי קו ה"יתר" המזרחי.

מה שלא מרבעים לפי מילוי הצלע המערבית, משום שהצלע הישרה שלה דהיינו קו ה"יתר", הרבה יותר קטן מקו ה"יתר" שבצלע המזרחית, וגם אין החלק הישר עומד כנגד כל העיר, לכן צריך להעדיף לרבע לפי הצלע המזרחית. לפ"ז יוצא כיוון הריבוע בצורה כזו (קו מס' 4 במפה). וכך נראה לקבוע את צורת ריבוע העיר.

ריבוע לפי הכיוון הכללי של העיר או היתר

הספק שיש לשדות נרגא בקביעת ריבוע זה, הוא משום שבאמצע הקשת יתכן שהעירוב בולט מעט. א. הסיבוב של הכביש בפנינת העיר המזרחית [במקום שהפועלים יוצאים] יתכן והוא בולט בכמה מטרים בודדים, בקו היתר שנמתח מקצה ברכפלד לקצה חפציבה. חישוב זה כמעט לא ניתן לדייק בו, ובדאי שבזמן חז"ל לא היו מדייקים בבליטה כזו, אך יתכן שהיום שיש אפשרות אולי זה יקלקל את הקשת הארוכה לשתי קשתות בזווית קצת שונות. ב. בליטה יותר גדולה נמצאת באותו מקום משום שיש תקופות שמוסיפים ומאריכים את העירוב עד האולם הנמצא בהמשך. תוספת זו בולטת בשיעור הניכר, ולפ"ז משתנה הצד המזרחי לשתי קשתות, שכל אחת באורך חצי מהעיר, הא' מברכפלד עד האולם, ב' מהאולם עד חפציבה [ראה במפה קו מס' 5].

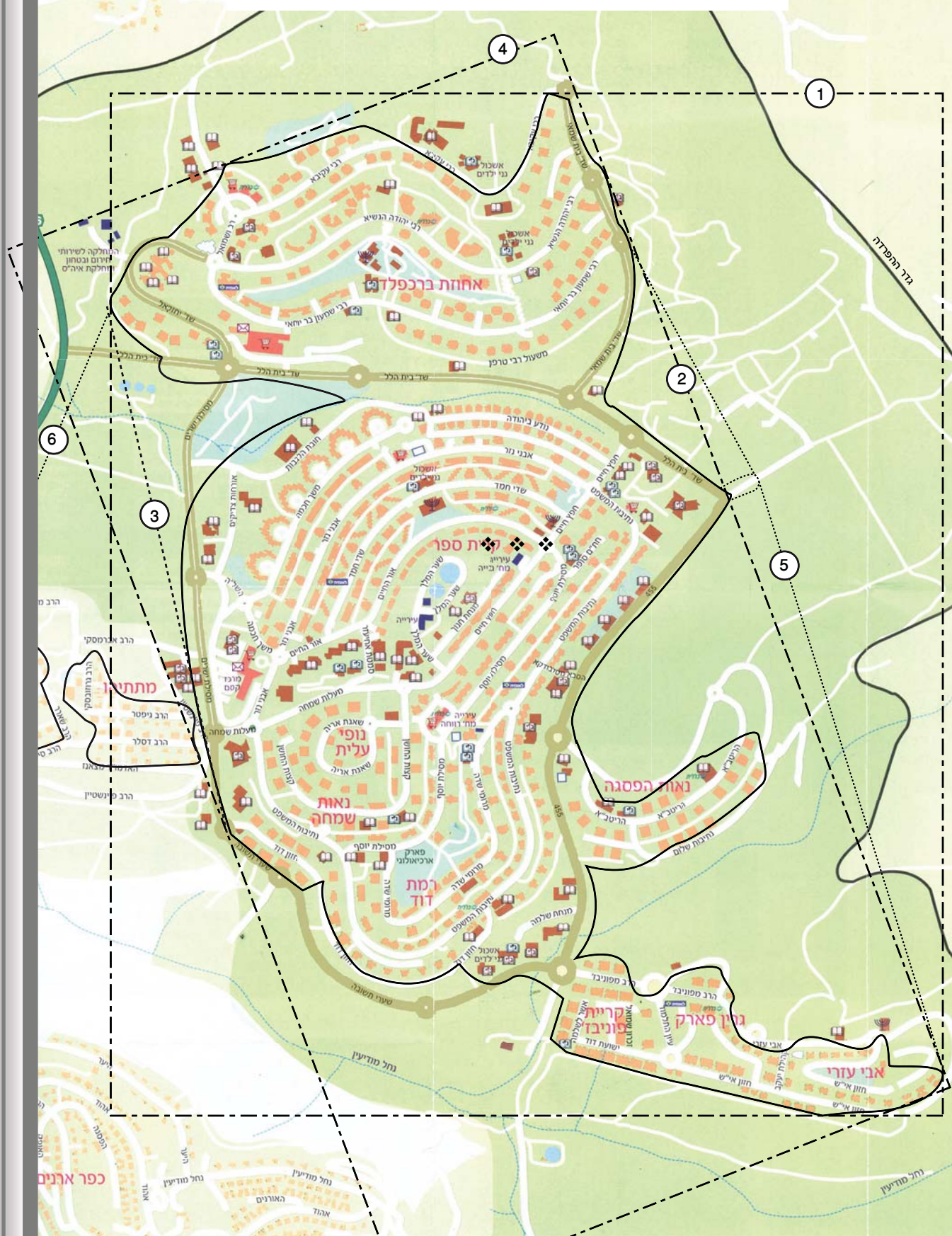
והנה שני הקווים למילוי שתי הקשתות נמצאים בזווית די שווה, וההבדל ביניהם נראה פחות מ-10 מעלות. ויש להסתפק האם מ"מ מרבעים לפי הצורה של הקו הכללי של העיר, והבליטה מועילה רק להרחיב את הריבוע אבל לא לשנות אותו. והסברא בזה, כי ענין הריבוע לפי כיוון הצלע הוא משום שכאשר יש תחילת צורה לעיר, מרבעים לפי הצורה שלה, וא"כ גם אם יש בליטה קטנה עדיין נחשב שיש לעיר צורה. וזו שאלה בכל עיר מרובעת שיש לה פגומים קטנים. ולמעשה רבני זמנינו העוסקים בתחום מתחבטים בזה, וזה בכלל מש"כ החזו"א שיש צורות שונות שקשה להכריע בהם, אולם דעתם נוטה שבליטה קטנה לא מקלקלת, ומרבעים לפי הכיוון הכללי. י"א רק כאשר לבליטה אין שיעור עיר דהיינו שאין בה ששה בתים, וי"א שגם ששה בתים לפעמים בטלים ביחס לעיר. עכ"פ בנידון דידן אין בבליטה שיעור עיר אלא רק אולם שמחות אחד, ולכן י"ל שהבליטה לא תשנה את כיוון הריבוע רק תרחיב אותו לכיוון מזרח. [ואין נפק"מ מעשית בהרחבה זו, מפני שגדר ההפרדה סמוך מאוד בתוך אלפיים, רק בכיוון הריבוע יש נפק"מ].³

ריבוע לפי חיבור למתתיהו

האפשרות השלישית היא אם נאמר שהעירוב של מתתיהו מחבר את מתתיהו לקרית ספר, והכל נעשה רשות היחיד אחת, א"כ העיר מתרחבת עד סוף מתתיהו, ונוצר חלל בין מתתיהו לברכפלד, ויש למלאות את החלל כדין עיר העשויה כקשת, ולמתוח קו מסוף העירוב של מתתיהו עד סוף ברכפלד (קו מס' 6 במפה). והנה צורת כיוון הריבוע לא תשתנה לפ"ז, כיון שמילוי קשת זו ג"כ קטנה ביחס לעיר וביחס לצלע המזרחית, ואינה כנגד רוב העיר, אלא הכיוון צריך להישאר כפי הקשת הגדולה שבצד מזרח, רק יש להרחיב את הריבוע עד שיכלול את כל מתתיהו.

³ יש לעיין דלכאור' סברא זו שייך לומר דוקא בבליטה של עיר, אבל כאן שמדובר בריבוע של היקף של רשות היחיד שאין בו דבר קבוע אלא שאינו תלוי במיקום הבתים אלא בהיקף, וגם כולו עראי, וכל שבוע עושים אותו מחדש לרה"י, י"ל שגם בבליטה שאין בה דיורים תשנה את הריבוע, וצ"ע.

מפת ריבוע העיר לפי גבולות העירוב
גבולות העירוב אינם מדויקים, אלא להמחשת דיני התחומין

חיבור קרית ספר ומתתיהו

החשש שמתתיהו מחובר לקרית ספר הוא מד' סיבות. א. משום שהעירוב של מתתיהו מתחבר לעירוב של קרית ספר. ואע"פ שהעירוב במתתיהו אינו ברמה של העירוב של קרית ספר והיו זמנים שלא היה ראוי לטלטל בו, מ"מ לגבי מה שנוגע לחומרא יש לחשוש שהעירוב כשר לפי שיטות מסוימות. ב. משום גדר הבטיחות שנחלקו רבני זמנינו אם נחשבת כחומה, ומרחיבה את העיר, והגדר של קרית ספר כוללת את מתתיהו. כדלקמן. ג. צד נוסף לחברו ע"פ שיטת המחזה אליהו שריבועים מחברים, כלומר כאשר ריבוע של עיר א' נפגש בבתים של עיר ב', או בריבוע של עיר ב', נעשים שתי הערים לעיר אחת. ואמנם גם על צד זה אין אנו סומכים להלכה כפי שהורה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל [וכמו שהארכנו בדרך התחומין חלק א'], מ"מ היכן שיש בצד זה חומרא צריך לחוש לו, כיון שזה צד חשוב. ולכן בכל חשבון התחום יש לשקול גם צד זה שמתתיהו מחוברת לקרית ספר. ד'. לאחרונה נוסף אפשרות לחבר ע"י המבנה של ישיבת חדרה קרית ספר, אמנם זה לא חיבור גמור, מפני שהחיבור בין הישיבה לבתי קרית ספר, הוא רק לפי השיטה שתלמוד תורה נחשב כבית מגורים. ולמרות שאיננו מקילים כן, מ"מ לחומרא יש לחשוש לשיטה זו.

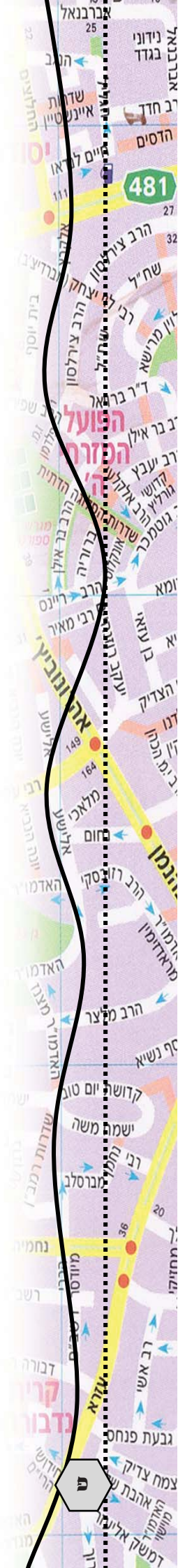
הגדרת העיר לפי רצף הבתים

הנה כל החישובים הנזכרים הם לפי גבולות העירוב, אשר הם נותנים לכל ההיקף דין רשות היחיד אחת גדולה, אבל אין זה דין של עיר אחת. ולכן אם נחמיר שלא לסמוך על היקף העירוב, צריך לחשב לפי דיני העיר, מה נקרא עיר אחת. בנושא זה יש טעות נפוצה [שהעיר בספר דרור יקרא], אנשים סבורים שעיר אחת נחשב כל מה שנקרא על שם העיר, ויש סבורים שכולל את כל השטח השיפוטי של הרשות המקומית. אבל מבחינה הלכתית, לענין תחומין מחשבים רק לפי רצף הבתים, שלא יהיה הפסק של 70.6 אמה בין בית לבית, ובין גוש בתים לגוש אחר נותנים 70.6 לכל אחד, וביחד זה 141.3 אמות, [במידות של ימינו, 64 מטר לשיעור הגר"ח נאה. 81 מטר לשיעור חזו"א]. לפ"ז יוצא קולא שיש ערים שונות שמתחברות לעיר אחת כגון ב"ב ר"ג וגבעתיים, וכן חומרא שבהרבה מקומות עיר אחת מחולקת לכמה ערים כגון בירושלים ואכמ"ל, [ועי' מה שכתבנו בדרך התחומין (חלק א')] לגבי כמה מקומות באזור גוש דן]. ולפ"ז נבוא לחשב את קרית ספר ושכונותיה, שגם בהם יש מרחקים כאלו בין כמה שכונות.

דין חומת העיר בגדר ההפרדה, וגדר הבטיחות

אמנם יש מקום לומר שמאחר וקרית ספר מוקפת בגדר ההפרדה, [וההיקף כולל כמעט ג' צדדים, משום שהעיר נכנסת בכעין שקע (מובלעת) בגדר], והרי חומת העיר מרחיבה את העיר, ולפ"ז קרית ספר מתרחבת עד גדר ההפרדה ומתחברת עם כל השכונות שמסביב. אך מ"מ קשה לומר שגדר ההפרדה היא חומה לקרית ספר, מפני שלא נעשתה כהיקף לעיר אלא כחומה לארץ כולה, ואין קשר בין החומה לעיר. ובפרט שיש מרחק של כמה מאות מטרים בין החומה לעיר.

עוד יש מקום לדון שגדר הבטיחות שסביב לשוב תחשב חומת העיר. והנה בנושא זה כבר נחלקו הרבנים בב"ב, כמ"ש הגר"א בוקוולד שליט"א בספר דרור יקרא (עמ' תקכ"ח), שדעתו להחשיב אותה כחומת העיר כיון שנעשתה להגן, ודעת הגר"י ברטלר שליט"א שאין גדר כזו נחשבת חומה, כי אינה עושה הגנה גדולה כ"כ כחומות העיר

שהיו תמיד, אלא רק שלא יהיה קל להיכנס. ולפ"ז יש צד חשוב להחשיב את כל השכונות כעיר אחת, כיון שסביב קר"ס יש כמעט מכל הצדדים גדר כזו. אמנם למעשה יש בה כמה וכמה פרצות, וא"כ אינה מגינה בפועל, מ"מ לכאור' לדעת הגר"א בוקוולד נחשבת חומה⁴. אבל אם נחשיב את הגדר כחומה, א"כ גם מתתיהו נמצאת בתוך אותה גדר, וגם היא תיחשב כחלק מקרית ספר [ויצא חומרא בהליכה מחשמונאים לקר"ס שאין דין הבלעה משוב מתתיהו, עי' לקמן], עכ"פ כיון שדין גדר זו אינה מוכרעת, עדיין יש לדון על צירוף הבתים לעיר.

והנה אין הכוונה במאמר זה לדון אם נכון לטלטל בעירוב, כי בקרית ספר שורת הדין שאפשר לסמוך על העירוב, הן מצד שהאחראים ת"ח ויר"ש, והן מצד ההשקעה הגדולה שמשקיעים, מ"מ יש לדון בדין התחומין למי שמחמיר שלא לטלטל. ובעיקר יש בזה תועלת ללימוד ההלכות והחישובים, דיני חיבור שכונות ודיני הבלעות. כמו"כ לימוד חשוב לאלו שנוסעים למקומות נופש, שאי אפשר שם לסמוך על העירוב שיחבר את הישוב לאחד, ממילא יכול להיות בתוך ישוב שנראה כישוב אחד קטן, שלש שכונות שהן שלש ערים ויש בתוך העיר איסור תחומין.

חיבור ברעף בתים לברכפלד

אם נבוא לדון על רצף הבתים לולי חיבור העירוב, נראה כי העיר מחולקת לשלש ערים. וזה משום שברכפלד מרוחקת מעט מקרית ספר ויש ביניהם קמ"א אמה. וכן גרין פארק וחפציבה, מרוחקות מעט עד קמ"א אמה. וכבר העיר מזה הגר"ר יעקב לנדו שליט"א ב"רבעון קרית ספר" (חלק י', אלול תשס"א).

בשני המקומות המנותקים הנ"ל יש לדון בצדדים הלכתיים לחבר את השכונות, כיון שיש מבנים בשטח שבין השכונות, ואמנם אינם בתי מגורים אבל יש לדון שייחשבו כבית. הנה בין ברכפלד לקרית ספר ידוע מזמן שיש רווח יותר מקמ"א אמה, אבל כעת נבנה כולל עטרת שלמה אשר יושבים בו אברכים כל שעות היום, ויש שגם אוכלים בו ארוחת בוקר, אם נמדוד ממנה את העיר קרית ספר יתכן שיהיה פחות מקמ"א עד הגדר של ברכפלד⁵. אמנם בפשטות בית מדרש זה לא מרחיב את העיר, כי ע"פ המבואר בחזו"א לגבי פועלים האוכלים במפעל, ק"ו שמה שהאברכים אוכלים בכולל זו אכילה יותר עראית ואינה מחשיבה את המקום לדירה. כמו"כ השהיה במשך כל היום אינה מועילה, כמבואר בגמ' ובשו"ע שבית הכנסת וה"ה בית המדרש, שאסור לדור בו מחמת קדושתו אינו כדירה. ואף אם נחשיבנו כמצטרף לעיר, אינו כדירה אלא כבורגן, ואין מודדים ממנו קמ"א אמה אלא ע' אמה, [שאינן נותנים עיבור 70 אמה לבנין שהוא עיבור לעיר, ואינו בית דירה]. והפסק בשיעור זה ודאי שיש אפילו רק עד הגדר

⁴ משום שגם כשיש פירצה בחומה עד קמ"א אמה, נחשבת חומה כמבואר בגמ'. ועוד כתב בספרו קרית אריאל שאף כאשר החומה רק מג' רוחות היא מצרפת את הכל לעיר אחת, ובקר"ס הפרצות הן בעיקר בצד דרום. ומ"מ יש קטעים בגדר שהושלמו רק לצורך העירוב, ולמקומות אלו אין דין חומה המגינה, שלא נעשו להגן. וכל זה עדיין צריך עיון.

⁵ סביב לברכפלד [בקטע זה] יש גדר ויש לדון שתחשב כחומת ברכפלד, לפ"ז העיר מתרחבת עד החומה, וממילא אין מרחק קמ"א מהגדר עד עטרת שלמה. אמנם גדר זו אינה חומה המגינה על העיר, אלא משמשת מעקה שלא יפלו במורד ההר, זה רק הגנה על האדם העובר סמוך למורד, ולכן אינה גורמת להרחבת העיר ברכפלד. והנה יש לדון מהדין של דקה סמוך לנהר, שדעת הרבה ראשונים שנעשה בכדי שלא יחששו מנפילה לנהר [ומדובר אפילו בנהר יבש], ודקה זו היא סיבה להרחיב את העיר מחמת שעי"ז משתמשים עד סמוך לגדר. והרי זה ממש דומה לגדר זו. אמנם כבר עמדו הפוסקים על דין זה, והמשנ"ב (סי' שצ"ח ס"ק מ"ו) הביא שהמג"א רצה ללמוד מזה לכל מקום שבני העיר משתמשים בו, אבל האליה רבה הסכים שאין להקל, כי גם בנחל גופא כמה ראשונים חולקים, והא דלא להוסיף עלה. עכ"ד. ובחזו"א כ' שאפילו חצר אינה מצטרפת, כל שכן מקום פתוח.

(המרחק יותר מ-50 מטר). אמנם אם יכניסו לשם את הישיבה קטנה, הרי שהחדר אוכל הוא מקום המיועד לאכילה, והוא מצטרף לעיר, וא"כ ניתן למדוד ממנו עד קמ"א אמה (שיעור חז"א לקולא 81 מטר). אמנם במדידה שערכתי נראה שגם זה רחוק מידי [כי מהישיבה עד בתי ברכפלד יש כ-87 מטר]⁶, וצריך עוד בירור.

גרין פארק וחפציבה

בין קרית ספר לגרין פארק, אמנם אין קמ"א מהבית הראשון בגרין פארק לבנין האחרון בקרית ספר, אך הבנין האחרון הוא תלמוד תורה, ושוב יש לדון אם נחשב כבית. מצד אכילת המלמדים יש מוכיחים מהירושלמי שנחשב דירה, ויש אומרים שהיום אין אכילת המלמדים קבועה, ויש לדמותם לאכילת הפועלים שכתב החז"א שאינו נחשב דירה [ואפי' לא כבורגן]. מצד התלמידים, מוכח בירושלמי שלא נחשב דירה, ויש שכתבו לצדד שנחשב דירה (עי' מש"כ ב"פתח העירוב" הלכות תחומין (ח"ה פ"ז). ולמעשה נוקטים להחמיר שאין ת"ת נחשב דירה ואינו מצטרף⁷. לפ"ז גרין פארק מנותקת ונחשבת עיר נפרדת, ומחוברת יחד עם חפציבה. אמנם כעת בונים בנינים נוספים באזור זה, ויתכן שבקרוב ישתנה לטובה ויהיה חיבור אחר. אבל לפי המדידות שערכתי נראה שגם מהבנין החדש שם יש יותר מקמ"א עד הבית הראשון בגרין פארק.

חיבור ריבועים

גם אם אין חיבור של קמ"א אמה, יש צד נוסף לחבר ע"פ הספק שחידש החז"א מאחר ומרבעים את הערים, יש לדון שריבוע העיר כחלק מהעיר, ושכונה שנפגשת בריבוע הרי היא מחוברת עם העיר. אמנם עיקר הנטיה של החז"א להקל היתה בעיר העשויה כקשת או כגאם דהיינו כשהעיר הסמוכה נכנסת לשקע שבעיר הגדולה (כמו שהאריך בספר קרית אריאל), מ"מ י"א שגם ע"ז התיר החז"א, וכן בשו"ת מחזה אליהו (סי' ע"ד) שנוקט להתיר, מתיר גם בפגישת ריבועים. ולמעשה הורה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שגם בכנסת לחלל שקע של עיר העשויה כקשת, אין להתיר אלא בתור צירוף [כמובא בספר דרור יקרא וכן שמעתי מבעל המחנה ישראל].

ומ"מ גם לדעת המקילים חיבור הריבועים יכול לחבר רק את גרין פארק⁸, אבל את ברכפלד לכאורה אי אפשר לחבר אפילו ע"י פגישת הריבועים. [משום שבלי חיבור לברכפלד מרבעים לפי כיוון ריבוע העולם, וההבדל בין קרית ספר לברכפלד ג"כ מכיוון ישר לריבוע העולם], אמנם עי' לקמן שיתכן שהריבוע של קרית ספר אינו לריבוע העולם אלא באלכסון, ולפ"ז הריבוע פוגש בבתיים של ברכפלד (ראה במפה ריבוע מס' 4). ומ"מ זה רק חיבור ריבוע ולא שהעיר נכנסת לכלל של קשת].

⁶ ואע"פ שמול עטרת שלמה יש עוד קראון של ישיבת חזון יחזקאל ואפשר שיהיה חיבור מעטרת שלמה לישיבה, ומהישיבה לברכפלד, מ"מ אין זה חיבור, כי במקרה כזה לא נותנים קמ"א לכל צד, אלא לפחות בצד אחד צריך פחות מע' אמה כדי שיתחבר לעיר ואז הרווח שנשאר הוא בין שני ערים, אבל אם בשני הצדדים יש יותר מע' פחות מקמ"א, אינו חיבור. ולפי המדידות שערכתי, יש כ-44 מטר מעט"ש לישיבה, שזה יורת מע' אפילו לשיעור חז"א. וכ-74 מטר מהישיבה לברכפלד שלשיעור הגר"ח נאה זה יותר מקמ"א, ולשיעור חז"א זה עכ"פ יורת מע'. ולכן אינו חיבור.

⁷ המרחק בין הת"ת האחרון בקרית ספר (הכי קרוב לגרין פארק) עד הבנין הראשון בגרין פארק הוא כ-54 מטר. אך הבנין הזה עצמו הוא ג"כ בית כנסת, וצ"ב אם יש איזה דיור בבנין זה. ואם נמדוד מהת"ת עד בית המגורים הראשון, יש יורת מ-100 מטר ואין חיבור כלל.

⁸ גם החיבור לגרין פארק אינו פשוט כ"כ, כי הריבוע הוא לריבוע עולם, והוא פוגש רק בשלושת הבנינים הצפוניים של גרין פארק, שהם בתי כנסת וכוללים, ולא דירות ממש. והבתיים היותר רחוקים נראה במפה שהם נכנסים בריבוע, אבל זה בצמצום גדול וקשה לדייק כ"כ. ואין לומר שמספיק שהבתיים נפגשים בתוך שבעים אמה לריבוע, משום שדעת החז"א שאת השבעים אמה של קרפף נותנים סמוך לבתי העיר ולא מוסיפים אותו מעבר לריבוע העיר. ומ"מ אם נקל גם כשנפגש ריבוע של עיר א' בריבוע של עיר ב' מתחברים להיות עיר אחת, כמו שנקט המחזה אליהו, ודאי שהריבוע של גרין פארק נפגש בריבוע של קרית ספר.

מפת ריבוע העיר לפי רצף הבתים

סיכום החיבורים

לפי מחיצות העירוב, כל השכונות – ברכפלד, גרין פארק וחפציבה, כולן מחוברות לקרית ספר, והכל רשות היחיד אחת, אך אינן כעיר אחת [כי דעת הרבה פוסקים שעירוב לא נחשב כחומה המאחדת את הנמצא בתוכה].

לפי גדר הבטיחות [אם נחשבת כחומה] – כל השכונות מחוברות, וגם מתתיהו מחוברת לקרית ספר, ונעשית עמה כעיר אחת.

לפי רצף הבתים, ברכפלד מנותקת [ולכאורה גם לאחר איכלוס הבנין של עטרת שלמה נשאר הפסק יותר מהשיעור]. כמו"כ גרין פארק עם חפציבה ודאי מנותקות מקרית ספר, אבל נאות הפסגה מחוברת לקרית ספר [בתוך קמ"א אמה, ולכא' לא בתוך שבעים אמה (המרחק כ-60 מטר)].

לפי פגישת ריבועים, גרין פארק מחוברת לקרית ספר, אבל ברכפלד לכאורה אינה מחוברת אף בקולא זו [אא"כ הריבוע של קרית ספר באלכסון, עי' לקמן].

דיני התחום בתוך קרית ספר לפי חיבור בתים

הנפק"מ המרכזית אם נמדוד לפי חיבור בתים, וננקוט שהעיר מחולקת לג' חלקים, שא"כ יהיה שייך איסור תחומין בקרית ספר עצמה, לאלו ששביתתם בגרין פארק או בברכפלד, כדלהלן.

והנה כל הנידון הוא רק למי ששבת בשכונות ברכפלד או גרין פארק וחפציבה, שמחוץ לשטח המגורים שלהם יש עוד חלקים גדולים של קרית ספר וכו'. אבל כלפי מי ששבת בקרית ספר אין שאלה, כי כל שטח המגורים המרכזי הוא העיר שלו וכולו כד' אמותיו, ומקצה קרית ספר עד סוף השכונות יש הרבה פחות מאלפיים אמות.

ולפ"ז גם אם יש בעיה של תחומין בין השכונות, למשל מחפציבה לברכפלד, ניתן להתיר את ההליכה ע"י שינוי עירוב תחומין בקרית ספר בכל מקום שהוא, וע"ז מותר ללכת לכל קרית ספר ולכל השכונות, ואין צורך אפילו בדין עיר שלן בה [המבואר לקמן], משום שאינו יוצא כלל מהאלפיים של קרית ספר. [אופן הנחת עירוב תחומין ביארנו ב"דרך התחומין" חלק א' אות כ"ב].

ריבוע השכונות

ראשית כל יש לרבע כל שכונה לעצמה, שהרי כל אחת היא עיר.

ריבוע ברכפלד, נראה פשוט לריבוע העולם, בפרט שבצד הדרומי [לכיוון קרית ספר] יש שקע שראוי לדון בו מילוי [מדין קשת או מדין פגום יוצא], וקו המילוי עם העיר יוצר צלע ישרה המקבילה לריבוע העולם. ולכן לכו"ע יש לרבע אותה לריבוע העולם.

ריבוע קרית ספר, לכאורה ג"כ לריבוע עולם, משום שאין לה שום צלע ישרה [אם לא נצרף בתי ספר וחנויות שאינם בתי מגורים]. ואע"פ שנאות הפסגה מחוברת ויוצרת משני צדדיה שקע, אשר יש בו דין מילוי כעיר העשויה כקשת, מ"מ אין לרבע לפי קו ה"יתר", שהרי יש שני קוים לשני כיוונים שונים, ואף אחד מהם אינו כנגד רוב העיר. לכן יש לרבע לריבוע העולם (ראה במפה קו מס' 3).

אבל כאשר נתבונן בשני קוי ה"יתר" נמצא שהם מכוונים בזוית מדויקת של 90 מעלות, כלומר יש כאן שתי צלעות של ריבוע מכוונות (ראה במפה קו מס' 3). וא"כ אע"פ שאין הצלעות נמשכים על פני רוחב כל העיר, מ"מ יש כאן תחילת צורת ריבוע, וא"כ צריך לרבע לפי כיוון זה (ראה ריבוע מס' 4).

אמנם אם נצרף גני ילדים ומעונות אשר נמצאים בשתי הקצוות, בפינת רח' שדרות בית הלל (דרך קרית ספר), וכן ברח' מנחת שלמה (ליד גרין פארק), אז הצלעות יהיו שונות לגמרי, ונחזור לריבוע העולם (ראה קוים מס' 5).

ריבוע גרין פארק וחפציבה, בזה יש להסתפק האם מרבעים לפי ריבוע העולם, או שמא יש כאן צלע ישרה בצד דרום, והיא באלכסון ביחס לריבוע העולם. כמו"כ יתכן שיש לראות את גוש השכונות הזה במראה כללי, והוא קרוב לצורת מלבן באותו כיון של הצלע הדרומית, וא"כ צריך לרבע לפי כיון זה (ראה במפה קוים 6, 7). וצ"ע.

בספק הריבוע הזה נפק"מ חשובה, כאשר נבוא אח"כ למדוד את התחום, ואת ההבלעה שע"י העיר המובלעת, שאם הריבוע באלכסון גם ההבלעה תהיה באלכסון, והתחום לא יגיע לברכפלד.

חישוב התחום לתושבי ברכפלד

אורך קרית ספר [ללא ברכפלד וגרין פארק] הוא כ-1250 מטר, וא"כ מי ששבת בברכפלד, כל ברכפלד כד' אמות של שביתתו, ומונה אלפיים אמות מסוף ברכפלד. שיעור אלפיים אמות הוא, לשיעור חזו"א 1152 מטר, לשיעור הגר"ח נאה 960 מטר [ולשיעור החדש ע"פ הרמב"ם 908 מטר], וא"כ אפילו לשיעור חזו"א אינו יכול להגיע לסוף קרית ספר, אלא התחום הוא עד סוף רח' מסילת יוסף, ואינו יכול להגיע לחלק מרח' מרומי שדה והרחובות שאחריו (גם לפי שיעור חזו"א לקולא).

דין הבלעה בזוית של עיר, וברגל של קשת

אולם נראה למצוא היתר ללכת לכל קרית ספר מדין הבלעה. הדין הוא שעיר המובלעת כולה בתוך האלפיים אמה, נחשבת כד' אמות ואינה ממעטת מהתחום אלא ד' אמות. והבאנו לעיל את דברי החזו"א שכאשר אפשר להבליע קצה או זוית של העיר, אע"פ שאי אפשר להבליע את אמצע העיר במקום הרחב, עושים הבלעה בזוית הקצרה. ולפ"ז אם נמדוד את התחום דרך הקצה המזרחי של ברכפלד, נוכל להבליע זוית מזרחית מקרית ספר, באזור רח' חתם סופר.

והנה אם נרצה להבליע רק קצה של קרית ספר בלי נאות הפסגה [משום שהתחום לשיעור הגר"ח נאה לא מגיע עד סוף נאות הפסגה], יש כאן בעיה, משום ששכונת נאות הפסגה מחוברת לעיר ברצף בתים, וא"כ השקע שבין נאות הפסגה לשפיץ המזרחי של רחוב נתיבות המשפט הוא כשקע באמצע עיר שממלאים אותו כאילו מלא בתים, ובמילוי כזה יש אומרים שנידון כחלק מהעיר גם לחומרא⁹, וא"כ אי אפשר לעשות דין

⁹ כן צידד הגר"י ברטלר שליט"א שמילוי החלל אינו דומה לעיבור של קרפף או ריבוע, שבהם לא צריך שיהיו מובלעים בתוך האלפיים, כמ"ש הראב"ד וכן פסק הרמ"א (סי' ת"ח ס"א) דלא אמרינן עיבור לחומרא, זהו דוקא בעיבור, אבל מילוי השקעים הוא סברא שהעיר מסתיימת בקו ישר כמ"ש בכ"מ שזה עדיף מריבוע העיר, ולכן דנים חלק זה כחלק מהעיר גם לחומרא. כך שמעתי אוסרים ומתירים, והדבר אינו מפורש אלא תלוי בסברא. וצ"ע. אבל שוב ראיתי שהרי החיבור של נאות הפסגה לקר"ס הוא רק בקמ"א אמה, וא"כ י"ל אין עיבור לחומרא על עיקר החיבור שלה לקר"ס, וא"כ יש לדון אותה בפנ"ע, ואפשר לעשות הבלעה.

הבלעה ע"י לשונית אחת כיון שהחלל שבין לשונית זו ללשונית השניה כאילו כולו מלא, וכיון שהתחום לא מגיע עד סוף הלשונית השניה, הרי שזה כמי שכלה מדתו באמצע העיר, ולפיכך לא מספיק שהקצה של נתיבות המשפט בתוך האלפיים אלא צריך שגם נאות הפסגה יהיה בתוך האלפיים.

ולפ"ז רק לפי שיעור חזו"א אפשר לעשות הבלעה, שאז האלפיים מגיעות עד אחרי נאות הפסגה [וכולל מילוי החלל הקטן שמנאות הפסגה עד רח' חזון דוד בקו מס' 3], וממילא התחום מתארך הרבה אחרי קרית ספר, אבל לפי שיעור הגר"ח נאה אי אפשר לעשות הבלעה.

אבל לעומת זאת נראה סיבה אחרת שכאן אפשר לעשות הבלעה מהקצה של קרית ספר [הלשונית הראשונה] בלי שנבליע את החלל עם נאות הפסגה שהיא הלשונית השניה כיון שקי"ל אין עיבור לחומרא (רמ"א סי' ת"ח ס"א), דהיינו שדבר שמתחבר רק מכח עיבור כגון שתי ערים [או שכונות] שיש ביניהם יותר משבעים אמה, ומתחברים רק בקמ"א אמה [ע"י נתינת שבעים לזה ושבעים לזה שזה דין עיבור לעיר], וכיון שבין בית המגורים בנאות הפסגה ובין בית המגורים בקצה קרית ספר יש קרוב 60 מטר, הרי זה יותר מע' אמה, ואף שמתחברים ע"י קמ"א אמה, מ"מ י"ל דאין עיבור לחומרא, והחיבור הזה לא יבטל את ההבלעה של הלשונית של קרית ספר, כלפי דין תחום של ברכפלד. ולפ"ז אין דין מילוי החלל נאמר לחומרא, ואפשר לעשות הבלעה כדין. ויוצא לכאורה שהתחום של ברכפלד מגיע עד סוף קרית ספר.

ונמצא לפי חישוב זה שמי ששבת בברכפלד, שלפי מדידת אלפיים אמה, הם מסתיימים באמצע רח' מרומי שדה כנ"ל. אבל ע"י דין הבלעה נראה שיש לומר שמאריכים את התחום, ומותר ללכת לכל קרית ספר וחפציבה, בין לפי שיעור חזו"א, ואף לפי שיעור הגר"ח נאה כנ"ל.

חישוב התחום לתושבי גרין פארק וחפציבה

הנה שתי שכונות אלו נפרדות מקרית ספר אבל הן מחוברות יחד, והריבוע שלהן צריך להיות לכאורה לפי ריבוע העולם (ראה במפה ריבוע מס' 6). אמנם יתכן שיש לשכונה צלע ישרה באלכסון מעט, וא"כ צריך לרבע לפי כיוון צלע זו כמש"כ לעיל (ראה במפה ריבוע מס' 7), אבל צלע כזו יכולה להשתנות מהר מאוד ע"י בניית שני בנינים, וצ"ע. עכ"פ נראה שבין כך ובין כך ניתן להוסיף הבלעה ע"י הלשונית של נאות הפסגה הבולטת מן העיר. וניתן להבליע גם כאשר נמלא את החלל שבין נאות הפסגה וקרית ספר כנ"ל. ולפ"ז שיעור ההבלעה הוא, מצד הבלעת הבתים בלי החלל, התחום מתארך בעוד כמאה מטרים או קצת יותר. ואפשר להגיע לכל קרית ספר, אבל עדיין לא לברכפלד¹⁰.

אמנם אם ריבוע שכונות אלו באלכסון [אם יש צלע ישרה], יתכן שחסר הרבה בהבלעה, כי לא יהיה ניתן להבליע קטע מקרית ספר, וזה ע"פ מש"כ הפוסקים, שניתן

¹⁰ לכאן כאן אפשר להוסיף עוד הבלעה בהמשך הדרך לברכפלד, מהזווית של קרית ספר עצמה [כי מאחר והתחום כבר התארך ע"י נאות הפסגה, הוא מגיע כבר עד סוף קרית ספר], ולפ"ז אפשר להגיע כמעט לכל ברכפלד. אמנם זה אינו מועיל אם נאמר שהחלל נהיה חלק מהעיר גם לחומרא [כנזכר לעיל, ולפ"ז החלל שבין נאות הפסגה לקרית ספר אינו הפסק בעיר, ואי אפשר להבליע בפעמיים [קודם את נאות הפסגה ואח"כ את קרי"ס], ולפ"ז א"א להבליע כאן כלל [כי התחום לא מגיע לסוף קרי"ס בלי הבלעה]. מ"מ י"ל שנעשה הבלעה בצד יורת מזרחי במקום שהאלפיים של קרין פארק מסתיימות אחרי החלל המלא בתים, ולפ"ז הרווחנו עוד הרבה מאד [כ-500 מטר] ושוב לפ"ז אפשר להגיע לרוב ברכפלד. אבל אם נרבע את העיר לריבוע העולם צ"ע אם אפשר לעשות הבלעה לחלל המלא בלי הריבוע. וצ"ע כעת.

להבליע רק עיר העומדת כנגד העיר ששובת בה, אבל עיר הנמצאת בפינה אינה מוסיפה להאריך את התחום, ואם הריבוע באלכסון א"כ הזוית הבולטת של קרית ספר אינה כנגד העיר אלא בפינה שבצד השכונה.

מגרין פארק וחפציבה למתתיהו, יש כמעט שיעור תחום, ועם הבלעה מחלק מקרית ספר, ניתן להגיע לחצי מתתיהו, אבל לא לכל מתתיהו.

הפתרון לכל המקומות הנ"ל, להניח עירוב תחומין בקרית ספר ועי"ז ניתן ללכת לכל השכונות לפחות משום שהם בתוך אלפיים אמה.

וכבר הזכרנו לעיל שמצד העירוב של קרית ספר, מחוברים כל השכונות, והשובת בחפציבה, שביתתו נמשכת עד ברכפלד וכל קרית ספר, וממילא יכול ללכת גם לכל מתתיהו.

דיני ההליכה בין קרית ספר – מתתיהו

חיבור קרית ספר למתתיהו

הנה אם נסמוך על העירוב של קרית ספר, וגם על העירוב של מתתיהו, הרי שמדין רשות היחיד נעשים שניהם (קרי"ס ומתתיהו) כמקום אחד שהשובת בפינה אחת, נעשה כשובת בכל הרשות היחיד, ושניהם כד' אמותיו, ומודד את התחום מחוץ לשניהם. אבל אם נחמיר בעירוב של הישוב מתתיהו¹¹, נמצא שקרית ספר אינה מחוברת למתתיהו, מפני שהעירוב של קרית ספר אינו מקיף את מתתיהו, ומצד רצף הבתים ג"כ יש רווח, ואינם נחשבים עיר אחת, וא"כ צריך להתחיל למנות אלפיים מקצה הבתים [או ריבוע העיר] של קרית ספר. ואע"פ שמתתיהו סמוך מאוד לקרית ספר, מ"מ יש הפסק של קמ"א אמה [68 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 81 מטר לשיעור חזו"א] מבית המגורים האחרון בקרית ספר לבית המגורים הראשון במתתיהו.

חיבור ע"י תלמוד תורה, גנים וישיבות ואין עיבור לעיבור

אמנם יש תלמודי תורה ובתי ספר הנמצאים ברווח שבין בתי קרי"ס למתתיהו, ואין בין אחד לחבירו קמ"א, אבל כבר כתבנו במק"א (פתח העירוב ח"ה פ"ז) שנוקטים שבתו ספר אינם מרחיבים את העיר, מפני שאינם מקום דירה. ועוד נראה שבמקום זה אפילו אם נחשיב אותם כבית המצטרף עם העיר לא יהיה חיבור, משום שעכ"פ הם רק כדין בורגן ולא כדין בית דירה גמור, וא"כ אין להוסיף עליו עוד קרפף [70 אמה], שאין נותנים עיבור לעיבור. וכיון שגם לאחר צירוף הגנים והת"ת יש רווח של 70 אמה, אינם מצרפים לחבר את הערים, וקרית ספר לא מתחברת עם מתתיהו.

לאחרונה התחדש חשש שמא יש חיבור ע"י הבנין החדש של ישיבת חדרה השוכנת בקצה קרית ספר סמוך למתתיהו. אבל יש לציין שכל החשש יכול להתחיל רק אם מצרפים בתי ספר וגנים, אבל לפי מה שנוקטים שבתו ספר אינם בית דירה (עכ"פ לחומרא), אין חיבור כלל, כי בניני הישיבה רחוקים מבניני המגורים של קרית ספר יותר מקמ"א אמה (כ-105 מטר). [אמנם אם מחברים בתי ספר, יהיה חיבור ע"י קמ"א מהישיבה עד הבית הראשון במתתיהו לפי שיעור חזו"א בלבד].

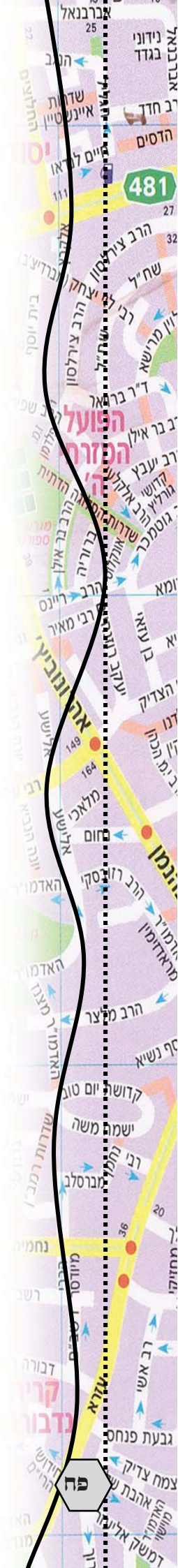
חיבור בגדר בטיחות

אמנם יש חיבור ע"י גדר הבטיחות של קרית ספר, משום שהיא מקיפה יחד גם את מתתיהו, והבאנו לעיל שנחלקו רבני זמנינו האם גדר כזו נחשבת כחומה המרחיבה את העיר ומצרפת את השכונות שבתוכה לעיר אחת, או שמא צריך חומה המגינה ממש כבזמן חז"ל. ואמנם יש צד גדול לומר שנחשבת חומה, מ"מ יש להחמיר כיון שאין הדבר מוכרע. ועמש"כ לעיל לדון מצד שהגדר אינה שלימה, האם בידינו חומה צריך שתהיה שלימה. אבל כאשר יוצא קולא ודאי צריך לחשוש שמתתיהו מחוברת לקרי"ס. למעשה לא יוצא קולא מחיבור זה, אבל יוצא חומרא שאין הבלעה כדלקמן.

חיבור בקשתות וריבועים

חיבור מתתיהו לקרית ספר ע"י דין עיר הנכנסת לחלל הקשת, נראה שאין חיבור כי אם מצד השקע של בתי המגורים, אין שום קצה של מתתיהו נכנס אליהם, ורק אם

¹¹ במסכרת זו אי אפשר להתייחס לרמת הכשרות של עירוב זה, כי הדברים משתנים מתקופה לתקופה. לכן נכתוב את הדינים לפי הבתים, שהם פחות משתנים. ונציין שאם העירוב ברמה הראויה לבני תורה, הוא מחבר את מתתיהו לקרית ספר.

נחבר בתי ספר וגנים אולי יש להסתפק שיהיה חיבור. וא"כ אין חיבור קשתות למתניהו¹².

מצד חיבור ריבועים, ג"כ אם נמדוד רק לפי בתי המגורים ולפי ריבוע העולם, אין חבור, אבל לריבוע האלכסוני הנ"ל, יש חיבור גדול.

דין מתניהו כעיר אחת או כשתי ערים

בחוברת זכרון שמואל להגר"א רוטשילד דן האם במתניהו עצמה יש רצף בין הבתים. הדבר מצוי מאוד בישובים שיש רווחים גדולים בין הבתים, ומספיק שבמקום אחד יש איזה מוסד או חנות או בית כנסת, וזה מפסיק את הרצף ומחלק את הישוב לשתי ערים. כמו"כ במתניהו באזור בית הכנסת יש רווח ניכר ולכאורה הישוב מתחלק לשתיים. ואע"פ שיש ליד בית הכנסת ישיבה עם חדר אוכל ופנימיה, מ"מ גם מהישיבה יש הפסק של יותר משבעים משני הצדדים.

אבל כעת נבדק ונמצא שיש חיבור בקצה הדרומי של הישוב ברח' הרב סילבר [בין בנין מס' 55 למס' 46] שיש חיבור של פחות ולכן כל מתניהו כעיר אחת.

הנושא אם מתניהו מחוברת, חשוב מאוד לדין הגרים במתניהו, האם מתחילים למדוד אלפיים מקצה הישוב, או מחצי הישוב במקום שמסתיים גוש הבתים שבו הם גרים, [כמובן לולי חיבור העירוב]. כמו"כ זה נפק"מ לענין ריבוע העיר ממתינו, האם כולל את שני החלקים, או מרבעים כל חלק בפני עצמו.

אך כל הנידון הוא נפק"מ בעיקר לתושבי מתניהו, משא"כ לתושבי קרית ספר, שבלא"ה חוששים שאינם מחוברים למתניהו, ובלא"ה כל מתניהו בתוך האלפיים שלהם, אלא הנושא הוא רק לענין הבלעה [שמתניהו מובלעת בתחום של קרית ספר או חשמונאים, ומאריכה את התחום בעוד 480 מטר], לענין זה אין נפק"מ אם מתניהו מורכבת משני חלקים, כי ביכ"כ שני החלקים מובלעים לשני הכיוונים.

ריבוע העיר מתניהו

לפי מה שהתבאר שמתניהו נחשבת כעיר אחת ואינה מחולקת באמצע, יש לדון האם הריבוע הוא לריבוע העולם כצורה הפשוטה של הריבוע, או שמא יש למתוח קו בצד הצפוני באלכסון ולפ"ז לעשות את הריבוע באלכסון. הבעיה למתוח קו ישר, משום שיש בשטח זה כמה מבנים, וצריך לברר מה בית מגורים, ומה המרחק בין המבנים. וכבר אמרו החכמים שהחלק הקשה במדידת התחומים, היא קביעת צורת העיר עצמה וגבולותיה, איזה בתים משתייכים לעיר ואיזה לא, דברים שלא ניתן לבדוקם במפות וכדומה. וצ"ע.

דין ההליכה מקרית ספר למתניהו

מותר ללכת מקרית ספר לכל מתניהו, מפני שכל מתניהו נמצאת בתוך האלפיים של קרית ספר [אורך מתניהו ממזרח למערב, פחות מ-500 מטר].

ממתניהו לקרית ספר

מי ששבת במתניהו, כגון שהבית שלו במתניהו והיה שם בכניסת שבת, ואפילו אם היה במקרה בכניסת שבת בקרית ספר מ"מ בסתמא שביתתו בבית שאוכל בו, וקנה

¹² אם מצד השקע מהעירוב של קרית ספר, דהיינו שקע של רשות היחיד, הרי זה יכול לחבר את רשות היחיד הכנסת לחלל, דהיינו את אותם בתים שחלקם בחלל, אבל אין לומר שעכשיו בתים אלו יגורו עוד בתים מדין עיר, כיון שזה שני דינים שונים. אמנם שמעתי מי שמתיר חביון כזה וצ"ע. ומ"מ כאן הנפק"מ רק לחומרא ולא לקולא.

שביתה בביתו במתתיהו, א"כ צריך למנות אלפיים מקצה מתתיהו לכיון קרית ספר. ואע"פ שהעיר קרית ספר מתחילה סמוך מאוד למתתיהו, ותחילתה בתוך התחום, מ"מ הדין הוא שאף אם נכנס בתוך תחומו לעיר, מותר ללכת בעיר רק עד אלפיים אמות, והיכן שהאלפיים מסתיימות צריך לעצור אפילו באמצע בית [ולא נעשית כל העיר כד' אמות, אלא כשכל העיר בתוך התחום].

לפי המדידה נראה שמ"מ כל קרית ספר בתוך אלפיים אמות של מתתיהו, מלבד קצה שכונת נאות הפסגה, ומלבד שכונת חפציבה.

רוב ברכפלד בתוך אלפיים אף לשיעור הגר"ח נאה, ורק המקומות הרחוקים שברח' רבי עקיבא אינם בתוך שיעור הגר"ח נאה, והם בתוך אלפיים לשיעור חזו"א¹³.

דין הבלעת עיר להאריך את התחום

והנה יש מקום לדון דין הבלעה לכלול גם את המקומות שלא נכנסו בתחום הנ"ל. וזה ע"פ המבואר בגמ' ובשו"ע (סי' ת"ח ס"א) שיעיר המובלעת כולה בתוך תחום האלפיים אינה ממעטת ממידת התחום, אלא ד' אמות, כי נחשבת כולה כד' אמות, [ואינו דומה למקרה שהאלפיים מסתיימים באמצע העיר, שאז צריך לעצור באמצע העיר ובאמצע בית, במקום שכלו האלפיים]. והוסיף החזו"א שאם העיר רחבה בצד אחד וקצרה בצד אחר, והצד הרחב אינו נכנס כולו בתוך אלפיים, והצד הקצר נמצא כולו בתוך האלפיים, אפשר למדוד את התחום בצד הקצר ואז קצה העיר הקצר נחשב כד' אמות ומאריך את התחום כפי מידת ארכו [ולא כמידת החלק הרחב].

ולפ"ז כאן כאשר נמדוד את התחום לכיוון ברכפלד, יש לשונית של ברכפלד הקרובה לכניסה לעיר, במשך כ-200 מטר, והיא כנגד הישוב מתתיהו, ולשונית זו מסתיימת בתוך האלפיים של מתתיהו, א"כ אפשר להאריך את התחום של מתתיהו בכיוון זה עוד כ-198 מטר. ולפ"ז כל ברכפלד נמצאת בתוך התחום של מתתיהו. ואע"פ שאם ניתן את ריבוע העיר לברכפלד תתרחב הלשונית הזו באופן שלא תהיה כלולה בתוך האלפיים, אין אומרים ריבוע לחומרא, וכמו שכתב הראב"ד וכ"פ הרמ"א (סי' ת"ח ס"א) שגם בקרפף ועיבור העיר לא אומרים עיבור להחמיר.

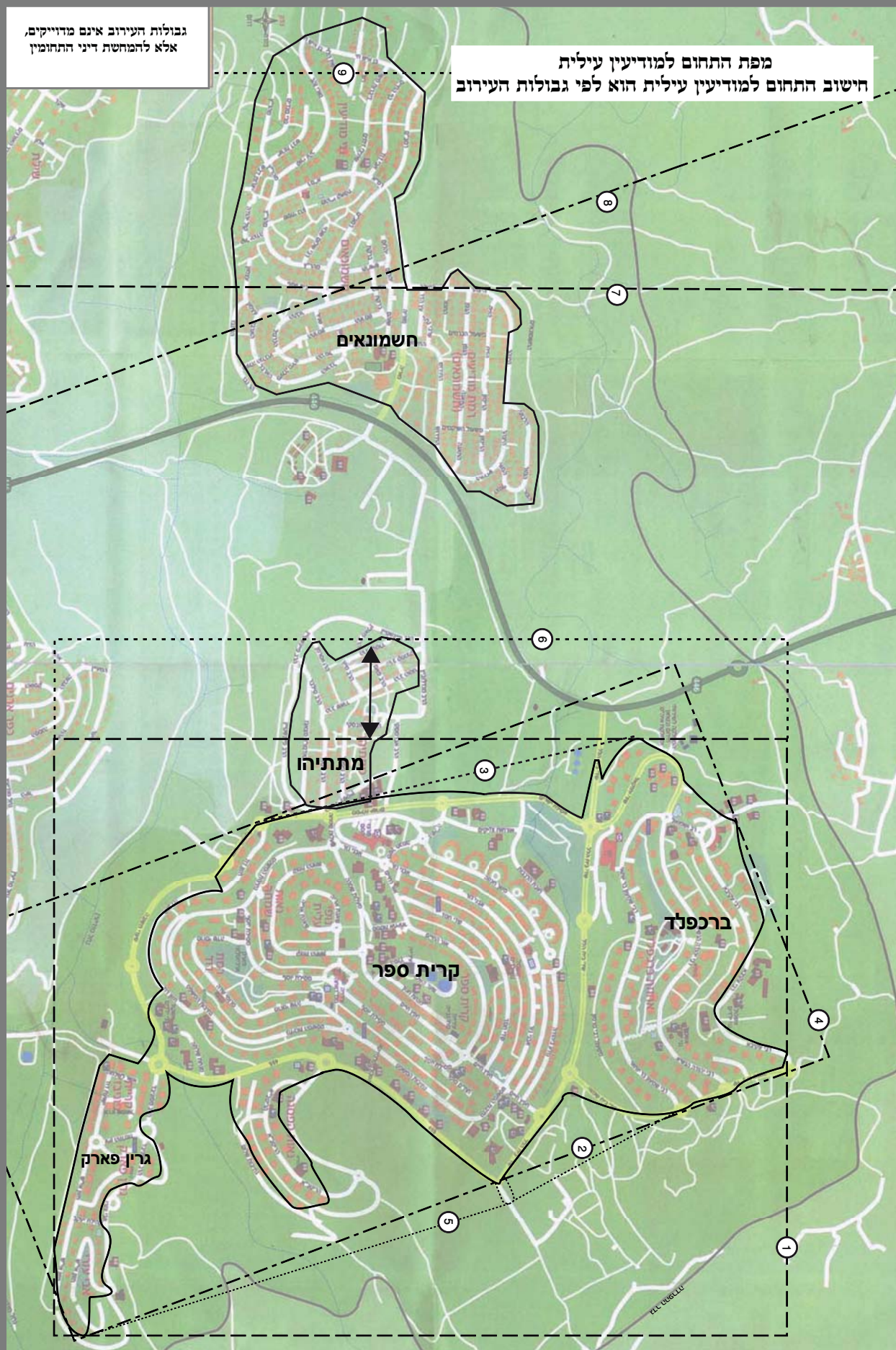
כמו"כ לכאורה יש לדון לכיוון חפציבה, מאחר וקרית ספר עצמה במקום שכנגד מתתיהו היא צרה וכולה בתוך האלפיים, א"כ כולה כד' אמות והתחום מתארך הרבה מאוד. אמנם יש אומרים שבאופן זה אי אפשר לחשב רק את משך בתי העיר, כי העיר עצמה מורחבת מאחר ושכונת נאות הפסגה מחוברת לעיר ויוצרת הרחבה מעין קשת, שהחלל שבינתיים נידון כאילו מלא בתים וחצרות והוא חלק בלתי נפרד מהעיר, ולאחר מילוי החלל [בקו אלכסוני מסוף הבתים בנאות הפסגה, לסוף הבתים בצד צפון של קרית ספר] הרי שהאלפיים מסתיימות באמצע העיר, כלומר מסתיימות באמצע חלק החלל שנידון כשטח העיר, ושוב אין דין הבלעה בצד זה.

וא"כ קצה נאות הפסגה ושכונת חפציבה [ולשיעור הגר"ח נאה גם גרין פארק] מחוץ לאלפיים של מתתיהו. ואם תושבי מתתיהו רוצים ללכת בשבת למקומות אלו צריכים להניח עירוב תחומין בקרית ספר, ואז יהא מותר להם ללכת מביתם למקומות אלו, בין ביום ובין בלילה, בין ללכת ובין לחזור, כי הכל [בין מתתיהו ובין השכונות ברכפלד וחפציבה] תוך אלפיים של קרית ספר.

¹³ חישוב זה הוא דוקא אם ריבוע העיר מתתיהו הוא לכיוון ריבוע העולם. אבל אם ריבוע מתתיהו באלכסון אין התחום מגיע אלא מעט מאוד במתתיהו.

גבולות העירוב אינם מדויקים,
אלא להמחשת דיני התחומין

מפת התחום למודיעין עילית
חישוב התחום למודיעין עילית הוא לפי גבולות העירוב

דיני ההליכה בין קרית ספר – חשמונאים

הנה לגבי ההליכה בין קרית ספר לחשמונאים יש נפק"מ גדולה מאוד בין שיעור חזו"א לשיעור הגר"ח נאה, ובין כיוון ההליכה, אם מדובר במי ששבת בקרית ספר והולך לחשמונאים, או מדובר במי ששבת בחשמונאים והולך לקרית ספר.

חישוב המרחק בין הערים, ונפק"מ לעירוב תחומין

המרחק בין סוף בתי המגורים של קרית ספר לבין תחילת הבתים של חשמונאים, הוא יותר מאלפיים לשיעור הגר"ח נאה, ופחות מאלפיים לשיעור חזו"א. אבל יש להוסיף את ריבוע העיר מודיעין עילית, ואז התחום כבר נכנס לתחילת חשמונאים גם לשיעור רח"נ, ועוד כמאתיים מטר לשיעור חזו"א. אמנם כאשר לא עושים עירוב תחומין אין נפק"מ כ"כ, כי גם אם מקצת מהעיר בתוך אלפיים אי אפשר להמשיך מעבר לאלפיים [כדין מי שכלתה מידת אלפיים שלו באמצע עיר], וא"כ הנפק"מ רק בכמה בנינים הראשונים.

אבל הנפק"מ תהיה כאשר עושים עירוב תחומין, שאם המרחק ביניהם היה יותר מאלפיים, היה צריך להניח עירוב תחומין באמצע הדרך, והיה לו רק אלפיים ממקום העירוב, שבמקרה שהעיר קצת גדולה כמו חשמונאים, היה חלק גדול מהעיר נשאר עדיין מחוץ לתחום. אבל ע"י שהתחלת העיר בתוך אלפיים, יכול להניח עירוב תחומין בתוך חשמונאים, ואז כל העיר חשמונאים נעשית לו כד' אמות. וכן להיפך, מי שנמצא בחשמונאים, אם הוא יכול להניח עירוב בקרית ספר, נעשה לו שכל קרי"ס כד' אמות, ומותר בכל העיר הגדולה.

אמנם בכל מקרים אלו צריך שיהיה לו דין עיר שלן בה, כי המקום שנמצא בה ברוב השבת, ברוב המקרים הוא מעבר לגבול התחום של העיר שהניח בה את העירוב. ולכן ההיתר של עירוב התחומין במקרים אלו מתיר ללכת רק ביום.

ב' ההבדלים בין השו"ב בקרי"ס לשו"ב בחשמונאים – תוספת ריבוע העיר

במידת התחום בין קרי"ס לחשמונאים, יש שני הבדלים מאיזה עיר באים למדוד. א. אם מודדים כלפי מי שנמצא בקרית ספר, נותנים לו ריבוע העיר, והריבוע מתרחב ע"י שכונת ברכפלד, ומתחילים למדוד מקצה הריבוע, ולפ"ז התחום כולל חלק ניכר מחשמונאים. אבל כשבאים למדוד כלפי מי ששו"ב בחשמונאים, הרי הריבוע צמוד לגדול הבתים (ראה במפות קו מס' 1), וא"כ האלפיים מתחילים מיד בקצה העיר, ואינם מגיעים אלא לכביש הראשון בקרית ספר, ולא לבתי המגורים [לפי שיעור הגר"ח נאה¹⁴].

תוספת הבלעת מתתיהו

ב. הבדל נוסף בענין ההבלעה של מושב מתתיהו. כלפי מי ששו"ב בקרית ספר, ודאי אפשר להתחיל לחשב את התחום מסוף מתתיהו, וזה משום ממה נפשך, אם ישוב מתתיהו מחובר לקרית ספר, דהיינו שהעירוב של מתתיהו כשר לסמוך עליו, [או שע"י פגישת ריבועי העיר נעשים כעיר אחת], הרי הישוב מחובר עם קרית ספר, וכולו כד' אמות של השו"ב בקרית ספר, ופשוט שמתחיל למנות מסוף מתתיהו. וגם אם נחמיר

¹⁴ וכן לפי שיעור חזו"א לקולא, יכול להוסיף להיכנס לקרית ספר רק מאתיים מטר, לעומת זאת מקרי"ס לחשמונאים יכול להיכנס ארבע מאות מטר.

ונחשוש שלא לסמוך על כשרות העירוב של מתתיהו ואין חיבור בין הערים, א"כ זה ישוב הנפרד מקרית ספר וכולו מובלע בתוך אלפיים, וא"כ אינו ממעט מידת התחום אלא ד' אמות (ש"ע סי' ת"ח ס"א), ושוב יש להתחיל את האלפיים מסוף מתתיהו [פחות מד' אמות, וכן להפחית את הרווח שבין קרית ספר למתתיהו¹⁵].

לעומת זאת כלפי השובת בחשמונאים, קרוב לודאי שאינו יכול להבליע את מתתיהו, משום שבשלמא אם מתתיהו אינו מחובר לקרית ספר, אכן אפשר להבליעו, כי כולו בתוך אלפיים לחשמונאים גם לשיעור הגר"ח נאה, [סוף הישוב מסתיים במרחק 900 מטר מריבוע העיר חשמונאים]. אבל אם מתתיהו מחובר לקרית ספר, הן מצד העירוב של מתתיהו שודאי יש לחוש לו עכ"פ לחומרא שהוא כשר ומתחבר עם קרית ספר, והן מצד חיבור פגישת ריבועי הערים שמתתיהו נכנסת בתוך הריבוע של קרית ספר, ועי"ז יתכן ומתחברת להחשב עיר אחת. ואף יתכן שמתתיהו סמוך לשבעים אמה הסמוכים למילוי הקשת [השקע] שבין סוף קרית ספר לברכפלד [ראה במפה], ובזה יש צד גדול לומר שנחשב חיבור. לפ"ז נמצא שמתתיהו היא חלק מקרית ספר (לחומרא), ואי אפשר להבליע אותה, שאין זה כמי שכלה מידת אלפיים בסוף העיר, אלא כמי שכלה מדתו באמצע העיר, ואין לו אלא מידת אלפיים¹⁶. ונמצא שההולך מחשמונאים לקרית ספר, אין לו הבלעה, ואינו יכול להיכנס אל בתי קרית ספר, [ולשיעור חז"א יכול להיכנס מעט].

סיכום הדינים העולים, בלי הנחת עירוב

מקרית ספר לחשמונאים – יכול להגיע עד אמצע חשמונאים. משום שמודדים מקצה מתתיהו, כי מתתיהו מובלע בתוך התחום, ואינו ממעט ממידת התחום¹⁷. וכל שכן אם יש עירוב טוב גם לקרית ספר וגם למתתיהו, שניהם אחד ומתחילים למדוד מסוף מתתיהו, וא"כ ממה נפשך הדין כך.

אבל יש להוסיף, שאם מתתיהו מחוברת לקרית ספר, בין אם ע"י העירוב או ע"י בתים וכל דין שהוא, יוצא שצריך לרבע את שניהם יחד, ואז הריבוע מתרחב הרבה, והוא כפי המסומן במפה בקו מס' 6. ואז ניתן לעשות הבלעה מהצד הצפוני של חשמונאים שכולו בתוך התחום עד קו מס' 7, וא"כ התחום מתארך עד קו מס' 9.

אלא שלמעשה חוששים שמתתיהו אינה מחוברת, והריבוע הוא כפי קו מס' 1/2, וצריך להבליע כנגד מתתיהו, ושוב אי אפשר ללכת לצד ולהבליע בצד הצפוני יותר,

¹⁵ בהפחתת הרווח שהוא כ-100 מטר, יש לנכות את הקרפף לעיר קרית ספר והקרפף למתתיהו, שהם יחד 64 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 81 לשיעור חז"א, ולפ"ז נשאר הפחתת 20-40 מטר. אולם יש להוסיף את ריבוע העיר קרית ספר, שהוא נכנס למתתיהו [לפי ריבוע עולם], או עכ"פ מגיע סמוך לו [לפי מילוי הקשת], ולפ"ז אין צורך להפחית כלל כי אין רווח בין ריבוע העיר למתתיהו [או לקרפף של מתתיהו]. ומ"מ הריבוע לא גורם שיחשבו עיר אחת, כדלעיל.

¹⁶ בפרט זה שינתי מההוראות המקובלות אשר הורו בקרית ספר, שנקטו לקולא שאין חיבור בין מתתיהו לקרית ספר, ואפשר להקל שאין העירוב מחבר ואפשר לעשות הבלעה ממתתיהו גם כלפי אנשי חשמונאים, ולענ"ד ודאי צריך להחמיר ולחשוש לכשרות עירוב זה אשר אלפי אנשים סומכים עליו, ואף מתושבי קרית ספר מטלטלים בו. ואף אם מצאו בו כמה פעמים דברים שאינם כהלכה, הרי ודאי שעם הזמן השתנו הדברים ותיקנו אותם, וא"כ לגבי הוראת דיני התחום שהיא קבועה לכל שבת ושבת, ודאי צריך לקחת בחשבון את חיבור העירוב של מתתיהו ואין הבלעה. ומלבד זה הרי יש עוד כמה אפשרויות לחיבור ע"י פגישת ריבועי הערים, וע"י גדר הבטיחות ועוד, שו"ר שכעת גם הם מורים שאין הבלעה במקרה זה ומטעם אחר, שע"י בנין ישיבת חדרה, יש שיטות שזה מחבר את הישובים.

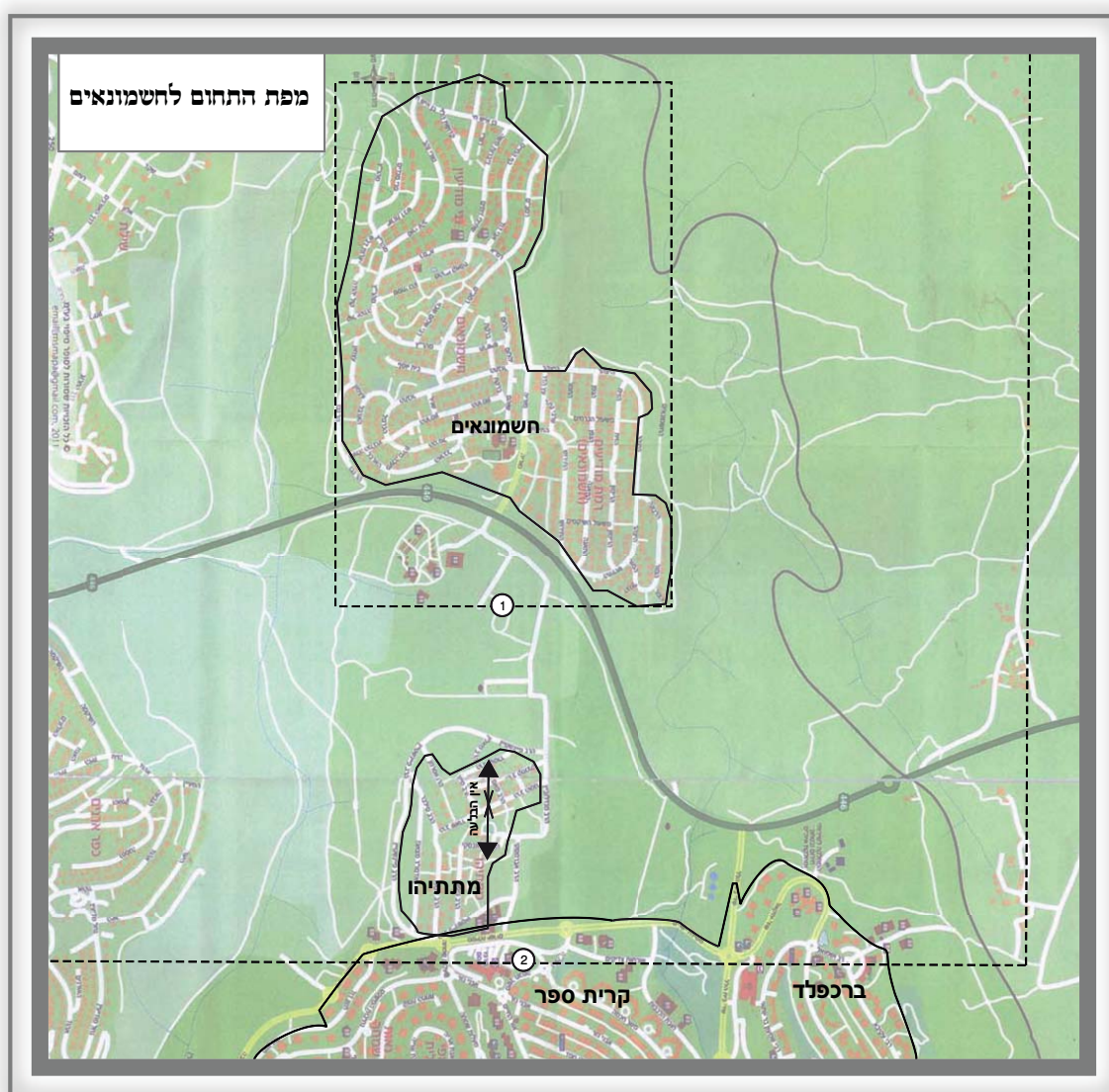
¹⁷ לפ"ז דעת הנוב"י שההבלעה מאריכה רק כנגד הישוב המובלע, אבל הכרעת החז"א שהבלעה מרחיבה כנגד כל העיר.

אלא צריך להמשיך באותו קו, ואז התחום מסתיים במרכז חשמונאים באמצע העיר, ואין שם דין הבלעה, ולכן התחום מסתיים בקו 7/8.

מחשמונאים לקרית ספר – יכול להגיע רק לתחילת קרית ספר. לשיעור הגר"ח נאה אינו מגיע לבתי המגורים, ולשיעור חזו"א מגיע עד קו מס'. משום שאמנם אילו נדע בודאות שמתתיהו לא מתחברת עם קרית ספר, אפשר להבליע את מתתיהו, והתחום מתארך עד אמצע קרית ספר. אבל ודאי צריך לחשוש שמתתיהו מחוברת לקרית ספר, מצד העירוב או מצד פגישת ריבועים, וא"כ האלפיים המסתיימות בין מתתיהו לקרית ספר הרי הם כמסתיימות באמצע העיר, ואין דין הבלעה.

מפת תחום חשמונאים

1. ריבוע העיר לפי ריבוע עולם. 2. גבול התחום לפי שיעור רח"נ, וכהוראת רבני קרי"ס.

דין המניח עירוב תחומין וחלק מעירו מחוץ לאלפיים

כדי לדון על שיעור התחום למניח עירוב תחומין בערים אלו, יש להקדים שתי שאלות ששייכות בזמנינו כמעט בכל מקום שעושים עירוב תחומין. דהנה המניח עירוב תחומין מחוץ לעיר, מקום שביתתו הוא במקום העירוב או בכל העיר שהניח בה את

העירוב, ויכול ללכת רק באלפיים שבסביבות העירוב והעיר שהניח בה. וא"כ מאחר והערים היום גדולות והן עצמן יותר מאלפיים אמה, א"כ כל מי שמניח עירוב תחומין מחוץ לעיר שלו, לא יכול ללכת לביתו, אא"כ הוא גר בקצה העיר במקום הסמוך ונמצא תוך אלפיים לעירובו. והרי כתב השו"ע (סי' ת"ח ס"א) שאפשר להניח עירוב בסוף אלפים מקצה העיר, ובודאי לא דיבר רק במי שגר בבית האחרון שבעיר.

לדוגמא המניח עירוב בחשמונאים ונמצא בכניסת שבת בקרית ספר, כיצד יכול להיות בקרית ספר באמצע העיר, הרי הוא רחוק יותר מאלפיים ממקום שביתתו בחשמונאים.

השהיה בכניסת שבת בביתו והחזרה לביתו

על שאלה זו אלו כתבו הפוסקים שתי תשובות [הובא באריכות לעיל בחוברת א' אות י"ט, ונחזור עליהם בקצרה]. המג"א תירץ וכך ביאר המשנ"ב (סי' ת"ח סק"ג) את דעת השו"ע, שכלפי ההליכה למקום העירוב רואים אותו כפי שהיה דינו לולי העירוב, כלומר, מאחר ולולי העירוב היתה כל העיר שעומד בה [בציור זה היא עיר קרית ספר] כד' אמות, והיה יכול ללכת בכל גוש זה ועוד אלפיים והיה מגיע לעירוב [המונח בחשמונאים] בהיתר, אמרין שגם עכשיו מותר לו ללכת. אולם לפ"ז מותר רק ללכת דרך הלך לחשמונאים, ואסור לחזור לקרת ספר בשבת, וכן הלכה לנוהגים כדעת השו"ע.

הרמ"א (שם) פסק כדעת הראשונים שיש דין "עיר שלן בה", שחז"ל הקילו מלבד השביתה במקום העירוב, יש לו ג"כ את מקום לינתו, את ביתו ואת עירו [כאשר מקצת מהם בתוך אלפיים לעירוב] ונחשב לו כל העיר כד' אמות ומותר להלך בכולה. לפ"ז מותר ללכת בכל קרית ספר מכח שזו מקום שביתתו, וגם מותר ללכת ולחזור בכל בני ברק ורמת גן מכח עיר שלן בה. אבל לשם כך צריך שיהיה בכניסת שבת ובלילה, בקרית ספר.

נמצא שלנוהגים כדעת השו"ע מותר ללכת בין ביום ובין בלילה, אבל אסור לחזור בכל אופן קרית ספר שהיא מעבר לאלפיים של ת"ח. ולנוהגים כדעת הרמ"א מותר ללכת ולחזור¹⁸, אבל רק ביום ולא בלילה, כלומר, צריך שיהיו בקרית ספר בליל שבת [בכניסת שבת ובשינה בלילה (שעה"צ סי' ת"ח ס"ק י"א), והסתפק החזו"א אם מותר ללכת בלילה ולחזור על סמך שישן אח"כ בבני ברק].

לפ"ז כאשר אדם מקרית ספר מניח עירוב תחומין בחשמונאים, צריך להיות בלילה בקרית ספר, ורק ביום ללכת לחשמונאים, ואז מותר בכל חשמונאים מדין מקום השביתה, ובכל קרית ספר מדין עיר שלן בה. וכן להיפך, אדם מחשמונאים שהניח עירוב בקרית ספר, מותר בכל קרית ספר מדין מקום השביתה, ובכל חשמונאים מדין עיר שלן בה. וכן מותר ללכת ולחזור בשני אופנים אלו.

אבל מי שהוצרך ללכת בלילה, אע"פ שהניח עירוב תחומין מותר רק כאשר נמצא [כל השבת] בתוך האלפיים הסמוכות לעיר שהניח בה עירוב תחומין.

¹⁸ יש לציין שהמשנ"ב (בשעה"צ שם ס"ק י"א י"ב) פקפק מאוד בהיתר של עיר שלן בה, ובביאור הלכה כתב להקל בזה רק בצירוף דברי המג"א, כלומר שלפ"ז מותר רק דרך הלך ורק ביום. והחזו"א נקט להקל בעיר שלן בה גם לחזור. לכן לכתחילה הורו הרבנים שאין ראוי לסמוך על עיר שלן בה לחזור לביתו, אלא בשעת הדחק.

לנוהגים כדעת השו"ע אין את הקולא של עיר שלן בה, ולכן בכניסת שבת יכולים להיות בעיר שלהם בביתם אף אם הוא מחוץ לאלפיים של העיר עם העירוב¹⁹ ואח"כ ללכת אל המקום שהניחו את העירוב. אבל אחרי שהלכו פעם אחת לתחום של העירוב, אסורים לחזור לעירם.

שני הבדלים בין העיר שלן בה לעיר שהניח בה עירוב

לפי האמור הנפק"מ בין שני הדינים, עיר ששבת בה, ועיר שלן בה. א. במקום השביתה מותר מלבד כל העיר גם באלפיים שמכל צידי העיר. לעומת זאת בעיר שלן בה מותר רק בין בתי העיר ולא מחוץ להם. ב. כאשר יוצא מעיר שלן בה, ללכת אל העיר שעירב בה יכול לצאת רק מקום שהוא כבר בתוך אלפיים לעיר שעירב בה, אבל אם יוצא בצד במקום שעדיין אינו בתוך אלפיים, הרי יוצא מחוץ לתחום [משום שהוא מחוץ לאלפיים ומחוץ לעיר שלן בה]. ולכן מצוי מאוד שמותר ללכת אל עיר דרך שביל מסוים ולא דרך כביש אחר.

ועתה נבוא לדון על ההולך בין הערים ע"י עירוב תחומין.

דיני התחום עם הנחת עירוב תחומין

מחשמונאים לקרית ספר, והניח עירוב בקרית ספר

מי שנמצא בחשמונאים ורוצה ללכת בשבת לקרית ספר, שכאמור התחום שלו באופן רגיל מגיע לרחוב הראשון, ואינו מגיע לבתי המגורים של קרית ספר. יניח עירוב תחומין בקרית ספר, [ואפשר להתקשר להימנות אצל האחראים על עירוב תחומין ציבורי]. ויהיה בליל שבת בחשמונאים [כדי שיהיה לו דין עיר שלן בה בחשמונאים], וביום יהיה מותר ללכת לכל קרית ספר. ומותר ללכת [ביום] בין דרך מתתיהו ובין דרך הכביש הראשי, וכן מותר לחזור. ומותר בכל קרית ספר שהיא מקום שביתתו, ובכל חשמונאים שהיא עיר שלן בה. [ויש מתירים ללכת גם בלילה, אם הולך רק אחרי צאת הכוכבים, וחוזר לישון בחשמונאים].

מקרית ספר לחשמונאים, והניח עירוב בחשמונאים

מי שרוצה ללכת לחשמונאים מעבר לקו של גבול התחום (המקביל לרח' היצהר, קו מס' 7/8 במפה). יניח עירוב תחומין בחשמונאים, ואז מותר ללכת דוקא ביום השבת ולא בלילה, [כדי שיהיה לו דין עיר שלן בה בקרית ספר]. ומותר ללכת [ביום] בין דרך מתתיהו ובין דרך הכביש הראשי, וכן מותר לחזור. ומותר בכל חשמונאים שהיא מקום שביתתו, ובכל קרית ספר שהיא עיר שלן בה. [אם סומך על היקף העירוב של קרית ספר יכול ללכת לכל השכונות, ובלי היקף העירוב יכול ללכת רק לגוש המרכזי, ולא ולגרין פארק].

אמנם יש מקום לדון בדין זה, משום שאחרי שהתחום שלו נמדד לפי חשמונאים, והתחום מגיע לרחוב הראשון בקרית ספר ולא לבתי המגורים, א"כ העיר שלן בה בבתי המגורים, מסתיימת לפני שמגיע לתחום שלו (לפי שיעור רח"נ). וצריך לסמוך על היקף

¹⁹ בפרט זה יש קולא לנוהגים כשו"ע, משום שאם אין את התירוץ של עיר שלן בה, בהכרח יש את התירוץ של המג"א שללכת לכיוון העירוב לא נאסר. אמנם יש להסתפק האם מותרים ללכת הלך ושוב בתוך העיר כל זמן שלא נכנסו לאלפיים הסמוכים לעירוב, או שמא מותרים ללכת רק לכיוון העירוב וצ"ע.

תחומין באיזור מירון

הקדמה לדיני התחומין במקומות נופש

שכיחות דיני יציאה מחוץ לתחום במקומות נופש

הנה נושא התחומין באזור מירון, וכן בכל מקומות הנופש, הוא נושא פרוץ מאוד. והסיבה לכך מפני שאנשים לא מודעים לשכיחות הנושא. אנשים סבורים שיציאה מחוץ לתחום היא רק כשהולכים שעתיים, לא ברבע שעה, או יש סבורים שהאיסור שייך רק כשהולכים בכביש הבין עירוני, לא כשהולכים לישוב סמוך שרואים את קצהו מהבית. לכן ברוב המקרים אדם לא מתעורר אפילו לברר עד היכן התחום. הנושא הזה אצלו "מחוץ לתחום" חשיבתו.

אבל האמת היא שאיסור תחומין הוא דבר שכיח מאוד, חכמים אסרו לצאת מהעיר למרחק של אלפיים אמה, שיעור זה במידות של זמנינו הוא 1152 מטר לשיעור חז"א, 960 מטר לשיעור הגר"ח נאה, [ולשיעור החדש ע"פ הדרהם של הרמב"ם 908 מטר], בסה"כ כקילומטר אחד! גם אם נקל לשיעור חז"א, זה מרחק שאדם הולך בהליכה איטית ב-20 דקות, ובהליכה מהירה אפשר לעבור את התחום ב-10 דקות! והאיסור הוא לא רק בכביש עירוני, אלא גם כשהולך בתוך ישוב סמוך, אלא שאינו מחובר ממש, כאשר יש ביניהם מרחק של 81.3 מטר בלבד (לשיעור חז"א לקולא)²⁰, פחות מדקה הליכה! צריך למנות אלפיים אמה מקצה הישוב ששבת בו, והיכן שמסתיימות האלפיים באמצע הישוב, צריך לעצור, אפילו באמצע בית (שו"ע סי' ת"ח ס"א). ולפ"ז יכול ללכת בתוך הישוב הסמוך רק עד מרחק 10 דקות בלבד.

כל העיר הגדולה כד' אמות משא"כ ביישוב

סיבה נוספת לשכיחות הענין במיוחד במקומות נופש. כשאדם נמצא בעיר מגוריו, רגיל ללכת בשבת מרחקים גדולים, ללא חשש איסור תחומין, וזה משום שכל העיר ששוכנת בה נחשבת כד' אמות. ואפילו עיר גדולה מהלך כמה ימים, אם יהיה בה רצף בתים [ללא נתק קטן בין השכונות]²¹, מותר ללכת כל השבת. לכן אדם לא מורגל לחשוב על איסור תחומין. אבל כאשר נוסעים למקומות נופש, שהישוב קטן יחסית,

²⁰ שיעור ההפסק בין בתים הוא שבעים אמה [ועוד משהו], במידות של זמנינו זה 32 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 40.6 מטר לשיעור חז"א. אם יש רווח כזה הבית מנותק מהעיר. אבל כאשר מדובר בין שני גושי בתים שלכל גוש יש שם עיר [שיש בגוש ששה בתים], נותנים לכל עיר בנפרד שיעור שבעים אמה ומשהו, ובית זה שיעור של קמ"א אמה ושליש. במידות של זמנינו זה 64 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 81.3 מטר לשיעור חז"א. ובמושגים שלנו זה בסה"כ שטח של שלשה עד ארבעה בנינים לא גדולים.

²¹ יש לציין שכבר העירו בכמה ספרים שגם בערים גדולות מצוי שהשכונות מופרדות מהעיר ויש שאלה של תחומין גם במה שנקרא בלשון בני אדם עיר אחת. ראה מש"כ בדרך התחומין חלק א' לגבי פתח תקוה ששכונת גני הדר מנותקת מהעיר. וכן תל אביב מחולקת בנתיבי איילון, ועוד. וכן בדרך התחומין חלק ג' שירושלים מחולקת ליותר מחמש ערים מבחינה הלכתית, וכמו שכבר העירו בכמה חיבורים, ועי' בספר דרור יקרא (עמ' תקכ"ח ותקמ"ב).

והטיול הוא דוקא מסביב למושב, או שהולכים למושב סמוך, ובפרט שאדם בא במיוחד בשביל לטייל, כאן נכנסים בקלות לשאלה של יציאה מחוץ לתחום.

בעיה זו כפולה ומכופלת בישובי הנופש, משום שבהרבה ישובים יש רווחים יפים בין הבתים, ומצוי מאוד שהישוב עצמו מחולק מבחינה הלכתית, עד כדי שיש מקומות שלאחר בירור יסודי גילו שכדי ללכת מהבתים בקצה הישוב עד בית הכנסת, צריך לעשות עירוב תחומין! והדברים ידועים. בערים רגילות הבניה צפופה, ואע"פ שיש מקומות שיש רווחים, מ"מ יש התחברות ע"י הבתים שברחוב המקביל, והם סמוכים בצד האחורי לבתים המרווחים. או שהבתים הצפופים מקיפים את המקום המרווח. אבל בישובים, מצוי שיש רחוב אחד ארוך ללא רחוב מקביל סמוך לו, ולכן ברגע שיש רווח של 64-81 מטר הרי נפסק כל החיבור. ויותר מכך, אפילו אם יש בנין באמצע אלא שאינו בנין מגורים, כגון בית כנסת, בית ספר, חנות וכדומה, ובצידי רווח של עוד בנין אחד, כבר יש הפסק של קמ"א אמה [81 מטר], ואם גם בצד שמעבר לכביש יש בנין כזה או רפת וכדומה, נעשה הפסק בישוב. והרי זה כשתי ערים, שכל גוש צריך לחשב אלפיים אמות מסוף הגוש.

מדוע אסור ללכת מרחק כה קצר

איסור הטלטול ואיסור יציאה מחוץ לתחום, באמת מגבילים את האדם, וזו המטרה, כדי שאדם ינוח בשבת במקומו בלי להתעסק יותר מידי, ואפילו טיול ממושך בלי לטלטל שום חפץ, מוציא את האדם משלותו. חושבים שעונג שבת זה הסיפוק מההליכה והטיול המרובה, אבל באמת במצב כזה אדם טרוד ועסוק כל היום לתכנן להיכן עוד כדאי ללכת, והיכן יכול להספיק להיות, ממעט במנוחה כדי לצאת לדרך, ואח"כ חוזר עייף ומותש והולך לישון. לא זו מטרת השבת. אדם שידע שאין לו מה להסתובב אלא בסביבה הקרובה ממש, מטייל חצי שעה עד שעה סביב ביתו ושכונתו [בלי להתרחק למרחק 10 דקות מסוף הבתים], ממילא בשאר הזמן הוא נח, לומד, ומעיין בדברי תורה והשקפה.

אולם כיון שאנו לא מורגלים לחיות במצב כזה, ומחפשים לטייל ולקחת את הילדים לפה ולשם, קשה להישאר בבית, וקשה לא ללכת למרחק, להנות לראות את הישובים הסמוכים, נראה לנו כי שבת זה הזמן הכי טוב לכך שיש שעות רבות פנויות [מעסקי המלאכות האסורות]²² בפרט בקיץ, ובמיוחד בנופש, שאין את כל העיסוקים והמשחקים שיש בבית. מכיון שזו ההרגשה אדם מחפש להקל איכשהו על המצב, והולך וסומך על שמועות והיתרים שבכל חלקי התורה לא היה סומך עליהן.

העירוב שבישובים

בנושא העירוב ידוע ההבדל הגדול בין עירוב עירוני לעירוב שכונתי. העירובים העירוניים נתקלים בהרבה עיקולי ופשרי, בעיות שאי אפשר להתירם לפי הרבה פוסקים, וכדי להציל את המטלטלים שאינם מודעים להלכות ומטלטלים אף כשאין עירוב, מוכרחים לסמוך על שיטות דחוקות. לאחר שעושים עירוב לא אומרים שהוא פסול, שאם כן זה מטיל פגם בכל הרבנות ומערכת הכשרות, אבל מי שידע את הבעיות ויכול למנוע את עצמו מטלטל, צריך שידע להבדיל בין עירוב עירוני לעירוב שכונתי,

²² גם רצון התורה בכך שאסרה להתעסק במלאכות האסורות, הוא מטעם זה, כנאמר למען ינוח וגו'. אכן אנו מרגישים את הפנאי והמנוחה, אלא שאנו מחפשים להפיגם בתעסוקות שונות, כי איננו יודעים מה עושים עם השלוח והמנוחה.

ובין עירוב שכונתי מהודר לעירוב שכונתי פשוט. בין עירוב כשר, לעירוב שמצאו אותו כמה פעמים פסול, שזה דבר קיים לצערנו כידוע לעוסקים בדבר. לכן לא מספיק לשמוע שיש עירוב, כי בדרך כלל הוא נסמך על הרבה קולות שלא מספרים אותם. וראה מה שהארכנו בחוברות ובגליונות "תיקוני עירובין", על גודל העירנות והמאמצים הנצרכים בתחזוקת העירוב.

דיני התחום בתוך ישוב מירון

ישוב שאין בו רצף בתים

הנה בישוב מירון עצמו, לולי העירוב המקיפו ועושה אותו ברשות היחיד אחד, יש מקום לדון על דין התחומין בהליכה מקצה הישוב לציון. מכיון שהמרחק מהקצה הצפוני של הישוב עד הציון יותר מאלפיים אמה, שהם תחום שבת. [המרחק הוא כ-1500 מטר, והתחום לפי השיעור הגדול (שיעור חזו"א) הוא רק 1152 מטר]. והנה בדרך כלל בתוך ישוב אין איסור ללכת מקצה לקצה אפילו המרחק גדול, מכיון שהשובת בתוך עיר נעשית כל העיר כד' אמותיו, ומתחיל למנות אלפיים רק מקצה העיר, א"כ לכאורה גם כאן כל הישוב כד' אמות, ואע"פ שהבתים לא מגיעים עד הציון מ"מ יש פחות מאלפיים מסוף הבתים עד הציון [בסה"כ 1500 מטר], ולכן מותר לשוהים בישוב ללכת לציון אפילו מקצה הישוב²³.

אלא שכאמור לעיל יש לדון בישובים על דין התחום בתוך הישוב, מפני שהבתים מרווחים, ואם יש בית שמרוחק מגוש הבתים בשיעור, 70.6 אמות, [שהם במידות של זמנינו 40.6 / 32 מטר, והם בסה"כ כגודל מתחם של בנין גדול]. הרי שהשובת בו לא מקבל את כל העיר כד' אמות, ומודד אלפיים מביתו, כך יתכן שאסור לו להגיע אפילו לקצה אותו ישוב. [וכשהרווח בין שני גושי בתים, נותנים כפול משיעור זה דהיינו קמ"א אמה, אך גם זה לא כ"כ גדול].

למעשה נערכה בדיקה מדוקדקת בישוב, מדידה זו לא ניתן לעשות במפה, מפני שאינה מדויקת בדקדוק כזה [שכל מילימטר במפה צריך לסמן יותר מעשר מטר]. וכן הבדיקות הממוחשבות אינן מדויקות, אלא המדידה נעשתה באמצעות סרט מידה ארוך של קבלנים ומהנדסים. ואכן היו כמה מקומות שהבנינים היו מרווחים מהשיעור הנ"ל, אך מאחר והוסיפו הרבה מבנים שמשמשים לדירות נופש, וכן בנו בנינים חדשים, נמצא שכמעט בכל המקומות יש חיבור של מבנה כלשהו, ולפ"ז כל מירון נחשבת עיר אחת.

הציון מופסק מהישוב ומבתי המגורים שסביבו, במרחק של יותר מקמ"א אמה, וא"כ מה שמותר ללכת אליו בשבת זהו רק מחמת שהוא בתוך אלפיים לישוב. ולפ"ז מי ששובת באזור של הציון, והדבר מצוי במירון שמקימים אוהלים לישן בהם בשבת, ואוכלים בהכנסת אורחים תחת הציון, א"כ אנשים אלו נחשבים ששבתו מחוץ לגוש הבתים של הישוב²⁴, וכלפיהם אין הישוב כד' אמות, ולכאורה לולי העירוב יהיה אסור

²³ יש עדיין ספק על שני בתים אחרונים בקצה הצפוני של הישוב. וצריך בירור.

²⁴ דבר זה מצוי מאוד במירון, שאנשים באים סמוך לשבת ומקימים [בצידי הכביש וברחבה למטה מהציון, וביער הסמוך] אוהל קטן מבד (בגובה מטר) כידוע, ותופעה זו מצויה מאוד דוקא סביב הציון, אדם כזה לכאורה קונה שבתה במקום אכילתו, וא"כ תלוי היכן אוכל סעודות השבת, אם אוכל באותו אהל (לא מצוי) קונה שבתה באוהל. אם אוכל באהל הרשב"י הסמוך לציון, קונה שבתה שם ודינו כנ"ל.

להם ללכת ממקומם יותר מאלפיים אמה, ומותרים רק עד שני שליש משוב מירון ולא עד קצהו, וכל שכן שלא ללכת לישוב בר יוחאי וכדומה.

חיבור הישוב ע"י העירוב

אבל מאחר והישוב כולו מוקף בעירוב [דהיינו היקף גדר עם צורות הפתח של עירובי חצרות²⁵], יחד עם ציון הרשב"י [גבולותיו מופיעים לקמן במפה המצורפת], א"כ אע"פ שאין חיבור ברצף הבתים ואין הכל כ"עיר" אחת, מ"מ היקף העירוב [הגדרות וצורות הפתח המקיפות את הישוב] עושה שהכל כ"רשות היחיד" אחת, וזה ג"כ סיבה להחשיב את כל המקום המוקף כד' אמות כמ"ש בשו"ע (סי' ת"ח ס"ב). אבל מי שמחמיר שלא לסמוך על העירוב, צריך לחשב לפי רצף הבתים כנ"ל.

עירוב פנימי ועירוב כללי

בנוגע להגדרת כשרות העירוב, ראשית כל יש להדגיש שבמפות מופיעים שני עירובים, ויש הבדל עצום ביניהם, וכפי שכבר סימנו הבד"ץ במדריך הכשרות שהאחד עירוב פנימי, והשני עירוב כללי. העירוב הפנימי על מירון בפני עצמה [הישוב עם ציון הרשב"י], נעשה בצורה טובה והוא מפקח ונבדק היטב כל יום שישי, עירוב זה יותר טוב מעירוב עירוני רגיל, עד כדי שהוא מתקרב לעירוב שכונתי טוב. אין בו חשש רשות הרבים [כיון שאין בו יציאה אלא לכיוון אחד], ולכן כשרותו מועילה גם לנוהגים כדעת השו"ע. כמו"כ עשו לחיים לצורות הפתח, וכן נעשו שבילים לחלק את הקרפיות [מקומות שאי אפשר ללכת בהם בצורה רגילה], כדי שלא יאסרו את כל ההיקף, [ומ"מ בנושא הקרפיות יש עוד מה להדר²⁶].

אבל אם אוכל ביד עזרה או באחד הבתים שבישוב, מסתבר שדינו כמי ששבת בישוב ומותר ללכת בכל הישוב ועוד אלפיים סביב לו.

ויש לדון במי ששכר חדר אירוח רגיל ואוכל באהל הרשב"י הסמוך לציון, האם השביתה שלו במקום אכילתו, וממילא יהיה אסור לו ללכת לקצה הישוב מירון (לולי העירוב) כנ"ל. או י"ל כיון שאין לו ענין לאכול במקום ההוא, ואדרבה היה מעדיף לאכול בחדר שלו, אלא שאין לו מי שיארגן עבורו את האוכל אלא במקום זה, ובכח"ג מבואר בגמ' (דף עג.) שקונה שביתה במקום לינתו, א"כ יקנה שביתה בישוב ולא בציון, ויהיה מותר ללכת בכל הישוב. וצ"ע.

²⁵ יש חילוק בין "עירובי חצרות" "לעירובי תחומין", ואם מדמים אותם הרי זה "עירוב פרשיות". עירוב חצרות הוא כדי להתיר לטלטל חפצים שאסור לטלטל במקום שהוא רשות הרבים או כרמלית, אלא רק ברשות היחיד, וע"י שמקיפים את השטח בגדרות או בצורות הפתח [והם החוטמים והלחיים הידועים שיש בעירובים], נעשה כל השטח המוקף כרשות היחיד, אח"כ מזכים פת לכולם ונעשים כרשות אחת, ואז מותר לטלטל בתוך ההיקף, ואסור להוציא כלום מחוץ להיקף. משא"כ עירוב תחומין נועד להתיר ללכת בלי לטלטל, מכיון שגם להליכה ללא טלטול אסור חכמים לצאת מחוץ למקום יותר מאלפיים אמה [בערך קילומטר, מרחק הליכה של כ-10 דקות בלבד! בהליכה מהירה. ובהליכה איטית רק כרבע שעה]. וע"י עירוב תחומין מגדירים את מרכז השביתה באמצע הדרך ומכיון אפשר ללכת ממקום השביתה [מקום העירוב תחומין] אלפיים אמה לכל צד, נמצא שאפשר ללכת עד 4000 אמה שהם כ-2 קילומטר בלבד.

מכיון שלגבי תחומין מדובר על הליכה ללא טלטול חפצים, לא מפריע אם יש רשות הרבים באמצע, משא"כ לענין עירוב חצרות, שמדובר על טלטול חפצים, אם יש רשות הרבים בתוך ההיקף היא פוסלת את כל העירוב. אלו יסודות הדברים בקצרה ממש, ואכמ"ל.

²⁶ הבעיה בנושא הקרפיות, שכל שנה הקוצים גדלים מחדש, ולכן אע"פ שהשקיעו הרבה בעשיית השבילים, אך מאחר וכמעט לא הולכים בהם [משום שאינם מובילים למקום כלשהו], הם חוזרים ומתכסים בקוצים שאי אפשר ללכת בהם וצריך כל תקופה לברר מה המצב. והנה בעירוב עירוני מקילים בנושא הקרפיות (כמובא בקטע הבא), ולכן גם כאן אין דרישה מצד עושי העירוב לתקן את הקרפיות האלו, אבל בעירוב שכונתי מקפידים הרבה יותר בנושא זה, ומקיפים שטחים כאלו בנפרד.

לעומת זאת העירוב הכללי אינו בצורה זו, ומטרת עשייתו היתה באופן מוצהר רק כדי להציל את המטלטלים, ולא כדי להתיר לטלטל, מאחר והוא עובר על כביש בין עירוני [כביש 89, כביש עכו צפת], שהוא רשות הרבים לרוב הפוסקים, ואי אפשר לעשות עליו עירוב אלא ע"י שערים. כמו"כ בעירוב זה יש קרפיפות רבים [ובאחד הישובים בעירוב זה, הקרפיפות הם יותר מ-20% מהשטח המוקף] שההיתר שלהם מפוקפק כמבואר בביאור הלכה (סי' שנ"ח ס"ט), ורק כשאי אפשר לתקן עושים כך²⁷. וא"כ אע"פ שהעושים צריכים לעשות מה שהם יכולים כדי להציל את הרבים מעון ברור, שע"י כך שלפחות יש להם איזה שיטות המתירות, מ"מ לכתחילה ודאי שכל אדם צריך להימנע מכך.

חישוב התחום מיושב מירון לציון הרשב"י למי שאינו מסתמך על העירוב

והנה העירוב הפנימי המהודר מתיר ללכת מהציון לכל ישוב מירון [ועוד אלפיים אמה מסביבו]. ומכל מקום בשביל מי שאינו סומך על העירוב, יש לציון את גבול האלפיים מהציון, לדעת עד היכן מותר לאותם אנשים ללכת ללא כל חשש איסור תחומין, אף בלי העירוב.

גבול התחום מהציון, בין לשיעור חז"א ובין לשיעור הגר"ח נאה מגיע עד אמצע הגוש המרכזי של הבתים (ראה במפה דלקמן), לשיעור הגר"ח נאה עד קו מס' 6, לשיעור חז"א עד קו מס' 7).

ולפ"ז השובת באזור הציון יכול להגיע רק עד קו התחום הנ"ל ולא יותר, [שאע"פ שתחילת הישוב בתוך אלפיים שלו, הרי כלתה מדת אלפיים שלו באמצע העיר, וצריך לעצור במקום שמסתיים התחום כמבואר לעיל].

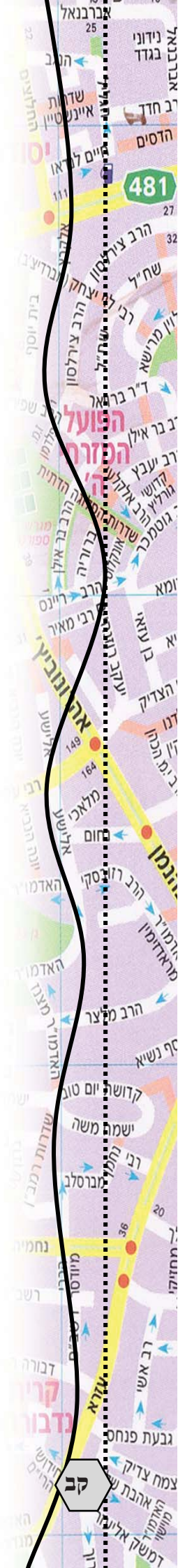
אבל לשובתים בישוב אין נפק"מ, כיון שכיום לאחר התרחבות הבניה בישוב נמצא שיש רצף בתים בכל הישוב, [בכמה מקומות המרחק גבולי אבל למעשה גם לשיעור רח"נ יש רצף בתים] ועי"ז נעשה כל הישוב כד' אמות כלפי השובתים בו, כמבואר לעיל.

טלטול בתוך הבנין והחצר

המחמירים שלא לטלטל אף בעירוב הפנימי, יזהרו שלא לטלטל שום חפץ מחוץ לבית, כיון שאם אין ההיקף כתקנו דין הרחוב הוא כרמלית. ובנוגע לחצר, יש לבדוק שהחצר גדורה במחיצות בגובה מטר, מכל צדדיה, ואם יש פירצות יש לברר את הדין, [אפשר בטל' של מוקד העירוב שבתחילת החוברת]. כמו"כ יש צורך בהרבה מקרים להניח פת של עירוב ולזכות אותו לכולם, כאשר יש שתי משפחות בבנין או במתחם²⁸.

²⁷ ויש אומרים שגם הדבר שמואל שהתיר שהזרעים לא מבטלים את הדיורים, היינו רק כשנזרע לאחר שהקיפו את העיר, אבל השטחים שסביב לישובים כמו במקומות אלו, שהסלעים והקוצים היו בהם לפני שהוקף, א"כ לא היה זמן שההיקף הוקף לדירה גמורה. [ואע"פ שהיה זמן שהיו שבילים, ובאותו זמן סגרו את ההיקף מחדש ע"י שקשרו חוט שנקרע. הרי באותה מידה ג"כ עשו היקף מחדש שקשרו חוט אחרי שהשבילים כוסו בקוצים].

²⁸ ויש לשים לב שברוב המקרים אסור לטלטל גם בפרוזדורים שבתוך הבנין, משום שבמבנים האלו יש כמה חדרי אירוח, ובהם שתי משפחות נפרדות או יותר, והפרוזדורים משמשים לכולם, נמצא שיש כאן הוצאה מהחדר הפרטי, לפרוזדור שהוא רשות המשותפת. וכן אסור להעביר לחדר של משפחה אחרת, כיון שכל משפחה היא רשות נפרדת. לכן צריך שכל בנין יעשו עירוב פרטי, [דהיינו שיזכו פת מערב שבת לכל המתארחים, ויניחוהו לשם עירוב כמבואר לקמן בסוף החוברת].

חישוב התחום בין הישובים

כעת נבוא בס"ד לדון על הדבר המצוי ביותר שהולכים מישוב לישוב, ומהישובים הסמוכים עד ציון הרשב"י.

יש להקדים שכל החישובים דלהלן נעשים ע"י הסתמכות על העירוב הפנימי של מירון, כי בלעדיו [אם נתיחס לרצף הבתים] קשה מאוד להגיע להלכה ברורה, ובודאי שאי אפשר בלעדיו להגיע מהישובים הסמוכים עד הציון. מצד שני, החישובים לא מסתמכים על העירוב הכללי, שכאמור יש להימנע מלהסתמך עליו²⁹.

איסור תחומין בשיעורים הנזכרים להלן [אלפיים אמה] הוא איסור דרבנן, ומ"מ הוא איסור חמור כמבואר בגמרא בכמה מקומות, וביותר שנוקטים שיעקרו דאורייתא [בשיעור י"ב מיל]. ולכן ודאי עדיף לוותר על התפילה בציון הרשב"י ולהתפלל בבית הכנסת שבישוב, מאשר להיכנס לחשש איסור. ואפשר לקיים שניהם, וללכת לציון לפני שבת או אחרי שבת.

מכיון שיש רבים המסתמכים על שיעור הגר"ח נאה, לכן נפרט כל מקום אם הוא מותר גם לשיעור הגר"ח נאה [שבנושא זה יוצא חומרא ששיעור התחום יותר קטן].

להלן יבואר בס"ד א. הליכה ממירון לבר יוחאי ב. הליכה מבר יוחאי לציון הרשב"י. ג. הנחת עירוב תחומין, ודין מי שהלך בשוגג. ד. הגדרת אור הגנוז והליכה ממנו לציון הרשב"י. ה. הליכה מספסופה למירון, ולהיפך.

דין הליכה ממירון לבר יוחאי

המרחק בין סוף העירוב של מירון לתחילת ישוב בר יוחאי, הוא כ-780 מטר, פחות מאלפיים אמה תחום שבת. כמ"כ הכניסה לישוב דרך הכביש הראשי הוא ג"כ פחות משיעור התחום לפי כל השיעורים. ומ"מ לא כל הישוב בתוך התחום של ישוב מירון, וא"כ נרבע את מירון לפי ריבוע העולם. ולכן יש לדון כיצד לרבע את מירון.

תוספת ריבוע למירון, צורת הריבוע

בכל עיר אמרו חכמים שמרבעים את העיר, מוסיפים לה את הזויות [להשלמת צורת ריבוע או מלבן] שהם כחלק מהעיר, ומתחילים למנות אלפיים רק מחוץ לריבוע. לא רק בעיר דהיינו גוש בתים, נותנים ריבוע, אלא גם לרשות היחיד כגון היקף העירוב נותנים ריבוע. והכרעת החזו"א שגם לעיר המוקפת בעירוב, נותנים ריבוע כפי העירוב, שבדרך כלל הוא יותר גדול מגוש הבתים, (עי' במקורות שהבאנו לעיל בריבוע של קרית ספר). לפ"ז גם בישוב מירון, אם נרבע לפי גוש הבתים הרי הוא הרבה פחות משטח העירוב, אלא מרבעים את היקף העירוב, כמובן רק לאחר בירור אם ניתן לסמוך על כשרות העירוב.

בצורת הריבוע יש להסתפק לאיזה כיוון לרבע, ויש בכך נפק"מ גדולה מאוד למעשה. האופן הפשוט של ריבוע הוא לכיוון רוחות העולם, לפ"ז יוצא שהריבוע של היקף העירוב מתרחב מאוד, משום שהצורה של העירוב עומדת באלכסון לפי כיווני העולם, והריבוע מתרחב עד שיכלול את כל הפינות (ראה במפה קו מס' 1).

²⁹ כבר בארנו לעיל שמצוין במדריך הכשרות של הבד"ץ שהוא רק בדרגת עירוב כללי, ואין ראוי לבן תורה לסמוך עליו, מחמת כמה בעיות ואכמ"ל.

אבל לכאורה יש לדון שכאן צריך לרבע בכיוון אלכסון, משום שיש לעירוב צלע ישרה, ובמצב כזה מרבעים לפי הצלע. דהנה בצד המערבי יש שקע בגבולות העירוב, ויש למתוח קו מקצה לקצה לדון אותו כקו ישר, מדין עיר העשויה כקשת, [או מדין השוואת הפגומים] וא"כ יש בצד זה צלע ישרה שעוברת כמעט לכל אורך שטח העירוב, ובמצב כזה צריך לרבע לפי כיוון הצלע הישרה. מצד שני, נראה שבצד הצפוני ג"כ יש צלע ישרה [לאחר מילוי השקע שבגבולות העירוב], וצלע זו נמצאת בזווית אחרת מהצלע המערבית הנ"ל, וא"כ לפי צלע זו יוצא הריבוע בכיוון שונה. אמנם הצלעות קרובים לזווית של 90 מעלות בין זו לזו, (מקסימום 95 מעלות) וא"כ ביחד הם קרובים להיות שווים לריבוע אחד.

במצב כזה יש טוענים (בעל הקרית אריאל)³⁰ שמכיון שאין שתי הצלעות מכוונות ממש, והן יוצרות סתירה בכיוון הריבוע, וכשיש סתירה כתב החזו"א שמרבעים לריבוע העולם, לכן גם כאן מרבעים לריבוע העולם. ולפ"ז מרויחים תוספת רבה לדיני התחום, ונפק"מ להליכה לבר יוחאי [ומאור הגנוז לציון הרשב"י כדלקמן]. אבל יותר נראה לומר וכך שמעתי ממורי הוראה, שכאשר שתי צלעות קרובים זה לזה, הם ג"כ כעין ריבוע, וצריך ליצור ריבוע משתיהן. ובפרט במקרה זה יותר נראה שהצלע המערבית תקבע את הריבוע [אף אם היא סותרת לגמרי את הצלע הצפונית], מפני שהיא הרבה יותר ארוכה, ועומדת כנגד כמעט כל ההיקף, [משא"כ הצלע הצפונית לא עומדת כנגד כל העיר כי יש בליטות בכיוון מערב או בציון וסביבתו]. ועוד טעם משום שהצלע המערבת היא קו יתר של מילוי קשת [משא"כ בצד הצפוני השקע קטן ויתכן שאינו יוצר צורת קשת, אלא כדין מילוי הפגמים]. ולכן יש לצדד שבמקרה זה לא חוזרים לריבוע עולם, אלא מרבעים כפי הצלע המערבית, ומקסימום בשינוי קטן שיתאים לשני הצלעות יחד. במה שהכריע בריבוע לפי ריבוע העולם³¹.

לפי הריבוע לכיוון הצלע המערבית, יוצא חומרא שאין כל הישוב "בר יוחאי" בתוך התחום, אלא רק חלק ממנו, [וההולך מבר יוחאי למירון ע"י עירוב תחומין, יועיל רק בצירוף דין עיר שלן בה כמבואר לקמן]. וכן לפ"ז יתכן שאין אפשרות להגיע מאור הגנוז לציון הרשב"י במירון אפילו ע"י עירוב תחומין.

חישוב התחום ממירון לבר יוחאי

לאור האמור כאשר נבוא לחישוב התחום לכיוון בר יוחאי, תלוי בהנ"ל, אם נרבע את מירון לריבוע העולם, יוצא שיש תוספת גדולה למירון, ומודדים אלפיים מקצה הריבוע, וא"כ כל ישוב בר יוחאי וכל הדרכים אליו בתוך התחום. (כפי המסומן בקו מס' 2).

³⁰ כן דעת הגר"א בוקוולד שליט"א לאחר שדקדק בגבולות העירוב.

³¹ בעל בקרית אריאל נקט שני דברים שגרמו לבטל את הריבוע האלכסוני, א. שתי צלעות שאינם בדיוק 90 מעלות, מהווים סתירה בריבוע, וממילא חוזרים לריבוע עולם [כמ"ש החזו"א סי' ק"י ס"ק בשאר ספיקות]. אבל זה פלא, כי לפ"ז כמעט לא משכח"ל מש"כ בגמ' ובשו"ע שעיר מרובעת לא מוסיפים לה ריבוע עולם, שהרי לפי דבריו צריך להיות מרובע מדויק כמו ריבוע התפילין, וזה כמעט לא יתכן שעיר תהיה בנויה כך.

ב. כאשר הצלע הישרה אינה לאורך כל העיר, כגון שהעיר מסתיימת בעיגול וכדומה, נקט שאין ברור שצלע זו נותנת צורה לעיר, וזה מוגדר כספק שממילא חוזרים לריבוע עולם, ולמד כן בדברי החזו"א (שם ס"ק כ"ג ד"ה מיהו) שכתב "אם אין צד אחד ממלא כל הרוחב" ועוד יתכן תמונות שקשה להכריע אם מרבעים לריבוע עולם או בריבוע עצמה וכו'. עכ"ד. אבל מקובל לומר שצלע ישרה על פני רוב העיר נחשבת צלע שנותנת צורת ריבוע לעיר, כי בסה"כ יש צורה לעיר. וכונת החזו"א הנ"ל היא לאו דוקא כולו ממש, אלא כשחסר חלק גדול שכבר נראה שהצלע הישרה אינה קובעת צורה לעיר.

אבל לפי מה שבארנו שצריך לרבע לפי הצלע המערבית (קו מס' 4), יוצא שהתוספת של מירון קטנה, ולפ"ז לא כל הישוב בתוך אלפיים, אבל רובו בתוך התחום (לפי שיעור הגר"ח נאה עד קו מס' 5, לפי שיעור חזו"א עד קו מס' 6). הדרך מהישוב דרך הכביש הראשי, היא בתוך התחום גם לשיעור הגר"ח נאה.

אמנם במצב הזה ניתן להאריך את התחום ע"י הבלעה, [דהיינו עיר או בית שמובלע כולו בתוך התחום, נחשב כד' אמות בלבד ומאריך את מידת התחום]. וכיון שיש כנגד העיר את הבנינים של המועצה האזורית ועוד כמה מבנים שדינם כרשות היחיד, והם מובלעים בתוך אלפיים, ובכה"ג כל המבנים נחשבים כד' אמות ומאריכים את התחום כפי אורך המבנה [פחות ד' אמות], לפ"ז יש להאריך את התחום בעוד כ- 125 מטר, ולפ"ז גם לשיעור הגר"ח נאה נכנס כל גוש הבתים המרכזי של בר יוחאי בתוך התחום³², ומותר ללכת ממירון לכל בר יוחאי³³. אך יש לפקפק קצת בהבלעה זו, ראה הערה³⁴.

דין ההליכה מבר יוחאי למירון

לגבי מקרה הפוך, אדם שמקום שהותו ואכילתו בשבת היא בבר יוחאי, ורוצה ללכת למירון, דין התחום שונה מאוד, כיון שמודד את האלפיים אמה סביב בר יוחאי שהוא קטן ממירון. הנה כאמור המרחק בין בר יוחאי למירון הוא פחות מאלפיים אמה, אבל האלפיים של בר יוחאי מגיעים רק עד אמצע ישוב מירון, ואינם מגיעים עד הציון. ואע"פ שהתחום מגיע לתוך הישוב, אינו מועיל ללכת ממנו לציון, [ואפילו שנכנס לתוך העירוב המהודר], כיון שמי שהתחום שלו מסתיים באמצע עיר או באמצע רשות היחיד, צריך לעצור במקום שמסתיים התחום, ואפילו באמצע בית (שר"ע סי' ת"ח ס"א). ולכן אי אפשר להגיע מישוב בר יוחאי לציון הרשב"י, אלא ע"י הנחת עירוב תחומין, ודין זה הוא לכל השיטות.

ע"י הנחת עירוב תחומין במירון, נעשה עיקר השביתה במירון, וממילא יש לו את מידות התחום של מי ששבת במירון. ומכיון שהשובת במירון יכול להגיע לבר יוחאי, כמבואר בקטע הקודם, לכן גם לזה שהניח עירוב מותר להיות בבר יוחאי וללכת לציון הרשב"י בין ביום ובין בלילה, וכן מותר גם לחזור.

אמנם מי שנמצא בחצי המזרחי של בר יוחאי וחושש שהוא בחלק שמחוץ לאלפיים (לפי הריבוע האלכסוני, אם חושש להבלעה, או לפי השיעור הקטן), ההיתר שלו יהיה רק ע"י דין עיר שלן בה, [דהיינו שההיתר של להיות במקום הרחוק אלפיים ממירון

³² מכיון שכל הגוש המרכזי נכלל תוך התחום, הרי שגם הישוב מובלע בתחום, ונחשב כד' אמות, וא"כ התחום מתארך עוד הרבה כשיעור כל ישוב בר יוחאי ויוצא שגם הלשונית הדרומית בתוך התחום.

אמנם לפי השיעור החדש ע"פ הדרהם של הרמב"ם, רק מעט מהישוב בתוך התחום, והבעיה היותר גדולה שלפי שיעור זה גם הדרך המובילה לישוב (הכביש הראשי) אינה בתוך שיעור התחום, וא"כ אי אפשר להיכנס לישוב כלל לפי שיעור זה [אא"כ מרבעים לריבוע עולם].

³³ בהבלעה כזו, נחלקו האחרונים האם ההבלעה רק כנגד העיר המובלעת, דעת הנודע ביהודה שאין דין הבלעה בצדדים, וכ"כ בשע"ת (סי' ת"ח), ודעת החזו"א שיש דין הבלעה בכל מה שכנגד העיר, והוא מרחיב את התחום לכל אותו צד, (הובא לעיל ח"א) וא"כ כאן ההבלעה רק לשיטת החזו"א, ולא לשיטת הנודע ביהודה והשע"ת. וקיי"ל כחזו"א להקל.

³⁴ יש לפקפק בהבלעה זו, מפני שהישוב מוקף כולו בגדר טובה, שכוללת עוד שטח גדול (כפי הכביש העגול המופיע במפה), והיא משמשת להם לעירוב, וא"כ אם כל השטח הזה הוא "רשות היחיד" גדולה, א"כ התחום של מירון מסתיים באמצע, ובכה"ג שאינו כולל את הכל, אין דין הבלעה, והתחום מסתיים בגבול אלפיים הנ"ל. אלא שמכיון שיש בתוך השטח המוקף, שטח גדול של קוצים שנוקטים שהוא קרפף (כהוראת גדולי ההוראה), א"כ ההיקף אינו רה"י ואפשר להבליע את שטח הבתים, כיון שהתחום כולל את כל שטח הבתים.

(שהיא מקום שביתתו), זה קולא שאם ישן בביתו נותנים לו היתר גם בכל עירון. ולפ"ז מותר ללכת למירון רק ביום, ולא להיות בציון הרשב"י במעריב של כניסת שבת. והיתר זה מועיל רק לנוהגים כשיטת הרמ"א³⁵.

ולמעשה נראה שיש להקל ולהחשיב את כל הישוב בר יוחאי בתוך התחום של מירון, כמבואר לעיל שלאחר קביעת הריבוע האלכסוני יש תוספת למירון, וע"ז כל הישוב בתוך התחום לשיעור חזר"א, וגם לשיעור הגר"ח נאה כאשר נוסף הבלעה נכלל הכל בתוך התחום [ויש לצרף את השיטות שמרבעים לריבוע עולם, ואז התחום ודאי כולל את כל בר יוחאי], ואפשר להקל בכה"ג³⁶.

ויש להדגיש שכל הנידון להתיר ללכת מבר יוחאי לציון הוא רק לאחר הנחת העירוב במירון, והשאלה היא האם צריך להגיע לדין עיר שלן בה, כלומר האם צריך להיות בכניסת שבת ובליילה בישוב שלו בבר יוחאי, או שיכול להיות בכניסת שבת בציון הרשב"י במירון. אבל בלי להניח עירוב תחומין במירון אי אפשר להגיע לציון הרשב"י בשום אופן, משום שהמרחק מבר יוחאי עד הציון, יותר מאלפיים אמה.

אופן הנחת עירוב תחומין במירון

הדרך לעשות עירוב תחומין היא, להניח מזון לעירוב. ושיעורו, אם מניח פת, צריך נפח 800-900 סמ"ק, וקל לשער אותו שיהיה קרוב לנפח של שקית חלב (שהנפח שלה 1000 סמ"ק). ואם מניח יין, שיעורו 300 סמ"ק. ואם מניח שמן, שיעורו 150 סמ"ק. [בכל השיעורים הנ"ל, לפי שיעור הגר"ח נאה מספיק כמעט חצי מהנ"ל]. שיעור זה צריך להיות עבור כל אחד ואחד מההולכים, ואפילו ילדים בני 4-5 צריכים שיעור זה. משפחה בת עשר נפשות, צריכה עשרה פעמים את השיעור הנ"ל.

מזון הנ"ל יש להניח בישוב מירון, בכל מקום שהוא תוך היקף העירוב.

יש לזכות את המזון להולכים, ע"י אדם כלשהו שאינו מבני ביתו, ואח"כ להניחו מבעוד יום, ושיהיה קיים כל בין השמשות. וצריך לומר "בזה העירוב יהא מותר לי ולפלוני ללכת בשבת ממקום זה אלפיים אמה לכל רוח".

לתועלת הציבור הונח באחד מהבתים במירון, כמות גדולה של מזון (שמן), שתשמש לעירוב תחומין להולכים למירון, המעוניינים לזכות בו, צריכים להתקשר באותו שבוע למוקד העירוב השכונתי, (בטל' 0548483320), כדי לזכות בשיעור מזון שתי סעודות לכל אדם בפני עצמו.

אפשרות נוספת לעשיית עירוב במירון, ע"י שהאדם בעצמו יהיה בכניסת שבת במירון [בציון הרשב"י או בישוב], ויכוין ויאמר ששביתתו תהיה במקום שעומד בו³⁷.

³⁵ אם ההיתר רק מכח עיר שלן בה, יהיה אסור לו ללכת בכביש הסובב את המושב, משום שעיר שלן בה מתיר רק את מקום העיר דהיינו בין הבתים, וכן כבישים שבין הבתים, אבל כביש זה שמקיף את הבתים מבחוץ, אינו נכלל בעיר שלן בה. ולכן אדם שעשה עירוב תחומין למירון, לא יסתובב בצד המזרחי אחרי שטח הבתים. אמנם בכביש הסמוך לבתים יש מקום להתיר למרות שהוא אחריהם, דמ"מ הוא בתוך שבעים אמה (שיעור קרפף) לבתים.

³⁶ נשאר החשש לפי השיעור הקטן (ע"פ הדרהם) שגם עם הבלעה לא נכלל כל הישוב, וחסר חלק ניכר.
³⁷ במקרה זה אפילו אם נמצא כל בין השמשות בהליכה בתוך הישוב, הרי זה מועיל, כי כל הישוב והציון כמקום אחד לענין עירובי תחומין (כשסומכים על העירוב חצרות של מירון), אבל כשעושה כן במקומות אחרים שאין עירוב, צריך להיות כל בין השמשות במקומו.

ובאופן זה לא צריך להניח פת עבור מי שנמצא במירון [אלא רק לנשים וילדים שלא היו בכניסת שבת במירון]³⁸.

דין מי שהלך בשוגג לציון הרשב"י

מי שהלך בשוגג והגיע לציון בלי הנחת עירוב תחומין, אם היתה שביתתו בבר יוחאי, צריך להישאר באותו בנין עד מוצאי שבת. ואם נודע לו כשנמצא במקום פתוח, צריך להישאר בד' אמותיו, ומותר ללכת רק כשצריך לנקביו.

ואם היתה שביתתו באור הגנוז או בספסופה, יכול להסתובב בכל שטח העירוב של מירון, אבל אסור לחזור למקומו³⁹.

אם חזר בשוגג לביתו, ורק אחרי שחזר נודע לו איסור התחום, דינו כמו שלא יצא מתחומו. אבל אם חזר במזיד [או שיציאתו היתה במזיד], צריך להישאר עד מוצאי שבת בד' אמות שנמצא בהם באותו זמן.

³⁸ צורה זו נקראת "עירוב ברגליו". יש מעלה לצורה זו משום שהיא מותרת גם שלא לצורך דבר מצוה, משא"כ עירוב פת הותר רק לצורך דבר מצוה (ש"ע). אבל יש גם חסרון בזה שהרבה פעמים מתכננים להיות פנויים בכניסת שבת, ולבסוף [בפרט בנופש] לא גומרים את ההכנות ולא מספיקים להגיע למקום [למירון לפני בין השמשות, וכך יתכן שמחמת הטירדה ישכח לכיין לקנות שביתה במקומו במירון, לכן עדיף להניח פת מערב שבת.

³⁹ לכאורה הדבר פלא, איך יתכן שמי שהגיע ממקום קרוב נאסר להסתובב מחוץ לבנין שנמצא בו, ואילו מי שהגיע ממקום רחוק יותר מותר בכל שטח העירוב. אולם הביאור בזה כי מי שיצא מתחומו בשוגג ונודע לו כשנמצא בתוך היקף [של בנין או חצר או עירוב כשר], כל השטח המוקף נחשב לו כד' אמות ומותר ללכת בכולו. אבל כתב הביאור הלכה (רס"י ת"ג ד"ה לא) שאם מקצת מההיקף שנמצא בו עכשיו בתוך אלפיים של תחומו, לא אומרים שכל ההיקף כד' אמות אע"פ שיצא בשוגג, [כי לא כל ההיקף מנותק מתחומו]. ולכן מי שהגיע מבר יוחאי שהוא קרוב יחסית, הרי חלק מהעירוב של מירון נמצא בתוך האלפיים שלו, וא"כ לא אומרים שכל ההיקף של מירון כד' אמות שלו, אלא רק בבנין או בחצר שנמצא בו שכל אותו בנין נמצא מחוץ לתחומו. משא"כ מי שהגיע מאור הגנוז או ספסופה, שאפילו מקצת מההיקף העירוב לא נכנס לתחומו, נחשב לו כל ההיקף כד' אמות ומותר ללכת בכל היקף העירוב. ועיין עוד מה שבארנו בזה ב"דרך התחומין" חלק א' אות ה' ז' והערה 3.

חישוב התחום לישוב אור הגנוז

הגדרת ישוב אור הגנוז לענין תחומין, לפי רצף הבתים

לפני חישוב התחום לשהים בישוב אור הגנוז, יש להגדיר את הישוב עצמו, כדי שנדע מהיכן מתחילים למדוד את התחום. מה גודלו של הישוב, והאם הוא מוגדר כחטיבה אחת לענין תחומין.

והנה דין עיר לענין תחומין נמדד לפי רצף בתים שאין ביניהם שבעים אמה ושיריים [32/40.6 מטר לשיטות השונות], ובין שני גושי בתים מצטרפים עד רוח כפול משיעור זה, שהוא קמ"א אמה [64/81.2 מטר לשיטות השונות]. לפ"ז ישוב אור הגנוז היה בעבר מחולק לשלשה גושי בתים, והרווח שבניהם מחלק אותם לשלש ערים. ולפ"ז צריך לרבע כל גוש בפני עצמו, ולמדוד תחום אלפיים אמה לכל גוש בפני עצמו. אבל בשנים האחרונות בנו הרבה מאוד מהשטחים, ולכן כיום כל אור הגנוז מחובר ע"י בתים. אלא שיש בקצה צפוני מערבי, שטח שאין בו בתי מגורים.

היקף רשות היחיד, וגדר הביטחון

כאשר המקום מוקף במחיצות ודינו כרשות היחיד, כל הבתים שבו נחשבים כמקום אחד, ואף כל השטח של ההיקף מעבר לבתים כולו כד' אמות. לפ"ז היה מקום לדון את כל אור הגנוז כמקום אחד ע"י ההיקף של הישוב. אבל כיון שההיקף של ישוב זה כולל הרבה קרפיפות ויש להחמיר שלא לטלטל בישוב זה, ממילא אינו מועיל גם לענין תחומין⁴⁰.

כמו"כ גדר הביטחון שסביב הישוב [שהוא בעצם ההיקף הנ"ל], יש אומרים שדינו כחומה, ולכן הוא סיבה להרחיב את העיר מדין חומת העיר אף אם אינו רשות היחיד. מ"מ לפי מש"כ שהקרפיפות אוסרים את הטלטול בו, הרי נחשבת החומה כמו שלא הוקפה לדירה, ואינה מועילה אף לענין תחומין.

לכן נשוב לחשב לפי ההגדרה של גושי הבתים.

חישוב התחום ודין ההליכה מאור הגנוז לבר יוחאי ולהיפך

לענין ההליכה מאור הגנוז לבר יוחאי ולהיפך, כלפי מי ששובת באור הגנוז, כמעט כל בר יוחאי בתוך התחום שלו, [מלבד ההרחבה החדשה, וראה בהערה⁴¹]. משא"כ לפי

⁴⁰ כמבואר מהשו"ע (סי' שצ"ו ס"ב) שההיתר רק במקום שהוא מוקף לדירה. וכיון שיש בתוך ההיקף שטחים מלאים צמחיית פרא שאי אפשר לעבור בהם, ויש בהם יותר מבית סאתיים, הם מבטלים את ההיקף לדירה, כמבואר בשו"ע (סי' שנ"ח ס"י) בחצר שנתמלאה מים. וההיתר של הדבר שמואל דחוק מאוד כמבואר בבאור הלכה.

⁴¹ לפי השיעור הקטן (908 מטר) אין כל הישוב בתוך התחום, אלא מי שהולך מאור הגנוז לבר יוחאי צריך להוריד 50 מטר מסוף הישוב. [ולהיפך, למי שהיה בבר יוחאי, מותר לכל אור הגנוז, כי אור הגנוז יותר קטן והוא מובלע בתחום]. כמו"כ לפי שיעור הגר"ח נאה [והחז"א] יש בבר יוחאי רחוב שיוצא מהעיגול בפניה דרומית מזרחית (שטח ההרחבה) עם כמה בתים, שאינו בתוך התחום. אבל מכיון שעיקר הישוב מובלע בתוך התחום, יש דין הבלעה [שאם כלה מידת אלפיים בסוף העיר, כל העיר כד' אמות ומאריכים את התחום ומשלימים עוד כפי מידת העיר]. לפ"ז נוסף עוד כ 350 מטר (לכיוון מזרח בלבד), וממילא גם הרחוב שיוצא כעין לשונית, הוא בתוך התחום. אמנם צ"ע אם אפשר לומר גם לקולא שהגדר בטיחות אינה מרחיבה את הישוב, כי אם היא מרחיבה את הישוב אי אפשר להבליע כלל, משום שיוצא שהתחום מסתיים באמצע היקף הישוב, וכלתה מדתו באמצע העיר אינו יכול להבליע.

מי ששובת בבר יוחאי, כל אור הגנוז בתוך התחום של ישוב בר יוחאי, גם לפי שיעור הגר"ח נאה.

חישוב ההליכה מאור הגנוז למירון

כלפי הליכה לישוב מירון, יש קצת ממירון שנמצא בתוך התחום, ומ"מ אין בזה כ"כ נפק"מ, כי גם אם אפשר להגיע לקצה מירון, אינו אלא לכמה בתים הראשונים של מירון, אבל אי אפשר להמשיך למרכז וק"ו שלא לציון הרשב"י, [משום שאם כלה מידת אלפיים באמצע העיר, אסור להמשיך למרות שנמצא בתוך עיר או בתוך עירוב מהודר].

אלא האפשרות ללכת למירון היא רק ע"י הנחת עירוב תחומין, ובזה יש נפק"מ גדולה באיזה מקום נמצא באור הגנוז. דהנה לאחר שאדם עושה לענין עירוב תחומין, לא מתחשבים לפי הריבוע והתחום של המקום שנמצא בו אור הגנוז, אלא לפי חישוב התחום של מקום השביתה והעירוב דהיינו לפי מירון, וזה משום שע"י הנחת עירוב במירון, עובר מרכז השביתה של האדם למירון, וא"כ צריך לדון אם מותר לאנשי מירון להגיע לאור הגנוז.

חישוב התחום ממירון לאור הגנוז

בענין חישוב התחום ממירון לאור הגנוז. הנה מסוף העירוב של מירון עד הבית הראשון באור הגנוז המרחק הוא כ-1300 מטר, יותר מאלפיים אפילו לשיעור חזו"א, ולכן בהשקפה ראשונה אין דרך אפשרית להגיע ממירון לאור הגנוז, אלא שיש להוסיף ריבוע למירון ולפ"ז נוסף עוד מעט על ההיקף של מירון. וכמו"כ התחום נמדד בריבוע, ובהליכה אלכסונית [כגון כאן שאור הגנוז נמצא צפונית מזרחית למירון] מותר עוד יותר, כשיעור האלכסון של הריבוע.

אמנם כבר בארנו לעיל שיש לדון בתוספת הריבוע הניתן לעירוב של מירון, האם מרבעים לכיוון ריבוע העולם, או לכיוון הצלע המערבית של העירוב [לאחר מתיחת קו היתר. והנה אם הריבוע באלכסון [לפי הזווית של העירוב], במבט ראשון לכאורה לא מצאנו היתר בזה, משום שעדיין המרחק יותר מאלפיים לפי השיעור הקטן, ולפי שיעור הגר"ח נאה. ורק לפי שיעור חזו"א, יש אפשרות שהתחום יגיע לבתים הראשונים באור הגנוז. אבל באמת גם לשיעור הגר"ח נאה אפשר להוסיף הבלעה מכמה בתים של המועצה האזורית ומישוב בר יוחאי (כאמור לעיל), ע"ז התחום מגיע עד רוב ישוב אור הגנוז⁴². ולפ"ז ההיתר לכל יושבי החצי הדרומי יהיה ע"י הנחת עירוב תחומין במירון, וע"י דין עיר שלן בה באור הגנוז, כדלקמן. אבל לכמה בתים שבקצה המזרחי אינו מגיע.

⁴² הנה התחום המדויק ממירון לאור הגנוז [לאחר הוספת ריבוע אלכסוני], מסתיימים האלפיים באמצע הגוש האמצעי של הבתים, אבל כיון שהשטח הוא הרים וגבעות ולא מישור, ולעומת זאת מדידת התחום הוא לפי מרחק ההליכה ולא במרחק האווירי, צריך לנכות קצת כשיעור העליות והירידות. ולפי חישוב המבואר בהלכה ובספר קרית אריאל, צריך להוריד 6% שזה המקסימום שהעליות ממעטים. ולפ"ז התחום לא יגיע לבתים. אמנם יש למצוא היתר מסיבה אחרת, משום שכנגד מירון מחוץ לריבוע שעשינו, יש אזור של מוסדות (בדרך לאור הגנוז), והמבנים שבו הם רשות היחיד המובלעת בתוך התחום, וזה מרחיב את התחום, כדין מי שכלה מידת אלפיים בסוף העיר, כל העיר כד' אמותיו (שו"ע סי' ת"ח ס"א), ולפ"ז אפשר להאריך את התחום בעוד כ-150 מטר. ושוב הגענו לאותו מקום לאמצע הבתים שבגוש האמצעי.

וא"כ מי שנמצא במירון, יכול ללכת רק עד אמצע הבתים הנ"ל. משא"כ מי שנמצא באור הגנוז והניח עירוב תחומין במירון, יכול להוסיף שיהיה לו דין עיר שלן בה באור הגנוז, ולפ"ז יכול ללכת לכל הגוש הבתים בתנאי שיהיה בכניסת שבת ובלילה באור הגנוז. [ולא יסתובב במשך השבת מעבר לבתים שבחצי הצפוני של הישוב, שהוא החצי הפנימי יותר מכיוון הפתח].

ואם מרבעים את העירוב של מירון לפי ריבוע העולם, יוצא חומרא בשיעור התחום במקרה זה, כי נוסף שטח גדול למירון לכיוון המזרחי, אבל לכיוון הצפוני (הצד העליון במפה), התחום אינו מתארך, והוא עוד יותר קצר מהריבוע האלכסוני, ולפ"ז לשיעור רח"נ התחום מסתיים בבתים הראשונים של אור הגנוז, ולפי שיעור חז"א מגיע עד חצי אור הגנוז. ויש להוסיף עוד את ההבלעה מהמבנים של המועצה והמוסדות הנ"ל, ולפ"ז התחום של שיעור רח"נ מגיע עד אמצע אור הגנוז, והתחום לשיעור חז"א כולל את רוב אור הגנוז.

לפ"ז סיכום דין התחום למי שנמצא באור הגנוז, שאפשר להגיע לצד הצפוני של מירון אפילו בלי עירוב תחומין, אבל אי אפשר להגיע לציון הרשב"י או למרכז הישוב, אלא ע"י הנחת עירוב תחומין במירון. וע"י העירוב משתנה דין תחומו לפי גבולות מירון. ואז הכניסה לאור הגנוז מותרת כי עד שם מגיע התחום של מירון גם לשיעור רח"נ⁴³. וכמו כן עד חצי הישוב אור הגנוז, יש להקל שנחשב בתוך התחום של מירון [אפילו בלי דין עיר שלן בה]. ואם נמצא בחלק הצפוני של אור הגנוז (הרחוק יותר מהכניסה), צריך להיותב כניסת שבת עד צאת הכוכבים באור הגנוז, וכן ישן בלילה באור הגנוז, וביום מותר ללכת למירון ולציון הרשב"י⁴⁴.

חישוב התחום לישוב ספסופה

מספסופה למירון, ולהיפך

ישוב ספסופה רחוק אפילו מקצה העירוב של מירון [יותר משיעור התחום, אע"פ שהעירוב ממשיך עוד יותר מהבתים], ולשיעור הגדול של החז"א התחום של מירון כולל כמה בתים בודדים מספסופה, אבל זה לא מועיל למעשה לשוהים ברוב העיר ובחדרים המיועדים לנופשים, שהם רחוקים יותר⁴⁵. ולכן אין שום דרך להגיע מרוב ספסופה לציון הרשב"י בשבת, אפילו עם הנחת עירוב תחומין.

ואמנם אם יניח עירוב תחומין באמצע הדרך [בסוף האלפיים] יוכל ללכת לישוב מירון, אבל לא יוכל להגיע לציון, כי מהעירוב לציון שוב יש יותר משיעור התחום, [כי מתחילת ישוב מירון בקצה הצפוני, עד הציון, יש שוב כ-1500 מטר]. ולא אומרים שכל הישוב או היקף העירוב כד' אמות, אלא למי שמניח עירוב תחומין בתוך היקף המחיצות של העירוב של מירון, אבל מי שמניח בחוץ באמצע הדרך, צריך למנות אלפיים מעירובו, והיכן שמסתיימים צריך לעצור אפילו באמצע בית, כמבואר לעיל כמה פעמים.

⁴³ אמנם לפי השיעור החדש ע"פ הדרהם, התחום אינו מגיע לבתים הראשונים באור הגנוז, ויש בעיה לעשות עירוב תחומין במירון, אפילו בצירוף עיר שלן בה. אמנם יתכן שע"י ההבלעה יהיה מותר גם לשיעור הזה עם עיר שלן בה. וצ"ע.

⁴⁴ ויש להקפיד שלא ילך במבצ זה לצד הצפוני מעבר לבתי המגורים (במקום שמתרחק יותר מע' אמה שהם 34 מטר בסה"כ).

⁴⁵ לפי שיעור חז"א, התחום של מירון כולל כמה בתים מקצה ספסופה, שהמרחק מהבית האחרון בספסופה הוא כ-1120 מטר, והתחום הוא 1152 מטר. ולפ"ז מי שנמצא בקצה הדרומי של ספסופה יכול להניח עירוב תחומין במירון, וללכת עד הציון ולחזור (רק לפי שיעור חז"א). אבל לשאר הנמצאים בספסופה, צריך בדיקה יסודית אם יש חיבור ברצף בתים, משאר הישוב לאותם בתים הנמצאים בקצה. ואז תהיה אפשרות ע"י דין עיר שלן בה. אבל במפה נראה שיש כמה הפסקים, ולכן אין אפשרות להתיר אפילו ע"י עירוב תחומין.

לפ"ז גם ממירון לספסופה אי אפשר להגיע אלא לבתים הראשונים, ורק לפי שיעור חזו"א. ואם עושים עירוב תחומין ומניחים אותו בסמוך לתחילת ספסופה [בסוף אלפיים ממירון], יועיל להתיר ללכת לחלק גדול מספסופה, אבל מצד שני מפסיד את זכותו במירון, אא"כ ע"י דין עיר שלן בה.

ולכן אם יש צורך, ניתן להניח עירוב תחומין בדרך לספסופה [לשיעור הגר"ח נאה צריך להניח כ-170 מטר לפני הבית הראשון של ספסופה, ולשיעור חזו"א אפשר להניח בכמה בתים בתחילת ספסופה], אבל ללכת לשם רק ביום [ובלילה יהיה במירון בכל מקום שהוא], והיתר זה רק לנוהגים כרמ"א.

ההליכה ממירון למקוה שליד ספסופה, היא יותר מתחום שבת לכל הדעות, ואסור ללכת שם בשבת. אמנם אפשר לעשות עירוב תחומין באמצע הדרך, אבל צריך לדעת להניח את העירוב במקום הנכון, והוא כפי המקום הנ"ל, כמאה ושבעים מטרים לפני הבית הראשון (הגדרות) של ספסופה.

ההולך לפני כניסת שבת למקוה שליד ספסופה, על דעת לחזור אחרי כניסת שבת, צריך שבזמן שמקבל על עצמו את השבת יהיה בתוך התחום של מירון, ואז קונה שביתתו במירון [גם בלי שיאמר בפירוש, כי מסתמא ניחא ליה], ומקום התחום הוא [לשיעור הגר"ח נאה] כ-170 מטר לפני הבית הראשון של ספסופה, כלומר שיתקדם בכביש לכיוון מירון עוד 170 מטר אחרי ספסופה. [וכמובן ברור שלא יקח עמו את המגבת ושאר חפצים, אא"כ מגיע לפני קבלת שבת לתוך הישוב מירון, שבו יש היקף של עירוב טוב].

מאור הגנוז לספסופה

אם נמדוד מהבתים של אור הגנוז, רק מעט מהישוב נמצא בתוך אלפיים של אור הגנוז ורק לשיעור חזו"א. ואם נחשיב את גדר הבטיחות כחומה ומתחילים את התחום מגדר הבטיחות, אפשר להגיע כמעט לכל ספסופה. וכל מה שמותר ללכת במקרה זה, מותר גם לחזור בין ביום ובין בלילה. ולמעשה אין להקל לסמוך על גדר הבטיחות כמבואר לעיל, ולכן אין ללכת לספסופה בשבת. ואם יש צורך מיוחד, יש להתקשר (לטל' שבתחילת החוברת) לברר את הפתרון האפשרי עם עשיית עירוב תחומין.

לפ"ז גם מיישוב בר יוחאי לישוב ספסופה, לא ניתן להגיע, אלא רק ע"י הנחת עירוב תחומין באמצע הדרך, אבל לא יוכל ללכת באותה שבת לציון הרשב"י, כי אי אפשר להניח שתי עירובי תחומין, והמרחק מבר יוחאי לציון הרשב"י צריך ג"כ עירוב תחומין כנ"ל.

מבר יוחאי לאור הגנוז, ולהיפך

מי שנמצא בבר יוחאי, או באור הגנוז, מותר ללכת בכל שני ישובים אלה בלי עירוב תחומין, כי שני הישובים יחד עם המרחק שביניהם הם פחות משיעור תחום לפי שיעור חזו"א. וגם לשיעור הגר"ח נאה כיון שמתחילים למדוד מקצה הישוב ששבת בו, עד סוף הישוב השני, יש פחות משיעור התחום.

אבל הבעיה היא למי ששבת באור הגנוז, שהבתים שם אינם סמוכים זה לזה, אלא הם בשלשה מקומות מנותקים מבחינה הלכתית, ולכן כל גוש צריך למדוד מקצה הגוש שלו, ולא מקצה הישוב וא"כ מי שנמצא באור הגנוז בבליים הצפוניים, צריך למדוד מהם, ואז חסר מעט לשיעור הגר"ח נאה. ומ"מ נראה שרוב הבתים הם גוש של כמה בתים שהקצה שלהם מגיע עכ"פ אמצע הישוב, וממנו עד סוף ישוב בר יוחאי יש פחות

משיעור הגר"ח נאה (המרחק כ-900 מטר). ולכן רוב השובתים באור הגנוז מותרים ללכת לכל ישוב בר יוחאי, בלי עירוב תחומין. [ואפילו אם לא נתחשב בגדר הבטיחות].

סיכום הדינים להליכה מהישובים הסמוכים לציון הרשב"י במירון

ממירון לציון הרשב"י – מותר ללכת מכל הישוב לציון. [הנמצאים בבתי האחרונים ביישוב, יתכן שצריכים לסמוך על היקף העירוב חצרות הפנימי].

בכל גוש הבתים, ולמעט מי ששבות באהלים באזור הציון, ויתכן שה"ה למי שאוכל בהכנסת אורחים, ולא אמר ששביתתו ביישוב, יש לומר שבסתמא ששביתתו במקום אכילתו תחת הציון].

מבר יוחאי לציון – בכיוון זה המרחק יותר מאלפיים, אבל ע"י הנחת עירוב תחומין במירון, מרויחים את היקף העירוב ואת הריבוע לעירוב, ואפשר ללכת ולחזור, ביום ובלילה.

רק הקצה המזרחי של בר יוחאי, יתכן שצריך בשבילו עיר שלן בה, ואז צריך להיות בכניסת שבת ובלילה בבר יוחאי, ורק ביום ללכת למירון.

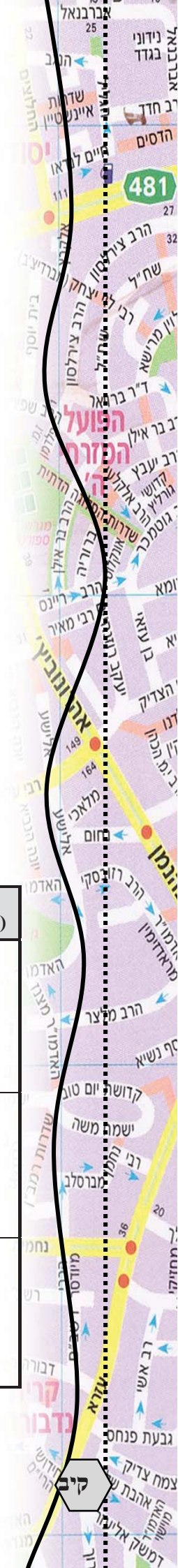
בלי הנחת עירוב תחומין אין אפשרות להגיע לציון בשפ"א, אלא רק לתחילת ישוב מירון.

מאור הגנוז לציון – יש להתיר ע"י הנחת עירוב במירון, וע"י עיר שלן בה כלומר שילון באור הגנוז וילך לציון רק ביום. וזה על סמך קביעת הריבוע לריבוע העולם, או על סמך שאפשר לעשות הבלעה מבר יוחאי.

מספסופה לציון – אין דרך להגיע אפילו ע"י עירוב תחומין.

טבלת דיני התחום בקיצור נמרץ, ראה פרטים במאמר המורחב

מקום שהאדם נמצא (אוכל רוב סעודות השבת)	הולך אל מקום	גבול התחום המותר
מירון	לבר יוחאי	מותר ברוב הישוב לכתחילה, ובקצה המזרחי יש להקל.
	לאור הגנוז	לחצי הדרומי הקרוב לכניסה מותר, ואם צריך ללכת לחצי הצפוני, יניח עירוב בבר יוחאי [או באור הגנוז] וילך רק ביום.
	לספסופה	אין אפשרות. ובשעת הצורך, יניח עירוב בדרך ויועיל לחצי מספסופה, וילך רק ביום.
בר יוחאי	לאור הגנוז	מותר הכל.
	למירון	מותר רק חצי ממירון. ואם יניח עירוב במירון, מותר בכל.
	לספסופה	אין ללכת. ואם יניח עירוב באור הגנוז, יהיה מותר בחצי.
אור הגנוז	לבר יוחאי	מותר הכל.
	למירון	יניח עירוב במירון וילך רק ביום. ואם נמצא כל השבת רק בחצי הדרומי של אור הגנוז, יש להקל שיכול ללכת גם בלילה.
	לספסופה	מותר רק חלק מספסופה.

דין התחומין לישובים

בני ראם, חפץ חיים, בית חלקיה, יד בנימין

הקדמה

הגדרת הישוב כעיר אחת או כבתים נפרדים

הנושא הראשון בקביעת התחום הוא הגדרת מקום השביתה [מה נחשב מקומו של האדם בשבת זו], א. אם נמצא בשטח פתוח, מקומו הוא ד' אמותיו. ב. אם נמצא בתוך בית או היקף של חצר או מתחם כלשהו, כל המתחם הוא מקומו, וכן כשיש היקף צורות הפתח של העירוב [כאשר העירוב עשוי כהלכה]. ג. אם נמצא בתוך עיר, כל העיר היא מקומו. בכל ג' האופנים מתחיל למדוד אלפיים מקצה אחרון של מקומו.

הגדרת העיר בארנו באריכות לעיל שאינה לפי השם שקוראים בני האדם, ולא לפי רשות השיפוט המחוזית והמועצה וכדומה, ולא לפי מרחק הנראה קרוב במראה עין, אלא לפי רצף הבתים שלא יהיה ביניהם שבעים אמה (34/40.6 מטר). וזה בין לקולא בין לחומרא, כגון ב"ב ורמת גן וגבעתיים שבתיהם סמוכים נחשבים כעיר אחת. לעומת זאת תל אביב עצמה שמחולקת בכביש נתיבי איילון שהוא רחב מאוד, נחשבת כשתי ערים וההולך מצד א' של תל אביב, מתחיל למנות אלפיים מכביש נתיבי איילון העובר באמצע העיר.

נושא זה מהוה בעיה חמורה במושבים ובכפרים, שהרווח בין הבתים גדול, ומחמת זה הרבה ישובים לא מוגדרים כעיר אחת. לדוגמא, מצוי מאוד שהרווח בין הבתים 15-25 מטר, והבנין עצמו כ-15 מטר, א"כ במקרה שהרווח במקום אחד קצת יותר גדול, ויש בית שמשני צדדיו הרווח מגיע ל-32 מטר לשיעור הגר"ח נאה [או 44 מטר לשיעור חז"א], נעשה הפסק והישוב מתחלק לשנים נפרדים מבחינה הלכתית. כמו"כ אם שטח של בנין אחד לא בנוי או שבנין אחד לא משמש למגורים [כגון בית כנסת, וכן מחמירים במשרדים וחנויות], וכן כשיש רפת או לול בין הבתים, בקלות נעשה הפסק של 64-81 מטר⁴⁶ המחלק את הישוב.

בערים הגדולות, גם אם ברחוב אחד יש הפסק, מ"מ ברחוב הסמוך לו יש רצף בתים המחבר את ההמשך, ובהמשך חוזר ונהיה חיבור מהבתים שלה רחוב השני לרחוב הראשון, וכן הלאה. אבל במושבים המציאות שונה לגמרי, גם הרחובות מרווחים, ואינם מתחברים כ"כ בקלות, וגם יש רק שנים או שלשה רחובות מקבילים, ולכן ברגע שנהיה הפסק בשני רחובות, הופסק הישוב.

כמו"כ לא כל מבנה נחשב חלק מהעיר, אלא רק בית מגורים כמבואר בגמ' (עירובין דף נה: וש"ע (סי' שצו). לכן כתב החז"א שאזורי תעשייה ומפעלים אינם נחשבים חלק מהעיר, וכן הרפתות, והמשקים שמצויים בישובים אינם חלק מהעיר. ויש מקרים שהם יוצרים גם נתק בהגדרת העיר בישוב עצמו, והישוב מוגדר כשני ישובים לענין תחומין.

⁴⁶ שיעור זה [64-81 מטר לשיטות השונות] הוא פעמיים שבעים אמה, ושיער זה מהוה הפסק אפילו בין שתי שכונות או שתי ערים גדולות. לעומת זאת השיעור שבעים אמה מחלק רק בין בתים בודדים, או כאשר יש פעמיים רווח כזה, וזה מש"כ לעיל שאם יש רווח "משני צידי הבית" אפילו יש רק שבעים אמה [32-41 מטר] מהוים הפסק.

מפעלים ומשקים אינם מצטרפים

לדוגמה בקצה ישוב חפץ חיים יש את פארק המים והחווה, שהם לא מבנים של מגורים, וכן מפעל הפלסטיק והרפת שבצד הכניסה לקיבוץ, אינם מצטרפים להגדיל את שטח העיר, ויוצא ששליש משטח הישוב אינו נחשב לעיר. אמנם אם מתייחסים לעירוב של הישוב, הוא כולל את החווה ואת מפעל הפלסטיק, רק אינו כולל את הרפת. וא"כ לפי העירוב מתרחב מקום השביתה, והתחום גדל משלש כיוונים. אך למעשה לא נחשב כאן את התחום לפי העירוב, כדלהלן, אלא נחשב לפי בתי המגורים המגדירים את מקום העיר.

היקף העירוב

נושא היקף העירוב שבישובים הוא נושא בעייתי מאוד, הן מצד שהדרישה של המועצה והתושבים היא מינימלית ביותר, והן מצד שהאפשרויות להעמיד עירוב כשר מוגבלות ביותר ואכמ"ל. ובישובים האלו אשר אנו דנים עליהם, היו בשנים האחרונות תקופות טובות ותקופות שאינן טובות, לדוגמא ישוב חפץ חיים נכנס תחת השגחה חדשה, שטענה העירוב שהיה לפני כן [שגם הוא היה תחת השגחה טובה] לא היה כשר. וגם כעת אינו כמו עירוב שכונתי. ובישוב בית חלקיה עשו עירוב טוב לפני כמה שנים (שנת תשס"ו לערך) ותוך שנים בודדות הוא ירד מאוד, כיון שהאדמה רכה והעמודים התעקמו. ולאחרונה עשו שוב עירוב חדש. וכן ביד בנימין גילו פירצות בגדר [בקרן זוית] ותקנו אותם, ושוב נפרצו. וא"כ העירובים במקומות אלו אינם קבועים כלל, ולכן אי אפשר לכתוב הלכה בספר הבנויה על דבר שאינו במצב קבוע, בפרט שחלק מהם בנויים בסטנדרטים עירוניים שבני תורה צריכים שלא לטלטל בהם. וא"כ החישובים דלהלן אינם מסתמכים על העירוב. ובענין כשרות העירוב, ניתן לברר את המצב בטל' של מוקד העירוב המופיע שתחילת החוברת.

שיעור מידת התחום לרח"נ ולחזו"א

ברוב הדינים שיעור חזו"א הוא חומרא, ויש עדות המקילות כשיעור הגרח"נ. אבל בתחומין שיעור חזו"א הוא לקולא. ויש לדון אם אפשר בזה לנקוט רק את שיעור חזו"א לקולא, בפרט למי שבשאר הדינים מיקל כשיעור רח"נ. ושמענו מרבתינו שלכתחילה יש להתחשב ולהחמיר כשיעור רח"נ, ולכן נחשב את התחום גם לשיעור רח"נ, וגם לשיעור חזו"א. אמנם למעשה בחישוב התחום של שלושת הישובים דלהלן, כמעט שאין נפק"מ בין השיעורים, כי הבתים שמחוץ לתחום לשיעור רח"נ, אינם נכנסים בתחום גם לשיעור חזו"א, משום שהתחום מסתיים ברווח שבין הישובים, והתוספת של שיעור חזו"א לא מוסיפה מקומות שיש בהם בתים [מלבד מקום אחד, בתחום של חפץ חיים לכיוון בית חלקיה]. לכן הקוים המסומנים הם לפי שיעור הגרח"נ כי ברוב הדינים כאן אין כ"כ הבדל למעשה בין השיעורים.

דיני התחום לישוב חפץ חיים

צורת ריבוע העיר וגבול אלפיים אמה

הנה כדי לחשב את התחום של ישוב חפץ חיים, יש להוסיף לפני כן לרבע את העיר, שע"ז מרויחים את הפינות שהתחום בהם יותר מאלפיים אמות. והנה הצורה הפשוטה לרבע, היא לפי רבוע עולם.

לפ"ז יוצא שהריבוע הוא כפי קו מס' 1. וגבול התחום של אלפיים אמה הוא עד קו מס' 2, שהוא כולל חלק גדול מיישוב בית חלקיה אבל אינו כולל את כל הישוב. ומצד מערב הוא כולל את כל ישוב גני טל, אפילו לשיעור רח"נ.

אבל דעת החזו"א וכ"מ במשנ"ב, שכאשר יש לעיר צלע ישרה, מרבעים לפי כיוון הצלע הזו, ולפ"ז נראה שיש לחפץ חיים שתי צלעות ישרות, אחת לצד מערב, כצורת הכביש, ואחת לצד דרום (לאורך חצי מהישוב) כפי גבול בתי המגורים הגובלים עם הכביש שבין בתי הארחה לרפת ולמפעל הלאה. ושתי הצלעות תואמות לצורת ריבוע אחד, שהוא באלכסון כפי המסומן בקו מס' 4. ולפ"ז גבול התחום הוא עד קו מס' 475.

והנה למעשה אין כ"כ נפק"מ בין שתי השיטות, בנוגע לישוב חפץ חיים, כי מצד מערב בכל צורה שהיא כל גני טל נמצא בתוך התחום. ומצד מזרח, יש את ישוב בית חלקיה, ובין כה וכה רק חצי ממנו בתוך התחום, והנפק"מ בין הריבוע הזה לריבוע הזה הוא בסה"כ בנין אחד או שנים, [כי במקום שיש בתים הוא המקום ששני הריבועים תופפים], ועכ"פ שטח בית הכנסת המרכזי (הסמוך לככר) נמצא בתוך התחום לכ"ע. וכן כל הרחוב הראשון שמתחיל בכניסה לישוב. ואח"כ יש את גבולות התחום לשיטות השונות

הגבול הראשון הוא לפי שיעור רח"נ, (קו 2 לפי ריבוע עולם, קו 5 לפי ריבוע עצמי), נמצא קצת אחרי הככר השני, ולפי שיעור חזו"א נוסף עוד כמאתיים מטר, והגבול מגיע בערך עד הצומת של הרחוב האחרון הפונה לישוב יד בנימין, (קו 3 לפי ריבוע עולם, קו 6 לפי ריבוע עצמי).

כמה דינים בהבלעה

והנה יש דין שניתן להאריך את התחום ע"י הבלעה, של עיר או ישוב או קצה מיישוב, באופן שכל שטח הבתים מובלע כולו בתוך התחום. והנה יש שני תנאים בדיני ההבלעות, הנוגעים לענין זה. א. המקום המובלע חייב שיהיה בקו ישר מול העיר עצמה, ואם אינו כנגד העיר, למרות אפילו שהוא מובלע בתוך המרובע של התחום [בפינות הריבוע] אינו מוסיף על התחום. ולכן הקטע הצפוני של בית חלקיה (הצד העליון במפה), אינו מוסיף בהבלעת התחום לחפץ חיים, כיון שאינו בקו ישר כנגד הישוב.

ב. אם יש עיר אם בליטות כעין לשונות, אפשר להבליע בפינה במקום שהלשונית מובלעת, למרות שמרכז העיר הוא גדול וממשיך מחוץ לתחום, ואינו מובלע כולו

⁴⁷ ואין לומר שמא הריבוע יהיה לפי הצלע הצפונית של גבול הבתים, שהוא ג"כ נראה כקו ישר. משום שבאמת אינו ישר כ"כ, וגם שלפי העירוב הוא משתנה להיותו קרוב לריבוע עולם. ועוד י"ל שגם אם נחשב לפי הריבוע הזה, החסרון היחיד הוא שהקצה הצפוני של בית חלקיה נמצא מחוץ לשיעור רח"נ, ויש להקל בזה ע"י כמה ציפורים, דלשיעור חזו"א הוא בתוך התחום. ועוד שלפי גבול העירוב הוא בתוך התחום. ג. שהצלע הזו אינה עיקר.

בתחום. כגון במקרה זה, ניתן להבליע בנינים בודדים בכניסה לבית חלקיה (מכיוון חפץ חיים), אבל לא ניתן להבליע באזור בית הכנסת שהוא מרכז בישוב, שבו הישוב ממשיך מחוץ לתחום ואינו מובלע כולו בתוך התחום.

לפ"ז יש לדון האם ניתן להבליע קטע מסוים ממרכז הישוב, שהוא עדיין כנגד העיר (לפי ריבוע עולם), ובכל זאת כולו מסתיים בתוך הגבול של התחום (ראה סימון מס' 7), או שמא אינו נחשב סוף העיר, כי ע"י מילוי החלל הרי זה כחלק מהעיר עצמה, ואם כלתה מידת התחום באמצע העיר, לא נאמר הבלעה.

עוד יש אפשרות לעשות הבלעה, ע"י הפנימיה של ישיבת שערי שמועות, שנמצאת לפני הכניסה לישוב בית חלקיה. וכן יש לה עירוב קטן למתחם הפנימיה. אך זו הבלעה קטנה שאינה מוסיפה כ"כ במידת התחום.

סיכום ההלכה של חפץ חיים

סיכום ההלכה בחישוב התחום של חפץ חיים:

א. מצד מערב, מותר ללכת לכל ישוב גני טל, לפי שני הריבועים ואפילו לשיעור רח"נ. וע"י הבלעה מגני טל אפשר להגיע גם לתחילת ישוב גדרה, והגבול המסומן במפה (קו מס' 3) הוא לפי שיעור רח"נ, ורק אם מבליעים לפי הגדר של הישוב גני טל, משא"כ אם לפי הבתים לבד [מחשש לקרפיפות בתוך הישוב], הגבול מתקצר באופן משמעותי, ומ"מ תחילת העיר והכניסה דרך הכביש יהיו בתוך התחום. [והנפק"מ בזה למי שלן בעיר גדרה ומניח עירוב תחומין בחפץ חיים, יכול לצאת מגדרה במקום הזה, וללכת לכל גני טל וחפץ חיים וחצי מבית חלקיה, כפי התחום של חפץ חיים].

ב. לצד מזרח מותר ללכת לרוב בית חלקיה, והגבול המותר לכו"ע הוא עד קו מס' 2, שיוצא קצת אחרי הכר השני. אבל יש מקום להקל עד קרוב לצומת של הרחוב הבא, לפי שיעור חזו"א, בצירוף שגם לשיעור רח"נ יש אפשרות להבליע מעט עד קרוב לגבול זה.

ומ"מ ההבדל בין הקוים הוא מעט מאוד, ואם רוצה ללכת מעבר לקו זה, יניח עירוב תחומין בבית חלקיה, ואז מותר ללכת לכל חפץ חיים ולכל יד בנימין, כפי מפת התחום של בית חלקיה, אלא שמפסיד את הצד המערבי מחפץ חיים, כלומר שלא ילך לכיון ישוב גני טל.

ג. לצד צפון אין שום מקום ללכת אליו. והגבול הוא כמסומן במפה.

ד. לצד דרום, התחום אינו מגיע לישוב כלשהו, ואין הבלעות להאריך את התחום ישוב בני ראם נמצא בצד זה, והוא נמצא מחוץ לתחום. וגם ע"י עירוב תחומין זה רחוק מדי.

דיני התחום לישוב יד בנימין

קביעות גודל העיר וצורת הריבוע

ישוב יד בנימין כולו צפוף בבתי מגורים ללא שדות, וכולו כגוש אחד, מלבד בצד הדרומי שיש אזור תעשייה ובתי ספר. ולכן אם נחשב את התחום רק לפי הבתים, יורד מהתחום בצד הדרומי. אבל מכיון שההיקף של הישוב הזה מתבסס על גדר טובה וחזקה, ונמצא כעת במצב טוב, אנו נוקטים את החישוב לפי גבול הגדר, (והוא המסומן במפה בקו רציף). כמו כן אין נפק"מ במיעוט התחום לפי הבתים, כי המקום שיש ללכת אליו בצד הזה, הוא ישוב בית חלקיה, והוא נמצא בתוך התחום גם לפי המדידה מהבתים.

הנה כדי לחשב את התחום למי ששובת בישוב יד בנימין, יש לפני כן להוסיף ריבוע לעיר, שע"ז מרויחים את הפינות. והנה בישוב זה אין שום צלע ישרה לאורך כל הישוב, אלא רק לאורך חצי הישוב או מעט יותר, ושאר הפינות עגולות. אבל יש דבר מענין בישוב זה, שהצלעות שלו מכוונים זה כנגד זה בשוה, כביכול שירטטו אותו לפי קוים ישרים של רוחות העולם. ולכן גם אם הצלעות הישרות שלו יכולות לקבוע את צורת הריבוע, הרי ריבוע זה יהיה לריבוע עולם (ראה במפה). וא"כ בישוב זה מרבעים לריבוע עולם לכל השיטות, וזה דבר נדיר.

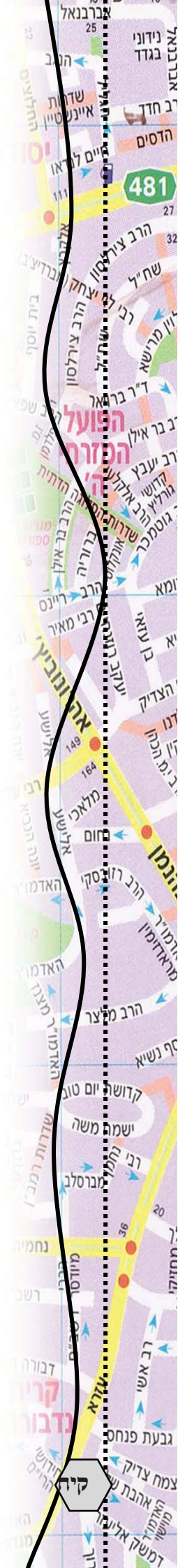
לפ"ז נבוא לחישוב התחום, ובישוב זה הנפק"מ רק לכיוון מערב, לישובים בית חלקיה וחפץ חיים, אבל לשאר הצדדים אין מקומות ללכת בסביבות התחום. התחום לכיוון מערב מגיע לשיעור רח"נ עד לבתים האחרונים של בית חלקיה [ויתכן ששלושת הבתים האחרונים מעבר לתחום], ולשיעור חז"א כולל גם מעט מהדרך לחפץ חיים.

והנה בצד זה אפשר להבליע ולהוסיף על התחום, כיון שרוב בית חלקיה [החלק שכנגד הישוב יד בנימין] כולו בתוך האלפיים של התחום, ובכה"ג מחשיבים את הישוב כד' אמות. ומשלימים את המידה, ונוסף לאלפיים של התחום עוד שיעור רוחב העיר פחות ד' אמות. אבל אפשר למדוד, הבלעה רק בקטע שכנגד העיר עצמה, דהיינו כנגד הריבוע של יד בנימין. לפ"ז המקום הכי רחב בבית חלקיה במקום שכנגד יד בנימין, רחבו כשלוש מאות מטרים, ומידה זו נוספת על התחום, לפ"ז גם לשיעור רח"נ הגבול עובר מעט את בית חלקיה. ולעומת זאת גם לשיעור חז"א ועם ההבלעה, עדיין התחום לא מגיע לישוב חפץ חיים [אלא לתחילת פארק המים שאין מה לעשות בו בשבת].

סיכום גבול התחום למעשה

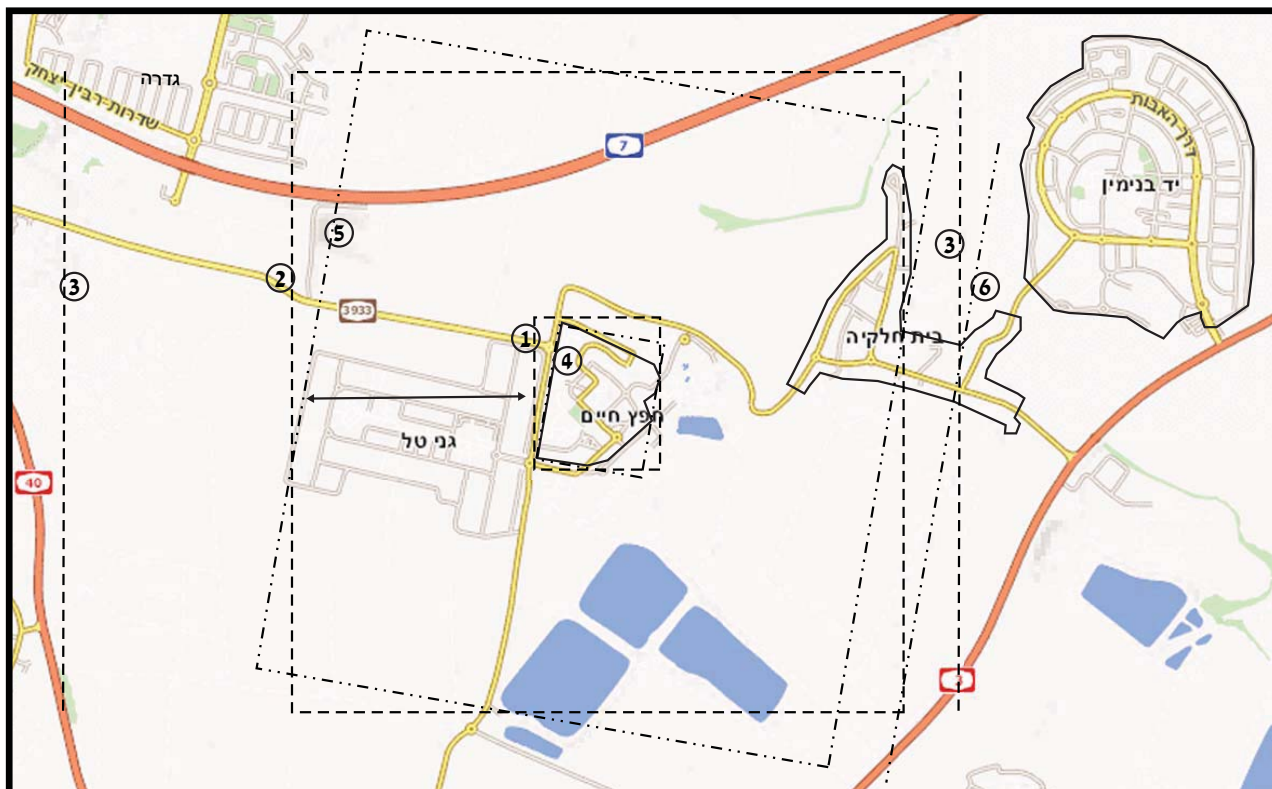
לכן למעשה יוצא לפי כל השיעורים והשיטות שמותר ללכת מיד בנימין לכל בית חלקיה, אבל לא לישוב חפץ חיים, וההבדל בין השיטות הוא רק בגבול שבאמצע הדרך שביניהם. [יש לציין שעשו חיבור בין הישובים ע"י צורות הפתח, מיד בנימין עד חפץ חיים, אבל איננו לוקחים אחריות עליו, וגם הוא נעשה ברמה עירונית, ע"י עמודים ללא לחיים, שחלקם התעקמו במשך הזמן, ולכן לא הסתמכנו בדינים אלו על צורות הפתח של העירוב].

ואם רוצה ללכת מיד בנימין לחפץ חיים, יעשה עירוב תחומין ויניחו בבית חלקיה, ואז מותר ללכת בשלושת הישובים, יד בנימין, בית חלקיה וחפץ חיים, [ואין צורך לדין עיר שלן בה], כפי התחום המסומן במפת בית חלקיה.

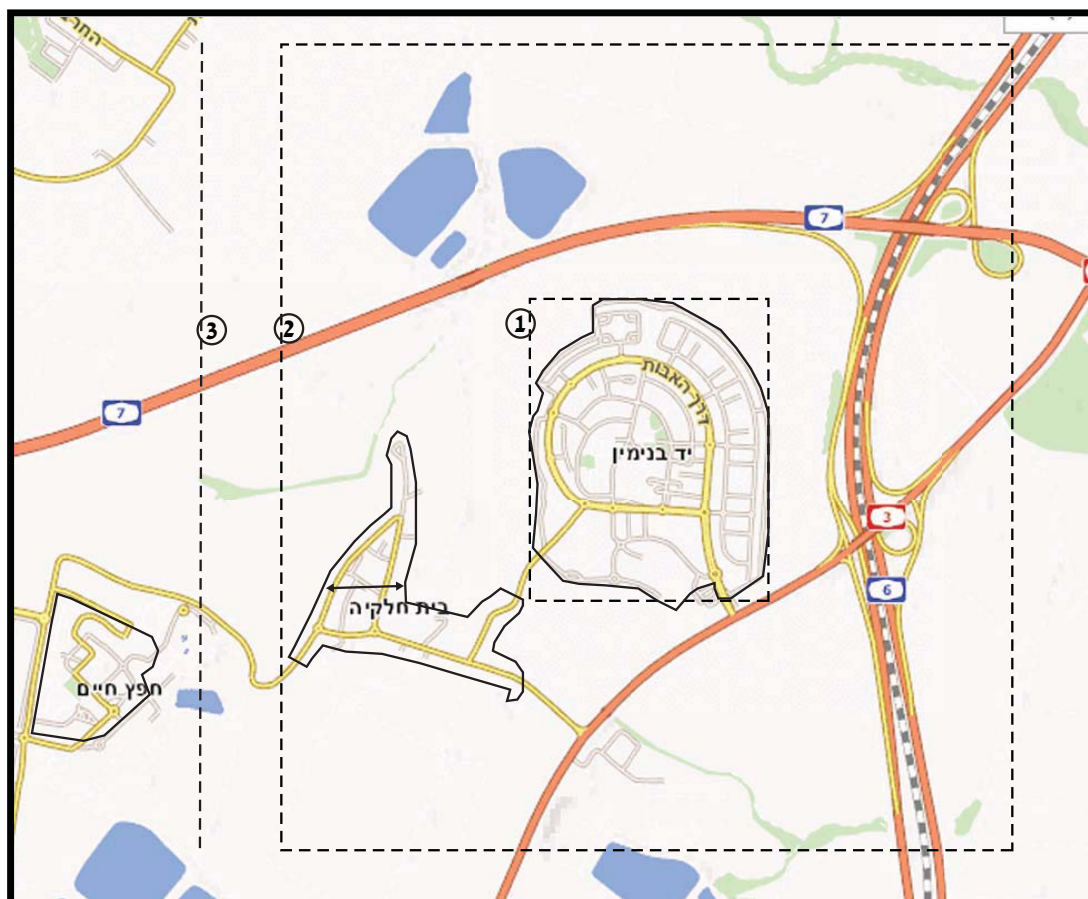
מפת תחום הפץ חיים

1. צורת הריבוע לפי ריבוע עולם. 2. גבול התחום לריבוע עולם, לשיעור רח"נ. 3. גבול התחום לריבוע עולם, לאחר הבלעה. 4. צורת הריבוע לפי צלע ישרה בצד מערב. 5. גבול התחום לריבוע צלע עצמית הנ"ל, לשיעור רח"נ. 6. גבול התחום לריבוע צלע הנ"ל, לאחר הבלעה.

מפת תחום יד בנימין

1. צורת הריבוע לפי ריבוע עולם. 2. גבול התחום לריבוע עולם, לשיעור רח"נ. 3. גבול התחום לריבוע עולם, לאחר הבלעה.

דיני התחום לישוב בית חלקיה

קביעת שטח העיר וצורת הריבוע

ישוב בית חלקיה נמצא בין שני הישובים, יד בנימין וחפץ חיים, והוא יוצר את הגשר ביניהם, כלומר מי שרוצה ללכת מקצה הישוב הראשון לקצה הישוב השלישי, ישבות בישוב האמצעי ויהיה מותר בשניהם כמו שיתבאר בס"ד.

ישוב בית חלקיה עצמו מוגדר כולו כעיר אחת, למרות שהוא מרווח יחסית לישובים שסביבו, מ"מ לאחר בדיקה ארוכה התברר שכל הבתים מתחברים בשיעור הצפיפות הנדרש ע"פ הלכה כמבואר לעיל.

בישוב זה העירוב סמוך לבתים, ולכן אינו משנה את צורת העיר. וגם כשרותו אינה ברמה הגבוהה, ואינה קבועה לאורך זמן, לפעמים יותר ולפעמים פחות, כיון שכל ההיקף בנוי על קרוב למאתיים עמודי עירוב, ובמשך הזמן הם מתעקמים. ובהרבה עמודים אין לחיים למנוע את הבעיה בנדנדוד החוט שקיעתו. לכן נתייחס כאן רק לפי שטח הבתים.

לפ"ז יש לדון על ריבוע העיר הניתן לישוב זה.

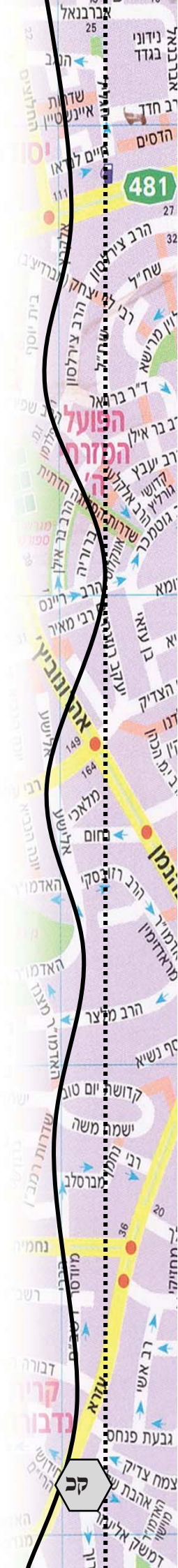
האפשרות הראשונה לרבע לפי ריבוע העולם. ולפ"ז הריבוע הוא כפי המסומן במפה קו מס' 1, וגבול התחום הוא כפי המסומן קו מס' 2.

אבל לישוב זה יש צלעות ישרות, שקובעות את צורת הריבוע באופן שונה.

הנה ישוב זה עשוי כעין משולש, יש לו שלש צלעות, ואמנם יש חלל גדול בין צלעות המשולש, אך כיון שק"ל שאם בית יוצא מהעיר ממלאים את הפגומים ורואים את החלל כאילו מלא בתים, א"כ יש למתוח קו מפיינה לפיינה, ואז יוצא כעין משולש.

לפ"ז יש לדון הרבה על צורת הריבוע, מכיון שלפי שיטת החזו"א פוסקים כשיטות הראשונים שאם יש לעיר צלע ישרה, מרבעים לפי כיוון הצלע, ולא לריבוע עולם, ומאחר ויש כאן שלש צלעות, קשה להכריע לפי איזה צלע עושים את הריבוע. אבל באמת נראה שיש כאן הכרעה ברורה לרבע לפי צלע מערב, משום שהוא הצלע הארוך מכולם, וגם הוא הולך לאורך כל הישוב, משא"כ צלע מזרח צפון אינו ישר לכל האורך מפני שיש כמה בנינים בולטים, וצלע דרום הולך לאורך כל הישוב אבל הוא יותר קטן. כמו"כ צלע מערב בנוי על עיקר הישוב, וצלע דרום בנוי על רחוב בודד שיוצא כמין פגום יוצא, ויש סברא באחרונים ששורת בתים שיוצאת מהעיר, אינה משנה את כיוון הריבוע אלא רק מרחיבה את הריבוע, כלשון הגמ' "מוציאים את המידה כנגדם", והריבוע נקבע לפי צורת עיקר העיר. וא"כ למעשה ננקוט כאן שהריבוע הוא לפי כיוון הצלע שבצד מערב, ע"י מתיחת קו מהבית הראשון לבית האחרון. לפ"ז הריבוע הוא כפי קו מס' 4, וגבול התחום הוא כפי קו מס' 5.

[יש עוד אפשרות לרבע לפי הצלע הדרומית קו מס' 7, שכאמור גם היא צלע ישרה לאורך כל העיר, אלא שהיא קטנה יותר. אבל אם נתבונן נראה שהגבולות של הריבוע הזה נמצאים בכל מקום בין גבול של ריבוע עולם (1-2) לבין גבול של צלע מערבית כנ"ל (4-5). לכן אם אנו מחמירים את שני הישובים אלו, אין שום נפק"מ בריבוע האמצעי הדרומי, לכן ננקוט רק את שני הישובים הקיצוניים שהם העיקריים להלכה].

גבול התחום וחשוב ההבלעה

לפ"ז הריבוע מגיע לתחילת יד בנימין, וממילא התחום גם לשיעור רח"נ כולל את כל ישוב יד בנימין ולשיעור חזו"א כולל עוד מעט אחריו, אלא שאין נפק"מ בתוספת זו. והנה מאחר וכל הישוב בתוך התחום, אפשר להבליע אותו ולהוסיף עוד קרוב אלפיים אמה אחריו (קוים 3, 6). אבל בכיוונים אלו אין עוד ישוב או אתר שיש טעם ללכת אליו, וא"כ למעשה אין נפק"מ בזה.

לגבי התחום לכיוון חפץ חיים, גם כאן התחום של בית חלקיה כולל את כל הישוב חפץ חיים גם לפי שיעור רח"נ. בין לפי הריבוע האלכסוני כמופיע במפה, ובין לפי ריבוע עולם [לפ"ז] הוא קצת בצמצום לשיעור רח"נ]. וכיון שהתחום כולל את כל הישוב, ניתן גם להבליעו ולהוסיף על מידת האלפיים עוד כמאתיים מטרים⁴⁸.

לפ"ז התחום של בית חלקיה כולל גם חצי מישוב גני טל, אבל לא כולל את כולו. ומותר ללכת רק לחציו, כדין מי שכלתה מידת אלפיים שלו באמצע העיר, שאסור להמשיך יותר.

אבל הבלעה זו ניתן רק אם צורת הריבוע לפי ריבוע עולם, שאז נוסף כמאתיים מטרים, משא"כ אם צורת הריבוע הוא לפי הצלע האלכסוני שבצד מערב, יוצא שלפי צורת הריבוע אין הישוב נמצא כנגד העיר, אלא ישוב חפץ חיים נמצא בפינה של התחום. ולפ"ז אין הבלעה כלל. וכיון שהתבאר שהצלע הזו עיקרית לפי שיטת החזו"א (וכן משמע במשנ"ב כמבואר במאמרים הקודמים), לכן יש להחמיר שאין הבלעה בצד הזה לתחום של בית חלקיה. והתחום מסתיים בסוף חפץ חיים, ואין ללכת לגני טל.

ואם צריך ללכת לגני טל, יניח ערוב תחומין בחפץ חיים, אלא שאז לא ילך לישוב יד בנימין באותה שבת, וגם לא ילך לצד המזרחי של בית חלקיה, כפי הגבול המסומן במפת חפץ חיים, ואם צריך להיות בקצה בית חלקיה יעשה כדין עיר שלן בה, [שישה בבית חלקיה בכניסת שבת עד צאת הכוכבים וגם ישן בלילה בבית חלקיה, וביום מותר ללכת לחפץ חיים] וכן יש להקל בלילה אחר צאת הכוכבים, אם חוזר לישון בבית חלקיה].

העולה מן האמור, שהשובת בבית חלקיה מותר ללכת לכל חפץ חיים אך לא מעבר לכן, ומותר ללכת לכל יד בנימין, ובצד הזה גם מעבר לכן.

לפ"ז מי ששובת בישובים הסמוכים ורוצה ללכת בשבת מעבר לתחומו, יכול להניח עירוב תחומין בבית חלקיה, ויהיה מותר ללכת לכל שלושת הישובים הנ"ל [גם בלי דין עיר שלן בה]. כי כולם יהיו לו בתוך אלפיים למקום השביתה שע"י עירוב התחומין בבית חלקיה.

סיכום, הדינים לישובים חפץ חיים, בית חלקיה, ויד בנימין

סיכום דין התחומין לשרשרת הישובים "חפץ חיים" "בית חלקיה", ו"יד בנימין" [העומדים בסדר זה ממערב למזרח], הדין פשוט וקל לזכור אותו.

כל ישוב, מותר ללכת לישוב הסמוך לו, [מלבד השובת חפץ חיים שיש לו קצת פחות]. ואינו מותר ללכת לישוב שאינו סמוך לו.

⁴⁸ ראה במפה בחוץ המסומן. והנה היה אפשר להבליע גם במרכז ישוב חפץ חיים, ואז גודל ההבלעה יותר גדול ומגיע לכארבע מאות מטרים, אלא שרצינו לחשוש לחומרא להיקף העירוב, שמחבר את חפץ חיים וגני טל, ואז התחום מסתיים באמצע רשות היחיד, ואינו מועיל להבלעה, משא"כ בצד המסומן שאין גני טל כנגדו, והעירוב מסתיים בכביש, ניתן להבליע גם לפי העירוב.

כלומר מיד בנימין מותר ללכת לבית חלקיה, ולא לחפץ חיים.

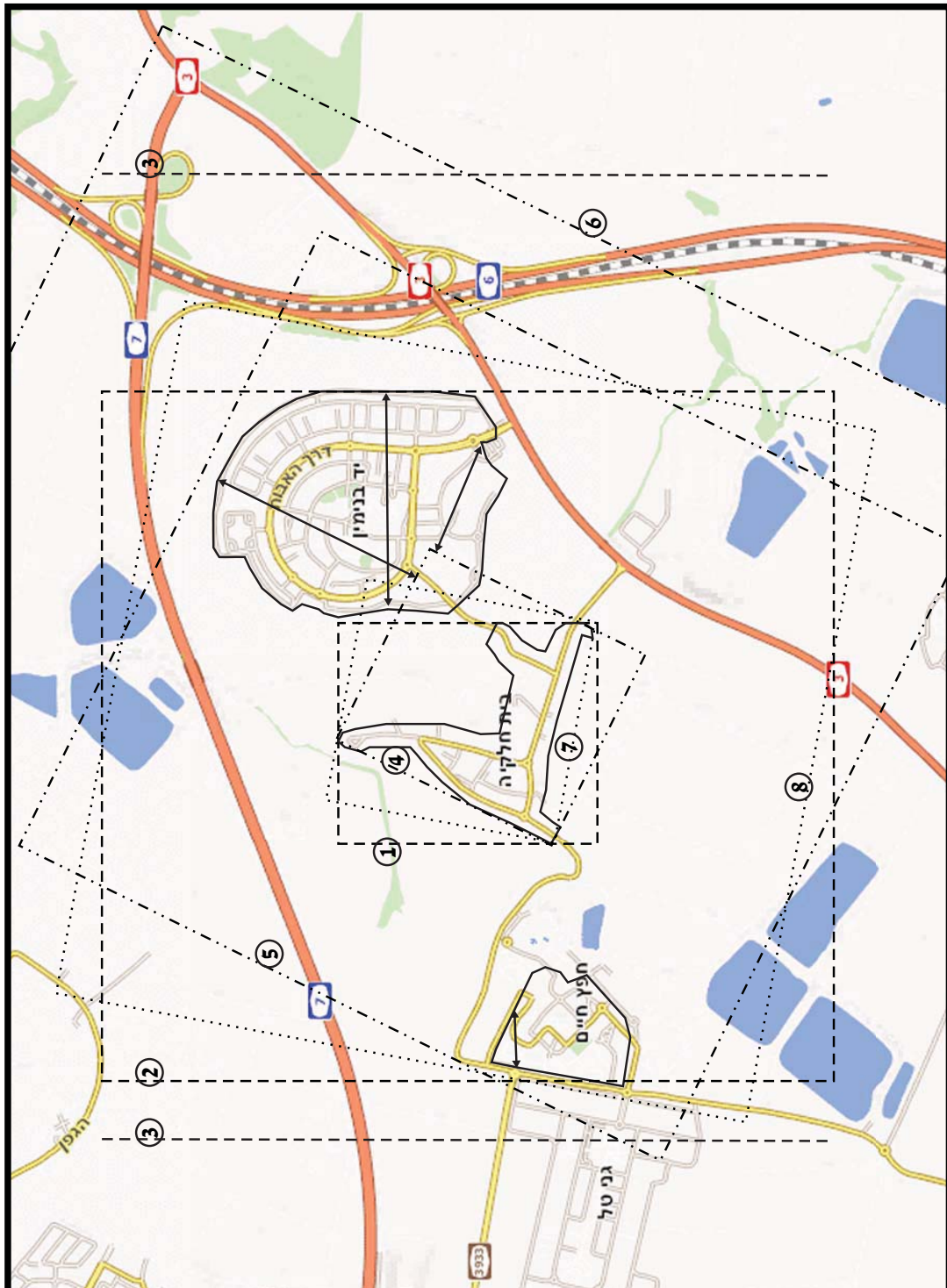
ומבית חלקיה מותר לשניהם, כי שניהם סמוכים לו.

ומחפץ חיים מותר לרוב בית חלקיה, למעט הרחוב המזרחי וממנו והלאה. ולא ליד בנימין.

ומכל ישוב שנמצא, אם יעשה עירוב תחומין בבית חלקיה, יהיה מותר בשלושת הישובים הנ"ל, [אפילו בלי דין עיר שלן בה].

מפת תחום בית חלקיה

1. צורת הריבוע לפי ריבוע עולם. 2. גבול התחום לריבוע עולם, לשיעור רח"נ. 3. גבול התחום לריבוע עולם, לאחר הבלעה. 4. צורת הריבוע לפי צלע ישרה בצד מערב. 5. גבול התחום לריבוע צלע מערבית, לשיעור רח"נ. 6. גבול התחום לריבוע צלע הנ"ל, לאחר הבלעה. 7. ריבוע לפי צלע דרומית. 8. גבול התחום לפי צלע דרומית.

ישוב בני ראם

הנה לגבי הליכה מישוב בני ראם לחפץ חיים או לשאר הישובים, אין שום היתר בשבת, כי המרחק מקצה בני ראם לתחילת חפץ חיים יותר מ- 1500 מטר, הרבה יותר מתחום שבת. וגם הנחת עירוב תחומין הוא דבר קשה במקרה זה, משום שצריך להניחו באמצע הדרך ולברר את המיקום המדויק הבלתי מוגדר, וגם צריך לזה דין עיר שלן בה וכן במקרה הפוך שנמצא בחפץ חיים ורוצה ללכת לבני ראם, אי אפשר שהעירוב תחומין יתיר את כל בני ראם, אלא רק כחצי ממנו. ולכן זה כמעט לא תועלת.

ולגבי ישוב בני ראם עצמו, יש לדון האם כולו מוגדר כעיר אחת ומותר ללכת בכולו, או שמא יש הפסק בין הבתים [כמו שנראה לכאורה במדידה פשוטה], וממילא גם בתוך הישוב יש לברר מהו השיעור המותר בהליכה, כיון שהישוב עצמו גדול מתחום שבת.

כמו כן יש בקצה הצפוני מזרחי ישיבת בני ראם, ישיבה חרדית שמנותקת מבתי המגורים של הישוב בכ-150 מטר, ולכן אם נתחשב בין ברצף הבתים, יוצא שהנמצאים בישיבה צריכים למדוד את שיעור התחום מהישיבה, והגבול מסתיים באמצע ישוב בני ראם, ואסורים ללכת מעבר לשיעור זה.

ויש להוסיף שאמנם יש לישיבה עירוב פרטי שמחבר את הישיבה עם הבית שבקצה הישוב, שהוא הבית של ראש הישיבה. אבל כיון שאי אפשר להשתמש במשך העירוב שבישוב, ומדצ רצו בתים לא מועיל העירוב להרחיב את הגדרת העיר (כמבואר בדיני ירושלים, הר נוף). לכן בני הישיבה צריכים להקפיד שלא לעבור את גבול האלפיים אמה מאזור הישיבה, ויש מקומות בקצה הישוב בני ראם עצמו, שנמצאים מחוץ לתחום שלהם.

טבלת דיני התחום בקיצור נמרץ, ראה פרטים במאמר המורחב

מקום שהאדם נמצא (אוכל רוב סעודות השבת)	הולך אל מקום	גבול התחום המותר
חפץ חיים	לבית חלקיה	מותר ברוב הישוב כמסומן במפה, ואם הולך מעבר לסימון, יניח עירוב תחומין בבית חלקיה, ומותר בכל שלושת הישובים.
	ליד בנימין	יניח עירוב תחומין בבית חלקיה, ומותר בכל שלושת הישובים.
	לגני טל	מותר הכל.
בית חלקיה	ליד בנימין	מותר הכל.
	לחפץ חיים	מותר הכל.
	לגני טל	מותר חלק קטן, כמסומן במפה. ואם הולך מעבר לסימון, יניח עירוב תחומין בחפץ חיים, ובבית חלקיה עד גבול של חפץ חיים. ואם צריך להיות בבית חלקיה מחוץ לגבול, ילך מב"ח רק ביום.
יד בנימין	לבית חלקיה	מותר הכל. בהסתמכות להקל על ההיקף של יד בנימין.
	לחפץ חיים	יניח עירוב תחומין בבית חלקיה, ומותר בכל שלושת הישובים.

דיני התחום לעיר עפולה

דין שכונות "גבעת המורה", "עפולה עילית"

א. הגדרת שטח העיר והעירוב

לפני חישוב התחום, יש להגדיר מהו שטח העיר של השוכנת בגבעת המורה – עפולה עילית, משום שהשטח של העיר נחשב כולו כד' אמות לשוכנת בתוכו, ורק מחוץ לעיר מודדים את התחום.

בגבעת המורה כל הבתים צפופים בשיעור שנחשב עיר אחת. בין גבעת המורה לעפולה עילית שיכון ויז'ניץ יש מקום אחד שהבתים סמוכים, במרחק של כ- 56 מטר מבית לבית (במדידת מחשב). ובודאי פחות מ-64/68 מטר, דהיינו פחות מקמ"א אמה גם לשיעור הקטן, ולכן שניהם כעיר אחת.

כמו כן בעפולה עילית כל הבתים מחוברים, ורק אזור התעשייה בצפון מזרח, אינו נחשב לשטח העיר.

כל אזור ב"ח העמק, אינו מתחבר ברצף בתים, והוא נידון לעצמו. מצד העירוב ג"כ יש צוה"פ שנבדקות לב' הצדדים, אבל עדיין אין לחיים ויתכן עמוד עקום מעט. העירוב מחבר ג"כ את שני הצדדים מתחת הכביש, והכביש בחשש רה"ר מדין סרטיא.

העירוב ממשיך לביה"ח, אך זה ע"י הכביש שהוא בחשש רה"ר, ולכן בחישוב דלהלן לא נתחשב בעירוב הזה. בעת כתיבת מאמר זה מצאו שיש חיבור נוסף מביה"ח לעירוב של גבעת המורה, ע"י מתחם סגור בגדרות ששימש לצבא, והוא מתחיל מהעירוב של גבעת המורה עד הגדר המקיפה את בתי האחיות הסמוך לביה"ח, וגם הגדר של בתי האחיות שלימה [רק חסר שכירות רשות], וא"כ יש חיבור של מחיצות עד ביה"ח גם בלי הכביש. בכל זאת לא נוכל להתייחס להיקף הזה לענין התחום, כי הוא דבר שיכול להשתנות ברגע שיתחילו לבנות שם ויפרצו את הגדר, וזה יותר גרוע מעירוב שיש מי שמתחזק אותו ושומר על קיומו⁴⁹.

גבעת המורה ועפולה עילית מנותקות ביותר מקמ"א ממרכז עפולה, [בלי הסתמכות על חיבור העירוב העירוני]⁵⁰.

לפ"ז עפולה עילית כולה כעיר אחת, מלבד שנמצאת בעירוב יחד, אבל מנותקת מעפולה מרכז.

ב. ריבוע העיר וגבול אלפיים

לאחר שסומנו גבולות העיר יש שתי אפשרויות לריבוע העיר.

1. ריבוע עולם כמסומן בקו 1. לפ"ז הריבוע גדול וכולל רוב ביה"ח, ועוד אלפיים אמה מסביב לריבוע, כמסומן בקו 2.

⁴⁹ בנוסף יש לציין שנבדקו החישובים, וזה לא משנה את המרחק של התחום, כי בלא"ה עושים הבלעה לשטח האחיות ובית החולים, ומתחילים את המדידה אחריהם, כמבואר לקמן. אמנם לפ"ז יש לצדד שהריבוע יהיה רק לריבוע עולם, ולא יהיה חשש לריבוע עצמי, ולפ"ז יהיה ניתן להגיע לרחובות הראשונים במרכז עפולה כמסומן במפה קו מס' 2, ונפק"מ יותר חשובה שמי שנמצא במרכז עפולה יוכל להניח עירוב תחומין בגבעת המורה, ולהגיע ביום [עם דין עיר שלן בה] מכל עפולה.

⁵⁰ לגבי חיבור בריבוע הפוגש בעיר, ידוע שהדבר לא הוזכר בפוסקים, והחזו"א שחידש אותו הסתפק בו, והוראת גדולי ההוראה שלא להקל בזה. [חיבור קשתות, אינו שייך באזור זה].

2. ריבוע לפי צלע עצמי, ישנו בצד מערב לאחר מתיחת קו בין שני המקומות הבולטים בשתי השכונות, יוצא צלע לאורך רוב גוש העיר עפולה עילית. ולפ"ז הריבוע הוא לפי אותו צלע, כמסומן בקו 3. וגבול האלפיים הוא כמסומן בקו מס' 4.

3. יש עוד אפשרות לצלע בצד מזרח, גם הוא ע"י מתיחת קו בין שני מקומות בולטים בשתי השכונות, ומ"מ נראה שהצלע הנ"ל (מס' 2) יותר גדולה וקובעת. וגם אם נחשוש לצלע שבמזרח (אפשרות 3), הרי זה יוצא בין החישוב של ריבוע עולם לבין צלע הנ"ל, ואין בזה יותר חומרה משתי הצלעות הנ"ל (1,2).

בית החולים העמק, נמצא בתוך התחום של גבעת המורה ועפולה עילית, לפי כל החישובים, ואפילו בלי להסתמך על עירובים. [ואפילו בלי תוספת של הריבוע].

ג. הבלעות.

לאחר חישוב האלפיים יש למצוא מקומות שיש כפר או חלק ממנו, שכולו מובלע בתוך האלפיים, והוא מגדיל את מידת התחום.

לריבוע עולם, מצד מזרח מובלע כפר דחי, ומאריך את התחום. אבל אין בזה הרבה נפק"מ, כי בצד הזה אין עוד ישובים יהודים, רק נפק"מ לגבי הישוב אחוזת ברק שבצד הצפוני, שע"י ההבלעה אפשר להגיע לכניסה לישוב "אחוזת ברק" דרך הכביש, וכן להגיע לישוב "דברת". ובכל זאת אי אפשר להגיע לאזור התעשייה "תבור".

לצד צפון ג"כ יש הבלעה מהישוב אחוזת ברק, ולכן ישוב זה נמצא בתוך התחום, רובו נכנס גם בלי הבלעה, אבל הכניסה לישוב רק ע"י ההבלעה הנ"ל. וכן הישוב "דברת" נמצא כולו בתוך התחום ע"י ההבלעה.

לצד מערב, יש הבלעה של קטע משכונת רובע יזרעאל, שמאריך כמעט עוד אלפיים. וזה מתיר ללכת לכל שכונת יזרעאל, אבל בנוגע למרכז עפולה, אין כמעט מקום שנמצא בתוך התחום. דהיינו ללא הבלעה אי אפשר להגיע אפילו לקצה של מרכז עפולה, וע"י ההבלעה אפשר להגיע לכמה רחובות בודדים. יש לציין שבאזור זה בונים כעת שכונות חדשות, והחישוב עלול להשתנות לחומרא בכל תקופה מחדש, וצריך לברר היטב את המציאות בשטח. אבל לא יתכן כ"כ שינוי לטובה, כי בסמוך לעפולה עילית יש יותר מקמ"א שאינו עומד לבניה, ולכן לא יתכן חיבור בתים לעפולה עילית.

לריבוע עצמי, מצד מזרח יש הבלעה מכפר ניין, אבל זה לא מועיל לעשות שהכניסה לישוב אחוזת בזק תהיה בתוך התחום לפי ריבוע זה. כמו כן יש הבלעה מישוב אחוזת ברק עצמו, אבל הכניסה דרך הכביש בצומת דברת, היא מחוץ לתחום.

מצד צפון אין הבלעה כנגד העיר.

מצד דרום יש הבלעה קטנה מכפר סולם (שונם), וזה דבר שיש בו נפק"מ להולכים בשבת לציון האשה השונמית, שנמצא בתוך הכפר.

מצד מערב יש הבלעה גדולה מביה"ח העמק, ואמנם מהבנינים לבד ההבלעה אינה גדולה, אבל מכיון שעשו לביה"ח עירוב נפרד ברמה מהודרת, וכולו מגודר ונחשב רשות היחיד, ניתן להבליע גם מקום שדינו רה"י, כמו הבלעת עיר, וכן אפשר להבליע את שכונת המגורים של בתי האחיות [שנחשבת כעיר, גם בלי להתחשב בהיקף הגדרות של שכונה זו], ולפ"ז התחום מתארך עד רוב שכונת רובע יזרעאל, ולא כולה. וכל שכן שלפי חישוב זה התחום אינו מגיע כלל לעפולה מרכז, ובזה יש נפק"מ גדולה לחומרא בשיעור התחום לריבוע עצמי, מהתחום לריבוע עולם. ויש להחמיר כפי החישוב זה.

ד. סיכום דין התחום לעפולה עילית, גבעת המורה

לאור האמור יוצא דין התחום של עפולה עילית וגבעת המורה, מותר ללכת לביה"ח העמק, ולרוב שכונת רובע יזרעאל (עד קו 6), ואין ללכת למרכז עפולה, מפני השיטות

שמרבעים בצלע עצמי. וגם לשיטות שמרבעים לריבוע עולם אין ללכת אלא לתחילת העיר ממש.

לצד דרום, מותר ללכת לשונם, אפילו בלי עירוב תחומין, ויש לשים לב לקו המסומן במפה. וכן מותר ללכת למושב מרחביה. אבל לקיבוץ מרחביה אין ללכת בלי עירוב תחומין מפני השיטות שהתחום הוא כפי קו מסו' 6.

לצד צפון מותר ללכת לשוב אחוזת ברק, אבל יש בעיה שהדרך הרגילה דרך הכביש, היא מחוץ לתחום לפי החישוב לרובע עצמי.

ה. עירוב תחומין.

ע"י עירוב תחומין ניתן להגיע למקומות יותר רחוקים, אבל מצד שני מפסידים את התחום שהיה בלעדיו [סביב עפולה עילית], והסיבה היא משום שהעירוב קובע את מרכז השביתה של האדם במקום אחר, ויש לו את התחום של המקום החדש בלבד. אמנם מי שהולך ביום, יש לו קולא של "עיר שלן בה", שמתיר לו ללכת בתוך גוש העיר שלן בה אפילו שחלק מהעיר מחוץ לתחום של העירוב, ויכול לצאת ממנה במקום מסוים שנמצא בתוך התחום של המקום החדש. לכן צריך לחשב היטב באיזה מקום יניח את העירוב, באופן שלא יהיה אסור עליו להיות בגבעת המורה ועפולה עילית.

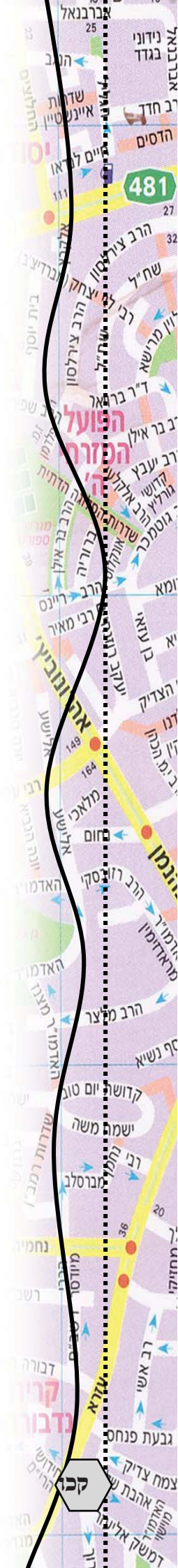
והנה אם יניח עירוב בעפולה מרכז, נראה שיהיה אסור לשהות בעפולה עילית, כי התחום של המרכז מסתיים ברובע יזרעאל אפילו לאחר הבלעה, ואינו מגיע עד עפולה עילית. ולכן האפשרות היא רק ע"י הנחת עירוב בשכונת יזרעאל, והתחום של שכונה זו עתיד להשתנות בתקופות אלו, כיון שבונים שם הרבה בתים חדשים.

אבל אם יניח עירוב תחומין בשכונת רובע יזרעאל יתכן שיכול ע"ז ללכת מגבעת המורה לחלק ניכר ממרכז עפולה. ודינו תלוי בדין התחום של מי ששובת בשכונת יזרעאל⁵¹. אלא שהרווח בעירוב הזה אינו גדול כ"כ, כי התחום של גבעת המורה מתרחב כ"כ הרבה ע"י ההבלעה, שהגיע קרוב לתחום של רובע יזרעאל.

לכן למעשה לנמצאים בגבעת המורה אין כ"כ תועלת בעירוב תחומין כלשהו, אבל התחום שלהם מגיע לרוב המקומות חוץ ממרכז עפולה. הנפק"מ בעירו בתחומין היא לי שהולך לקיבוץ מרחביה, כדי שלא יהיה תלוי בשיטות בחישוב צורת הריבוע. שכונה זו מחוברת למרחביה חדשים.

⁵¹ ולפי המבואר לקמן יוצא שבעירוב תחומין כזה אינו מרויח אלא מעט מאוד ממרכז עפולה, כפי המסומן במפת רובע יזרעאל קו 2/3. ואם צריך את המקומות שמעבר לקו 2/3, לא יועיל לו אפילו עירוב תחומין.

באופן שצריך את המקומות שבתוך קו זה, לא ראוי לסמוך על כך שהם בתוך התחום של גבעת המורה לפי קו 3 במפת עפולה עילית, כיון שהסימון הזה הוא רק לפי ריבוע עולם, לפי ריבוע עצמי לפי הצלע הישרה שהתחום הוא רק עד קו 6. אלא נכון להניח עירוב תחומין ברובע יזרעאל, כדי שיועיל לכו"ע. ואז מתנהג לפי מפת רובע יזרעאל. ואם הוא נמצא בגבעת המורה ועפולה עילית מחוץ לגבול רובע יזרעאל, יכול לסמוך על דין עיר שלן בה, וללכת רק ביום.

דין התחום לשכונת רובע יזרעאל

א. הגדרת שטח העיר לשכונה זו

שכונת רובע יזרעאל, לכאורה מחוברת למרחביה קיבוץ, המרחק מבית לבית הוא פחות מקמ"א אמה לשיעור חז"א, ויתכן שבצירוף חצרות יש פחות מקמ"א גם לשיעור רח"ג, [הדבר טעון בדיקה מדויקת]. לפ"ז רובע יזרעאל וקיבוץ מרחביה נחשבים כעיר אחת לענין התחום. אבל שני מקומות אלו אינם מחוברים למרחביה מושב.

ב. ריבוע העיר וגבול אלפיים כולל הבלעות

בחישוב הריבוע לשכונת רובע יזרעאל, יש גם כן שתי אפשרויות.

1. ריבוע עולם, כמסומן בקו 1. וגבול התחום הוא קו 2. לפ"ז התחום כולל רק שליש משכונת גבעת המורה, ובקושי כולל את הכניסה לשכונה לפי שיעור רח"ג. ומ"מ ע"י דין הבלעה ניתן להרחיב את התחום בצד צפון ע"י הבלעת ביה"ח שנמצא בתוך התחום, וכן ממזרח ע"י הבלעת רחוב אחד מיישוב מרחביה, וע"ז התחום כולל את הכניסה הראשונה לגבעת המורה [ולפי שיעור חז"א גם את הכניסה השניה], וכולל את רוב שכונת גבעת המורה. ואינו כולל את שכונת עפולה עילית.

2. ריבוע לפי צלע עצמי, משום שאם נמתח קו בצד המזרחי, משתי הקצוות, של גוש הבתים, נמצא שיש צלע ישרה לאורך כל גוש העיר. ולכן לפי שיטת החז"א וסיעתו, צריך לרבע לפי הצורה של צלע זו. ולפ"ז יוצא הריבוע כפי קו 4, וגבול התחום הוא עד קו 5, ולפ"ז התחום נכנס קצת יותר לתוך מרכז עפולה, ובכל זאת לא הרבה כ"כ.

לעומת זאת התחום אינו כולל את הכניסה לשכונת גבעת המורה, ומ"מ ע"י הבלעה של ביה"ח העמק [ובזוית הזו ניתן להוסיף להבליע גם את שכונת בתי האחיות] אף שאינה בעירוב של ביה"ח, מ"מ מדין עיר נחשבת כד' אמות], וע"ז התחום מתארך בצד הצפוני, וכולל גם את הכניסה לשכונה, וכולל את רוב גבעת המורה.

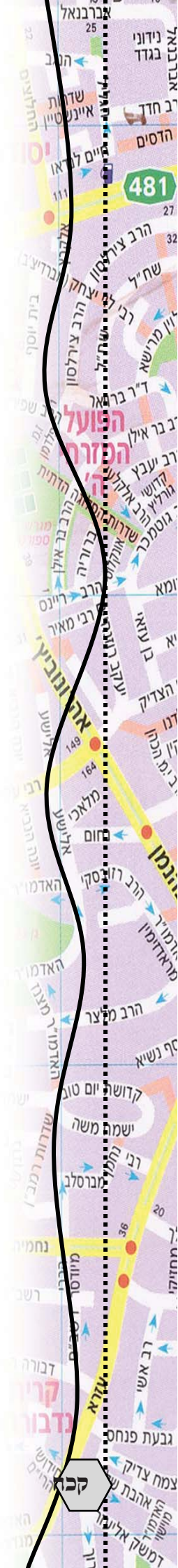
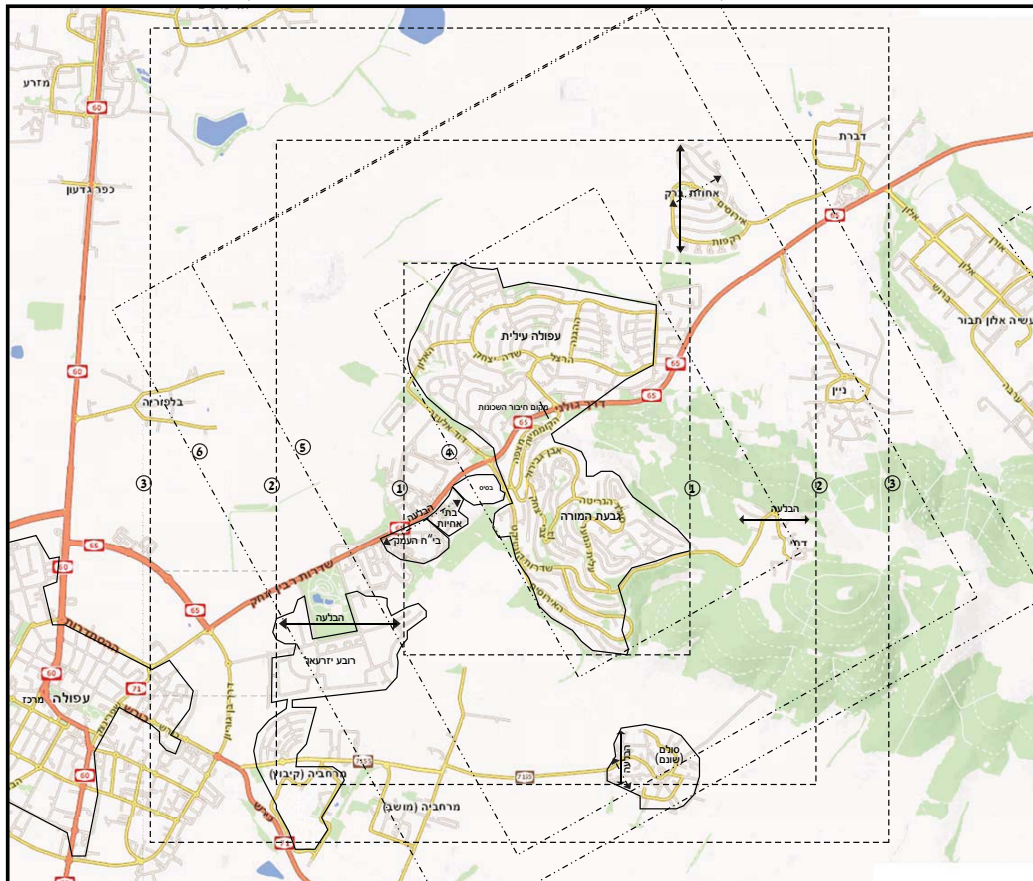
כמו כן מצד מזרח ניתן להבליע את מושב מרחביה, וגם זה מוסיף להאריך את התחום בגבעת המורה, וע"ז כמעט כל השכונה נמצאת בתוך התחום. ובכל זאת רוב שכונת עפולה עילית אינה בתוך התחום של רובע יזרעאל, גם לאחר ההבלעות.

סיכום דין התחום לרובע יזרעאל

לפ"ז יוצא שגבול התחום למי שנמצא ברובע יזרעאל, או שהניח בו עירוב תחומין, מותר ללכת לרוב שכונת גבעת המורה, ולא לשכונת עפולה עילית. ולגבי מרכז עפולה, יכול להכנס מעט, וראוי שלא ילך אלא לשטח שנמצא בתוך שני החישובים.

מפת תחום עפולה עילית – גבעת המורה

1. צורת הריבוע לפי ריבוע עולם. 2. גבול התחום לריבוע עולם, לשיעור רח"נ. 3. גבול התחום לריבוע עולם, לאחר הבלעה. 4. צורת הריבוע לפי צלע ישרה בצד מערב דרום. 5. גבול התחום לריבוע צלע עצמית הנ"ל, לשיעור רח"נ. 6. גבול התחום לריבוע צלע הנ"ל, לאחר הבלעה.

דין התחום למרכז עפולה

א. הגדרת שטח העיר

לפני חישוב התחום למרכז עפולה, יש להגדיר את שטח העיר מבחינה הלכתית, והנה בין גוש מרכז, לשכונת רובע יזרעאל, יש כעת שטח יותר מקמ"א אמה ללא בנינים. אבל גם כשיבנו את כל השטחים האלו כמתוכנן, בכל זאת השטח משמש לאזור תעשייה, שאין בו בתי מגורים, ולכן מבנים אלו אינם מצטרפים להרחיב את שטח העיר. כמו"כ חלק גדול ממזרח העיר, הוא אזור תעשייה, שאינו מצטרף להגדרת שם עיר לענין זה. לפ"ז שטח העיר ע"פ הלכות תחומין, הוא השטח המסומן במפה בקו רציף. באופן שיש עירוב, הוא יכול להרחיב את השטח המותר מדין רשות היחיד. אבל במקום הזה אין אפשרות להסתמך על העירוב, גם לא לענין התחום.

ב. ריבוע העיר וגבול אלפיים כולל הבלעות

לאחר הגדרת שטח העיר, נראה שיש כאן שני אפשרויות לרבע את העיר.

1. ריבוע עולם, כמסומן בקו 1. ולפ"ז גבול התחום הוא בקו 2.

במצב הזה לכאורה אין אפשרות לעשות הבלעה כלל, כיון שאין אף שכונה שכולה נכנסת בתוך התחום. אמנם יש מקום אחד בצד הצפון של קיבוץ מרחביה, שכולו נכנס בתוך התחום. אבל יש לדון בזה, כי הרי הוא מחובר לרובע יזרעאל, ויוצא שהחלל שבין רובע יזרעאל לחלק הדרומי של מרחביה הוא כעין שקע בעיר, והכלל הוא שממלאים את הפגמים ורואים כאילו הוא מלא בתים וחצרות, א"כ החלל עדיין חלק מהעיר, ויוצא שכלתה מידת התחום באמצע העיר שאין בזה דין הבלעה. ועיין מש"כ בדין זה בדרך התחומין בדיני מודיעין עילית. והתשובה היא שכאן לא שייך הנידון הזה, כיון שהחיבור בין מרחביה לרובע יזרעאל הוא יותר מע' אמה, ורק ע"י שנותנים עיבור לערים לכן הם מתחברים עד קמ"א אמה, וק"ל אין עיבור לחומרא, דהיינו שמה שמחובר רק ע"י עיבור, מותר לדון לצורך זה כאילו הם נפרדים. וא"כ ניתן לעשות הבלעה מהקטע הצפוני של קיבוץ מרחביה.

כמו כן לפי שיעור חז"א ניתן לעשות הבלעה גם בחלק הדרומי של הקיבוץ, במקום מסוים שבו נגמר התחום לשיעור חז"א. וגודל ההבלעה קרוב מאוד לגודל ההבלעה הנ"ל לשיעור רח"נ.

לפ"ז לאחר ההבלעה מגיע התחום עד קו 3 לשיעור רח"נ, ולפי שיעור חז"א עד קו 4. והנה כפי המבואר מחישוב זה התחום מגיע לכל היותר עד הפתח של ביה"ח העמק, ואינו מגיע לכל ביה"ח, וק"ו שאינו מגיע לגבעת המורה.

2. **ריבוע עצמי.** יש אפשרות לראות בעיר זו שתי צלעות ישרות, לאחר מילוי השקעים בצד מזרח ובצד צפון, ושתי הצלעות משתוות בזוית של 90 מעלות לצורה של ריבוע. ולפ"ז נראה שלשיטות שמרבעים לפי צלע ישרה (החזו"א וי"א גם למשנ"ב) לריך לרבע לפי צלעות אלו. לפ"ז יוצא שהריבוע הוא כמסומן בקו 5, וגבול התחום הוא כמסומן בקו 6.

לפ"ז התחום מתקטן עוד יותר, ואין כמעט אפשרות לעשות הבלעות אלא רק בקצה קטן של רובע יזרעאל [שלא ברור מספיק כמה ממנו בנוי, ויתכן שבקרוב יבנה עוד]. ולפ"ז אי אפשר להגיע אפילו לביה"ח העמק, אפילו לפי שיעור חז"א.

ג. אפשרות ע"י עירוב תחומין

הפתרון היחיד לאנשי מרכז עפולה להמשיך בדרכם עד גבעת המורה, ע"י שיניחו עירוב תחומין, ויש בזה שתי אפשרויות, א. להניח ברובע יזרעאל. ב. להניח בעפולה עילית.

א. אפשרות הטובה היא, להניח עירוב תחומין ברובע יזרעאל, ואז דיני התחום שלהם הוא כמפורט בדיני רובע יזרעאל, אלא שא"כ יש בעיה למניח עירוב רק מעט ממרכז עפולה נמצא בתחום של רובע יזרעאל, וכאן צריך להשתמש בדין עיר שלן בה, שיהיה בכניסת שבת ובליל שבת במרכז עפולה, ורק ביום מותר ללכת אל מחוץ למרכז עפולה.

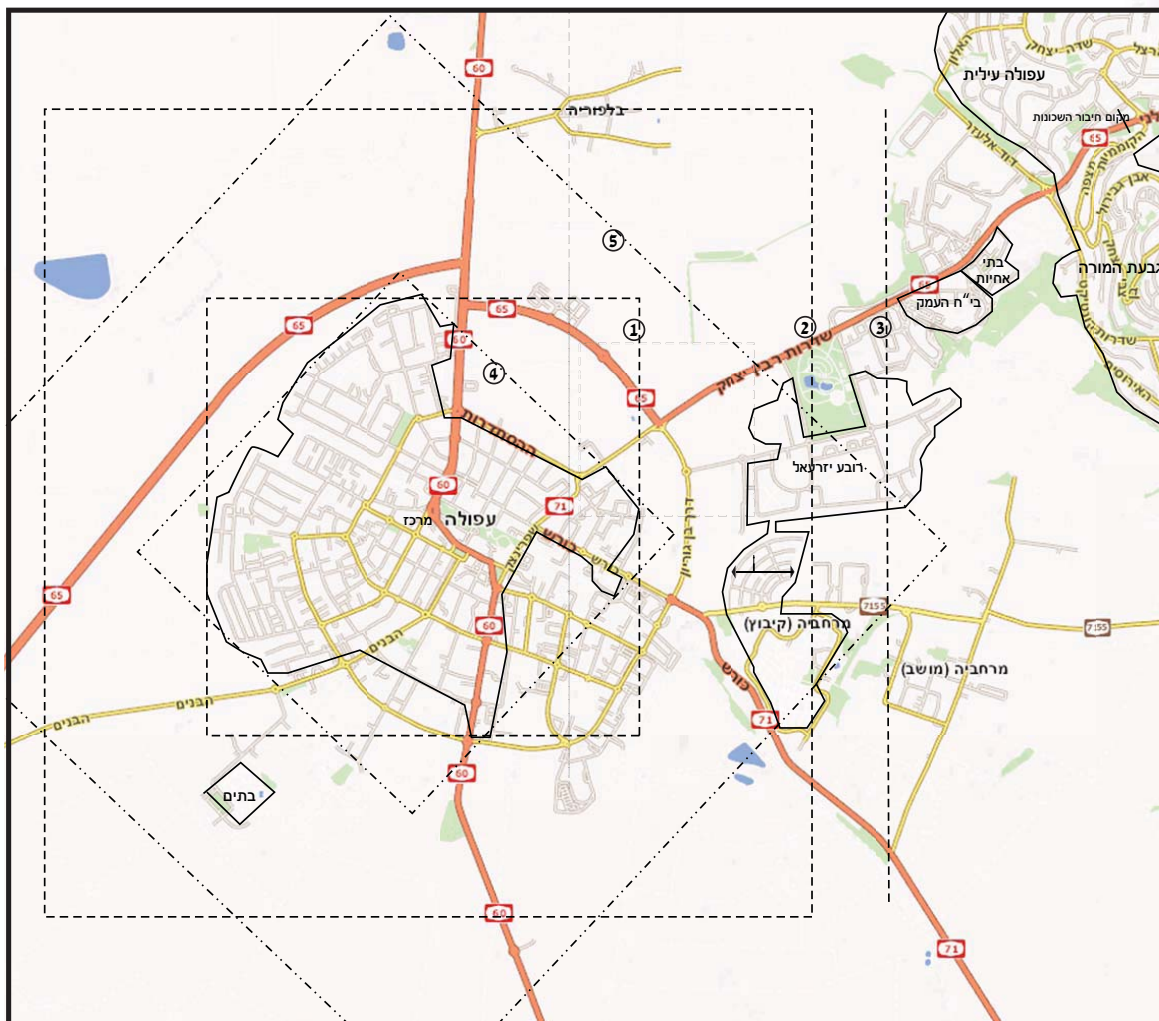
בצורה זו מותר ללכת ביום השבת, גם לרוב גבעת המורה, אך לא לרוב עפולה עילית, כפי גבולות התחום של מפת רובע יזרעאל.

2. אפשרות אחרת להניח את העירוב בגבעת המורה, ואז מצד אחד יכול להרויח להגדיל את התחום הרבה מאוד, כפי המסומן במפת עפולה עילית קו 3, בצירוף עם דין עיר שלן בה וכן"ל. אבל יש בזה בעיה שהאפשרות הזו היא רק לפי השיטות שמרבעים לפי ריבוע עולם, שלפ"ז הקצה של מרכז עפולה [עיר שלן בה] נכנסת בתוך גבול התחום של גבעת המורה, משא"כ לפי ריבוע עצמי של גבעת המורה, התבאר לעיל שהתחום לא מגיע לתחילת מרכז עפולה, אלא מסתיים בתוך רובע יזרעאל, והקטע שמרובע יזרעאל עד המרכז [העיר שלן בה], הוא גם מחוץ לתחום וגם מחוץ לעיר שלן בה, ואסור לו ללכת בקטע הזה.

לכן כדי לא להיכנס למחלוקת, הפתרון הוא להניח את עירוב התחומין ברובע יזרעאל כפי האפשרות הראשונה, וללכת לגבעת המורה רק ביום ולא בלילה [כפי דיני עיר שלן בה], ועדיין אסור ללכת לעפולה עילית, כפי המסומן במפה של רובע יזרעאל.

מפת תחום מרכז עפולה

1. צורת הריבוע לפי ריבוע עולם. 2. גבול התחום לריבוע עולם, לשיעור רח"נ. 3. גבול התחום לריבוע עולם, לאחר הבלעה. 4. צורת הריבוע לפי צלע ישרה. 5. גבול התחום לריבוע צלע עצמית הנ"ל, לשיעור רח"נ. 6. גבול התחום לריבוע צלע הנ"ל, לאחר הבלעה.

דין התחום לעיר "אופקים" וסביבותיה

א. הגדרת שטח העיר "אופקים"

הנה לפני חישוב התחום של אלפיים אמה, המותר בהליכה לתושבי אופקים, יש להגדיר קודם את שטח העיר ע"פ הלכה, כיון שכל העיר נחשבת כד' אמות לשובתים בה, ומתחילים למדוד את התחום מקצה העיר בלבד.

הגדרת העיר ע"פ הלכה, אינו לפי השטח המונציפלי של העיריה, ולא לפי כל השטח הבנוי, אלא לפי שטח בתי המגורים (שו"ע סי' שצ"ח ס"ו), בתנאי שהם רצופים בצפיפות של שבעים אמה ושיריים בין בית לבית ובין שכונות מצרפים עד קמ"א אמה (שם סעיף ז'). לפי הבדיקה שנעשתה בעיר זו, כמעט כל בתי המגורים רצופים, וכולם מוגדרים כעיר אחת [יש עדיין ספק באזור הכניסה לעיר, בין רחוב הנשיא לרחוב קיבוץ גלויות].

בצד מזרח של העיר יש אזור תעשייה גדול שאינו מצטרף להגדרת העיר, כיון שאין בו בתי מגורים, ומ"מ למעשה אין בזה נפק"מ לענין חישוב התחום, כיון שע"י ריבוע העיר [לפי ריבוע עולם], יוצא שכל אזור התעשייה מובלע בתוך הריבוע, ואינו מוסיף או מגרע כלל.

בענין ההתחשבות בעירוב של העיר, יש לדון האם נכון לסמוך עליו לכתחילה לענין זה, ומ"מ למעשה אין בו תוספת משמעותית לענין התחום, מפני שהוא קרוב לבתים, וא"כ החישובים דלהלן יהיו לפי שטח הבתים, כמסומן במפה (בכו השחור הרצוף).

ב. ריבוע העיר אופקים וגבול אלפיים עם הבלעות

לאחר הגדרת שטח העיר, יש לחשב את צורת ריבוע העיר, שמרחיב ומוסיף את הפינות, וע"ז הפינות נחשבות כחלק מהעיר לפני חישוב התחום אלפיים אמה. בעיר זו יש כיום שלשה אפשרויות לריבוע העיר.

1. ריבוע עולם, הצורה היסודית היא לפי כיווני רוחות העולם, ולפ"ז יוצא הריבוע כפי קו מס' 1, וגבול התחום הוא עד קו מס' 2 (לשיעור רח"נ). בגבול זה יש אפשרות של הבלעות, בשני כיוונים בלבד. בצד צפון ניתן להבליע קטע משוב פדוים. אבל לא ניתן להבליע את הריבוע של הרחובות המופיעים במפה (בסימן א'), כי באזור זה אין מבני מגורים, ורובו ריק ואינו נידון כעיר. אלא ניתן להבליע את הרחוב הראשון שמהריבוע עד קרוב לאופקים, שבו יש שורת בתי מגורים רצופה [בסמיכות של פחות מע' אמה ביניהם], והם נחשבים כעיר בפנ"ע. לפ"ז התחום מתארך, וכאשר מיישרים קו יוצא שהתחום הוא עד קו מס' 3, והוא כולל חלק ניכר משוב בטחה. דהיינו שלכל התחום הזה מותר ללכת בלי עירוב תחומין.

כמו"כ יש הבלעה בצד מזרח, ע"י קרית חינוך מרחבים, שכעת היא מנותקת מהעיר [וגם לעירוב אינה מתחברת], אלא שלא נכנס כל המתחם בתוך התחום, ולכן צריך להבליע רק קצה ממנו שבמידה לפי צורת הריבוע נכלל כל הקצה בתחום.

2. ריבוע לפי צלע דרומי, בצד הדרומי של אופקים יש רחוב דרך ישרים, שהוא ישר לאורך כמעט כל העיר, ובסופו בקצה השכונה החדשה רמת שקד, הוא מתעגל לכיון חוץ לעיר כמסומן במפה, ויש שם בתים שבולטים, ולכן מותחים קו מהקצה של הקצה, והוא מוסיף קצת על רחוב דרך ישרים, ועכ"פ זה קו ישר לאורך כל העיר. לפ"ז לשיטות שמרבעים לפי צלע ישרה, יוצא ריבוע כפי קו מס' 4, וגבול התחום הוא כקו מס' 5, וע"י

הבלעות כנ"ל בריבוע עולם עם שינוי קטן מחמת שינוי הזוית, יוצא שהתחום מגיע עד קו מס' 6. והוא כולל קצת יותר בישוב בטחה.

3. ריבוע לפי צלע מזרחי. בצד מזרח של אופקים יש כביש ארוך (דרך מרכז שקד), והוא ישר ממש לאורך כל העיר, והזוית שלו קצת יותר אלכסונית מהצלע הדרומית הנ"ל, ולפ"ז גם הוא סיבה טובה לקבוע את צורת הריבוע לפי הזוית שלו, אלא שיש להסתפק אם זה עדיף מהריבוע של הצלע הדרומי הנ"ל. לפי ריבוע זה יוצא שהריבוע הוא כפי קו מס' 7, וגבול התחום הוא כפי קו מס' 8, ועם ההבלעות בשינוי קטן לפי צורת הריבוע הזה, יוצא שהתחום הוא עד קו מס' 9. ולפ"ז התחום יוצא יותר רחב לגבי ישוב בטחה, וכולל כמעט את כל הישוב וכן לכיוון ישוב "מסלול" התחום יותר גדול, והוא מגיע לשיעור רח"נ עד קרוב לכביש של הכניסה למסלול, אך אינו כולל את הכביש, אלא רק לשיעור חז"א עם הבלעות כנ"ל.

ולמעשה יש כאן ספק גדול כיצד לקבוע את התחום. ועכ"פ בתוך השטחים שבתוך שלושת הריבועים, מותר ללכת בשבת בלי עירוב תחומין.

מפת תחום אופקים

1. צורת הריבוע לפי ריבוע עולם. 2. גבול התחום לריבוע עולם, לשיעור רח"נ. 3. גבול התחום לריבוע עולם, לאחר הבלעה מקטע של ישוב פדוים. 4. צורת הריבוע לפי צלע ישרה בצד מערב. 5. גבול התחום לריבוע צלע מערבית, לשיעור רח"נ. 6. גבול התחום לריבוע צלע הנ"ל, לאחר הבלעה מקטע של ישוב פדוים. 7. ריבוע לפי צלע דרומית. 8. אפשרות להנחת עירוב תחומין מתחת הגשר של הרכבת. 9. גבול התחום לפי העירות תחומין, לשיעור רח"נ. 10. אפשרות נוספת להנחת עירוב תחומין בתוך השדות.

כללים לקיום מצות עירוב חצרות

לשובתים במקומות נופש, בתי הארחה ודירות ביישובים שונים

האם יש עירוב?

השאלה שכל אדם שואל - האם יש עירוב?

התשובה שכל אדם מקבל - יש עירוב מהודר!

הרי לא יתכן מקום אפילו רק מעט דתי, שמטלטלים בו ללא עירוב, חייב להיות שהתושבים יאמרו שיש עירוב, אך ברור שרמת הכשרות של עירוב במושב דתי, אינה אמורה להיות ברמת הכשרות של עירוב בעיר חרדית, וק"ו לא כעירוב שכונתי.

המציאות ביישובים כיום, שיש הרבה ישובים שהפסיקו לטפל בעירוב מחוסר תקציב, והוא במצב פסול לחלוטין, למרות שהתושבים אינם מודעים לכך. גם ביישובים שבדקו את העירוב כל שבוע, הרבה מהם אינם כשרים, מחמת חוסר הבקאות בהלכות עירובין. ולכן גם ביישוב דתי, אין הכרח שיש עירוב כשר.

מתוך המקומות שיש עירוב כשר, עדיין יש צורך גדול ביישובים להקל בהרבה דברים, הנתונים למחלוקת בפוסקים, וברוב הישובים מקילים גם בדברים שמעיקר הדין יש לאוסרם, ובמצב כזה יש להימנע מלטלטל אף לנשים ולילדים. מעטים הם המקומות שמפוקחים ברמת כשרות הראויה למשפחות בני תורה, לפחות לנשים וקטנים.

ולכן לא שייך לסמוך על סברא שמסתמא ביישוב דתי יש עירוב, וגם כשהמשכיר אומר שיש עירוב מהודר, וכך אנשים חרדים היו ביישוב וטלטלו בשבת, אין ללמוד מזה כלל להתיר לטלטל, מפני שהמציאות בהרבה מקרים שהתברר שהעירוב היה פסול ממש, ואפילו אברכים ות"ח לא תמיד מודעים לכך.

משפחת אברך שנוסעת לשבת ליישוב דתי, וע"פ רוב גם ליישוב חרדי, צריכים לקחת בחשבון שהעירוב שם אינו עירוב שכונתי, ומי שמטלטל רק בעירוב שכונתי ימנע מלטלטל ברחובות היישוב. וגם בשביל בני המשפחה הקטנים, צריך לברר כל מקום לגופו, האם יש משהו כשר לסמוך עליו. וצריכים לדאוג שתהיה אפשרות לסדר הכל בלי לטלטל, ואם יש תינוקות יישארו עימם בתוך הדירה בתורנות.⁵²

עירוב בתוך הבנין והחצר הפרטית

52 בהרבה מקומות כאלו שילמו למומחים שיעשו עירוב שבת אחת, ואחר כך במשך שנה או יותר, אומרים שהעירוב מהודר ורב פלוני עשה אותו. אבל זה לא מועיל, מפני שלא השאירו מישהו שיתחזק את העירוב, כי עשו אותו עבור עצמם, ועירוב שלא מפקחים עליו נהרס תוך זמן קצר, ובשביל הבעה"ב של המקום זה מספיק כדי לומר לכולם שיש עירוב. כמו כן יש יישובים לא דתיים שהיתה שם איזו ישיבה או איזה ארגון לשבת אחת, ועשו לעצמם עירוב, ומאז אנשי היישוב יודעים שיש להם עירוב לעולם, ואומרים לכולם שיש ישיבה פלונית היתה פה וסמכה על העירוב. והיו כמה מעשים כאלו, שסמכו על אמירתם שיש עירוב, וכשהסתכלו בשבת ראו שיש רק שאריות מהעירוב וחלק מהחוסים קרועים. אם באים להעיר לעושי העירוב, צריך לגשת בתבונה ובכבוד, ולדעת שהם עושים בסה"כ להציל ולתקן מה שאפשר, ויותר מזה אי אפשר. אך כלפינו חשוב לדעת שלא לסמוך על שאומרים שיש עירוב או שרב פלוני עשה עירוב, כי הכל תלוי מי מתחזק אותו. עירוב שלא נבדק באותו שבוע אסור לסמוך עליו, [ונחלקו הרב מטשיבין והחזר"א אם מספיק לבדוק ביום חמישי או דוקא ביום שישי]. עירוב שלא נבדק כמה שבועות, ע"פ הנסיון ברוב המקרים הוא ודאי פסול.

מה שניתן להתיר בקלות במקומות אלו כשבאים לשבת אחת, זה הטלטול מהחדרים והדירות הפרטיים לפרוודורים ולחדרי המדרגות, ולחצר אם היא מוקפת לגמרי ומגודרת כהלכה. לצורך זה נסביר בקצרה את הכללים והיסודות לעשיית עירוב בבנין ובחצר, ובכל מקרה של שאלה יש לפנות למוקד העירוב טל 0548483320.

♦ ♦ ♦

העירוב מורכב מג' דברים: א. המקום צריך להיות מוקף כהלכה. ב. צריך לזכות פת לכל הנמצאים. ג. שלא יהיו גויים וממרים בשטח המוקף.

להלן כמה כללים.

לגבי הטלטול בתוך הבנין, א. צריך שהבנין יהיה מוקף במחיצות כהלכה. בדרך כלל חדרי המדרגות סגורים עם קירות ודלת, וההיקף שלהם כהלכה [וצריך רק לדאוג לשני החלקים הנוספים כדלהלן]. אבל בבניינים שקומת הכניסה אינה סגורה, וכן בדירת פרטיות שהיציאה היא ישר אל החצר, דין הכניסה הוא כדין החצר שלפניה, שאם המקום אינו סגור, אין לטלטל בו.

במקומות שמחוץ לדלת הבית יש מדרגות, יש מקום להקל שהמדרגות התחתונות [5-6 מדרגות] נחשבות כמחיצה [מדין תל המתלקט], ומהמדרגה השביעית ומעלה יהיה מותר לטלטל. אבל כשאין מדרגות בשיעור זה, אין להוציא מדלת הבית, ואף את המפתח התקוע בדלת, אסור להוציא ע"י סגירת הדלת. במקרים אלו צריך להשתמש בחגורת מפתח, או להשאיר את המפתח בדירה.

ב. בענין עשיית "עירוב חצרות" בהנחת הפת. יש מקרים שאין צורך לעשות עירוב, אבל ברוב המקרים צריך לעשות עירוב חצרות.

1. במקרה שיש בבנין רק משפחה אחת, או כמה משפחות שאוכלות בתוך חדר אחד, אין צורך לערב בפת, רק שהמקום יהיה מוקף בגדר כהלכה (תנאי א' הנזכר).

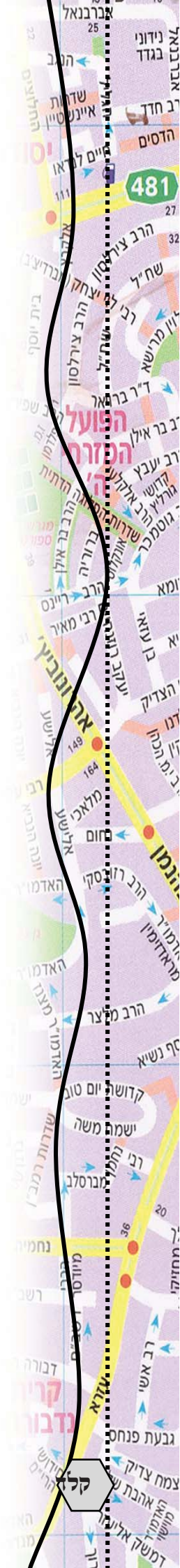
2. במקרה שיש שתי משפחות שאוכלות בשני מקומות, תלוי, אם בעל הבית גר ונמצא בשבת באותו בנין, וכל האורחים נמצאים פחות מל' יום, הם טפלים לבעל הבית ואין צורך בעירוב בפת כבמס' 1.

אולם בהרבה מקרים דירת בעה"ב אינה באותו בנין, או שהיא בכניסה פרטית, והאורחים אינם טפלים לו וצריכים לעשות עירוב חצרות, אפילו בשביל הטלטול בתוך הבנין. ורק אם יש מעבר מהבית של בעה"ב לחדרי האורחים דרך חצר מגודרת כהלכה, אז האורחים טפלים לו ואין צריכים לערב.

3. באופן שאין בעה"ב עמם [או שהוא גר בכניסה נפרדת כנ"ל], צריכים לערב, ע"י זיכוי פת מבעוד יום, לכל הנמצאים בבנין, או בשטח המוקף, [וע"פ דיני עשיית עירוב המפורטים בנפרד ב"סדר עירובי חצרות"]. ואם לא עירבו, אסור לטלטל אפילו בתוך הבנין, מהחדרים הפרטיים לפרוודורים שמשמשים לשתי דירות או יותר.

4. אם חלק מהמתגוררים בבית הארחה הם מחללי שבת, צריך לשכור רשותם [כמפורט בנפרד ב"סדר עשיית שכירות"], ואם לא שכרו רשותם אין העירוב יכול לחול, ואסורים לטלטל לחצר ולפרוודורים שמשמשים לשתי דירות ויותר.

לגבי הטלטול בחצר, צריך שתהיה מגודרת בכל ארבעת הצדדים, במחיצה גבוהה י' טפחים [גובה מטר], ולא יהיו פירצות. כל פירצה שיש בה ג' טפחים (24 ס"מ ומעלה) צריך לדון עליה האם וכיצד

להכשירה. וכל מחיצה שיש תחתיה חלל ג' טפחים (24 ס"מ) היא פסולה. את מקום הפתח ניתן להתיר בדרך כלל בעומד מרובה. אך יש הרבה פרטים בדיני המחיצות, ולכן אם המחיצה אינה חלקה בגובה מטר לכל הצדדים, צריך לעשות בדיקה ע"י הבקאים בעירובים, או לפחות לשאול על כל פרט. וראה במאמר הבא.

כללי ההלכה לבדיקת גדרות

הנה כפי שידוע יש כמה בעיות חמורות מאוד המצויות בעירובי הישובים, והמסקנה הברורה שאין למשפחות אברכים מקום לסמוך על העירובים בישובים, שמעיקרא נעשים בכשרות רדודה עם הרבה קולות, ונוסף עליהם הבעיות המתחדשות והקלקולים שאינם יכולים לעמוד בהם. וכמו שאדם לא יתן למשפחתו מאכל בהכשר הרבנות, כך לא יתן להם לטלטל בעירוב בהכשר הרבנות. ובפרט שהעירוב הוא מהדברים הכי קשים בכשרות, משום שבכל נושא יש פס ייצור אחיד, וצריך לעקוב רק שלא יחול שינוי, משא"כ בעירוב כל הזמן חלים שינויים, והאחראי לבדו צריך להתמודד לתקן אותם, ולהמציא פתרונות חדשים שיענו על כל פרטי הדינים, וכל זה צריך לעשות לבדו, בתוך הלחץ של ערב שבת, בנוסף לצרכים שגם הוא צריך לעשות לביתו. לכן יש הרבה מצבים שבקושי אפשר. ואעפ"כ אשרי העוסקים שמשדלים לעשות כפי יכולתם להציל מה שאפשר, ואשרי הנזהרים שלא לטלטל בהם. לאור האמור צריך לבדוק שיהיה אפשר לטלטל בבנין ובחצר שמתארחים בהם.

העירוב מורכב משלשה חלקים, כאמור לעיל, ובמאמר זה נבאר את התנאים ההלכתיים של דיני המחיצות עצמם, כדי שאדם יוכל להתחיל את הבדיקה בעצמו. אך יש לציין שבמקרים שהגדר אינה גדר טובה שלימה ויציבה, ונכנסים להתיר ע"י דינים והלכות, צריך להיות בקי מאוד בעשרות הלכות נוספות שאכמ"ל, ומה שנכתוב להלן לא יספיק לזה, אלא צריך לקרוא למומחה בנושא העירובין.

בבדיקת היקף החצר. צריך לבדוק את כל הגדרות מסביב, ולראות שהן כשרות לפי כללי ההלכה,

א. הגדרות גבוהות י' טפחים (מחמירים שהשיעור מטר שלם).

ב. אין חלל ג' טפחים בתחתית המחיצה (מחמירים שהשיעור עד 24 ס"מ. וי"א 22.5 ס"מ).

ג. בפינות ובזוויות שלא יהיה פירצות כלל. וכן בכל מקום שהגדר מסתובבת מעט.

ד. פתחים או פירצות מג' טפחים עד י' אמות [שאינן בזוויות], כשרות בתנאי שיש לידם מחיצה יותר משיעור הפרוץ, [עומד מרובה על הפרוץ]. כשחסר בתנאי זה צריך לעשות צורת הפתח.

ה. צורת הפתח צריך שיהיה עמוד מכאן ועמוד מכאן, והמשקוף שוכב מעל העמוד ולא מצידו. העמודים או לחיים צריכים להיות ישרים, והמשקוף אם הוא חוט צריך שיהיה מתוח, שלא יתנדנד ברוח.

דינים אלו הם רק ראשי פרקים, ובכל שאלה יש לברר אצל העוסקים בכך. ובכל מקרה מומלץ להתקשר להנחיות ברורות.

הלכות עשיית עירוב פרטי בבנין

אנשים רבים יראי ה' אשר מחמירים על עצמם שלא לטלטל בעירוב הכללי או השכונתי, עושים עירוב פרטי בבנין שלהם, ע"י שמזכים פת לכל השכנים, כדי להתיר לטלטל בבנין אשר בזה אין שום פקפוק, ויש לציין כמה דברים חשובים לעושים כן.

א. מצוי מאוד שהחצר אינה סגורה במחיצות כדין, ואין העירוב מועיל לחצר אלא רק כלפי תוך הבנין.

ב. מצוי מאוד שקומת הכניסה אינה סגורה כדין, כגון כאשר אין דלת והחדר מדרגות פתוח לחצר, הרבה פעמים החדר מדרגות פרוץ במלואו בצד הכניסה. וכן כאשר יש יציאה אחורית ללא משקוף והיא בקרן זווית. באופנים אלו אין העירוב מועיל לקומת הכניסה. אמנם כלפי הקומות ע"פ רוב ניתן להקל לדון את המדרגות כמחיצה, ואכמ"ל בזה. וכן יש עומד מרובה ע"י המעקה של המדרגות [אך אופן זה אינו מתיר את הגרם הראשון של המדרגות].

ג. אם יש גוי או מחלל שבת בבנין, צריך לשכור ממנו כדין. השכירות צריכה להיעשות ע"י אדם הבקי בהלכות עירובין, כיון שלעשות שכירות פשוטה וחלקה הם הרבה פעמים לא מסכימים, ובפתרונות השונים יש הרבה פרטי דינים מסובכים.

ד. בענין זיכוי הפת, יש אחרונים שהעירו שלפעמים נידון כחולק את עירובו, שמלבד שלא הועיל, גם פסל לאחרים. דעת החכם צבי (סי' קי"ב) וכ"ד המו"ק (סי' שס"ח) והערוך השלחן (סוס"י שסח), שאף אם יזכה את הפת לכל השכונה ולכל העיר יחשב כחולק את עירובו, כי פת העירוב מונחת בשני כלים ובשני בתים, ולפ"ז יצטרך להתנות שאם העירוב הכללי טוב אין בדבריו כלום, אבל הבית מאיר (סימן שס"ו ס"ד) והחזו"א (סי' צ' ס"ק כ"ח) סוברים שדין חולק את עירובו נאמר כאשר חלק מהתושבים שותפים בפת א' וחלקם בפת ב', אבל אם כולם שותפים בשניהם אינם חלוקים. ולפ"ז מספיק שהעושה עירוב פרטי [וכן העושה עירוב שכונתי בתוך עירוב כללי] יזכה את הפת לכולם. וכן כתב הבה"ל סי' שס"ו ס"ד ד"ה מברך.

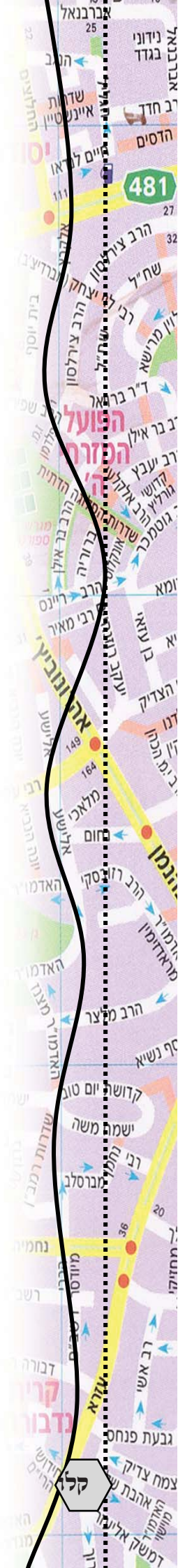
ולכן צריך להקפיד כשמזכים את הפת לזכות אותו לכל מי שיכול להצטרף לפי איזו שיטה, אפילו שהוא מחוץ לבנין או להיקף השכונתי.

וכן צריך לזכות לכל מי שיתוסף בשבתות הבאות [כגון משפחה שתקבל דירה בבנין לשבת, וכן לכל מי שיקנה דירה בעיר שהרי מזכה לכל העיר כנ"ל], כמבואר בשו"ע (סי' שס"ו ס"ט).

ה. לגבי אמירת הנוסח "בהדין עירובא", מכיון שיש צדדים שברחובות שלנו יש דין מבוי [גם לד' המשנ"ב, וגם לד' החזו"א (סי' צ' ס"ק כ"ג)] על כן כתב החזו"א (סי' צ' ס"ק מ"ב) שצריך להתנות ולומר שאם צריך עירוב יהא לעירוב ואם צריך שיתוף יהא לשיתוף [ויואמר הנוסח של שניהם].

ואם לא אמר כלל, אינו מעכב (משנ"ב סוס"י שס"ו), אבל אם אמר בנוסח לא נכון י"א שאינו מועיל (פמ"ג סי' שס"ו משב"ז ג' כשלא הזכיר כל האופנים, וחזו"א סי' צ' ס"ק כ"ד כשאמר שיתוף ולא עירוב או להיפך). ואין לברך, כיון שיתכן שהעירוב הכללי כשר (משנ"ב סי' שס"ח ס"ק כ"א).

ו. צריך שיהא בפת י"ח גרוגרות, שהוא שיעור המספיק אפילו לכל ישראל, כיון שמזכים אותה לתושבים רבים, [ואף כלפי אותו בנין אם יש י"ח דיורים צריכים שיעור זה]. ושיעור זה הוא 800 (וי"א 900) סמ"ק. במצות ניתן לשער במשקל 400 גרם, ובחלות ניתן לשער נפח לפי ספל של נטילת ידים (שהוא 1000 סמ"ק), וזה קצת פחות מחלה רגילה.

וצריך להניח את הפת בחדר שיש בו ד' על ד' אמות מרובעים [2.32 מטר]. ויש להחמיר שאין האורך משלים לרוחב (שו"ע סי' שס"ג ס"ג ומשנ"ב ס"ק כ"ב). ויש אומרים שכל דבר המחובר לקרקע ממעט מהשיעור [כגון ארונות מטבח].

ז. אם בעלי הדירה שמניחים בו את הפת נסעו לשבת, ואין לאחד השכנים מפתח, העירוב בטל, כיון שאי אפשר להגיע אליו. וכן צריך שהמצות יהיו ארוזות באופן שמותר לפותחן בשבת, [וכן בחלות שבמקפיא יתכן שצריך לכבות את הנורה].

סדר עשיית עירוב חצירות

1. לבדוק שהשטח מוקף במחיצות וצורות הפתח כדין, [והבדיקה צריכה להעשות ע"י ת"ח הבקי בהלכות עירובין, מהניסיון מצויים הרבה דינים שפוסלים את המחיצות, ורבים אפילו ת"ח אינם מכירים בהם]. וכשאינו כשר לגדרי ההלכה, העירוב מתיר רק תוך הבנין. ואם קומת הכניסה אינה סגורה, מותר רק מקומה ראשונה ומעלה.

כמו כן יש לבדוק שכל המתגוררים בשטח יהודים שומרי שבת, ואם יש מחללי שבת בפרהסיא [או בצנעא] או גוים צריך לשכור רשותם [כפי דיני השכירות המפורטים בנפרד].

שים לב! אם יש גוי או מומר אחד שלא שכרו ממנו, העירוב אינו מתיר לטלטל מהבית כלל.

2. יקח מצות [במשקל לפחות 400 גרם], או פת בנפח של 800 (וי"א 900) סמ"ק [בערך כמו ספל של נטילת ידים (שהוא 1000 סמ"ק)], וזה קצת פחות מחלה רגילה⁵³, ויזכה אותם לכולם, כדלהלן.

3. יתן את המצות למישהו גדול שאינו סמוך על שולחנו, [ובדיעבד מועיל כל אדם חוץ מקטן הסמוך על שולחנו (שו"ע סי' שס"ו סי' ומשנ"ב ס"ק ס"ט)], ויאמר לו לזכות באופן זה:

"הגבה זאת, וזכה בזה לכל מי שהשיתוף והעירוב יוכל להועיל לו, וגם לכל מי שהשיתוף והעירוב יוכל בעתיד להועיל לו (לדיירים חדשים ואורחים, או שיתרחב העירוב), ולכל מי שדינו כשכירו ולקטנו של הגויים והמומרים שגרים במקומות שבתחום העירוב".

אין צריך לומר בפה את הנוסח הנ"ל, אלא כדי שתהיה כוונת הזוכה לכך⁵⁴. ויכוין לזכות גם לנמצאים בהיקף הכללי, מחוץ לעירוב הפרטי שעושה, כדי שלא יהא כחולק את עירובו ויפסל⁵⁵.

⁵³ שיעור זה מספיק אף לאלף אנשים. וכשיש פחות מ"ח אנשים, מספיק פחות לפי המבואר בשו"ע סי' שס"ח ס"ג.

⁵⁴ לפעמים ממהרים ולא קוראים מתוך הנוסח, ואפשר לטעות בדברים מעכבים. 1. זיכוי הפת הוא גם למי שיגיע בשבתות הבאות, ואם לא חשבו על כך צריך לזכות שוב בשביל שיועיל להבא. 2. לפעמים הזוכה לא שם לב לפרטים ומגביה רק בשביל שיהיה עירוב, ולא מבין ש"זוכה בפת", ולא "עושה עירוב", [ובדיעבד לפעמים מועיל]. 3. צריך לומר שזה גם שיתוף וגם עירוב, ולפרט את כל הנוסח [בדיעבד אם זיכה והניח לעירוב, ולא אמר את הנוסח, מועיל. אבל אם אמר נוסח לא נכון לא מועיל]. 4. להניח את הפת בבין השמשות בחדר שיש בו ד' על ד'. וזה מעכב.

⁵⁵ מש"כ שאם לא מזכה לכולם נאסר מדין חולק את עירובו, מבואר בבה"ל (סי' שס"ו סי"ד ד"ה מברך) ובחזו"א (סי' צ' ס"ק כ"ח), ודלא כחכם צבי שאסר בכל אופן.

יש אומרים (חכמת הלב עמ' 17) בנוסח אחר: "זכה במצות אלו עבור כל החייבים בעירוב שגרים בהיקף המחיצות הכשרות שאפשר לטלטל אליהם כדן, מהבית בו יונח העירוב, ולכל מי שגר במקומות שיתוספו בעתיד, דהיינו שיוקפו במחיצות ויתוקנו כדן שיהיה אפשר לטלטל גם אליהם, ולכל האנשים שיתוספו במקומות הנ"ל, ולכל מי שדינו כשכירו ולקטנו של הגויים והמומרים שגרים בכל המקומות הנ"ל". בנוסח זה ישנו דגש שמזכים רק למי שבמקום שאפשר לטלטל אליו, למעט מי שנמצא בחצר ובהיקף שיש בו גוי או מומר, כדי שלא להקנות לו דריסת רגל למקום הפת [עירוב מרגילן] שאז יאסור

4. אח"כ יגביה את המצות או הפת, טפח, ויזכה לכל האנשים הנ"ל.

5. בעל המצות [או כל אדם] יאמר את נוסח העירוב דלהלן:

"בְּהִדֵּין שְׂתוּפָא, וְאִם מוֹעֵיל גַּם לְעֵרֹב שִׁיחָא גַּם לְעֵרֹב, יְהֵא שְׂרָא לָנָא
לְאַפּוֹקֵי וְלַעֲוִילֵי (יְהֵא מִתָּר לָנוּ לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס), מִהֶבְתִּים לְחֶצֶר וּמִחֶצֶר
לְבֵתִים, וּמִבֵּית לְבֵית וּמִחֶצֶר לְחֶצֶר וּמוֹנֵג לָנֹג, וּמִבֵּתִים וּחֲצֵרוֹת לְמָבוֹי,
וּמִמָּבוֹי לְכָל הַבֵּתִים וְהַחֲצֵרוֹת, שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁהָעֵרֹב וְהַשְׂתוּפָא יְכוּלִים לְהוֹעִיל
בָּהֶם בְּהוּה אוֹ בְּעֵתִיד, וְכֵן זֶה יוֹעִיל לָנוּ וְלְכָל הַדָּרִים בְּמָקוֹם שֶׁהָעֵרֹב
וְהַשְׂתוּפָא יְכוּלִים לְהוֹעִיל לָהֶם, וְגַם לְכָל מִי שִׁיתוּפָא בָּהֶם, לְכָל הַשְּׁבֻתוֹת וְלְכָל
הַיָּמִים טוֹבִים".

6. אם יש עוד מישהו שעושה עירוב למקום זה [כגון שיש עירוב כללי] אין לברך על העירוב, שמא העירוב הכללי כשר (משנ"ב סי' שס"ח ס"ק כא).

7. יניח את המצות מבעוד יום לפני תוספת שבת, יחד בכלי אחד, בחדר שיש בארכו וברחבו לפחות 4X4 אמות [2.32 מטר], ויש להחמיר שאין האורך משלים לרוחב, ויש אומרים שכל דבר המחובר לקרקע ממעט מהשיעור [כגון ארונות מטבח ושאר ארונות המחוברים לקיר]. ומקום הנחת הפת יהיה לכתחילה גבוה לפחות טפח מהקרקע (סימן שס"ו סעיף ג' ד').

8. לא יאכל מהפת עד צאת הכוכבים של ליל שבת. ואח"כ מותר לאכול אפילו את כולה. [ואם רוצה להשתמש בה לשבתות נוספות, צריך שישאר בה שיעור בכל כניסת שבת (עי' סי' שס"ח ס"ד)].

9. צריך שיגמור בדעתו שלא יקפיד אם יבואו מבני העירוב לאכול מהפת בערב שבת או בין השמשות⁵⁶.

10. צריך שתהיה אפשרות לבני העירוב לגשת אל הפת בבין השמשות, לכן צריך שיהיה מישהו בדירה או שיהיה מפתח של הדירה בתוך גבולות העירוב, בבין השמשות של כל ליל שבת. וכן אם המצות ארוזות, צריך שיהיו באופן שמותר לפותחן בשבת⁵⁷.

את העירוב. אבל בנוסח שכתבנו למעלה מובלע פתרון אחר (שכתב בעירובי חצירות עמ' ש"ג) שמזכים "לכל מי שיוכל להועיל לו", (כמ"ש בשו"ת מהר"ם שיק סי' קע"ח מטעם אחר שחשש לקני את וחמור).

⁵⁶ בשו"ע (סי' שס"ו ס"ד) כתב מטעם זה שלא לערב במאכלים שהכין לצורך השבת. אבל המשנ"ב כתב שאם כונתו שאם יבקשו ממנו יתן, יכול לערב. וכן כתב החזו"א (סי' פ"ז סק"ב) שאפילו שעושה כן מתוך שסבור שלא יבקשו, אם גמר בדעתו שכשיבקשו יתן, מועיל, וכן נוהגים.

⁵⁷ ע"פ המבואר בסי' שצ"ד ס"ב ג'. וכ"כ כמה ספרים. וע"ש בשעה"צ סק"ח שאם יש רק איסור דרבנן הוי עירוב, אך יל"ע כשחל יו"ט ביום שישי שאסור לעבור על שבות לצורך מצוה בבין השמשות. בפסח יש להקפיד לערב במצות יד, כשיש בעירוב אנשים שמקפידים שלא להחזיק ברשותם מצות מכונה.

קיצור דיני השכירות מגוי ומומר

עיקרי הדברים

בנוסח השכירות יש לתת דגש על שלשה דברים.

א. השכירות היא בנוסח ש"משכיר את רשותו" למשתתפים בעירוב, בלי לפרט ששוכרים להתיר טלטול, ובלי לפרט ששוכרים להניח חפץ. [לא מזכירים שהשכירות רק להתיר טלטול, כדי שיועיל גם לחזו"א, ולא מזכירים להניח חפץ, שיועיל גם לדעת הראשונים והאחרונים, לכן שוכרים בנוסח הגמ' והשו"ע]. השכירות היא זכות בדירה, וכך הישראל נחשב בעלים, והגוי אורח. אבל לגוי אומרים הסברים פשוטים ומתחמקים, כגון שעי"ז כולנו נהיים משפחה אחת שיש לכולם זכות בכל מקום. ומ"מ חייבים להזכיר לשון שכירות (כמבואר בפתח העירוב חלק ג').

ב. שוכרים עבור כל מי שישתתף בעירוב, אף מי שיבוא בעתיד. כדי שבכל שבת ודאי ישאר משהו שרשות הגוי שכורה לו. ודבר זה נצרך בעיקר בשכירות בבתי מלון, בתי אבות ובתי חולים, שהמתאכסנים מתחלפים בתדירות, וכעבור זמן מה כבר יתכן שלא נשאר אף אחד שהיה בתקופת ביצוע השכירות.

ג. שוכרים לזמן קצוב, לעשרים שנה, או חמישים שנה, מיום ביצוע השכירות. לא לשכור ליותר מחמישים שנה, ובעיקר לא לשכור סתם ללא קביעת זמן.

פרט זה חשוב ביותר, שאם לא עושים אותו, הגוי יכול לבטל את השכירות לדעת הרבה פוסקים, וכן אם ישכיר דירתו או ימכור תבטל השכירות, ובשכירות משכירו ולקיסו או פקיד כלשהו, השכירות תבטל כשיעבור מתפקידו. משא"כ אם קובע זמן, אינו יכול לחזור מהשכירות, ואף אם השכיר [וי"א גם אם מכר] ממשיכה השכירות.

ד. מלבד נוסח השכירות, החלק החשוב ביותר הוא, קנין השכירות, שנעשה דוקא ע"י כסף, ולא בשאר קנינים כמבואר בחוברת "פתח העירוב" חלק ג'.

לשם כך יש לתת לפחות פרוטה אחת (כיום בערך 17 אגורות), וכאשר שוכרים ממשכיר שיש לו כמה דירות [כגון בבתי מלון, ובתי אבות בדירור מוגן] יש לתת שתי פרוטות, אחת לקנינים שחלים בעת השכירות, והשניה לקנינים שאינם יכולים לחול בעת זו ויחולו בזמן שיתאפשר ע"פ הלכה, [דהיינו דירות שהשכיר כבר ואינו יכול לסלק את הדייר, יכול להשכיר לתקופה שאחרי שיסתיים החוזה הקיים כעת, ועוד אופנים].

נוסח השכירות הקצר:

שכירות רגילה:

יש להקדים שבנוסח הקצר אין הסבר על השכירות, ואין דגש על שלושת העיקרים שבשכירות (המבוארים לעיל), נוסח זה הוא רק הגומר ההלכתי, ולפניו חייב לבוא הסבר, [מסיבה טכנית ולא הלכתית]. בהסבר יש לזכור את שלושת העיקרים, ולא לחרוג להסברים שפוגמים בשכירות כמבואר הכל לעיל.

הגוי והמומר צריכים לחתום, או לומר, או אפילו רק להבין ולהסכים, לנוסח זה:

"אני משכיר/ה את רשותי למשך עשרים שנה מהיום, לכל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

אם שוכר ממנו בעל פה, אומר לו בנוסח זה: "אני שוכר מוכר את רשותך למשך עשרים שנה מהיום, עבור כל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

בדרך כלל אדם חושש אפילו לומר בעל פה שהוא משכיר את רשותו, מי יודע איזה פח טומנים לו, בכל זאת חייבים להזכיר לו שמשכיר את רשותו, ולכן חיברנו נוסח קצת פשרני כדלהלן.

עשיית עירוב לכבוד שבת קודש

"כדי שנוכל לטלטל בשבת קודש, אנו משתתפים כולנו שנהיה משפחה אחת,

מהיום למשך עשרים שנה.

וכדי שזה יתפוס על פי ההלכה, אנו נותנים מטבע כסף, שתזכה בו לעצמך,

וכך המקום נהיה מושכר לכל מי שישתתף בעירוב במשך זמן זה".

אחר אמירת הנוסח והסכמת הגוי, יתן לגוי כסף לקנין השכירות⁵⁸. [בשכירות מהגוי מועיל אף פחות משה פרוטה, לכן בשכירות ממומר יש לצדד כשיטות שמועיל אף פחות משה פרוטה, אבל בשכירות מישראל צריך פרוטה, בישראל שהוא שכירו ולקיטו של גוי מחלוקת. ומ"מ בלא"ה רצוי לתת לפחות שקל ולפעמים יותר, כדי שהגוי לא יראה את הדבר כזלזול וימאן להשכיר].

שכירות משכירו ולקיטו:

כששוכרים משכירו ולקיטו, כלומר שאינו בעלים אלא יש לו זכות להניח חפץ בבית הגוי ע"י שביקש רשות או מחמת שהוא בעל המקום או המשכיר, יאמר המשכיר נוסח זה:

"אני משכיר/ה את [רשותי ואת] כל המקומות שביכלתי להשכיר מדין שכירו ולקיטו [ע"י שיש לי זכות להניח בהם חפץ], למשך עשרים שנה מהיום, לך ולכל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

אם השוכר ממנו, אומר את הנוסח, יאמר לו בנוסח זה: "אני שוכר ממך את [רשותך ואת] כל המקומות שביכלתך להשכיר מדין שכירו ולקיטו [ע"י שיש לך זכות להניח בהם חפץ], השכירות היא למשך עשרים שנה מהיום, לכל מי שישתתף בעירוב בתקופה הנ"ל".

ויתן לאדם שהוא שכירו ולקיטו פרוטה לקנין.

שכירות ממשכיר או מנהל, או מי שיש לו פועל זר בביתו⁵⁹

בשכירות ממשכיר דירה לגוי ומומר יאמר נוסח זה: "אני שוכר ממך את כל המקומות שביכלתך [עכשיו או בעתיד] להשכיר על פי דיני עירובין, כל שכירות תחול ברגע שתוכל לחול, למשך עשרים שנה, עבור כל מי שישתתף בעירובים האיזוריים במקומות ובתקופה הנ"ל".

ויתן שתי פרוטות לקנין, אחת לדברים שחלים מיד, ואחת לדברים שיחולו לאחר זמן.

⁵⁸ אין צורך להסביר כיצד הכסף קונה, ומספיק שידע שע"י זכיתו בכסף זה מועיל ע"פ הלכה. וגם אם לא מסבירים זה מובן מאליו.

⁵⁹ באופנים אלו השכירות יכולה להועיל מדין שכירו ולקיטו, ולפעמים אף מדין בעלים שיכול לסלק, וזה עדיף, לכן אומרים שישכיר כל מה שיכול ע"פ הלכות עירובין.

